MLADEN SCHWARTZ

ŠTO JE TO-DESNICA ?

MLADEN SCHWARTZ

ŠTO JE TO - DESNICA?

O JEDNOJ MRCVARENOJ KATEGORIJI

IUVENALIS SAMIZDAT

ZAGREB 2001

Knjižnica
SABRANA DJELA MLADENA SCHWARTZA
Svezak II: Što je to - desnica?

Urednik
Ivan Lučić

Recenzenti
Prof. Dr. Nedjeljko Kujundžić
Dr. Primo Palić

Čitanje i ispravljanje
Neosmelas

Tehnička priprava
Dr. vet. med. Roman Filipčić
Ing. inf. Marjana Šalković

Naslovnica
Darko Kovačić

Tisak
ITG Digitalni tisak
Dalmatinska 12, Zagreb

Iuvenalis Samizdat

CIP- Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica -Zagreb

UDK 329.18(497.5)

SCHWARTZ, Mladen
Što je to - desnica? : o jednoj mrcvarenoj kategoriji / Mladen Schwartz. - Zagreb : Iuvenalis samizdat <i.e. vlast. nakl.>, 2001. - (Knjižnica Sabrana djela Mladena Schwartza ; sv. 2)

Bibliografija. - Kazalo.

ISBN 953-98181-1-7

I. Politička desnica -- Hrvatska

411107103

hrvatskim ratnicim

εἷς ἐμοὶ μύριοι, ἐὰν ἄριστος.
(Jedan mi je koliko tisuće,
ako je najbolji!)
Heraklit

Strah i sloboda mogu
postojati istodobno!
Hobbes

Srce kuca desno!
bojni poklič bolje Hrvatske

SADRŽAJ

ČEMU OVA KNJIGA?

To bi trebalo biti razvidno iz samog naslova. Valja odgovoriti na pitanje što uistinu jest desnica, jer se taj odgovor pokazao prijeko potrebitim. Odveć su brojni nesporazumi, odveć je golemo neznanje o teoriji, pa i praksi političke desnice, odveć nagomilane predrasude i bezumni otpori protiv nje, a da bi bilo suvišno ovakvo djelce posvećeno razjašnjenju i poduci. Ono je, ako se hoće, prosvjećivalačko, ali je i terapeutsko: liječi zablude; profilaktičko je, htijući suzbiti daljnje širenje ignorancije, napokon, propedeutičko je - uvodeći u tematiku i problematiku na jednostavan, ali i precizan način. Ova knjiga nije htjela biti povijest desnice; ona pruža povijesni sažetak gdje je to potrebno, ali joj je ponajprije cilj pomoći da se, na temelju svih njezinih sadržina, koje u raznim sklopovima i s raznih polazišta zahvaćaju temu, iznjedri prikladna i poticajna slika o desnici, desničarskoj teoriji i praksi u njihovim bogatim gradacijama i promjenjivim naglascima.

Glavnom tekstu, "Što je to - desnica?", koji temelji na XIV poglavlju moje knjige *Hrvatska nakon Tuđmana - Studija o nacionalnom usudu*[1], pridodan je Proslov, koji bi imao unaprijed aktualizirati i razjasniti njegovu sadržinu. U Proslovu zanimaju me pokadšto nevjerojatna neshvaćanja desnice, o kojima potom pišem i u glavnom tekstu. U Proslovu je pak tematika aktualizirana i osvježena novim ilustracijama. Prikazao sam i histeričnu kampanju što ju je protiv desnice, od samoga dolaska na vlast, vodio Trećejanuarski režim Račan-Mesić, te - koje li groteske! - pogrdno baratanje riječju "desnica" i u nastupima samih desničara. Potom sam pojasnio razliku između umjerene i ekstremne desnice, jer

[1] Prvotna je nakana bila izvući i pred čitatelja donijeti, u vidu posebne brošure, upravo ovo poglavlje o desnici iz dotične knjige, kako bi se širokoj publici, koja možda i zazire od voluminozne knjige s obiljem tema i problema, raščlambi i ekskursa, na malo prostora razjasnilo što desnica nije i što ona jest. S vremenom je, ipak, sazrijela ideja da se ovoj jezgri nadodaju različiti, ali za njezinu temu relevantni materijali i dopune, pa se kao rezultat pojavila knjiga višestruko opsežnija od planirane brošure. Vjerujem da će, u ovako izmijenjenu vidu, još bolje ispuniti svoju nakanu, a ujedno, dakako, i prazninu koja o temama vezanima za desnicu postoji na hrvatskom tlu. Lektirom samoga štiva i pregledom pridodane bibliografije, čitatelj će, ipak, steći općeniti uvid i u razmjerno skromno zanimanje koje su za desnicu pokazali hrvatski autori.

se opetovano pokazuje kako je najveći neprijatelj ekstremne desnice - upravo umjerena desnica, koja je smatra konkurentom i zavidi joj na odvažnosti. Čini mi se da sam pružio dostatno argumenata kako bih pokolebao iluziju nekih desničarskih boraca i pisaca da bi hrvatsku desnicu mogao ujediniti, obodriti i povesti umjereni i kolebljivi liberal Dražen Budiša. Napokon sam kritično razmotrio deset skupina najčešćih prigovora koji su u optjecaju protiv desnice, te naznačio što bi se, a što ne bi, u današnjoj svjetskoj politici, smjelo s pravom nazivati desnim.

Dočim u Proslovu pretežito razmatram ono što desnica nije, u glavnom tekstu određujem njezinu stvarnu narav, povijesno, teoretski i s posebnim obzirom na prigode u Republici Hrvatskoj. Tekst je razbijen međunaslovima, što ih u knjizi iz koje potječe nema, kako bi čitatelju olakšao snalaženje.

Dodatci služe potpunijem osvjetljavanju fenomena desnice. "Teze o desnici i ljevici" objavio sam djelomice u jesen 1982, u münchenskom desno-konzervativnom dvomjesečniku *Criticón*. Budući da mi taj tekst iz tehničkih razloga nije bio pri ruci, sastavio sam, na temelju istih rukopisnih bilježaka, novi, koji uz one izvorne teze sadrži i niz još neobjavljenih, tako da ih je umjesto 48 sada 99. "Fašizam i komunizam" novi je tekst, s usporednom tabelom koju podrobnije razjašnjavaju uvod i dopisani komentari. Cilj je oba napisa omogućiti bolje razumijevanje desnice, navlastito one fašističke, u sučeljavanju s njezinim svjetonazornim i političkim protivnikom. Slijedeći prilog: "Što je to - fašizam?" također je novonapisan i on dopunski raščlanjuje taj veliki pokret prve polovice XX stoljeća, nastojeći pružiti sustavni sažetak onoga bitnog što se o njemu dade iskazati. "Fašizam i filozofija" hrvatski je prijevod mojega predavanja održanog 1971 u Novom Sadu; u tekst sam unio minimalne izmjene radi boljega razumijevanja, a izostavio također vrlo malo, tek da se izbjegnu nepotrebna ponavljanja činjenica koje se izlažu drugdje u knjizi. Bilo je vrijeme Nikezić-Čanadanovićeva liberalkomunizma u Srbiji, moglo se prilično slobodno govoriti i pisati, čitav je grad bio oblijepljen plakatima kojima se poziva na predavanje, a brojna ga je publika primila sa zanimanjem i bez predrasuda kakvima smo danas i ovdje izloženi. Nitko nije pitao čiji sam agent i što li će na to reći svijet, niti je ustvrdio da moja tema i teze "štete Vojvodini, Srbiji i YU". - Na kraju sam dodao i tri letka protiv pošasti "antifašizam", ispred njih označivši u kakvim su okolnostima nastali, te jedan dražesni florilegij ponajvećih protuslovlja i apsurda, drskosti i gluposti, što su ih naši bližnji, nimalo se ne zacrvenjevši u licu, izrekli o desnici.

Čitava je knjiga, kao jedan, nadam se, zaokruženi, cjeloviti, pregledni i harmonični *collage*, pokušaj odgovora na pitanje o desnici. Stanovita mjestimična, ne odveć česta ponavljanja nekih teza ili pojedinosti, nastala okolnošću da su pojedine sastavnice knjige pisane odvojeno, uglavnom nisu uklanjana, kako bi u

čitateljevu duhu jače odjeknulo ono što mu se želi predočiti. Ne čini mi se, pak, da u tekstu ima protuslovlja; ono što bi takvim gdjegdje moglo djelovati, zapravo su nijanse i naglasci jednog istog stava u različitim kontekstima. Tek svi oni zajedno pružaju cjelinu pogleda. Ova je knjiga i pripovijest o nespretnostima, nesnalaženjima, pomutnjama u dodiru s kategorijom desnice. Ja je, u podnaslovu, nazivam "mrcvarenom" kategorijom. Mrcvarena, to će reći rezuckana, mučena, silovana. Jedni u njoj vide jedno, drugi drugo, zlorabe je, rabe je inflatorno, većina pritom griješi, odriče je se, smatra je odioznom, opasnom, štetnom. Nastoji, unatoč neprekidnom brbljanju o desnici, ipak nekako izbjeći i samu uporabu riječi, i suvislo, neopterećeno razmišljanje o pojmu, i desnici sukladnu političku praksu. Ali svatko je poteže, navlači, nateže, zlorabi, bljuje po njoj, pljuje je i psuje. I sve to nekompetentno, neodgovorno i nekažnjeno! Tekst što ga cijenjeni čitatelj drži u rukama trebao bi pripomoći da i na ovom području progovori razum i razbor. Ali nipošto "objektivno", neutralno, nepristrano. Toga nema! Kada govorimo o bitnomu, mi se opredjeljujemo. To je stoga jer je sama bit opredijeljena, jer nije puka činjenica, puka "realnost", nego dublja, istinskija realnost, ona koju nazivamo vrijednošću. Vrijednost nije drugo doli ono bitno u stvarnome. Zato faktični iskazi, bitno gledano - što god rekli pozitivisti - ne mogu nego biti ujedno i vrijednosni.

Ako knjiga što ju je čitatelj upravo otvorio predobije za svoje zamisli i naputke, za stvar dosljedne i korjenite hrvatske desnice, stotinu novih, iskrenih i uvjerenih, odvažnih, požrtvovnih, pravih pristaša iz redova onih koji su do sada o njoj dijelili tekuće predrasude i stereotipe, smatrat ću da sam postigao svoj cilj!

U Zagrebu, dne 29. srpnja 2001,
na rođendan Benita Mussolinija,
oca Desnice u XX stoljeću.

PROSLOV:
POMUTNJA OKO DESNICE

I. NESPORAZUMIMA NIKAD KRAJA

Kada je o desnici riječ, u današnjoj Hrvatskoj vlada potpuna pomutnja predočaba i pojmova, posvemašnja kriza razumijevanja, a nerijetko se ona znade očitovati i u vidu elementarnoga manjka zdrave pameti. Što je desnica, to nije jasno njezinim protivnicima, ali u pravilu ni njezinim pristašama. Čak i jedan biskup Juraj Jezerinac pred licem naroda tvrdi kako još nitko nije definirao desnicu i ljevicu (sic!), te da ti pojmovi služe samo za stvaranje umjetnih podjela u narodu. Kao da predrasude i stereotipi potpuno ometaju normalni rad mišljenja. Čega se sve nismo naslušali i načitali o desnici za ovih desetak godina, od kako se u Hrvatskoj smije slobodnije govoriti i pisati! A ne prođe dan da neko smušeno i neupućeno piskaralo prvog slučajnog politikanta ne zapita i za cijenjeno mišljenje o - desnici. I tada vrag namah odnese šalu. Ponekad upravo zapanjujuće bedastoće obuhvaćaju čitav raspon od tvrdnji po kojima je idejom desnice (ali i ljevice) postalo suvišno, pače anakrono i besmisleno, uopće baratati[2] - pri čemu se, paradoksalno, taj pojmovni par ipak gotovo inflatorno rabi u primjeni na sve domene, a ne samo političku - pa do najrazličitijih krivih ili samovoljnih definicija, kojima se desnica određuje kao "krupni kapital", "kapitalističko gospodarstvo", ili jednostavno kao općenita nesnošljivost i političko nasilje, ili štoviše, primijenjeno na uvjete hrvatskoga "političkog kriminala" (jer desnica je uvijek neka vrsta zločina!), kao kriminalna pretvorba, otimačina i šverc s pripadajućim im nezakonitim makinacijama. Pod desnicom počesto se zapravo razumiju značajke liberalne, dakle zapravo lijeve politike; uz već navedenu kapitalističku privredu, desničarskima tako postaju i druge liberalne svetinje, poput tržišta, profita, privatnog vlasništva ili - pravne države. U svim tim slučajevima riječ je o golemu nesporazumu: nepatvorena, klasična, konzervativna desnica, naime, izrazito je protukapitalistička (i uopće protuliberalna, dakako).

Nitko, dakle, ne zna što je desnica, nitko ne želi o njoj govoriti, pa ipak ju se, doslovce svakodnevno, stotinama puta spominje u najrazličitijim sklopovima.

---

[2] Čuli smo tako, nedavno, i da su ljevica i desnica "izlizani pojmovi" (Petener). Jednako se pametno moglo ustvrditi i da su izlizani parovi fizika i metafizika, dobro i zlo.

Ali, manjkavost znanja o desnici ide usporedno sa "sigurnim" znanjem o tome da je ona svakako nešto nepoćudno i zazorno.[3] Zato je prijeko potrebno obraniti se od optužbe da si desničar, ako te snađe nesreća da te netko takvim titulira. Nitko ne želi biti desno, skanjiva se i same uporabe riječi "desnica". Tvrdi se da je nepopularno biti desno, pa onda, prema zakonu o proroštvu koje samo sebe ispunja, desnica u odgovarajućoj mjeri i gubi na popularnosti. Odrasle ljude plaši se poput djece desnicom, suregira im se da mogu biti zapisani, evidentirani, obilježeni - ako samo budu viđeni s nekim deklariranim desničarem; nimalo drugačije negoli je to bio slučaj u propaloj komunističkoj tiraniji.[4] U najboljem slučaju, misli se da desnica i nije toliko loša, koliko je loše otvoreno desno nastupati (?!). Stoga se desničarima preporuča da budu samozatajni i pred općinstvom nastupaju isključivo pod krinkom, a to je, dakako, krinka liberalnih demokrata, nenasilnih, snošljivih i za dijalog spremnih.

Ali, budući da u međuvremenu nije osobito preporučljivo ni biti staljinist-boljševik-komunist, postala je stvar dobrog (bolje rečeno: lošeg, iznimno lošeg!) ukusa pod svaku se cijenu nastojati smjestiti u beskrvni, osrednji, dosadni, neodređeni, štoviše fiktivni, iluzorni - centar. I koliko je god dobro uspjeti se uvjerljivo obraniti od prigovora za desničarenje (u Hrvatskoj ni oni političari koji su prema nekim mjerilima doista desnog usmjerenja ni za živu glavu ne pristaju da ih se takvima određuje!), toliko isto dobro dođe kada se protivniku uspije uzvratiti bumerang: nisam ja desničar, ti si! Jer, biti desničar, to ne znači zastupati određeni svjetonazor, zalagati se za stanoviti vid politike; to znači biti ekstremist i radikal, što nikako ne valja (a to ste i ako se priklanjate tek umjerenoj desnici!), to znači biti natražnjak i nasilnik, strani plaćenik koji želi osramotiti Hrvatsku i naškoditi joj, to znači biti primitivac, usijana glava, glupan, luđak, riječju, jedva nešto više - ako uopće - od najobičnije vucibatine.

Kako rekoh, nije dopušteno biti ni umjereni desničar, premda neki hrvatski publicisti uporno zazivaju upravo nekakvu "umjerenu", "uljuđenu", "europejsku" desnicu, koje na njihovu žalost nema i koju bi oni tobože objeručke prihvatili jer će nam pomoći u Europu, samo da se stane na put desnim radikalima i ekstremistima, koji nas vuku u "izolaciju" (lijevičarska inačica za samosvojnost i vlastitost, slobodu i suverenitet). Ali, čim ste desničar umjereno, odmah ste to radikalno i ekstremno: unatoč lažnim obećanjima, protivnik vam ne kani dopustiti uzmak! I tako, svjesno ili nesvjesno, hotice ili nehotice, iz čistog neznanja i gluposti ili uz uporabu tobožnjih argumenata, svejedno, naši križarski ratnici protiv desnice desničarskog ekstremista pronalaze čak i u jednom vrlo umjerenom i obzirnom, uljuđenom i, konačno, liberalno-demokratskom političaru kakav je koruški zemaljski poglavar i vođa austrijskih Slobodaraca, dr. Jörg Haider. Haider je ekstremist, pače, on je fašist, malone samo otjelovljenje svoga zemljaka Adolfa, zato jer se usuđuje voljeti svoj austrijski puk, pamtiti njegove njemačke korijene, štovati one koji su za njega ginuli, spašavati ga od navale egzotičnih stranaca i protiviti se genocidnoj globalizaciji. Sve to, naravno, spada u rubriku desne politike, ali je tek jedan od njezinih sastojaka, i po sebi ne odmiče od najobičnijeg hvalevrijednog patriotizma, koji se još do pred par desetljeća u svakom normalnom narodu smatrao neupitnom krepošću. Pritom je istinski radikalnoj desnici, u njemačkim zemljama i uopće u Europi, doktor Haider sa svojim laviranjima, kompromisima i polovičnošću počeo već dobrano ići na živce.

U Hrvatskoj kristalizira se, osobito nakon Trećejanuarskoga narančastog prevrata, osebujna fobija od desnice. Ne prođe dan, rekoh, a da neko zvučno ime lijevo-liberalnog *establishmenta* ne izrekne, na sugestivni upit kakvog nedoučenog novinarskog piskarala, svoj stav o trenutačnom stanju desničarske pogibelji. Zanimljivo je pritom da se redovito iskazivana strahovanja kombiniraju s istodobnim bagateliziranjem desnice. Ispada da je ona posve marginalna, nemoćna i beznačajna, ali da je ipak strahovito opasna, te joj se na sve načine valja usprotiviti. Ovakvih klišeiziranih, rutinskih, protuslovnih i besmislenih izjava u međuvremenu su prepune stranice žutog, crvenog i sivog tiska, i vrlo je uputno pratiti ih u tekućoj antologiji neprijateljskih cveba o desnici, što ih iz broja u broj donose desničarske novine *ULTIMATUM!*.[5]

U glavnom dijelu knjige koja je pred čitateljem, iscrpno se raspravlja o nesporazumima, koji nastaju kada se danas i ovdje zapodjene rasprava o desnici. Za predokus, i radi ilustracije iznesenih načelnih zamjedaba, pružam na početku samo par rasnih primjeraka novijeg datuma. Tako "politolog" (nikada se ne ću pomiriti s tim nakaznim i, uostalom, netočnim terminom!) lijevičarske provenijencije Nenad Zakošek u jednom novinskom napisu[6] tvrdi da se u Hrvatskoj lije-

[3] U "desničarskom" mjesečniku *Narod* (br. 93/94 = 15. VII 2001), pod naslovom "Lijevo (ni)je desno", Anka Konjarek predstavlja se kao pripadnica brojne družbe publicista koji nas uporno pokušavaju uvjeriti da je podjela lijevo-desno štetna, dočim je zapravo štetna - ljevica. Ona dokazuje kako nacionalist može biti i internacionalističan i demokratičan, kako se, dakle, može biti i umjeren i pomirljiv, pa kada se desnica na taj način pripitomi, onda valjda ne će protiv sebe izazivati ekstremnu ljevicu i navlačiti na naciju građanski rat - čini se da mnije spisateljica. Budimo Hrvati, ali se utopimo u amalgamu umjerenjaštva, odreknimo se stava i ideja. Pritom ona zaboravlja da je u naše vrijeme nacionalizam, sviđalo nam se to ili ne, sudbinski povezan s političkom desnicom.

[4] Ali, liberalizam nije manje totalitaran od komunizma; dapače, on je to na lukaviji, podliji i neprimjetniji, pa stoga i pogubniji način: on čovjeka porobljuje, usađujući mu iluziju da ga oslobađa.

[5] Do sada objavljene cvebe u ovoj su knjizi donesene kao poseban dodatak, pod naslovom "Neprijatelj o desnici".

[6] "Što je lijevo i desno u hrvatskom političkom prostoru?", *Vjesnik* (rubrika "Stajališta") od 31. svibnja 2001.

vim uglavnom smatraju jugoslavenstvo i ateizam, a desnim nacionalizam i katoličanstvo. Zakošek u tome vidi pogubni redukcionizam, ukazujući i na tradiciju lijevog nacionalizma u Hrvata. On s pravom ukazuje da se i niz posebnih političkih pitanja (gospodarstvo, socijala, naobrazba, uljudbena politika...) mogu i trebaju profilirati na desni odnosno lijevi način. Ali, što to vrijedi, kada Zakošek na koncu zaključi da se i ljevica i desnica imaju bespogovorno složiti u prihvaćanju "ljudskih prava i liberalne demokracije" - koji su izrazito ljevičarske vrednote! Desnica, štoviše, dobrim dijelom živi upravo od podrezivanja njihova korijenja, od dovođenja u pitanje "prirodnih prava", liberalnog individualističkog permisivizma i parlamentarno-demokratske varke.

Dobar primjer nerazumijevanja desnice, povezanog s njezinim nekompetentnim koliko i frustriranim ocrnjivanjem, pružio je nedavno i ljevičarski dramaturg Slobodan Šnajder.[7] Za ovoga preuzetnog i militantnog *srpovca*, hrvatska je desnica publicistička šaka jada (očito ne čita sve!), ona je pesnica u (krležijanskoj) mračnoj krčmi, misliti desno kod nas znači biti izvan svake pameti, te mi u Hrvatskoj nemamo na desnom krilu čak ni jednog "elegantnog fašista" kakav je Srbin Dragoš Kalajić (imamo i nešto bolje, samo što Šnajder, i opet, ne čita!). Zanimljivo je, međutim, da Šnajder ove svoje nekvalificirane anateme bljuje u povodu pada nacionalnog uredništva *Slobodne Dalmacije*. On se zlurado izruguje domoljubnim novinarima, cinično im savjetuje neka pokrenu privatni list, i još se čudi njihovu nezadovoljstvu, budući da je "njihova" desnica - tuđmanizam! - još uvijek na vlasti, u vidu jedne fantomske, paralelne državne strukture. Onaj, međutim, koji poput Šnajdera misli kako je pluralistički parlamentarno-demokratski režim Franje Tuđmana, koji se pozivao na tradicije ljevičarskog titoističkog internacionalizma i silom prilika, u uvjetima obrambeno-oslobodilačkog rata, tek nevoljko trpio stanovitu mjeru nacionalističkog, kvaziustaškog očitovanja hrvatskih bojovnika, predstavljao (i još uvijek predstavlja!?) "desnicu na vlasti", onaj koji očito sasvim ozbiljno vjeruje kako je, uostalom bljedunjav, list tipa *Slobodne Dalmacije*, samo zahvaljujući manjem broju domoljubnih i nacionalno odgovornih priloga, "gazio (nečije) pravo na život" i predstavljao "organ hrvatskog neofašizma" - taj nije ništa naučio ni razumio ni o desnici ni o fašizmu niti pak o svojoj zemlji Hrvatskoj. - *Nota bene*, Šnajder ističe kako je SD bila slobodna samo utoliko što je, za usluge činjene državi, "slobodno" uzimala koliko joj treba. Dakle, opet *pljačka* kao jedna od bitnih odrednica desnice u očima naših ljevičarskih ignoranata!

---

[7] U svojoj redovitoj kolumni "Opasne veze" u *Novom Listu* (članak "Desno - što je to?", 7. svibnja 2001).

U nizu "okruglih stolova" o hrvatskoj desnici - prijašnjih su godina bili nešto češći - špijunski tjednik *Globus* pružio je, u vrijeme dok ovo pišem[8], osobito dojmljiv primjer siromaštva znanja i niske razine mišljenja naših profesionalnih protudesničarskih perjanica, ali i onih koje bi netko s nekim razlogom možda i svrstao u (umjerenu) desnicu. Za stolom se doduše konzumiralo sokove, sendviče i pršut, ali se, ako isključimo oštru, koliko i taštu razmjenu strjelica između tuđmanovaca Šeksa i Ivankovića, uopće nije debatiralo, nego se tek monologiziralo, dočim o (hrvatskoj) desnici nije rečeno gotovo ništa. Ali i u ovako oskudnom i nedugačkom protokolu (izostale) debate ponavlja se čitav registar olinjalih odrednica desnice: ustaštvo, ustaški pozdrav, "nedemokracija", nasilje, govor mržnje (koji se, vjerovali ili ne, izražava - tezom o ugroženosti nacije pod vladavinom Šestorki[9]!).

Ivo Goldstein izvolio je tom zgodom ustvrditi kako desnica ne može riješiti nijedan hrvatski problem, i ne zamijetivši da se ta primjedba odnosi upravo na vladajuće Šestorke, dočim spas, ako ga još uopće ima, danas može donijeti samo stubokom nova politika, koja će pomesti jalovu mediokritetsku partitokraciju - a to je samo desnica! I Goldstein, doduše, uviđa kako su stranke razočarale, kako su zavladali opća apatija, manjak ideja i vizija, te kako se ni s prijevremenim izborima ništa bitno ne će promijeniti. Ali to mu se čini razlogom da desnicu napada, umjesto da odgovorno razmotri njezine vizije, programatske teze i argumente. I Milorad Pupovac je zamijetio kako desničarenje jača zbog nedostatka vizija i djelotvornosti. Da je desnica upravo njih u stanju ponuditi, do toga se logičnog posljedka svoje vlastite tvrdnje ipak nije usudio jer, kako mnije, hrvatska desnica hoće jaku državu tek na simboličnoj, ali ne i na funkcionalnoj razini - što naprosto nije točno. Pupovac bi doduše dopustio HDZ, ali samo ako se profilira kao protuustaška stranka desnog centra, oslobođena "nepotrebne protujugoslavenske histerije", što će reći i - jugoslavenska.

Za Matu Granića pak, ali i za Vladimira Šeksa, prototip desne retorike pružio je nitko drugi nego - socijal-liberal Slavko Linić. Granić je nadodao: nije bitno što si, nego kako te percipiraju (tojest: kako te vidi "svijet"). Na taj način valjalo bi, po Graniću, inkriminirati bilo kakvu usmjeridbu, dostatno je da ju je fantomska "međunarodna zajednica", kojoj se Granić za svojih ministarskih godina izvrsno uvježbao služiti, proglasila "desničarskom".

---

[8] Br. 548, od 8. lipnja 2001: "Okrugli stol o hrvatskoj desnici poslije izbora". Sudionici su razgovora, pod samozatajnim ravnanjem novinara Vlade Vurušića, bili povjesničar "ne-Hrvat" Ivo Goldstein, umjerenjački političar Mate Granić, kriptočetnik Milorad Pupovac, bivši emigrant i djelatnik Hrvatskog Državotvornog Pokreta Marin Sopta te Vladimir Šeks (HDZ) i Nenad Ivanković (HIP).

[9] U međuvremenu Petorki, Četvorki..., svejedno.

Šeks se pak jedini odvažio na kakav-takav pokušaj određivanja desnice, bez kojega su, međutim, ovakvi razgovori - zbog nerazumijevanja među sugovornicima - unaprijed osuđeni na neuspjeh. Treba ponajprije znati o čemu se uopće raspravlja. Desnicu Šeks dakle misli da je odredio ovim oznakama: autoritarna država, prijezir spram prava, sloboda i sindikata, stavljanje čitave politike u službu države i nacije. Neobično je da deklarirani centrumaš ovdje propušta desnici pripisati i nešto "gore" od autoritarne, naime totalnu, totalitarnu državu, kako se to, ne bez svakog razloga, redovito čini. Nadalje, desnica ne prezire toliko prava i slobode, koliko im poriče apsolutnu vrijednost, priznaje ih odmjereno i primjereno i stavlja ih u odgovarajući odnošaj spram obveza i dužnosti. Ni sindikati joj nisu baš posve odbojni: Sorelov anarho-sindikalizam bio je jednom od inspiracija desničarskoga vođe Mussolinija. Napokon, stavljanje "svega" u službu države i nacije ne bi trebalo biti samo oznakom desne politike; čemu bi naime uopće i trebala služiti politika, negoli svome narodu preko njegove narodne države?! A u duelu s Ivankovićem Šeks je izveo osobito dojmljiv *salto mortale*: na Ivankovićevu tvrdnju kako desnica brani nacionalnu slobodu, Šeks je uzvratio: onda je i (desna) diktatura pozitivna, jer brani nacionalnu slobodu! - Pa jest, i što onda?! Važno je ipak da se Šeks pred licem naroda uvjerljivo ogradio od svake desnice, ustaštva, NDH, pa čak i od desnog centra: HDZ je centar, i gotovo! Narod može mirno spavati a prvom zgodom, bez imalo grizodušja, birati Šeksa.

I sam je Ivanković iznio prilično čudnih shvaćanja. Uz desnicu se, veli on suprotno Šeksu, ne povezuje više, nego manje države; desnica je sloboda, a ljevica sigurnost. Eto, a mi smo oduvijek bili u zabludi da su zagovornici minimalne države anarho-liberali, da je politika slobode - liberalizam, a da ljevičarski, revolucionarni režimi predstavljaju upravo sigurno jamstvo - posvemašnje nesigurnosti! Ivanković je ustvrdio i da (desna) nacionalna država predstavlja branu globalizaciji, stranoj dominaciji koja guši domaću demokraciju. I tako po svojoj naravi protudemokratska desnica postade još i garantom demokracije!

Čitav je razgovor protekao u znaku bojazni pred podjelama, polarizacijom i radikalizacijom što su ih sugovornici dijagnosticirali. Sve je to imalo sugerirati da se valja kloniti krajnosti, pa tako osobito i desnice, te da poput Šeksa sigurnu zavjetrinu treba potražiti u - centru. Marin Sopta je nato zavapio da desnicu ipak moramo definirati, jer ovako će ispasti da su svi zapravo centar, osim dakako Stipe Šuvara i Mladena Schwartza! Ali, što ćemo kada su po Sopti i komunizam i nacional-socijalizam totalitarni, i kada je i za njega "desnica" neka vrsta kletve: Linić i Pusićka su desno, tvrdi Sopta, a emigranti i Hercegovci poput njega desno su samo u klišeu. Hvala Bogu dakle da nisu desno. Ali, što će onda biti? Ljevica? To svakako ne. Ostaje i za Soptu, htio-ne htio, jedino rješenje - da se pridruži ionako svegutajućem centru, za koji je međutim časak prije ustvrdio da ne postoji i da je apstrakcija!

Eto, i zbog ovakvih razgovora i, blago govoreći, oskudnih rezultata koje oni postižu - potrebna je ova knjiga!

II. LUDOVANJE PROTIV DESNICE NAKON TREĆEJANUARSKOGA PREVRATA

Preuzimanje vlasti od šest stranaka ljevice i lijevoga centra, koje se nakon zaoštravanja krize koncem devedesetih i ubrzanoga kolapsa HDZ-a, te u očekivanju Vrhovnikova odlaska, moglo s priličnom vjerojatnošću predvidjeti, zateklo je desničarske snage u Hrvatskoj posve suvišno iznenađene, oslabljene i razjedinjene. U godinu i pol dana "šestokratske" strahovlade, desni su se punktovi kristalizirali uglavnom oko tri jezgre. U duhovno-intelektualnom pogledu, bastione državotvornog nacionalizma u različitoj su mjeri predstavljali desno krilo Kaptola i sve oskudnija nacionalna publicistika (*Hrvatsko Slovo*, *Narod*, do svojega gušenja dijelom svoje sadržine i splitska *Slobodna Dalmacija*, kojima su se, u studenom 2000, pridružile i desničarske novine *ULTIMATUM!* kao neslužbeno glasilo Nove Hrvatske Desnice, udruge čija je dosadašnja djelatnost ipak uglavnom bila ograničena na pripravljanje *kulturne revolucije s desna*). Drugo uporište nacionalne desnice predstavljao je desno orijentirani dio članstva inače umjerenih nacionalnih stranaka i udruga (HDZ, HSP, HČSP, HKDU...). (Pritom valja imati na umu da se obezglavljeni HDZ nakon Tuđmana raspao u najmanje tri frakcije, dijela ili stranke - CD, HIP i *reliquiæ reliquiarum*, a prevrtljivi se Đapićev HSP, sklopivši, iz poriva za samoodržanjem u Saboru, kompromis s vladajućima, pretvorio u stranku krezubih vukova i, napokon, desno krilo Račanova SDP-a.) Napokon, nacionalna se ideja u donekle desno-konzervativnom političkom ruhu branila i u redovima hrvatskih ratnika, vojnika-dragovoljaca te dijela njihovih udruga, a sve jače u okviru novoutemeljenog Stožera za obranu digniteta Domovinskoga rata.

Unatoč razmjernoj slabosti desno-nacionalnih snaga u trenutku kada ih je pogodio Treći januar, njegovi su eksponenti od prvoga dana započeli na svim frontama, iz svih rodova i kalibara oružja, pravi križarski rat protiv svega što u Hrvatskoj još uspjeva misliti, djelovati i disati uistinu domoljubno, državotvorno i nacionalistički, desno i konzervativno, pravaški i hrvatski. Ti su napadi proistjecali iz komunističko-antifašističke tradicije novih vlastodržaca, ali su pred-

stavljali i odrađivanje domaće zadaće što su je ovi dobili od svojih inozemnih gospodara, čiji im je lijevo-liberalni, postmoderno-ljevičarski habitus bilo bespogovorno prigrliti i oponašati. Napokon, mesić-račanovci dobro su procijenili da im najozbiljnija pogibelj dolazi samo s nacionalne desnice.[10]

I tako se ono što je već u godinama Tuđmanove vladavine za desne nacionaliste bilo upravo nepodnošljivo, sada utrostručilo: iz svih busija, jazbina, mišjih rupa, stali su masovno migoljiti dojučer tek nešto pritajeni bojovnici najbezočnije jugorestauracije, antifašisti, partizani i titovci, komunisti i srboljubi, osokoljeni izbornom pobjedom anacionalne veleizdaje, porazom struktura koje su obnovile hrvatsku državu te masovnim povratkom srpskih petokolonaša na mjesto zločina. "Slobodni i nezavisni" mediji, kao da nismo ni vodili krvavi obrambeno-oslobodilački rat, počeli su prednjačiti u strategijama zaborava, kako bi se, po staroj hrvatskoj navadi, po treći ili četvrti put opet naivno povjerovalo neprijatelju i podijelilo mu generalnu indulgenciju. Opet su se emisari podgrijanoga bratstva-jedinstva razletjeli uzduž trase Zagreb-Beograd, opet se u hrvatskim gradovima pjeva srpski i zavodi neodgojena mladež na stranputice nadnacionalnih udruživanja (pod komandom "nebeskih" naroda), opet se nacionalizam, državotvornost i ratobornost proglašavaju zastarjelim i štetnim zaprekama velikom zajedništvu naroda, koje se ovoga puta pokušava progurati pod etiketom "eurointegracija", a prešućuje se kako zanosi narodnih povezivanja vode samo jednom jedinom učinku: nacionalnoj propasti. Deset godina kakve-takve nacionalne vladavine, napokon, proglašeno je razdobljem mraka, desnice i kriminala (Titova era ne smije se označavati mračnom!) - pri čemu se ovi izričaji rabe uglavnom u ulozi istoznačnica. Ujedno se propagandistički širi teza po kojoj u Hrvatskoj nema ekstremne ljevice: hoće se postići nesmetano djelovanje ultralijevih silnica, kojima bi se zakočila i onesposobila desna politika. Za desnicu, međutim, kako vidjesmo, ne vrijedi da je nema ekstremne. Čim je umjerena, odmah je ekstremna![11]

[10] Pritom ponovno ističem da pod ovom ne razumijem najveći dio HDZ-a, koliko god da narančasti režim i u toj zakržljaloj stranki redovito prepoznaje nekakav desni radikalizam. Zapravo se ono što je ostalo od HDZ-a Račanovim menjševicima zdušno pridružilo u blaćenju desnice, koja je za HDZ nedostojno ime baš koliko i za ljevičarsku vlast. Uostalom, ne treba smetnuti s uma da bi danas mnogo teže bila zamisliva titoistička restauracija, da kult velikoga Tita nije godinama podgrijavao nitko drugi doli - sam utemeljitelj i vrhovni čelnik HDZ-a!

[11] Milan Jajčinović, u komentaru "Kvrgavo mišljenje" (*Večernji List* od 9. kolovoza 2001), dobro uočava ovu smicalicu. Svatko danas, veli on, govori o desnici, pa je zato o njoj i mnogo izrečenog "lupetanja"; u nj spada i okolnost da "u Hrvatskoj gotovo nitko ni ne govori o desnici, nego obavezno o »ultradesnici«, »radikalnoj desnici« i »ekstremnoj desnici«". Jajčinović, doduše, uzima desnicu u obranu od optužbi da je primitivna i teroristička, opasna i glupa, ali njegova apologija vrijedi samo za umjerenu, centrumašku "desnicu", za desni centar, za centar, dakle; dosljedna pak, korjenita desnica isto mu je toliko odbojna koliko i onim "lupetalima". No, to je već problem njegovog ukusa.

I tako nam se, kao posljedak Trećejanuarske diktature, dogodila polarizacija. Strane su građanskoga rata formirane: ovdje realizam i odgovornost, tamo pogibeljne i zločinačke tlapnje; ovdje Hrvatska, tamo kozmopolis; ovdje desnica, tamo - ljevica. Desnica nastoji spasiti što se spasiti dade od ugrožene, načete, otpisane nacionalne substance, od samosvijesti i samosvojnosti, ponosa i dostojanstva, Države i Nacije. A ljevica, temeljem vlastita bezdomovinstva te logikom sluganstva tuđinu, na sve načine nastoji zakočiti nastojanja na nacionalnom spasu i ozdravljenju. Piše, govori, galami, sastaje se, demonstrira, provocira na Trgu Kulina bana (ili Hrvatskih velikana), provocira na dan tzv. antifašističke borbe, kada su staljinisti hrvatskog podrijetla poveli svoj šumski rat za boljševičku Jugovinu, provocira u Jasenovcu, provocira na državnoj Televiziji, provocira u *Novom Listu* - i dojam je kao da smo se svi i neprimjetno zapravo još jednom našli u jednoj već obnovljenoj i uhodanoj jugo-tvorevini, tek ovoga puta u zavnoškim, ne avnojskim granicama.[12]

Tek što je osvojila vlast, protuhrvatska se ljevica, preko svojih promičbenih servisa, dala na provođenje kampanje za "zabranu ustaških simbola". Jedno vrijeme sve su novine donosile opširne članke i rasprave o tom pitanju, a nisu dakako izostale niti komparacije s inozemstvom, koje bi nas imale poučiti kako svoj antifašizam njeguje uljuđena Europa. Smisao je pothvata bio isti kao i smisao imenovanja (1945) i preimenovanja (2001) trga sa starom Poglavnikovom džamijom: zaplivati velikom rijekom bjelosvjetskog antifašizma (u komunističkom ili liberal-demokratskom obličju, svejedno!) i poistovjetiti, starom jednačbom bez nepoznanica: fašizam = ustaštvo = hrvatska država = ratni, mirnodopski i uopće apsolutni zločin. Stoga se Naranče nisu ni sjetile da, kao dobri, tolerantni liberali, uz ustaške predlože i zabranu partizanskih simbola: uz crni, da suzbiju i crveni totalitarizam. U tomu i jest smicalica: crveni, partizanski

[12] Tek kao jedan od brojnih primjera protudesničarske histerije nakon Trećega januara može poslužiti opširan *dossier* zagrebačkoga narančasto-doušničkog tjednika *Globus*, što ga je ovaj objavio 11. svibnja 2001 pod senzacionalističkim, koliko i deplasiranim naslovom "Trinaest mjeseci državnog udara". Da je doista na djelu državni udar, ne bi trajao ni trinaest sati! U tekstu, autor Davor Butković pruža kronologiju toga navodnog puča, i za podkrijepu obraća se Vesni Alaburić te Stipi Mesiću, koji obilato potkrjepljuju novinarove maštarije o desničarskoj, pače rasističkoj eskalaciji. Tek kao ures, tu su i izjave Branimira Lukšića i Andrije Hebranga ml. Butkovićev je tekst sročen u prokušanoj udbaškoj maniri, denuncirajući izvorišta, ideologiju, sredstva i ciljeve desne "urote". Desnica je, po Butkoviću, šovinistička, fašistička, osvajačka, nesnošljiva, protuglobalna, napokon, ne priznaje pravnu državu kao vladavinu zakona. Skrajnji je njezin cilj doći na vlast preko destabilizacije, jer joj to nije moguće redovitim demokratskim putom. - Možda bi sve to kako ga novinar opisuje bilo i dobro, samo što na žalost ne odgovara stvarnosti. No, u strahu su velike oči. - Metodološki i strukturalni blizanac ovoga *dossiera* osvanuo je nešto poslije u pararežimskom, mesićevskom tjedniku *Feral Tribune* (br. 830 = 11. VIII 2001), pod naslovom "Pašalićev dugi marš", a iz pera Ivice Đikića. I ovoga puta iznosi se kronologija "desnog udara koji Hrvatskom gmiže godinu i pol dana", te očituje zgražanje nad svakim pojedinim slučajem patriotskog otpora narančastoj veleizdaji.

ostaje, dapače, onaj crni i treba nestati kako bi ovome crvenom oslobodio mjesto i oslobodio ga svakoga straha i svih skrupula.

Ljevičarskom divljanju protiv nacionalne desnice ova je na žalost dala vrlo malo povoda. Ali, i najskromniji njezini nastupi iskorišteni su za usiljene i ishitrene ispade zabrinutosti, fobije, panike, ne bi li se desnica pokolebala i sama zastrašila da ne smogne snage za jačanje i rast. Na svako je desno okupljanje, svaki prosvjedni skup, svaki stidljivi izraz nacionalne svijesti, ljevica hotimice uzvraćala histerično, bijesno, medijskim kampanjama mržnje koje neodoljivo podsjećaju na udbaško-velikosrpsko-jugoslavenska divljanja po dirigiranom titovskom tisku iz najboljih dana pokojne tvorevine.

Kada su se (6. ožujka 2000) predstavnici ratničkih udruga uz više tisuća nacionalista okupili pred zgradom američkog poklisarstva u Zagrebu da prosvjeduju protiv drakonske osude generala Blaškića, pokrovitelj hrvatske nenarodne ljevice, tadašnji ambasador Montgomery, cinično im je poručio da idu pred predstavništvo Haaškoga tribunala - baš kao da ovaj nije puki instrument američke političke volje. A domaća je ljevica prosvjednike ocrnila kao da su oni, a ne njihovi protivnici, narodni neprijatelji, obasuvši ih najnižim pogrdama i uvrjedama.

U Gospiću su 19. travnja 2000 tisuće ljudi digle glas protiv dolaska Haaških istražitelja u grad, njihova narušavanja hrvatskog suvereniteta prekopavanjem svete hrvatske zemlje, te najavljivanja progona hrvatskih vojskovođa. I ta je samorazumljiva obrana nacionalnog interesa i elemenarnog ponosa dočekana na nož. Slično su popraćeni i nacionalistički skupovi u Cetinskoj Krajini, u Vukovaru, kao i najava vođe Hvidre Marinka Liovića (u svibnju 2000) da će poduzeti blokadu prometnica (nešto što se godinu dana prije, pod vladavinom Tuđmanove stranke, bez osobitih problema toleriralo HSS-u).

Kada je (28. kolovoza 2000) likvidiran veleizdajnik Milan Levar iz Gospića, ljevica je započela, uz policijsku, i promičbenu hajku ne samo protiv još uvijek, uostalom, nepoznatih ubojica, nego i protiv svih onih koji su za života s pravom osjećali gnjušanje spram toga nesretnog konfabulatora i Mesićeva sudruga s Haaške klupe za zaštićene svjedoke, a nakon smrti nisu uzmogli proliti suze, nego su doživjeli stanovito olakšanje i zadovoljštinu.

U rujnu 2000, dvanaestorica hrvatskih generala (uz ostale, Bobetko, Gotovina, Norac, Korade, Čermak, Kapular, admiral Domazet) uputila su hrvatskom općinstvu otvoreno pismo, pozivajući kolovođe narančastog terora i njihove medijske slugane da stanu na kraj kriminalizaciji junačkoga Domovinskog rata. Ovaj je domoljubni čin naišao na divlju reakciju vladajućih Šestorki, kojom ga se prikazalo kao izvedbu vojnog udara, generale se po narančastom tisku izvrgnulo najbezočnijem iživljavanju režimskih piskarala, a šef se države, Stjepan Mesić, u

svojstvu vrhovnog zapovjednika vojske, požurio da većinu dotičnih časnika već slijedeći dan, 29. rujna, prijevremeno i uistinu pučistički - umirovi.

Kada je bio najavljen narodni prosvjed protiv održavanja "zagrebačkog summita" (24. studenog 2000), koji je trebao predstavljati slijedeći korak u pripremi nasilnog ulaska Hrvatske u nove balkanske integracije ("pakt o stabilnosti"), taj je izraz hrvatskog samopoštovanja i odolijevanja svjetskim moćnicima nijekateljima nacionalnog suvereniteta, kroz političke i medijske istupe, bio tako bezočno i sustavno blaćen i napadan, kao da je on, a ne Mesić-Račanova dobrodošlica protuhrvatskim globomanima, predstavljao čin veleizdaje. Kada je nacionalistički prosvjed zbog loše organizacije i niza diverzija neslavno propao, ljevičarskom veselju nije bilo kraja.

Na isti paranoični i primitivni način, mjesecima su se povlačile neobuzdane kletve i neutemeljene objede protiv onih koji su u dva maha od splitske Rive načinili središnji prostor bolje Hrvatske[13] - one koja je (nakon niza skupova diljem Dalmacije i blokade prometnica) ustala u obranu junačine Norca (11. veljače 2001), i koja se nije htjela pomiriti s okolnošću da joj odnarođeni politikanti, pod najjeftinijim izlikama, dokidaju jedino kako-tako državotvorno i nacionalno glasilo u potpuno niveliranoj hrvatskoj medijskoj šumi (6. svibnja 2001). Osobito zgražanje unutarnjeg neprijatelja izazvale su "ustaška ikonografija" (baš kao da smo u jugovini!) te nazočnost nekih od umirovljenih generala na tim skupovima, jer - časnicima je zabranjeno baviti se politikom (baš kao da je Hrvatska normalna i stabilna država zapadnjačkog profila, kao da vojska nije bila politizirana u Ratu i kao da ne bi trebala to biti i nadalje!). Slično je demoniziran i susljedni skup za Norca u Zagrebu (15. veljače 2001), iako je za splitskim daleko zaostao u masovnosti.

Kao sigurni znaci desničarskog državnog udara stilizirani su i redoviti desničarski prosvjedi pred starom Poglavnikovom džamijom u Zagrebu protiv povrata sramotnog oznaškog imena Trgu Kulina bana (ili Trgu hrvatskih velikana); simbolična eksplozija pred mirogojskim spomenikom zloglasnim jugo-partizanima; podizanje više negoli skromnog slunjskog spomen-kamena junačkom ustaškom krilniku i vođi otpora protiv četničke pobune, Juri Vitezu Franceticu, kojega se lijeva fronta ponovno usudila degradirati do "ratnog zločinca", izloživši ga goroj poruzi i bezočnijoj halabuki nego što je to bila kadra čak i bivša Titovina; zabrana Bulajićeva partizanskog filma u istom gradu Slunju,

[13] Duša splitskih prosvjednih skupova, istaknuti pravaški političar Luka Podrug, odvažan, dosljedan i čestit hrvatski nacionalist, koji s pravom ustaje protiv združenih snaga hrvatožderja, u zrcalu narančastih režimskih medija ustrajno se stilizira u vrhovnog demona, dežurnog monstruma i "govornika mržnje" - pri čemu, dakako, nije jedini kojega je pogodila ta sudbina, ali njegov primjer zorno ilustrira svu podlost i primitivizam protudesničarske, protuhrvatske kampanje u znaku Trećega januara.

kako ne bi povrijedio još svježe rane najnovijih žrtava partizanske "JNA"; pa i onaj ne odveć primjereni znak prosvjeda gospođe Legradić, ratničke majke, koja se nije htjela pomiriti s tim da se u Veljunu obnavlja spomen na četničke koljače, prikazane žrtvama "ustaškog terora", i to ćirilskim slovima, i to na nadnevak srpskoga Vidovdana, koji je i označio početak četničkih klanja u II Svj. ratu; istup saborskog zastupnika - liberala Bolte Jalšovca na Bleiburgu 2000, gdje je izrekao notornu istinu da su na onim žrtvama stasali obnovitelji hrvatske države (jest, ali kako je onda "hrvatska država" mogla nastati u šumskom "zavnohu"?!); opravdano protivljenje pojavi veleizdajničkog predsjednika Mesića u vojarni Dračevac i u Kaštelima u vrijeme prosvjeda protiv uništenja *Slobodne Dalmacije*, te hladno primanje njegova izaslanika na Sinjskoj Alki, generala Milivoja Petkovića; uspravne i žestoke demonstracije u Rijeci na dan početka insceniranog staljinoidnog suda junaku Norcu; skupovi u znak potpore proganjanom vojskovođi Domovinskoga rata Gotovini; neuspjeli svehrvatski veleskup na splitskom Žnjanu... - posvuda dakle, gdje god se ustajalo i podizalo glas u obranu hrvatskog imena i pogažene nacionalne časti, ljevica je pokušavala taj glas nadjačati svojom jugorestauratorskom, antinacionalističkom, veleizdajničkom galamom.[14]

[14] Tekuća kampanja protiv desnice dolazi do izražaja i u sve češćim i žešćim pokušajima kriminalizacije subkulturnog pokreta nacionalističke hrvatske mladeži pod imenom *skinheads*. Ovi mladići, kojima možda još nedostaje političkog razbora, mudrosti i znanja, odveć oponašaju svoje uzore, što pod drugačijim uvjetima djeluju u zemljama Zapada, a podložni su, kao i njihovi vršnjaci drugačijeg ukusa, uobičajenim adolescentnim frustracijama. No oni nedvojbeno očituju zdrav odnos spram vlastita naroda, kada ih obuzima zabrinutost za njegovu etničku i kulturalnu samobitnost. Neprijatelj ih je hrvatskog interesa stoga uzeo na zub, i pod svaku im cijenu pokušava natovariti sustavno provociranje i teroriziranje Cigana-Roma. S druge strane, ova dojučer mirna i lojalna, koliko god egzotična, najvećim dijelom asocijalna populacija, u isto se vrijeme huška protiv većinske nacije i njezine nacionalne države, umjetnim i pretjeranim zastrašivanjem od pogibli što joj navodno prijeti od mladih desničara. Na taj način, ove se sramoti, pruža se povod za njihov progon, a jedna posve nova, svježa i nepotrošena skupina, Cigani, manipulativno se uključuje u združenu frontu rastakanja i ništenja hrvatskog suvereniteta: bezobrazni pritisci izvana zbog "diskriminacije Roma" već su počeli, što je, naravno, i bio cilj.

III. LIJEVO-DESNA PREPUCAVANJA

Očito je potrebna neka osobita smionost, udružena s intelektualnim poštenjem, da bi se čovjek desničarskih uvjerenja bez krzmanja i u javnosti otvoreno deklarirao kao desničar. U vrijeme polustoljetne ljevičarske tiranije, "desničarenje" je ionako bilo moguće samo u katakombama i uz izravnu egzistencijalnu pogibelj. Ne mnogo drugačije, međutim, bilo je i ostalo i u državama liberalne demokracije, koje mlada Hrvatska osobito revno nastoji oponašati. U Hrvatskoj, desna misao i djelo dobili su prešutno pravo građanstva u godinama Domovinskoga rata, jer se Država i Nacija nisu mogle braniti ni partizanijom, niti parlamentarnim blebetanjima, nego svijetlim oružjem i junačkim srcem, nadahnutim svim onim što je Hrvatstvu pružila kratkotrajna i politički nedvojbeno desničarska Nezavisna Država Hrvatska.

Pa ipak su se i pripadnici ili pristaše umjerene, ali i ponešto žešće desnice u novoj Hrvatskoj nerado sami kitili desnim imenom, uvjereni kako se ne smije biti desno, kako to predstavlja sramotu i zločin, ili, u najmanju ruku, smjer koji, makar i nepravedno, ne odjekuje dobro u ušima naroda i svijeta. Osobito pak nakon izborne pobjede ljevičarskih stranaka misliti, djelovati i biti desno ponovno je postalo zazornim i nepoćudnim. Kroz medije mogle su se u tom razdoblju pratiti brojne polemike, čija je prešutna pretpostavka da biti desničar znači po prilici isto što i biti hulja i probisvijet. Hotimice i sustavno stvarana je fama o tome da desno znači isto što i ultradesno, a i jedno i drugo da je nedostojno pristojnog građanina. Time se vrlo jednostavno postiže da nezadovoljnici, koji bi imali štogod spočitati diktatu "međunarodne zajednice" nad Hrvatskom i srodnim blagodatima nove demokracije, zašute u strahu da ih se ne bi slučajno označilo desničarima, što je najgore od svega; bolje je biti rob judeo-masonskog globalizma, bolje biti mrtav - negoli "desničarski" braniti život, slobodu i dostojanstvo.

Ova je igra još zamršenija, nego što djeluje na prvi pogled. Da bi nas lakše nebranjive izručili na milost i nemilost neprijateljskom "svijetu", njegove domaće marionete tumače nam kako upravo taj svijet od nas očekuje da ne budemo desničari, nego dobri i poslušni "antifašisti". Želja svijeta, koji nas je odlučio

milom ili silom utjerati u nove integracije i nove nadnacionalne tamnice, zvale se one Juga, Balkan, tehno-birokratska Europa ili Sveto svjetsko carstvo američke nacije - za nas bi, dakako, trebala biti dostatnim razlogom da postupimo upravo obratno: ako nas neprijatelj hoće antifašistima, to bi trebalo značiti da moramo biti fašisti, kanimo li mu se oduprijeti. Ali, domaće nas marionete smatraju tako slaboumnima da nam neprijateljske podvale preporučaju kao najbolji put spasu od neprijatelja (oni ga, doduše, zovu prijateljem, ali to ništa ne mijenja na istinitosti ove usputne raščlambe!).[15]

Tako se u Hrvatskoj oponenti svaki čas međusobno nazivaju desničarima, smatrajući to najgorom uvrjedom. "Desnica", kao i "fašizam" ili "nacizam", izobilno je rabljena, zlorabljena, u funkciji riječi-batine. Hrvatski smušenjaci odbacuju optužbu za fašizam, prebacujući lopticu Srbima, i još uvijek se čudom čude kako to "međunarodna zajednica" ne shvati, nego Srbe voli a Hrvate "faširа". No dok još nije odveć čudno da ljevičar svojega protivnika krsti "desničarem", misleći da mu je time nanio osobito zlo, zanimljivo je promatrati kako bi na taj način "uvrijeđeni" uzvraćao istom mjerom: desničar prihvaća negativno značenje što ga ljevičar pridaje desnici, pa se sveti svome kritičaru ljevičaru, tvrdeći kako je upravo on - desničar! Ili pak, na optužbu da je rasist, odgovara oponentu kako je ovaj i rasist i još usto - hitlerovac! Nije, naravno, dosta ako ga se nazove liberalom, komunistom, staljinistom, boljševikom - ta to nije zločin, to je legitimno političko stajalište. Sve to samo zrcali nekritičnu, nepromišljenu naviku da se riječima pridaju značenja u kojima ih rabi neprijatelj. Taj se ružan običaj uvijek osveti. Korisnije je, i poštenije, stvari nazivati njihovim imenima, a imena rabiti u pravim, a ne manipulativnim značenjima.[16]

[15] Uostalom je apsurdno prikazivati se "antifašistom" pred nekim tko je zainteresiran da te u svako doba, s razlogom ili bez razloga, može nazivati fašistom, desničarom i Ustašom, kako bi te tim optužbama (baš kao i smicalicom "ljudskih prava") mogao vječno ucjenjivati. Neprijatelj niti osobito želi da smo "antifašisti", niti nam vjeruje kada to za sebe tvrdimo. Antifa ne koristi. Ali naša dobra volja da budemo poslušni neprijatelju, koristi njemu. Napokon, ropskim prihvaćanjem "antifašizma" (kojim su se kitili i Tito i Staljin i Baader-Meinhof-banda), unaprijed se, drugome za ljubav, odričemo i ponečega uistinu hvalevrijednog u povijesnom fašizmu! - Kada su protivnici Antu Starčevića i njegove protivnike, kako bi ih unizili, nazivali pogrdnim kajkavskim izrazom "stekliš" - što će reći bijesan pas, Otac Domovine nije se tome protivio, nije mu bilo stalo da neprijatelja uvjerava kako je umjeren i pristojan, jer uopće nije osjećao potrebu ponašati se onako kako to od njega traži ili očekuje neprijatelj. Stari je rekao: jesam stekliš, i što onda! Tako i mi budimo ono što jesmo, ne pokoravajmo se i ne prilagođavajmo, ne pomažimo neprijatelju da nas, omekšane, lakše slisti. Mudrije je, ako ste uistinu desničar, to i priznati, inače stalno, uvijek iznova, morate dokazivati da to niste, čime ćete ionako protivnika tek dodatno uvjeriti da jeste.

[16] Svjesno i hotimično stvaranje pomutnje u terminima radi političkog učinka, međutim, resi i umjereno desne autore poput Ivana Gabelice ili don Ante Bakovića, koji ne priznaju komunističku mimikriju s "antifašizmom", niti prihvaćaju ulagivanje Zapadu pod istom lozinkom. To su oni koji će za sebe ustvrditi da su "antifašisti" jedino u smislu protimbe presizanjima povijesnoga talijanskog fašizma na hrvatska područja. U tom smislu, međutim, oni i Nezavisnu Državu Hrvatsku vide antifašističkom, jer je pružala (premda isprva neuspjeli) otpor *Duceovu* imperijalizmu na istočnoj jadranskoj obali. Njihova je omiljela teza da NDH nije bila, kao što niti RH nije, fašistička država, pa stoga nije trebalo onda, niti danas treba, antifašizma kao lijeka protiv fašističkog zla u samoj Hrvatskoj. Tako don Anto Baković, u članku "Stop blebetanju o fašizmu kod Hrvata!" (*Narod* br. 93/94 = 19. VII 2001), opširno i s puno ponavljanja - koja svjedoče o autorovoj strasti - tumači kako je "fašizam", u primjeni na Hrvatsku, samo otrovna etiketa, kojom bi se htjelo osramotiti svaki opravdani hrvatski nacionalni poriv za slobodom i nezavisnošću. S druge strane, mnije pater, antifašizam u nas nije bio doli orjunaški, jugoslavenski, velikosrpski, četnički ili komunistički protuhrvatski teror. Ovakva razmatranja, koliko god točna u pojedinostima, pate od načelne mane da im je cilj manje sama istina, a više postizanje dojma o ne-fašističkom ustroju NDH pod svaku cijenu. Autori se na taj način poistovjećuju s ljevičarskim, antifašističkim kritičarima NDH utoliko, što im priznaju da samo antifašističke države imaju pravo opstanka. Zapravo je NDH bila prožeta mnogim natruhama tipičnima za tadašnji fašistički duh politike, i niti bi to po sebi bilo dostojno osude, niti bi hrvatskom narodu ikako moglo uskratiti pravo na državni suverenitet i nacionalnu nezavisnost. Drugim riječima: što onda ako je Nezavisna Država Hrvatska i bila (u ponečemu) nalik fašističkim državama svoga vremena! Zbog toga ne će propasti svijet, a svakako ne smije propasti ni hrvatska sloboda.

IV. UMJERENA I EKSTREMNA DESNICA

Tradicionalno nema osobitih problema pri definiranju razlika između umjerene i ekstremne (skrajnje, korjenite, radikalne) desnice. Prvoj odgovara po prilici ono što nazivljemo konzervatizmom, drugoj pak različiti oblici autoritarnog poretka, totalne države, fašizma ili nacionalnog socijalizma. U Hrvatskoj, kao i posvuda, i ovdje mora vladati nesnosna pomutnja. Ako se i pristane na desnicu, onda ona svakako mora biti umjerena. Takvu se naziva uljuđenom, europskom, demokratskom - pa se ne vidi u čemu bi se razlikovala od bilo kakve druge liberalne politike. Ali, kako rekoh, i umjerenu se desnicu manje ili više smatra ekstremnom, jer se desnici kao takvoj pripisuju neka misteriozna inherentna ekstremistička svojstva kao što su diktatura, terorizam, rasizam ili kršenje ljudskih prava, pa i onda kada se ona pokorno podvrgava uobičajenom liberalno-demokratskom arsenalu političke korektnosti u riječi i na djelu. Napokon, sami predstavnici onoga što bi se sa stanovitim pravom možda i smjelo smatrati umjerenom desnicom, ne žele biti desničari, imajući dakako na umu i ovaj neizmjerni odium kojemu je izvrgnuta od svojih lijevih neprijatelja.

Desnica u samoobrani dakle tvrdi: nisam ekstremna! štoviše, nisam uopće ni desnica! Desnica prihvaća da je sramotno biti desno. Zašto je tomu tako, ako se

načelno prihvaća standardni politički spektar *ljevica - centar - desnica*? Zašto bismo politički govor i kategorijalni aparat (a onda ubrzo i političku praksu) morali osiromašiti samo kako bi se olakšao posao lijevim manipulatorima? Štoviše, zašto bi se desnica, ako je u posjedu ispravnih ideja i posvećena ispravnom djelovanju na dobro naroda, morala stidjeti obilježja radikalnosti i ekstremizma? Zašto za dobru stvar ne bismo smjeli biti korjenito? Ili, obratno, bismo li pristali da svoju djecu volimo umjereno, samo da nas se ne bi optužilo za ekstremizam, kao što to neki među nama pristaju kada su u pitanju država i nacija?

No, budući da je tako, na desnoj sceni u Hrvatskoj dominira najljigaviji oportunist, zastrašen, samozatajan i oprezan do paroksizma. Zorno se njegova narav dade promatrati na primjeru njegova odnosa spram povijesne hrvatske nacionalne desnice, koja se, prema nekim mjerilima, može svrstati u ekstremno krilo, spram dakle Ustaškog pokreta i Nezavisne Države Hrvatske. Za desničara koji se, po naravi stvari, ujedno smatra i hrvatskim nacionalistom (ali i to je zazorno; smije se biti samo domoljub - premda uz puko domoljublje ne može opstati ni država niti nacija, pa ni sam dom!), trebalo bi biti samorazumljivo da oda zavrijeđenu počast onom junačkom naraštaju, da zažali njegov poraz, a eventualne ispade onoga vremena mirne duše prepusti neprijateljskoj propagandi. Hrvatski "desničar", međutim, smatra da mu je sveta dužnost ocrnjivati NDH i Ustaštvo, jer misli da to od njega očekuje cijeli svijet, i misli da to očekivanje ni za živu glavu ne bi smio iznevjeriti. Pa ako ljevica pokrene kampanju za zabranu "ustaških simbola", on im se ne će staviti u zaštitu, prihvatit će neka - kao nekoć pod Titovinom - nestane iz uporabe slovo "U", jedino će zamoliti da se u paketu uklone i petokraka, srp i čekić, kao da su usporedivi, kao da su istoga ranga agresor i žrtva, Juga i Hrvatska, zlo i dobro, ljevica i desnica!

Pa i na ovo sugeriranje ravnovjesja totalitarne nepoćudnosti na desnici i na ljevici - i na to se naša umjerena desnica odvažuje istom iznimno. U pravilu ona se ne usuđuje napadati "antifašizam", prihvaćajući u potpunosti jeftine smicalice bivših jugo-komunista-titovaca da su oni zapravo branili boje višestranačkog, netotalitarnog hrvatstva, da dakle nisu bili boljševici i staljinisti, nego sastavnica sveukupne velike demokratske protuhitlerovske koalicije. Naša umjerena desnica ne želi dovoditi u pitanje "tečevine antifašizma", jer bi time dala povoda da je se smatra profašističkom, a u najmanju ruku odstupila bi od "općeprihvaćenih" nazora OUN-a i "vrednota suvremenog svijeta".

Potpuno po uzoru na svojega ljevičarskog suparnika, umjerena desnica u Hrvata sve što je istinski desno smatra ekscesom, provokacijom, naručenom diverzijom koja koristi protivniku. Štoviše, još je i podlija, jer dočim ljevica ekstremiste izlaže ipak uglavnom benignim invektivama, ona ih kleveće kao strane špijune. Ona će, usto, iz nepatvorenog uvjerenja tvrditi da ekstremna desnica postoji samo zato da bi poslužila ljevici za njezino osuđivanje svega desnog i nacionalnog. Na taj način, umjerena desnica u ekstremnoj desnici ne će biti kadra otkriti išta autentično, iskreno, išta u što neki ljudi doista s vjeruju s dobrim razlozima i bez zadnje namjere, iz ljubavi za svoj narod, a ne za svrhe služenja stranim službama. U očima umjerene desnice, ekstremna je desnica dakle jedva nešto više doli družbe korisnih budala, strana agentura i štetočinska ekspozitura sa svrhom narušavanja ugleda vlastite države. No, svim tim omalovažavanjem i denunciranjem zbiljski desnih nazora, umjerena desnica ne će za sebe uspjeti priskrbiti baš nikakva jamstva; i umjerenu će desnicu, koja se tako zdušno pridružila ljevici blateći desne "ekstremiste", ljevičarski protivnik, nespreman na uvažavanje suptilnih finesa, s ovima bez imalo grizodušja trpati u isti koš, i nazivati je "ustaškom" i "fašističkom" kad god mu to zatreba, štoviše, kad god mu se naposto prohtije.

Ali, uistinu dosljedni, korjeniti desničari u Hrvatskoj nikada se ne će pomiriti s tim da se moraju zaogrtati umjerenjačkim plaštom tek kako ih neprijatelj ne bi nazivao radikalima i ekstremistima. Pravi hrvatski desničari uvijek će smatrati dobrim znakom, osobitom laskom, posebnom milošću, kada ih neprijatelj bude napadao, to će doživljavati kao priznanje i razlog za ponos, a ne će se pokoravati njegovim mjerilima i nazorima. Baš kao što i borbeni hrvatski emigranti nisu vidjeli razloga za zdvajanje u okolnosti da ih je Jugoslavija krstila Ustašama, nacionalistima, rušiteljima titovske zajednice naroda. Jesmo, naravno da jesmo, i što onda! - znali su govoriti. Bilo im je jasno da bi napadaji prestali tek kada bi oni postali integralnim jugoslavenima. Razumjeli su da je važno imati ispravan stav, zastupati istinu i pravednost, staviti se u službu naroda, na branik Domovine. Ako su čisti pred vlastitom savješću, neka ih korumpirani, demokratski i dekadentni "svijet" zove kako god hoće. Ali, za takav čvrsti stav odlučne samosvijesti hoće se ne biti rob.

V. DRAŽEN BUDIŠA KAO DESNI HEROJ?

Umjerena desnica, umjesto da priziva radikalnu desnicu kao svoju bolju vlastitost, stalno zaziva nikog drugog do Dražena Budišu, da preuzme vodstvo nad desnicom. Kojom desnicom?! Zazivanje je tako uporno, da ga možda ne će pokolebati ni najnoviji, vjerojatno posljednji Budišin bijeg s političkog bojnog polja.[17] No, nisu samo umjerenjaci na desnici uvjereni u Budišino desničarstvo, nego jednako i njegovi kritičari s ljevice. Zanimljivo je uistinu, kako su često i prijatelj i protivnik u dojučerašnjem predsjedniku Savjeta hrvatskog centra za razminiravanje, negdašnjem studentskom vođi i posvjedočenom liberalu, Draženu Budiši - koji se u odlučujućem hrvatskom času opredijelio ne za Tuđmana, nego za Slavka Goldsteina![18] - spremni vidjeti prikrivenog, potencijalnog ili čak aktualnog desničara. Neki se tome vesele, neki čude; neki se nad

---

[17] Čim su ga na Sinjskoj Alki ugledali u društvu pripadnika desnog centra, Pašalića, Lukšića i Đapića, dežurni auguri trećejanuarskih općila iznova su počeli Budišu stilizirati u vodećeg hrvatskog desničara. Vlado Vurušić odmah se u *Globusu* (br. 557 = 10. VIII 2001, u članku "Hoće li se šef HSLS-a doista priključiti HDZ-u?") upustio u (protuslovna) nagađanja tipa: ako Budiša priđe HDZ-u, stranka će ojačati a Budiša doživjeti debakl. Usput Vurušić dobro opisuje notorne Budišine dileme: hrvatstvo i politika, nacionalizam i ideologija, konzervatizam i liberalizam. Vurušić o svojoj temi zaključuje: "Bio bi idealan vođa hrvatske desnice (...) ali, ako bi to bio idealan odabir za desnicu, da li bi bio idealan i za njega?". Sve je to račun bez krčmara. Vurušić je isto tako (*Globus* br. 556 = 3. VIII 2001) jednoga Nenada Ivankovića, u inače uspjelom portretu ("Od doktora marksizma do šegrta nacionalizma") promovirao ni manje ni više nego u "novog ideologa desnice" iliti "glodura nove hrvatske obavještajne desnice"! - Tko zna, možda Budišu i prime u članstvo HIP-a ili kakve srodne mu udruge, ali tko bi od brojnih narcisa, što su tamo već odavna zauzeli ključne položaje, htio ustupiti mjesto poštenjačini s liberalne ljevice, koliko se god ovaj patriotski držao?! Dati mu vodeću poziciju u nekoj "desnoj" stranki značilo bi izgubiti koliko se na drugoj strani dobilo, a možda i više, jer brojni birači ne bi Budiši honorirali prevrtljivost, osvetu i prkos, a pogotovu bi ga se odrekao liberalni odrezak biračkoga tijela. Sve to Budiša znade, ili će ubrzo dokučiti, pa je njegovo koketiranje s "doktorom" na Alki vjerojatno tek pokušaj da razljuti prijatelja Račana, kojega je, prije Sinja, u Kninu izbjegao susresti. Ili možda netko toliko podcjenjuje Budišu da ozbiljno misli kako bi se ovaj upustio u osnutak još jedne uz desetak postojećih domoljubnih strananka umjerenoga desnoga centra!

[18] Prema jednoj uvjerljivoj verziji, negdje 1998/99 Ivić Pašalić prenio je Budiši želju da nakon Tuđmana pristupi HDZ-u, koji bi ga izabrao za predsjednika, budući da i sam Tuđman, bez obzira na stranačku pripadnost, samo u Budiši vidi prikladnog nasljednika. Budiša je tu ponudu odbio, iz čega se teško oteti dojmu da je za njega kukavna liberalna stranka bila važnija od naroda i države!

tim zgražaju, neki to priželjkuju i očekuju, ali uglavnom našega dobrog Budišu, što god on učinio ili rekao, pače, koliko god se tom dojmu o svojoj osobi marljivo i pravodobno suprotstavljao, uvijek iznova smatraju desničarskim političarem.

Nedavno ga je Vilim-Vilko barun Lunczer von Lumnitz, inače i sam nepatvoreni ljevičar (jučer komunist, danas - po vlastitoj tvrdnji - liberal), čak usporedio s koruškim nacional-liberalom, desnim *slobodarcem* Jörgom Haiderom, kojega Lunczerovi istomišljenici na Zapadu drže malne čistokrvnim "nacistom"! Čak i kada bi, međutim, dijelio neke Haiderove nazore, u Budišinoj političkoj praksi nema od njih ni traga. Haider je, uostalom, rođeni dobitnik, baš kao što je Budiša rođeni gubitnik.

I Slaven Letica, koji je, ako se zanemari njegov stanoviti okazionalizam, po nekim svojim stalnijim uvjerenjima čovjek lijevog centra, izričito je Budišu svrstao na desnicu i iznio uvjerenje kako joj je on rođeni lider. Letica to tvrdi, opisujući Sinjsku Alku[19], ovim riječima: "U živopisnoj panorami simbola, parola, izjava, likova, gesta, najzanimljivija je bila pojava Dražena Budiše: kad bi poželio, on bi mogao postati istinski politički vođa te alkarske, državotvorne Hrvatske."

Ljevičarski dramski pisac i kolumnist Slobodan Šnajder iskazao je neočekivane, premda dvoznačne komplimente svojemu negdašnjem studentskom (ali ne i političkom) kolegi Budiši, opisavši kao kao nacionalista (što za Šnajdera, nadodajmo, s pravom znači - desničara), izljevena iz jednog komada.[20] Budišu njegov šezdesetosmaški protivnik vidi kao "katonovsku" figuru, dakle zapravo politički anakronizam. Dakako, Budiša kao nacionalist[21] dijeli s ostalim nacionalistima "dvostruko knjigovodstvo": brani svoje, drugoga uništavaj. Stoga Šnajder mnije da pošteni i dosljedno moralni intelektialac poput Budiše ne bi smio biti nacionalistom-desničarom.

Među ljevičarima, Budišu je pokušao udesno promovirati i Luciano Lukšić[22]. On vjeruje da bi Budiša mogao i trebao postati "hrvatskim Aznarom" (umjereni španjolski konzervativac liberalnog kova - M. Sch.), kako bi kanalizirao "ekstremnu crnu desnicu", s kojom se ne može u Europu, ali za koju Budiša predstavlja veći autoritet negoli netko od doista desnih političara. Na taj način L. Lukšić vjeruje, a drži da i desnica vjeruje, kako bi Budiša mogao postati njezinim predvodnikom, i kako bi mu se ona pokorila, baš kao što negdašnji Francovi fašisti danas "civilizirano slijede José Mariu Aznara"[23].

[19] U članku "Za dio Srba, itd.", *Globus* br. 557 (= 10. VIII 2001).

[20] U redovitoj kolumni *Opasne veze* pod naslovom "Nema nježnog nacionalizma", *Novi List* od 6. kolovoza 2001.

[21] Sam Budiša ne štedi riječi distance od nacionalizma, jednako se žustro buneći kad ga odrede nacionalistom, kao i kada ga kvalificiraju kao desničara.

[22] U članku "S našom desnicom ne možemo ni na Balkan", *Novi List* od 19. VI 2001.

[23] Valjda ne baš svi!?

Jedan od inače oštrih kritičara Budišine kunktatorske politike, nacional-konzervativni novinar i komentator Milan Ivkošić, znao je ipak na Budišinu adresu odašiljati poruke bodrenja i poticaja, tumačeći mu, upravo u duhu ovdje izloženih stajališta, da se ne bi trebao stidjeti, već bi mu dapače trebalo biti čast kada ga njegovi krvnici iz 1971 označavaju kao desničara.[24] No, Ivkošić ne bi bio Ivkošić kada ne bi odmah pojasnio da ima u vidu samo umjerenu desnicu: ekstremnu on prepušta Pusićki, Šuvaru i sličnima, jer im je potrebna za njihove polemičke konstrukcije. Što će reći, treba se unaprijed prilagoditi očekivanjima što nam ih upućuje anacionalna ljevica, treba biti mlak i bljedunjav, kako ova ne bi mogla preko nas i Hrvatsku pred "svijetom" optuživati za desni ekstremizam.[25] Da je konzekvenca ovakva umovanja zapravo poziv na što veću sličnost s Čedom Prodanovićem i kompanijom, to Milana Ivkošića kao da odveć ne zabrinjava![26]

Ali, vratimo se desnom heroju Budiši. Svi ga se njegove generacije još sjećamo kakvu je orijašku ulogu odigrao u danima Hrvatskoga proljeća. Tako veliku, tako markantnu, da se je nakon Karađorđeva - kao uostalom i Miko, Savka, pa i neki drugi - trebao zauvijek povući iz politike, kako ne bi zakržljao do vlastite sjene. Mladi je Budiša bio čudo nacionalnog zanosa, samosvijesti i hrabrosti; nadahnuti govornik, neustrašivi borac; karizmatski vođa nacionalne revolucije. Takvim ga je prepoznao studentski pokret, ali i jugoslavenski neprijatelj, pa i sam Tito - znali su, zašto su mu odrezali najtežu kaznu.

Stari Budiša nije mu ni do koljena. Istrošio se, ishlapio je. Nastao je od njega pristojni i korektni malograđanski politikant. Jedno vrijeme pod Tuđmanom bio je najuspješniji čovjek oporbe, da bi ga Račan prvo pretekao, a potom mu postao gazdom. Nije se oporavio ni kada se oslobodio balasta ultralijevih liberala na čelu s Vladom Gotovcem. Budiša je Račanu nedorastao u lukavštini i političkoj prodornosti[27], koliko god da je i Račan kolebljiv i strašljiv, oprezan i oklijevalo poput Budiše. No, za razliku od Budiše, Račan nije opterećen velikom strategijom[28], on je prigodni, oportunistički taktičar, a umije se, nedvojbeno, i neodoljivije nametnuti od svojega liberalnog kolege.

[24] Milan Ivkošić, "Budišin strah"; *Večernji List* od 8. VIII 2000.

[25] Ljevici odgovara ako smo umjereni, jer smo onda njezini; odgovara joj i ako smo ekstremni, jer joj onda "služimo" da svijetu denuncira "fašističku Hrvatsku". Desnicu pak ne treba zanimati što od nje traži ili očekuje ljevica, nego što hoće i što misli sama desnica i hrvatska nacija.

[26] "Dražen Budiša postaje karizmatična ličnost." - sjetio se, u *Hrvatskome Slovu* br. 328 (= 3. VIII 2001), pod naslovom "Hrvatska moja, nikada nisi bila jadnija", hrvatski filozof povijesti Ivan Pandžić, svakako autor nacional-konzervativnih nazora. Pandžić naglašava da "ličnost" znači više od puke "osobe", podcrtavajući time svoje štovanje spram Budiše kao vodeće figure. Bojati se, ipak, da je ovaj karizmatskom ličnošću postao (i prestao biti) još puno prije!

[27] Čak je i Gotovac bio lukaviji od Budiše: sjetimo se samo kako je pokrenuo razgovore i sporazumijevanje s Tuđmanom, da bi potom odgovornost svalio na Budišina pleća!

[28] Ipak, pobliže gledano, nema ni Budiša neke osobite strategije, osim u pozi.

Budiša je, unatoč slici što je o sebi nastoji stvarati kao o ozbljnom, energičnom, poštenom, iskrenom, načelnom i jednosmjernom političaru te nezaobilazivom arbitru, zapravo frustriran, za političara preosjetljiv, uvrjedljiv, smušen, neodređen, protuslovan, neodlučan ("odlučno *možda*"!), on i bi i ne bi, uvijek se javlja prekasno kakvom stidljivom, nejasnom kritikom (na primjer o ukinuću glasova dijaspore). Zato ga nitko i ne prepoznaje i ne razumije. Velike riječi kod njega uglavnom ostaju bez učinka, bez težine. Budiša ne agira nego reagira, u defenzivi je, ne poduzima inicijative. U svojoj nesigurnosti, udruženoj s dobranom dozom naivnosti (neutemeljenog pretpostavljanja da su i svi drugi "korektni" poput njega), ne polučuje željene "moralne" učinke, već poglavito radi "na korist vlastite štete".

Sve ove manjkavosti Budiše političara bjelodano su došle do izražaja tijekom njegove predsjedničke kampanje, kroz niz gafova kojima ju je garnirao. Najvažnije njegovo obećanje bilo je čisti promašaj, gesta koja je sigurno bila zaslužna za dobar dio njegova izbornog neuspjeha: najavio je, naime, da će se nakon isteka prvoga mandata od 5 godina - povući u mirovinu! Ozbiljan političar to nikada ne bi učinio, ne samo zato da se unaprijed bezrazložno ne odrekne trajnije vlasti. U Budišinoj najavi krije se krivo, u biti nečasno poimanje politike. On nju prikazuje kao puki izvor povlastica, djelatnost ugodnu samo njezinu obnašatelju koji će je se, čim uzmogne, rado i spremno odreći da ne bude nikome na teret. Kao da se ispričava što se uopće bavi politikom, jer to iz nekog misterioznog razloga mora. Za desničara, politika je nešto sasvim drugo: ona je časna i plemenita djelatnost, ona je žrtva i služenje, zadaća, dužnost, poslanje.

Za ideal političara Budiša je tijekom kampanje naveo da u njega spada i naobrazba u makroekonomiji i sociologiji, psihologiji i filozofiji. Zašto ne, premda naravna karizma, zdravi instinkt, obrambeni refleks i vladateljski dar kod doista značajnog državnika uvijek stoje iznad formalne naobrazbe. Ali, zašto je Budiša tako cijeni? Jer bi ona političara osposobila da bolje vlada? Nipošto: on treba biti naobražen kako bi ostavio dobar dojam pred tobože silno naobraženim stranim kolegama! Tako ne razmišlja desničar, tako djetinjasto, površno i podanički!

Budiša se odlučno izjasnio protiv "lake" droge marihuane, i pritom je svakako bio u pravu. Ali je propustio izjasniti se protiv daleko većega nacionalnog zla, protiv bijele kuge, zločinačkog i genocidnog nasilnog pobačaja, protiv kojega govore svi vjerski i ćudoredni, pa i medicinski razlozi, a za onoga tko ih možda ne priznaje, govori elementarni nacionalni interes! Oglušiti se o jednu od najnotornijih ugrozbi toga interesa, to desničar nikada ne bi učinio!

Isto tako mu ne bi palo na pamet da, unisono s ekstremnom kozmopolitskom i jugonostalgičarskom ljevicom, najavljuje, poput Budiše, povratak srpskih bjegunaca, još obećajući da će njihov smještaj dogovoriti s "međunarodnom zajednicom", kao da je smještaj problem, a ne povratak! To je bio Budišin program: kolaborirati dakle s vanjskim neprijateljem radi povratka unutarnjeg neprijatelja, srpskih petokolonaša koji će i u svakoj slijedećoj prigodi učiniti sve, kako su to činili u prošlosti, da se destabilizira, ugrozi i naposlijetku dokine nacionalna država hrvatskog naroda. Je li to vizija desničarskog nacionalnog junaka?

Budiša se zalagao za likvidaciju Hrvatske Republike Herceg-Bosne i smjenu Mate Bobana[29]. Je li to bila pozicija hrvatskog desničara? Protivio se splitskom prosvjednom veleskupu u obranu generala Norca, sa kojega su ga govornici zaludu pozivali da im se priključi. Je li i to držanje hrvatskog desničara?

Da je Budiša pobijedio umjesto Mesića, bilo bi u državnoj politici zasigurno ponešto razlika u naglascima i pojedinostima, u političkom stilu, osobnom dostojanstvu i ćudorednom integritetu. U biti, ne bi ih bilo. Uostalom, Budiša je prije izbora govorio da ga ne zanima predsjednički položaj drastično smanjenih ovlasti, kako su ih Šestorke obećavale puku navodno sitom autoriteta i čvrste ruke. Ali, Budiša je znao za tu najavu, pa je, kandidirajući se za predsjednika Republike, morao računati da se i njemu konačno sprema sudbina fikusa, možda i kaktusa, ali ipak samo ukrasnog, tupih bodlji.

Na svibanjskim izborima 2001 Budišina je stranka doživjela pravu katastrofu. U Zagrebu, s nekoliko tisuća glasova, nije uspjela prijeći ni izborni prag; na državnom planu to joj je jedva pošlo za rukom. Njezin splitski gradonačelnik neslavno je propao, i na političkom ga je životu uspjela održati tek nacionalna desnica, koja je ovaj sporazum sa Škarićem, dakako, izrabila u vlastite svrhe. U tom teškom stranačkom porazu Budiša se opet nije snašao. Ne će s HDZ-om (kojemu je, konačno, dao niz istaknutih prebjega), jer je ipak vjeran anatemi nad HDZ-om, ali ne bi više ni s Šestorkama (a nakon otpadanja IDS-a - *nota bene*, protiv Budišine volje - Petorkama), jer je zbog Račana (kojemu je Trećeg januara dao legitimitet i predao vlast) izgubio svibanjske izbore. I u tom sklopu daje Budiša jedinstvenu, neusporedivu izjavu, kakvu nijedan drugi hrvatski političar ne bi uspio izustiti. On (a) traži da se ukloni sanitarni kordon oko HDZ-a (misleći reći: ta i to je demokratska stranka, podobna za sve koalicijske kombinacije), ali (b) naglašava kako u Splitu HSLS ne treba ići ni s HDZ-om, a ni sa Šestorkama, da bi napokon (c) pružio uvjeravanje kako mu ne pada na pamet propisivati splitskim liberalima s kim će koalirati!

Nakon svega toga, Budiša se s Račanom sa zakašnjenjem, *post festum* svadi zbog pretvorbe *Slobodne Dalmacije* u stranački bilten SDP-a, da bi se na televiziji[30] pohvalio bliskošću s Račanovim menjševicima, od kojih ga, kako reče, ne

[29] 28. V 1993.

[30] Emisija "Dnevnik plus", na prvom programu HTV-a, 18. VI 2001.

dijele nikakve "ideološke razlike". I taj bi, koji to govori, trebao biti - desničar?! Bolje bi, naravno, bilo da je to prešutio. Ali, riječ je o okolnosti koju je i inače suvišno posebno naglašavati: razumije se, naime, po sebi, da su sve demokratske stranke i strančice međusobno "ideološki bliske", točnije, nijedna i nema neku određenu ideologiju, ako ideologija nije konformističko robovanje liberalno-demokratskom modelu; samo, gdje je u svemu tome mjesto za desnicu?

Budišina stranka HSLS, dok ovo pišem, vjerojatno se nalazi pred raspadom. Dio će se (ljevica s Adlešićkom) prikloniti amputiranim Šestorkama (6-1-1), dio će se izjasniti protiv ("desno" krilo s Doricom Nikolić i Kontićem); G. Granić i društvo, kud koji, a Budiša, logikom svoje energične neodlučnosti, ostaje - nigdje, u vikendici.[31] Pred očima gasi mu se stranka, baš kao i paralelni joj LS. Na slijedećim izborima, koje će možda upravo sam Budiša izazvati svojom kolebljivošću te posljedičnim odlaskom dijela soc-liberala iz koalicije, HSLS će proći još gore, propast će, a Budiše biti ne će. Nakon Budišine dezercije, politički je liberalizam u Hrvatskoj mrtav. Ionako su, kako sam spomenuo, i sve druge stranke u posve dostatnoj, ako ne i pretjeranoj mjeri, po svojim temeljnim načelima i unutarnjem ustroju, liberalne, kako se to i priliči partijama parlamenarne demokracije.

Doduše, negdašnji Budišin studentski suborac, Ivan Zvonimir Čičak, vidi u kolegi mogućeg premijera vlade "desnoga centra", koja bi se formirala temeljem tih, prijevremenih, izvanrednih izbora. Još jedan ljevičar, dakle, koji u Budiši nazire ili sluti desnog heroja, pa makar i umjerenog. Groteskno je, da je on ipak ostao i heroj stanovite desnice, koja ga periodično sokoli, očekuje da joj priđe, čak da joj se stavi na čelo, nada se nacionalnom spasu od njega i čudi se, naivno i bezrazložno, kada se on na te pozive oglušuje, i umjesto toga ustrajava u svojoj kobnoj kolaboraciji s račanovcima-menjševicima.[32] Ali mu ta desnica ipak velikodušno oprašta, ostavljajući mu šansu da se možda ipak predomisli: "Viteže, otrijezni se, shvati u kakvom si kolu, još imaš izgleda postati hrvatskim Vođom!" - poručuje Budiši jedan od predstavnika intelektualne desnice u desničarskim novinama *ULTIMATUM!*. I to sve iako i on znade kako je Budiši najpreča briga da ga se ni pod koju cijenu ne dovede u svezu s desnicom, pa se zato u medijima

[31] Crta po kojoj će se rasparati soc-liberalna stranka zapravo je crta koja dijeli Sjever i Jug. Sjeverno: ljevica, južno: desnica. U južnoj, dalmatinskoj Hrvatskoj čak ni račanovski menjševici ne nastupaju tako nesmiljeno veleizdajnički. Tu je još neoštećen ponos hrvatskoga čovjeka, tu su blizu ratnici iz zaleđa, tu su strasti i temperament, muževnost i prkos - tu je bolja Hrvatska.

[32] Josip Jović (na tribini u zagrebačkom Studentskom domu "Stjepan Radić", 15. ili 16. svibnja 2001) duhovito je, ako i ponešto svetogrdno, usporedio Budišu s Isusom Kristom: narod od Budiše traži da ga spasi, a ovaj uzvraća kako je njegovo Kraljevstvo nebesko. Razlika je - dodaje Jović - u tome što je Isus završio u Nebu, a Budiša ne će.

opetovano brani da nije ni nacionalist niti konzervativac.[33] Ne će to biti "taktika", kao kada dolazi iz usta jednog Ante Đapića. To je iskreno uvjerenje. Uz ljevicu, Budiša, čovjek (lijevog) centra, oštro napada i desnicu. Dok ljevica maršira kroz institucije, desnica maršira ulicama - uspoređuje Budiša s ekvidistance. Htio bi biti upravo on nekakav *Mr. Centar*, htio bi sam u svojoj političkoj osobi utjeloviti centrumašku poziciju, a ta je pozicija nigdje, ničija zemlja između Desnog i Lijevog, navlastito u razdobljima temeljite, sveobuhvatne krize, kakvo nam se po svim znacima neumoljivo sprema.

Može biti da je svojim nedavnim povlačenjem s mjesta predsjednika soc-liberalne stranke Budiša ipak povukao i konzekvence iz svoje neodržive, nemoguće pozicije. Zaposlivši još, posve nepotrebno, svoju ženu kao nadzornicu zagrebačkih tržnica, kao da je odaslao signal da mu je dosta politike i pružio dodatni povod da ga se ukloni s političke scene. Dakako, i ovoga puta je postupio po običaju emocionalno i hirovito, demonstrativno, uvrijeđeno, preosjetljivo, nepromišljeno, i time olakšao posao Račanu, kojega je i instalirao na vlast.[34] A dežurni mudrijaši tumače i Budišino dezerterstvo kao krepost: pomogao je svojoj stranki da iziđe iz krize. Kako joj je to pomogao? Pustio ju je da nesmetano ustraje na putu veleizdaje![35] I tu je bjelodana pouka lijevo-desnim fantastima, koji su Budišu godinama profilirali i stilizirali u desnog heroja: Istinski desničar razjurio bi stranku koja hrvatske generale šalje u Haag, i ne bi ga bilo briga za nekakve većinske odluke i raspoloženja. Pristojni demokrat, pak, kakav je Budiša, kaže: većina je tako odlučila, i ja se povlačim da joj, sa svojim zadrtim patriotizmom, ne bih bio na smetnji. Za demokrata, većina, formalna procedura - predstavljaju

[33] Budi na margini, kao sporedna pikanterija, spomenuto i s kakvim je žarom Budiša, na stranicama *Feral Tribunea*, puna dva puta demantirao tobožnje "prijateljstvo" sa mnom, koje mu je, u svojoj uobičajenoj nezainteresiranosti za činjeničnu istinu, pripisao taj pararežimski tjednik.

[34] Koliko je Budiša Račanu velikodušno oprostio progone Hrvata, u kojima je ovaj sudjelovao početkom sedamdesetih, i time ga učinio podobnim za sudjelovanje u demokratskim igrarijama, toliko se Račan nikada nije uspio natjerati da Budišu zavoli. Budiša je ipak ostao u nekoj mjeri Račanovom nečistom savješću, iritirao ga je i svojom nametljivom korektnošću, i bio je 2000 tek naizgled Račanov, a zapravo Tomčev predsjednički kandidat. Račan je znao da će s Mesićem, koliko god mu taj razumljivo išao na živce, lakše izići na kraj, i da bi uz njega bilo smiješno patiti od kompleksa niže vrijednosti. Zato je Račan jedva dočekao prigodu da se riješi Budiše, kojega je sustavno rušio (izravno ili neizravno naručenim) napisima kroz režimske medije, da bi se napokon, u borbi protiv poštenjačine, poslužio i njegovom vlastitom strankom!

[35] Budiša je, pred podnošenje ostavke, isticao kako afera s Haagom ne znači da bi HSLS trebao izlaziti iz Vlade i da ne zna hoće li se to dogoditi. Ali to se zapravo već bilo dogodilo: četvorica njegovih ministara Račanu su već dala ostavke. A Budiša je, ovakvim držanjem, opravdao postupak svoje stranke, što ga je, vlastitom ostavkom, istodobno osudio! Vječno Budišino i-bi-i-ne-bi! - Uostalom je osobitu grotesku predstavljala i ostavka liberalnih ministara. Oni su je podnijeli u Vladi, s kojom se slažu da generale treba izručiti, umjesto da su napustili stranku, čiji ih je predsjednik tjerao da se usprotive izručenjima!

nedodirljivu, vrhovnu svetinju. Za desničara, nema na ovome svijetu svetinje do nacije, nacionalne države i njihovih probitaka![36]

Dražen Budiša teško je razočarao one koji su bili dostatno naivni da u njega vjeruju. Ili još uvijek nije? Jednom je mladi Budiša izrekao riječ gotovo klasične snage: ako nas natjerate da odemo, za nama će doći još radikalniji. Danas bi mogao reći: ako odemo, a na odlasku smo, mi liberajci *e tutti quanti*, za nama će doći istinski radikali, ekstremisti, junaci državotvornog nacionalizma, kojih se mi malograđani, Budiša, Mesić, Sanader... - tako plašimo. I tko će smjeti reći da ne bi bio u pravu...?!

[36] I nakon svega toga, u trenutku kada dvojbe više ne može biti, a ni smisla baviti se i dalje Budišom, nakon njegove kapitulacije i bijega - pukovnik Mirko Čondić, inače uspravan i dosljedan hrvatski borac, nalazi riječi kako bi za Budišom zažalio i uputio mu - s onu stranu političke smrti - još jedan poziv da povede... desnicu! Tako se ratnički vođa našao na istim pozicijama s jednim Stijepom Martinovićem, koji tvrdi da je Budiša prijeko potreban za ostvarenje Pašalićevih planova, a prikladan je za tu svrhu kao karizmatski proljetni mučenik, ali i zahvaljujući svojemu najnovijem distanciranju od Račana te gostovanju u sinjskoj loži, pa će ga "desnica" na Žnjanu izvikati za svojega novoga vođu, za "Tuđmana poslije Tuđmana". V. Stijepo Martinović, "Postaje li na Žnjanu Budiša, idealan »Tuđman poslije - Tuđmana«, novim vođom desnice"; *Vjesnik* ("Stajališta") od 16. kolovoza 2001! Budišino reaktiviranje očekuje i Ivan Miličević ("Budišino *dosta* Račanu", *Fokus* br. 66, od 16.-22. kolovoza 2001), misleći da je dosta biti izigran od Račana nakon što ga se dovelo na vlast, pa da čovjek dobije šansu postati ovomu "najteži mogući politički protivnik". - Ljevica dakle strahuje, desnica se nada, ali potrebno je i da dotični junak prestane biti oklijevalo, da donese muževnu odluku. Potrebno je, napokon, da notorni liberal doista skrene udesno. Može li se Budiša sa svoje 52 godine tako bitno i naglo promijeniti?

VI. ŠTO SE PRIGOVARA DESNICI?

Uz uobičajenu difuznu antipatiju i emocionalno neprijateljstvo koji je dočekuju u ljevičarskim, navlastito liberalnim krugovima, protiv desnice upućuju se i neki specifični prigovori. Oni su ponekad više nalik relevantnim racionalnim argumentima, dočim ponekad predstavljaju tek manje ili više neuspjelu racionalizaciju pučke, pače ulične predrasude. Ja sam prigovore protiv desnice u ovom odjeljku, bez obzira na njihovo podrijetlo i razinu, klasificirao u deset glavnih skupina, i nastojao sam im pridati maksimalnu snagu, shvatiti ih što ozbiljnije, ne bi li i odgovori na njih imali veću težinu i obvezatnost. Na taj će se način pokazati da se nesporazumi što ih izaziva desnica zrcale i u pokušajima da se ona dovede u pitanje krivim razlozima.

1. DESNICA JE EKSTREMNA. Ona, međutim, kako smo vidjeli, ne mora biti ekstremna ili skrajnja, radikalna ili korjenita. Ona, baš kao i ljevica, može biti i umjerena, polovična, stidljiva. Ako je, međutim, ekstremna, to joj se ne može ubrojiti u mane ukoliko sama po sebi inače predstavlja nešto prihvatljivo i vrijedno: za dobru stvar, naime, moramo se založiti zdušno, svim srcem, uz skrajnje konzekvence, upravo - ekstremno. Ovdje ne će biti neumjesno navesti glasovitu misao Anatola Francea: da je sve ono što nije ekstremno, zapravo nepodnošljivo.

2. DESNICA JE KONZERVATIVNA, ONA JE FAŠISTIČKA. Ova se dva prigovora uglavnom isključuju. Premda fašizam u sebi uključuje određene konzervativne značajke (ali isto tako i revolucionarne), tradicionalni konzervativci su dobrim dijelom odbacivali fašističke pokrete. U Njemačkoj su se, 20. srpnja 1944, protiv Hitlera pobunili upravo desno-konzervativni aristokrati, videći u Führeru ljevičarskog uzurpatora. Desnica je, dakle, ili konzervativna ili fašistička. O *konzervatizmu* pak kolaju predrasude i simplifikacije; obično se bez potrebnog znanja i promišljanja mnije kako je on naprosto obrana i napor za uščuvanjem bilo kojega slučajnog i naprosto danog trenutačnog stanja. To je, međutim, formalni pojam konzervatizma. U svojoj teoriji (jer on je, unatoč nekim mišljenjima, ipak ima), kao i u svojoj političkoj praksi, konzervatizam je s jedne

strane program uščuvanja onoga što je uščuvanja vrijedno, a ne bilo čega; s druge strane, kada vrednote izgube vrijednost a norme uvjerljivost, kada zavlada sveopća anomija i dekadencija, konzervatizam je (u obličju Konzervativne Revolucije) djelatnost stvaranja, prizivanja u život onih vrednota koje će biti vrijedno uščuvati. Sve to nema nikakve veze s pukim konformizmom i apologijom postojećega, pa se ni desnici, u mjeri u kojoj je i sama konzervativna, ne može prigovarati za nereflektirano prihvaćanje statusa quo. Postoji, svakako, i *fašistička* desnica. I o fašizmu ima više predrasuda negoli potankog znanja i razboritih prosudbi, jer su se ratni pobjednici desetljećima brinuli da od poraženoga neprijatelja načine kukavnu karikaturu, koju će lako ocrniti i svakome na prvi pogled učiniti odbojnom. Pritom je fašizam jedan legitimni i ambiciozni povijesni projekt politike, sa svim svojim složenim svijetlijim i tamnijim stranama, i zavrijedio je da ga se tako i promatra. Ako je fašizam desnice u tome da ona zagovara jaku državu i ponosnu, samosvjesnu naciju, nacionalnu mobilizaciju i oduševljenje, poticanje na velika djela, - onda bi svaka zdrava politika morala u svoje sastojke uvrstiti i tako shvaćenu desnicu.[37]

3. DESNICA JE ANTIHUMANISTIČKA. Ponajprije je problematičan sam humanizam. I Kršćanstvo je antihumanističko, ukoliko se protivi smještanju čovjeka na mjesto Boga, proglašavanju čovjeka vrhovnom vrednotom i najvišim bićem. Stoga, dakle, u antihumanizmu ne mora još biti ništa loše: čovjek, naime, bolje prolazi pod okriljem Božje milosti, negoli u ogoljelu carstvu pukog apsolutiziranog *humanuma*. ⇒ Ali, kada se desnicu optužuje za antihumanizam, onda se uglavnom misli na njezin cinizam spram ljudi, na bešćutnost, na okrutnost kojom ona ljudima barata. U tom sklopu se rado zastupa slijedeća teza: i lijevi i desni totalitarizam počinili su zločine, ali desnica i nije htjela drugo doli zločina, nasilja, terora, dočim je ljevica imala sjajne humane projekte, koji su se nekom nesrećom pri ostvarenju izvrgnuli u svoju suprotnost. Ova je teza višestruko pogrješna. Ljevičarski zločini mnogostruko nadmašuju one počinjene u desno ime. Netočno je da ljevica, napose ona marksistička, izvorno sadrži "humanu viziju". Marksistička zamisao o kraju povijesti, o ljudskoj zajednici bez države, nacije, ratova, vlasništva, obitelji, bez religije i filozofije i morala, napokon, bez problema i drama, patnji i strasti - jer sve je to namijenjeno "odumiranju" - duboko je neljudska, budući da planira čovjeku uskratiti gotovo sve značajke preko kojih se u povijesti realizirao kao čovjek. Svakako, ta je vizija utopijska, te je stoga, pri nasilnom koliko i uzaludnom pokušaju realizacije, i morala skončati u teroru. S druge strane, desna je antropologija realistična, desnica ne sanja o uspostavi "novog čovjeka" i "raja na zemlji", nego hoće disciplinom i odgojem pokrenuti

[37] Usp. u Dodatku poglavlja o fašizmu, antifašizmu, fašizmu i komunizmu, fašizmu i filozofiji!

maksimum postojećih ljudskih snaga. Desničarska stega i autoritet ne predstavljaju nasilje, jer odgovaraju ljudskoj naravi i pomažu čovjekovu samoostvarenju, a desna se sila primjenjuje protiv neprijatelja, ne protiv vlastita naroda. Utopijski humanizam ljevice, njezina sekularizirana eshatologija, vjerovanje u savršeno čovječanstvo, vjerovanje u "totalnog čovjeka", beskrajno su pogibeljniji i pogubniji od svih udruženih fašističkih skvadri, koliko god bahate one bile.[38]

4. DESNICA JE GENOCIDNA. Ovdje pod riječju "genocidna" mislim na različite prekršaje koji se desnici pripisuju s obzirom na njezin odnos prema narodima, i koji nisu svi u istoj mjeri "genocidni". Desnici se prigovara da je: ultranacionalistička, šovinistička, ksenofobična, rasistička, antisemitska. ⇒ Glede *nacionalizma*, on je u svim prostorima i vremenima bio oznakom jakih naroda, pa i u *šovinističkom* vidu mržnje ili preziranja drugoga (grčki "barbari", židovski "goji"). U XIX stoljeću na čelu nacionalno-oslobodíteljskih pokreta bila je liberalna ljevica, dočim je konzervativna kršćanska desnica disala univerzalistički i imperijalno. Tek u XX stoljeću desnica zauzima nacionalističku bojišnicu. Ona danas shvaća da nije dosta biti domoljub, kako joj to sugeriraju, da bi se obranile nacionalne boje, da bi se svoj narod uščuvao pred snagama osporavanja, učvrstio, razvio i ojačao. A, kako reče jedan britanski političar, uz zdravi nacionalizam uvijek pripada i stanovita mjera šovinizma. Da bismo djelotvorno pospješili svoje, moramo ga, u nekoj hipertrofiranoj samosvijesti, smatrati barem nešto boljim od onoga tuđeg. U to spada i da se tuđega u potrebitoj mjeri bojimo, a osobito kada je već pružilo razloga našem strahu. Oni koji bi desnicu optužili zbog *ksenofobije*, zapravo nastoje u narodu ugušiti zdrave obrambene instinkte. Da danas među Hrvatima postoji određeni strah od Srba, razumljivo je, normalno i dobrodošlo. Ako upravo desnica njeguje tu vrstu ksenofobije, tim bolje za nju. ⇒ Prigovor desnici da je *rasistička* ima u vidu uglavnom teoriju i praksu nacional-socijalizma. Klasični konzervatizam i niz fašističkih pokreta nisu rasistički. S druge strane, nerijetko se kao rasizam osuđuje i posve legitimno razmatranje nedvojbenih razlika koje postoje među pojedinim ljudskim rasama. To nije posao desnice, koliko prirodne znanosti, antropologije i genetike. Svakako, niz desničarskih pokreta bio je *antisemitski*. Ali pritom najčešće nije zastupan rasni, nego vjerski i politički antisemitizam, za koje su Židovi, u stoljećima *ghetta*,

[38] Na tragu ove dogmatske teorije o apriornom humanizmu ljevice, u našim, hrvatskim koordinatama nastaje i teza o jugoslavenskom komunizmu kao političkoj praksi daleko humanijoj od onih u NDH i današnjoj RH. Zastupnici ove teze, poput dr. Zorana Malenice, suvereno ignoriraju sve ratne, poratne i poslijeratne masovne zločine Titovih partizana, misleći da ih ispričava tobože filantropska ideologija komunističke ljevice, a neusporedivo manje prekršaje ćudoređa sa strane hrvatskih branitelja poistovjećuje s nenadmašivim zločinom, samo zato jer su ga počinili (ili navodno počinili) nacionalisti. Tu, dakle, više nema govora o tome koja je ideologija urodila većim zločinima, nego koja je nekome prirasla za srce tako da opravdava i najveće zločine.

odnosno nakon stjecanja ravnopravnosti i kroz proces emancipacije, sami pružili izobilno povoda. ⇒ Današnja radikalna i ekstremna desnica, napose *Nouvelle Droite*, jest nacionalistička, ali nije šovinistička ni rasistička. Ona, usporedno s normalnim etnocentrizmom, zastupa i *etnopluralizam*, pravo naroda da njeguju svoje osebujnosti i različitosti na svojim pripadajućim prostorima, u svojim suverenim, nacionalnim državama. Za razliku od ljevičarske ideologije multikulturalizma, koja teži miješanju naroda i njihovu suživotu na zajedničkom prostoru, te dokidanju narodnosti u jednoj jedinstvenoj svjetskoj rasi kakva bi odgovarala planiranoj svjetskoj državi, - etnopluralizam znači multikulturalizam na raznim mjestima, svakom prepušta svoje i tako njeguje pravo na razlike. ⇒ Desnici se, napokon, počesto pripisuje i *imperijalizam*, premda je i on obilježje svakog jakog naroda u svim vremenima, pa ako je desnica imperijalistička, onda je to isto toliko i Rim i Kršćanstvo, komunizam (SSSR) ili liberalizam (Britanija, USA). Desnici spočitavaju da *koči globalizaciju*. Ali upravo je globalizacija najpogubniji vid današnjeg liberalnog američko-judeomasonskog imperijalizma, program sveopće nivelacije, smrt za sve Božje narode. Zato je netočno da desnica rabi "govor mržnje", kako glasi još jedan česti prigovor, nego je ponajprije nadahnjuje ljubav za vlastiti narod. Nasuprot tome, teško je pronaći veće zalihe i potencijale mržnje nego što se kriju u današnjih liberalnih kozmopolita.

5. DESNICA JE NETOLERANTNA. Desnica je, vele, netolerantna sve do argumenta nasilja. Ona je, međutim, "nesnošljiva", "isključiva" baš koliko i svaki pokret, nauk ili pojedinac koji vjeruju u istinu i u svoju sposobnost da je otkriju i pronose. Tolerancija je, kao i imperativ dijaloga, ideja masonskog prosvjetiteljstva, nastala isprva na planu borbe protiv religije. Valjalo je učiniti upitnim primat Kršćanstva, pa se dokazivalo kako su druge religije s njim ravnopravne te da, konačno, sve pojedine, a osobito u koordinaciji, imaju isti - humanistički cilj.[39] Tolerancija, međutim, može biti i dobra, ali je bolja istina. Uostalom, Nikolaj Berđajev i tumači liberalno-demokratsku sklonost toleranciji okolnošću da liberalima, kao ni demokratima, uopće nije stalo do istine. Onaj koji je za nju nezainteresiran, lako se može prepustiti agnosticizmu i skepticizmu, relativizmu i pluralizmu. Kome je istina sveta, taj će je nastojati približiti i drugome, ne će "tolerirati" njegove grijehe, zablude i "pravo na mišljenje". Drugoga valja poštovati ako nije počinio zločin ili ugrozio zajednički, opći interes; ali, prema krivim idejama

[39] Na klasičan način ovaj vjerski relativizam, a zapravo je o *indiferentizmu* riječ!, dolazi do izražaja u glasovitoj drami masonskog prosvjetiteljskog filozofa Gottholda Ephraima Lessinga, *Nathan der Weise*.

[40] Nije desnica jedina koja ima ideju, sliku, predočbu neprijatelja. Nju ima i svaka vojska koja još nije popustila pred terorom humanističke i pacifističke dekadencije. Nju imaju i komunisti (neprijatelj je

krivo je imati samilosti.[40] Toga se drže i konzervativna i fašistička desnica, a moćan im je i ugledan saveznik u takvu nazoru - Kršćanstvo.

6. DESNICA JE GLUPA. Riječ je o posve "glupom" argumentu, koji ne bi trebalo uzeti u razmatranje da ga se tako često ne čuje i u krugovima naobraženih klasa. Tko tako tvrdi, taj samo pokazuje da ne poznaje povijest ideja. Do Francuske Revolucije, *desno-konzervativno* stanje uglavnom se razumjelo samo po sebi i nije imalo potrebe za osobitom refleksijom. Pa ipak se desno-konzervativnih ideja pronalazi u najvišim vrhovima svjetske filozofije i književnosti. Navodim ovdje samo nekoliko ključnih imena: Heraklit, Kaliklo, Trazimah, Konfucije, Platon, sv. Augustin, sv. Toma Akvinac, Machiavelli, Hobbes. Nakon Revolucije, desno-konzervativna se misao kristalizira u silovit duhovni pokret, u znak otpora protiv remećenja ustaljenog poretka i, kroz više struja, uzima maha u europskim narodima: Nijemaca (Fr. J. Stahl, Adam Müller, Justus Möser, Heinrich v. Treitschke, Nietzsche), Engleza (Edmund Burke), Španjolaca (Juan Donoso Cortés), Francuza (L. G. A. de Bonald, Joseph de Maistre, Alexis de Tocqueville), Rusa (Konstantin Pobjedonoscev)... Konzervatizam, koji nema jedinstvene teorije, nastoji se utemeljiti empiristički i metafizički, skeptički i dogmatički, religijski i filozofijski. Na klasična razmišljanja nadovezuje Konzervativna Revolucija s desetcima prvorazrednih umova (Moeller van den Bruck, Spengler, Spann, Freyer, E. Jünger, E. J. Jung, Carl Schmitt), pa njemački neokonzervatizam (Gehlen, Schelsky), Georges Sorel, Julius Evola, talijanski neomakjavelisti... sve do *Nouvelle Droite* s Arminom Mohlerom i Alainom de Benoistom. ⇒ Ni *fašizam* isprva nije imao ideologije ni programa, htio je, prema slavnoj Mussolinijevoj izreci, tek doći na vlast. Ali nije samo *Duceova* "direktiva" zaslužna za to da se ubrzo iznjedrilo nešto nalik fašističkoj filozofiji.[41] Europa je danas puna ozbiljnih i inteligentnih desničarskih časopisa[42], održavaju se tribine i časopisi, djeluju akademska društva. Tko o svemu tome nema pojma, neka ne govori o glupoj desnici.[43] Ako je ljevica "intelektualnija" (intelektualac je po definiciji ljevičarska kategorija!) i racionalnija, desnica je umnija. Ako u

"fašist"), nju imaju i liberalni demokrati (i za njih je "fašist" neprijatelj, dočim su komunisti u najgorem slučaju mogli biti protivnici). Onaj koji tobože ne vjeruje da u našem svijetu itko ikome može uistinu biti neprijatelj, optužuje desnicu da neprijatelja izmišlja i to izmišljanje naziva "teorijom grješnog jarca": netko mora biti kriv, a zapravo je nedužan. Ali neprijatelj itekako postoji, i najčešće se i skriva među onima koji najnesnosnije galame o njegovoj fiktivnosti.

[41] O tomu usp. tekst mojega predavanja "Fašizam i filozofija" (1971) u Dodatku ove knjige!

[42] Usp. *ULTIMATUM!* br. 8-10, Ljeto 2001! Nepotpuni popis donosim i u prilogu ovoj knjizi.

[43] S osobitom strašću atribut "gluposti" vole "ekstremističkoj" desnici lijepiti mediokriteti iz tabora desnih umjerenjaka. Ali, ekstremizam nikada nije "glup", nije to ni onaj ljevičarski. Pamet je ekstremistička. Glupost stanuje samo među mlakonjama i malograđanima, centrumašima koji se boje razmišljati vlastitom glavom i povlačiti iz svojih misli konzekvence.

Hrvatskoj na desnici djeluju obični ljudi, radnici, seljaci i vojnici, iskreni i jednostavni domoljubi, to desnicu još ne čini nimalo manje oduhovljenom, pače "nepismenom". Samo izgleda da je protivnici premalo, da je selektivno čitaju. I ljevičarski se marksizam, uostalom, oslanjao na materijalno i intelektualno iscijeđenu klasu "proletera", pa mu zbog toga još nitko nije načelno i *a priori* uskraćivao teoretske kompetencije. [44]

7. DESNICA JE PRIMITIVNA. Ova se optužba rabi ne samo u smislu navodne osobito jake desničarske sklonosti primjeni nasilja, ili tobožnje intelektualne ograničenosti na desnom krilu, nego napose s obzirom na pripisanu mu bezgraničnu pohlepu za tvarnim dobrima te neotesanu metodologiju njihova priskrbljivanja. Za velik broj naših današnjih ignoranata, desnica, kako smo vidjeli i kako ćemo još vidjeti, i nije drugo doli obrana interesa krupnog kapitala, jedva nešto više od prakse izrabljivačke pljačke. Desnica, to je za te mudrijaše pretvorba, to su tajkuni i bankovni mešetari. Na to tek valja uzvratiti da desnica nema nikakve veze ni s krupnim niti pak sa sitnim kapitalom, da je kapitalizam - glavničarstvo - liberalni, dakle ljevičarski izum, a da je desnica, konzervativna kao i fašistička, nova kao i stara, poprilično protukapitalistička, a u stvarima pljačke, korupcije i privrednog kriminala uopće nije samo načelno najrigoroznija, nego je štoviše jedina kadra uhvatiti se s njima u koštac, te na zadovoljavajući način riješiti i probleme koji ih stvaraju, kao i one koji zbog njih nastaju.

8. DESNICA JE ŠTETNA I OPASNA. Taj argument izgleda po prilici ovako: Štetno je biti desno jer time štetiš svojoj zemlji: "svijet", naime, od nje očekuje da bude uzor lijevo-liberalnog poretka. A opasno je za narod, jer će zbog tako počinjene "štete" dospjeti pod "sankcije", ali je opasno i za tebe samoga: zbog tog štetočinstva, izopćit će te, smatrat će te luđakom i zločincem. Vidjet će u tebi narodnog neprijatelja, stranog agenta, zaplotnjačkog zlikovca - bez obzira što si ti jedini u stanju pružiti svom narodu program nacionalnog spasa i ozdravljenja. Iz istoga kuta dolazi nam i mudrost po kojoj (ekstremna) desnica koristi samo ljevici - kako bi se ova prikazala spasonosnom u pružanju otpora desnoj pogibli. Prema ovoj doktrini, *a priori* je jasno da desno mišljenje ne zastupa stvar istine i

[44] Istina je, ipak, da hrvatskoj intelektualnoj desnici tek još predstoji proces dozrijevanja i artikuliranja. Za razliku od Srbije, gdje je Nova Desnica već oformila hvalevrijedan intelektualni "kružok" s nizom nadarenih autora bez dlake na jeziku, i bez panike da će ih netko proglasiti "špijunima Mosadda" ili "narodnim štetočinama", - hrvatski se ljudi od duha i pera, i kada tome ne stoje na putu njihovi nazori, klone povezivanja na desnici i otvorenog javnog nastupanja, jer dijelom ropsko-konformistički dijele negativne stereotipe protivnika desnice, pa su u stalnom strahu za svoj "ugled" i profesionalno preživljenje. Gotovo jedini "ortodoksni" predstavnik intelektualne Nove Desnice u Hrvatskoj, prof. dr. Tomislav Sunić, nastoji svoja uvjerenja uvijek upakirati u debeli sloj "političke korektnosti", totalitarno-liberalnog propisa, protiv kojeg se novodesničari inače posvuda ogorčeno bore kao protiv najgore pošasti. Ostale ovdje ne bih smio poimence ni spomenuti, jer se ponašaju kao da je vrijeme katakombi.

pravde. Tada, razumljivo, preostaje samo udboidno pitanje: *qui bono*, čijem dobru, čemu i komu to služi, kad "znamo" da ne služi dobru naroda? Odgovori su različiti, već prema tipu fantazije dotičnog kritičara. Može služiti CIA-i, pokojnom KGB-u, može Mosaddu ili Udbi, konačno, samoj fantomskoj "međunarodnoj zajednici", koja će nam pod izlikom tekuće "fašizacije" Hrvatske rado uskratiti ovo ili ono, kako bi nas podvrgnula novim pritiscima. Tako nastaje apsurd da najljigaviji robovi i marionete "međunarodne zajednice", judeomasonske internacionale i kozmokratsko-globalističke svjetske nadvlade, da najnotorniji veleizdajnici, - za izdaju i za sluganstvo "svijetu" optužuju upravo nesavitljivu, nezavisnu i suverenu nacionalnu desnicu! Na sve te nedostojne podaničke klevete odgovor je samo jedan: što je štetno ili korisno, procjenjuje se prema interesu i potrebama hrvatskog naroda, osluškujući njegovo bilo, a ne prema hirovima i zanovijetanjima, ili tek slućenim raspoloženjima i nakanama neprijatelja.

9. DESNICA JE NEPOPULARNA. Desnica je, vele, marginalna, nevažna politička snaga jer nije popularna. To, doduše, ne vrijedi posve za hrvatsku "umjerenu desnicu", pod kojom se uobičajeno misli na HDZ. (Današnji je HDZ, dabome - mimo svih mjerila zdravog razuma i političke pameti, u polemičkoj ljevičarskoj konstrukciji i sam već postao "ekstremistički".) HDZ je, naime, bio popularan, vodio je Hrvatsku puno desetljeće, i da nije počinio kardinalne pogrješke, te da nije dopustio da ga vanjski neprijatelj svrgne, ostao bi, kao pokret koji je obnovio hrvatsku državu, na vlasti tisuću godina. Ali, ova se teza odnosi na marginalnost i nepopularnost "ekstremne" desnice (dakle i HDZ-a nakon svrgnća). Ima u tome i nešto točno. Istina je da se narodne mase ne utječu autentičnoj, radikalnoj desnici u "normalnim", mirnim vremenima. Može se to tumačiti inercijom, konformizmom, malograđanskom težnjom umjerenosti, sivilu i dosadi, privatnom miru i skromnoj ljudskoj sreći. Ekstremni pokreti za - ekstremna vremena. Kada dođe kriza, kada se zaoštre protimbe, kada se više ne vidi izlaz, kada za narod nastupi egzistencijalni izbor: biti ili ne biti - tada će on lakše dati većinu svojih glasova nekoj stranki ili pokretu ekstremne desnice. Ipak, ona pod povoljnim okolnostima može uzurpirati vlast mimo trenutačnih mnijenja i raspoloženja u puku, i u razmjerno mirnijim razdobljima. Puk za nju nije glasovao, ali će je ubrzo prepoznati kao zaštitnicu svojih interesa i plebiscitarno potvrditi. Primjera u novijoj povijesti ima, a bit će ih zasigurno još.

10. DESNICA JE ANAKRONA. Ponekad se i prihvaćaju neke od kvaliteta što ih sobom nosi i za koje jamči samo desnica, ali se prigovara da "za nju nije vrijeme". S jedne strane, drži se da je epoha desnice skončala sa završetkom II Svj. rata, s druge, pak, da će njezin trenutak tek doći, kao što je došao trenutak i za Hrvatsku i za nacionalizam: prije negoli je kucnuo čas, bilo je nepoćudno, pogi-

beljno i anakrono ustrajavati na njima. Tvrditi da nakon 1945 nema i ne može biti desnice, netočno je, pače smiješno. Naprosto je začudno koliko stranaka i pokreta diljem Europe, ali i na drugim kontinentima; koliko smionih, upornih i neukrotivih, elitnih idealista, unatoč ratnom porazu, unatoč nesmiljenoj protudesničarskoj kampanji iz svih kalibara, i dalje otvoreno, pod cijenu izolacije, progona i zatvora, pa i smrti, zastupa ideje i provodi akciju konzervativne revolucije, nove desnice, desničarske internacionale, stegovnog i autoritarnog nacionalizma. Tko to ne vidi, ili tumači kao nevažne ispade šačica "neonacista", taj hotice ili nehotice ne razumije odveć o svijetu što ga okružuje. Vrijeme će povoljno za desnicu zasigurno ponovno doći, štoviše, vrijeme koje će je ultimativno prizivati, koje će je moliti da preuzme vlast što se valja ulicama, jer će razumjeti da mu izvan desne akcije više nema spasa. Ali za to vrijeme, za njegov nadolazak, valja biti spreman, oboružati se, uvježbavati se, te ustrajno, strpljivo čekati pravi čas - *kairos*. On napokon dođe svakoj stvari, jer svaka ima svoje vrijeme, a ono desnice već se gotovo fizički dade opipati. Hrvatska u tom velikom prevratu ne će biti sama. Grandiozne promjene dogodit će se u Njemačkoj i u Rusiji, u te dvije ključne europske nacije. Potom će se sve odvijati svojim tijekom. Današnji hrvatski malograđani, mlaki centrumaši, pa i afektirani salonski ljevičari, također će se priključiti novom pokretu (kao što su se mnogi od njih priključili i hrvatskom nacionalizmu 1990), pravdajući svoje zakašnjenje upravo pričama o tome da "još nije bilo vrijeme". Za vizionare, za predvodnike, za junake, vrijeme naprosto dolazi nešto ranije nego za konformiste, oportuniste i karijeriste. Ali su veliki prevrati, ako ne ostanu, kao onaj 1990, na pola puta, u stanju pročistiti dušu uskogrudnim kolebljivcima, kao što to može i rat; u stanju su od beznačajnog sebičnjaka, beznadno zaokupljenog svojom zanemarivom pojedinačnom egzistencijom, učiniti istinskog idealista i heroja.

VII. ŠTO (NI)JE DESNO U DANAŠNJEM SVIJETU?

Nakon 1945 desnica je ipak na razne načine, na različitim razinama, u misli i djelu preživjela katastrofalni poraz, premda ju je on zaustavio u njezinu normalnom, spontanom razvitku. Desničarske su ideje zastupane kroz niz misaonih usmjeridbi, preko brojnih knjiga, publikacija, novina i časopisa. Danas samo u Europi izlaze desetci periodičnih izdanja u kojima se izlažu ekstremno desni nazori, a broj je umjerenije konzervativnih glasila još i mnogo veći. U politici, desnu baštinu preuzele su odgovarajuće stranke i udruge. No, ovdje se nalaže oprez. Nepromišljena žurnalistička rutina desničarskim označava sve ono što naprosto nije lijevo, zaobilazeći tako, na paradoksalan način, upravo ono omiljelo mjesto velike većine političkih strujanja, koja na svaki način žele izbjeći da ih se svrsta lijevo ili desno (boje se tamo optužbi za "ekstremizam"!), zaobilazeći, dakle, centar. Ali, političari kao Helmut Kohl, Jacques Chirac, José Maria Aznar, ne mogu se s dobrim razlozima smatrati desnima. Riječ je o demokratskim, liberalnodemokratskim, demokršćanskim figurama centra, reklo bi se, štoviše, lijevog centra: lijevog zato, jer im je svima zajedničko prihvaćanje okvirnih vrednota parlamentarne demokracije, koja je ljevičarska tečevina ljevičarske Francuske revolucije. Pomnija raščlamba lako bi pokazala da su rečeni i njima slični političari lijevi i u nizu svojih posebnih preferenci: pristaše su, manje ili više, miješanja rasa i naroda, multikulturalnog miš-maša, nasilnog pobačaja, feminističkih kvota s ciljem nasilnog uključivanja žena u politički i općenito javni život, zagovornici su svih neograničenih sloboda kojih se samo dosjete nastrani "društvovni pokreti"... Ovo bezuvjetno podilaženje liberalnom duhu vremena i njegovoj posvemašnjoj vrijednosnoj dezorijentaciji, relativizmu, pluralizmu, permisivizmu, egalitarizmu - predstavlja sam antipod svemu onome što se u desnom lageru smatra svetim. Napokon, svi su rečeni i njima srodni političari u gospodarskim pitanjima zastupnici privatnog poduzetništva, diktature tržišta, slobodne trgovine, nadnacionalnog profita, samozatajne države - liberali su dakle, što će reći, ljevičari.

U proteklim desetljećima, režimi nacional-revolucionarne, nacional-socijalističke, socijal-nacionalističke, revolucionarno-konzervativne, vojno-aris-

tokratske desnice često su se izmjenjivali u zemljama tzv. Trećega svijeta, navlastito u Latinskoj Americi i Africi. Dočim su u Europi posljednji fašistički ili parafašistički diktatori otišli sa Salazarom u Portugalu (1968), Papadopoulosom u Grčkoj (1973) i Francom u Španjolskoj (1975), izvaneuropski su kontinenti dali čitavu plejadu karizmatskih kvazicezarističkih vođa i autoritarnih očeva nacije; spomenimo samo najmarkantnije: Perón (Argentina), Stroessner (Paragvaj), Pinochet (Čile), Banzer (Bolivija), Nasser (Egipat), Gaddafi (Libija), Nkrumah (Gana), Sekou Toure (Gvineja), Jomo Kenyatta (Kenija). Po mnogim osebinama, u ovu družinu bi se smjelo uvrstiti i kubanskog *comandante*-a Castra, tim više što nije započeo političku karijeru kao komunist, a i što je nadživio europske komunizme, zašavši u vrijeme kada antiamerikanizam (kojega je on jedan od prvaka) više nije istovjetan s prihvaćanjem marksističke ideologije.

U samoj Americi (USA) često se dijagnosticiraju desničarske snage, no ne uvijek posve točno. Od dvije velike američke stranke, nijedna nije desna ili konzervativna. Postoji stranka konzervativnog imena, ali je, kao i neke druge, uz republikance i demokrate osuđena na marginalno vegetiranje. Obje pak velestranke imaju liberalno i konzervativno krilo. Valja, ipak, držati na umu da je američki konzervatizam, svojim fanatizmom tržišta i individualizmom, više nalik onome što u Europi nazivljemo liberalnim. Američki su pak liberali - ultraliberali. Svakako, Amerika je puna ekstremno-desničarskih skupina i udruga, počam od Ku Klux Klana do različitih neo-nacionalsocijalističkih organizacija. Američki ih radikalni liberalizam lako podnosi (dočim Europljanima postojanje takvih ili sličnih upisuje u grijeh), ali su u koordinatama američke politike sve one osuđene na posve minornu ulogu marginaliziranih političkih sekta. Amerika je imala i svoje MacCarthyje, svoje Wallace (ovaj se južnjački ultrakonzervativac, međutim, nakon kobnog atentata, koji ga je privezao za invalidska kolica, obratio na liberalizam), svoje Goldwatere; neki su odigrali određenu ulogu, neki su ostali tek neuspješni predsjednički kandidati. No u politici Sjedinjenih Država nema na prijelomu Tisućljećâ spomena vrijednog desničara.[45]

Današnja Azija preplavljena je (pretežito netipičnim) demokracijama po westminstersko-američkom uzoru, koje su uglavnom ne samo u ideološkoj, nego, u različitom stupnju, i u političkoj ovisnosti o američkoj supersili (Izrael, Libanon, Bangladeš - bivši Istočni Pakistan, Šri Lanka, Indija, Indonezija, Filipini, Južna Koreja). U nekoliko su se država očuvali, znatno izmijenjeni, doduše, komunistički (Indokina, Kina, Mongolija, Sjeverna Koreja) i vojno-socijalistički (Myanmar, bivša Burma / Birma) poretci, dočim se vrednote koje na Zapadu pripisujemo desnici može tražiti u monarhističkim, tradicionalističkim i autoritarnim sastojcima posve različitih režima: U Kini, uz službeni marksizam, razvija se kapitalistička privreda, a kao i u vrijeme maoizma, državna je uprava obilježena centralističkom birokracijom, konzervativnim afektom i natruhama klasičnog konfucijanstva. U Sjevernoj Koreji, sadašnji je diktator Kim Jong-il naslijedio i osebujni politički hibrid svojega oca Kim Il-sunga, mješavinu dogmatskog komunizma (sa svim njegovim katastrofalnim posljedicama u politici i privredi) i arhaičnog kulta nepogrješiva vladara-poluboga. U Tajlandu (Siam) posljednjih se desetljeća tradicionalna monarhija prigodice kombinirala s desničarskom *juntom*. Uspješne prozapadne zemlje poput Malezije ili Singapura povezuju neke značajke uvežene demokracije sa strogo autoritarnom državom, u Butanu kralju je izborni monarh, u Nepalu demokratiziranu monarhiju sustavno ugrožava maoistička, prokineska gerila, a u Japanu, iza amerikanizirane fasade, čuvaju se goleme snage nacionalne samobitnosti, koje će i tamo izbiti na svjetlo dana kada budu otpuhani današnji dosadni, veleizdajnički demokratski fićfirići. Bliže nama, desno-konzervativni su sustavi na vlasti u Iraku i Siriji (nepotistički nacionalni socijalizam), u Iranu odnedavna nešto ublažena šiitsko-islamska teokracija[46], a radikalna (i to sunitska) u talibanskom Afganistanu. U Pakistanu vlada vojna *junta*, čiji je vođa u međuvremenu preuzeo diktatorske ovlasti. U nizu arapskih država vladaju konzervativni monarsi. U Africi, pak, nakon dekolonizacije čitava kontinenta, te bezbroja plemenskih ratova, državnih udara i kanibalnih diktatura, prevladava model pseudodemokratskih autokracija, s mješavinom zapadnjačkih i komunističkih utjecaja i domorodačke plemenske tradicije. Veliki dio autentične desno-konzervativne substance Azije i Afrike nasilno je istisnuo imperijalni kolonijalizam, uključujući i političku kolonizaciju istočnim komunizmom i zapadnim parlamentarizmom.

Odnedavna se u dvije europske zemlje čini da se politička desnica, nakon desetljeća latencije, konačno na velika vrata vraća u legalnu, legitimnu politiku. To su Austrija i Italija. Iz perspektive uspaničenih lijevih kritičara dojam je kao da u Austriji oživljava poraženi nacional-socijalizam, a u Italiji fašizam. Riječ je, dakako. o neumjerenu pretjeravanju, kakvo može nastati samo u ideološki zaslijepljenoj svijesti, opterećenoj strahom i mržnjom. Koruški zemaljski poglavar

---

[45] Nije to, u strogom smislu, ni izolacionist Patrick Buchanan, nije to niti ekscentrični erudit i sektaš Lyndon LaRouche. U Americi, međutim, izlazi - slobodno, dakako, sukladno I amandmanu - veliki broj desničarskih publikacija, a osobito se ističu glasila za promicanje historiografskog revizionizma, zbog kojega se u Europi može završiti onkraj brave.

[46] Teokracija je sedamdesetih u velikoj islamskoj (kontra)revoluciji svrgnula proameričkog monarha, koji je vladao gotovo diktatorskim ovlastima. Danas je Iran formalno demokratska država, u kojoj ipak zadnju riječ pridržavaju vjerski vođe. Oni su vrhovna vlast, i njihov prvi čovjek potvrđuje (ili ne) demokratski izabranog predsjednika republike, također visoku vjersku ličnost.

Jörg Haider, naime, čiji su stranački prijatelji *Slobodarci* 2000 ušli u koalicijsku vladu s Narodnjačkom strankom, demokratski je političar, štoviše liberal, premda desne i nacionalne orijentacije. I u svom je imenu Haiderova stranka (Austrijska slobodarska, što će reći liberalna stranka) sačuvala poruku o svojoj političkoj usmjeridbi. Smatrati Haidera "neonacistom" samo zato jer se proteklih godina samorazumljivo izjašnjavao kao Nijemac (to su između dva velerata u XX stoljeću činili i austrijski socijalisti), i zbog toga jer je uzeo u zaštitu stare borce iz SS-postrojbi, protiveći se njihovoj paušalnoj kriminalizaciji - za to se mora biti zlobnik ili budala.

To nije smetalo "europsku uniju" da Austriji, na mig iz Izraela, proglasi sankcije, jer se njezin puk usudio demokratski glasovati onako kako je glasovao.[47] Italiji je, izgleda, teže nametati sankcije jer je veća država - takva "jednakost" vlada u EU! Svakako, "Europi" se ne sviđa što se nedavno dogodilo u njezinoj apeninskoj članici: dolazak desnice na vlast. No, je li doista desnice? Može neprijatelj sto puta u plutokratskom šarmeru Berlusconiju vidjeti Mussolinijeva nasljednika: on to nije, nije kadar i ne želi biti. *Ducea* je, negdje šezdesetih, bio nakanio nadomjestiti princ Junio Valerio Borghese, *principe nero*; no morao se skloniti u Španjolsku, jer su otkriveni njegovi planovi za izvođenje državnog udara. Od tada mu se gubi trag, čulo se o njemu tek kada je umro, a bio ga se odrekao i od njega gotovo napadno distancirao[48] prijašnji šef neofašističkog *Movimento Sociale Italiano*, Giorgio Almirante, Mussolinijev suradnik iz Talijanske Socijalne Republike (Salò, 1943-45). Kada je Almirantea, nakon njegove smrti, naslijedio mladi Gianfranco Fini, predviđalo se, a i sam ga je najavljivao, zaokret udesno. Međutim, kako je odmicalo vrijeme, Fini se redom odricao tradicionalnih vrednota talijanskoga (neo)fašizma, odbacio je ključnu doktrinu - korporativizam - i u nizu pitanja približio se umjerenom desnom centru. Promijenio je i ime stranki, nazvavši je *Alleanza nazionale*, kako bi je učinio prihvatljivom za koaliciju s Berlusconijem. Stara fašistička garda, na čelu s Pinom Rautijem, doživjela je Finijevu politiku kao izdaju i osnovala vlastitu neofašističku stranku *Fiamma Tricolore*.

Od fašističkih zasada, uz povremeno pozivanje na Mussolinija, Fini zastupa samo neublaženi i neprikriveni iredentizam, svojatajući otvoreno hrvatske zemlje, što njegov predšasnik Almirante nije činio.[49] Na drugačijim je pozicijama nje-

[47] Riječ je o zloslutnoj najavi dokinuća nacionalno-državnih suvereniteta, kakvo nam spremaju globalni kozmopoliti. Ovoj će se navali globalističke nivelacije i već sve užurbanijim završnim poslovima oko uspostave svjetske nadvlade moći suprotstaviti samo združene snage europskih, ali i izvaneuropskih (Kina, Japan, arapsko-islamski svijet...) desno-nacionalističkih pokreta.

[48] I u razgovoru sa mnom.

[49] Barem to meni nije htio priznati, kada sam ga koncem sedamdesetih pitao o njegovu stavu spram istočnojadranske obale.

gov i Berlusconijev kolega triumvir, Umberto Bossi: dok Fini hoće veću Italiju, on je za manju, za polu-Italiju, pod imenom Padanije. Italija se, istina, kasno ujedinila, talijanska je nacija rasno i etnički miješana, vrlo raznorodna podrijetla (ali koja to nije?!), pa bi netko pomislio da raspad popola i ne bi predstavljao odveć nevjerojatnu operaciju. Ali ne treba zaboraviti da je san o talijanskom ujedinjenju sanjao još i renesansni mislilac Machiavelli, te da su odveć jake, duboke i djelotvorne uspomene na *Risorgimento*, na junačke ratove za oslobođenje i ujedinjenje u XIX stoljeću, a da bi se jedan Bossi mogao uzdići nad političku marginu. Prevrtljivog ekscentrika sada je[50] prihvatila vlada Berlusconi. Bossi se nedavno vrlo hrabro izjasnio protiv pretvaranja Italije u useljeničku zemlju, ali na vlasti ostaje liberalno-demokratski parlamentarizam; u pojedinostima on će zasigurno donijeti manja iznenađenja, nekom ugodnija a nekom manje ugodna - no sve je to skupa, *rebus sic stantibus*, miljama udaljeno od nepatvorene desnice.

U Italiji djeluje niz manjih, uistinu desničarskih skupina (*Fronte Nazionale*, *Forza Nuova* i druge), čije snage sve zajedno za sada ne dostaju da bi se upustile u parlamentarnu, a nekmoli protuparlamentarnu borbu. Takvih organizacija ima i u Francuskoj; najumjerenija je među njima *Front National* Jean-Marie Le Pena, kojemu je pred dvije-tri godine dopredsjednik Bruno Megret oteo pola stranke i tako ovoga ustrajnog i razmjerno uspješnog borca znatno oslabio. U Španjolskoj korjenita desnica, kroz veći broj stranaka, nadovezuje na tradicije španjolskog revolucionarnog falangističkog fašizma i Francovog parafašističkog tradicionalizma. U Flandriji djeluje mnogo uspješniji desničarski *Vlaams Blok*, koji se zalaže za nezavisnu flamansku nacionalnu državu.[51] U Njemačkoj postoje desničarske stranke u čitavom rasponu od umjerenijih, koje povremeno ulaze u pokrajinske parlamente (*National-Demokratische Partei Deutschlands*, *Deutsche Volksunion, Die Republikaner*), do militantnih skupina tzv. "neonacista", predstavljenih nizom uglavnom zabranjenih ili jedva toleriranih udruga.[52] U Skandinaviji također djeluju brojne "vikinške" udruge borbene nacional-revolucionarne desnice, a nakon propasti europskih komunizama odgovarajuće su stranke niknule i na području "tranzicijskih" zemalja: Rumunjske, Madžarske, Bugarske, Slovačke, Češke, i navlastito Rusije, koja omogućuje slobodnu

[50] Po drugi put, jer već je devedesetih, nakratko, isti trio bio na vlasti.

[51] Unatoč jezičnoj i etničkoj bliskosti s Nizozemcima, za sada oni ne žele ujedinjenje, već i zbog ultraliberalnog režima koji vlada u današnjoj dekadentnoj Nizozemskoj. Osim toga, za razliku od kalvinističkih Nizozemaca, Flamanci su pretežito katolici.

[52] Njemački *Bundesverfassungsschutzamt*, Ured za zaštitu ustava, pravi razliku između "radikalne" (umjerenije) i "ekstremne" (žešće) desnice.

aktivnost većini neofašističkih organizacija.[53] Napokon, i u Japanu je razmjerno jaka nacionalna desnica,[54] premda razbijena u niz frakcija i izložena snažnoj represiji vladajućeg proameričkog demokratskog *establishmenta*. Najistaknutija je figura japanske neofašističko-monarhističke desnice bio slavni pisac Jukio Mishima, vođa *Udruge štita*, koji je htio "vratiti dušu Japanu" povezivanjem riječi i mača, i 1970 javno počinio *seppuku*, ritualno samoubojstvo, nakon što se vojnici kojima se obratio nisu odazvali pozivu na puč.

Desnica je izgubila rat, ali nije izgubila vjeru, volju i nadu, nije se odrekla svoje vizije i uvjerenja u svoje poslanje. Desničarski su pokreti i stranke brojni[55], no progoni ih se i kleveće, drži ih se na rubu legaliteta. I njihova brojnost, kao i uporni rad represije, međutim, ipak svjedoče o tome da će desnica u ranom XXI stoljeću odigrati važnu, a za sudbinu, za spas Zapada možda presudnu ulogu. Trenutačno je radikalna desnica pomalo monomanski zaokupljena akutnim i ozbiljnim problemom stranaca, doseljavanja egzotičnih masa s posljedicom ugrozbe samosvojnosti i samobitnosti starih europskih nacija. Spektar desničarske problematike, ipak, daleko je širi. To će u slijedećem razdoblju svakako doći do izražaja. Veliki, dramatični pokreti desnice na političkoj sceni tek predstoje. Što danas o tome doznajemo, samo je uigravanje i zagrijavanje. Ali, demokratske vlasti, instalirane po savezničkim pobjednicima, u svome samozadovoljstvu i samodostatnosti očito to i ne slute. A bit će otpuhane povijesnim burama i olujama na isti način kako se to dogodilo i njihovoj subraći u Francuskoj revoluciji, komunistima!

[53] U našem susjedstvu, na ruševinama pokojne Titovine, desnica se uglavnom poistovjećuje s nacionalizmom i tradicionalizmom. Različite figure, koje ipak zajednički pripadaju tom smjeru, jesu u Sloveniji borac za Veliku Sloveniju Zmago Jelinčič, u Makedoniji sadašnji premijer Ljubčo Georgijevski, čovjek tradicionalne oslobodilteljske organizacije i ustaškog saveznika VMRO. U Srbiji, desno-konzervativnih crta bilo je i u politici Miloševićeva razdoblja, desničar je svakako i jedan Šešelj, desne su raznorazne udruge četnika, svetosavaca, delija i skinsa, a spomena je vrijedan osobito "salonski", intelektualni kružok beogradskih novodesničara (Kalajić, Tirnanić, Bokan, Pajkić, Bjelica).

[54] Spominjem Japan i na ovom mjestu zbog sudbinske povezanosti japanskog samurajskog fašizma i njegovih europskih inačica u prvoj polovici XX stoljeća.

[55] Demokratske se vlasti brinu za to da ih bude još i više, ali na dva raznorodna načina: (a) izazivaju i potiču njihovo nastajanje nehotice, bijedom svoje politike koja rađa otpore i reakcije; (b) smišljenom politikom razbijaju postojeće organizacije i udruge, eda bi im oslabile udarnu moć.

ŠTO JE TO - DESNICA?

I. DEMOKRACIJA NA HRVATSKI NAČIN

Kritičari hrvatske države, gonjeni nezatomljivom mržnjom spram hrvatske slobode, od početka su mislili da će je, prema vladajućoj navici, najdjelotvornije osramotiti ako je prikažu konzervativnom, desničarskom ili čak fašističkom. Ali, Republika Hrvatska ne može se smjestiti ni pod jedan od tih kalupa. Ona je demokratska država, a način na koji se u njoj shvaća politička demokracija jednoznačno je ljevičarski. Demokracija kakva se provodi od obnove hrvatske države do danas nije totalitarna i organska, plebiscitarna i populistička, pa onda i autoritarna, "vođena" - kakvu sugeriraju neka mjesta u djelu oca moderne demokracije, Rousseaua. Ona nije niti izravna demokracija za odrasle (i slobodne) muškarce, po modelu stare Atene ili švicarskih kantona. Ona je demokracija liberalno-parlamentarnoga tipa (bez obzira na donedavnu razmjerno jaku ulogu predsjednika republike). Po mnogočemu ona je u našim uvjetima uvećala ionako brojne manjkavosti demokratskoga političkog modela, naglasila njegove slabe strane, dočim razmjerne prednosti što ih pod određenim okolnostima jamči taj model - gospodarsko i socijalno blagostanje ili pak cvjetanje različitih, ali suvislih i relevantnih usmjeridbi duha - nisu u njoj odveć uspjele doći do izražaja.

U proteklom desetljeću imali smo u Republici Hrvatskoj posla s nečim što bismo uvjetno mogli nazvati *demokracijom na hrvatski način*. Nju obilježavaju i slijedeća bitna svojstva: Znatna razina nereda, dezorganizacije, stalnog i nesmiljenog rata sviju protiv svih; stvaranje niza suparničkih, međusobno manje ili više zavađenih klika, klanova, interesnih skupina u politici, kulturi i gospodarstvu na temelju načela zlobe i zavisti, osvete i prkosa; nacionalna dezintegracija po mjerilu zavičajnih pokrajina, ideoloških svjetonazora ili stranačke pripadnosti. U oblasti koja je najosjetljivija tako dugo dok narod gladuje - u privredi - po stranom nalogu provedena je mafijaška privatizacija prema ruskom uzoru, da bi i njezina provedba kao i njezin neuspjeh konačno urodili samo još većom mjerom općenite bijede te razbijanja nacionalnih redova.

Kroza sve hrvatske podjele snažno struji prevladavajući antiduh sebičnosti, odgovorno nacionalno zajedništvo žigoše se kao nešto natražno i anakrono, a svijest o općem probitku potpuno je zakržljala. Razina ophođenja i uljudnog ponašanja među sunarodnjacima drastično je snižena. Zavladalo je u narodu Hrvata vrijeme bez strahopoštovanja spram autoriteta i veličina, nezahvalno spram zaslužnikâ, lišeno osjetila za ono sveto i nedodirljivo; vrijeme s onu stranu manira, stila i ukusa. Svatko se svemu neograničeno krevelji, izruguje, "pametuje" bez ovlasti i pokrića, petljajući se pritom u stvari koje ga se ništa ne tiču. Zanovijetanje i isprazno kritizerstvo, posvemašnje pesimistično i defetistično nezadovoljstvo (s razlogom, kao i bez njega), sveprisutno opstruiranje i strančarenje, osobito su izraženi simptomi demokratske bolesti na hrvatski način.

A što se više, na jednoj strani, unižava i kvari ono vlastito, to je, na drugoj strani, veće udivljenje inozemnim uzorima, koji međutim i sami spadaju među uzročnike naših nevolja. Posljedica je jurnjava u ralje tuđina, kakva je već opetovano viđena na djelu nesretne i tragične hrvatske povijesti. Ponovno su u punoj brzini nacionalne guske[56], srljajući, kada više nema komunizma, u zagrljaj Šestorkama, Petorkama, Četvorkama; kada nema velesrpske jugovine, u neku srodnu magluštinu, zvala se ona "pakt o stabilnosti", "europska unija" ili "svjetske integracije". Po jednom infantilnom modelu ponašanja, uvijek je ljepše, bolje, privlačnije ono što je dalje i stranije, ono *drugo* ; ono što *jest*, pak, odbojno je i mrsko, pa i ako je ne samo manje zlo, nego i istinsko, spasonosno dobro. Neodgovorni "slobodni" tisak nije Tuđmanovu vlast naprosto kritizirao (i to s posve dobrim razlozima, kojih se ne bi bilo teško dosjetiti); on ju je demonizirao. On je to činio kako bi za nečiji račun tu vlast srušio, što mu je na koncu i uspjelo, te kako bi na taj način Hrvatsku prvo oslabio, a potom dotukao.

Namnožio se demokratskom Hrvatskom jedan tip ljudi punih mržnje[57], sposobnih samo za razaranje, ljudi koji ne poznaju nikakve dužnosti a zahtijevaju bezgranična prava, koji misle da čitav svijet postoji radi njih te da Hrvatska mora biti uklonjena kao zapreka i kočnica njihovu neobuzdanom egoizmu. Ti su naši ogavni suvremenici poprimili životni i intelektualni stil svojih duhovnih srodnika s dekadentnog Zapada, zaklinju se u apsolutnu slobodu svojih nevažnih osoba, rugaju se naciji, državi i prošlosti, a omraženoj im nacionalnoj nezavisnosti upućuju obilje vulgarnih kletvi i poštapalica iz svojega analno-genitalnog žargona. Pripadnici su to lijevo-liberalnog podzemlja, intelektualnog lumpenproletarijata, koji su našli utočište u čitavoj mreži jazbina uzdržavanih od bjelosvjetske judeokracije te njihovih "otvorenih" i zatvorenih društava.

[56] Zapravo su guske još respektabilne Božje kreature. Ovdje je riječ o muhama bez glave.

[57] Dobrim dijelom to su upravo oni koji su se razgalamili protiv "govora mržnje", pridržavajući pravo na mržnju samo za ljevicu.

Može se ovaj proces nacionalnog rastakanja i izrođivanja tumačiti izopakom nacionalnog karaktera, djelovanjem residua ili recidiva zlosretne tradicije komunističkog terora i velikosrpskog regimenta, kao i učincima mračnijih strana demokratske politike - ali ga se ne može nijekati. Mora ga se prepoznati, raskrinkati, mora ga se zaustaviti dok nije preplavio nacionalnu substancu, a hrvatskom narodu dokinuo sve izglede na oporavak, kolektivnu katarzu i konačno uzdignuće u više sfere nacionalnoga bitka. Nije dostatno postavljati dijagnoze, kritizirati i jadikovati. Izrasline na narodnom organizmu ne uklanjaju se samo mehanički, ako se želi isključiti njihov povratak. Potrebno je pomoći im da nestanu poticanjem, razvijanjem pozitivnih i tvoriteljskih gibanja u narodnoj duši; rastom te konačnom uspostavom onoga istinski, duboko Novog, koje će vlastitom privlačnom snagom polučiti da se skrha i propadne sve što propast snuje Hrvatskoj.

Je li to Novo, što ga valja i priželjkivati i iščekivati, ali još i više prizivati, pripremati, graditi, - je li ono, u vremenu umrloga komunizma i zamiruće demokracije, istovjetno s političkom desnicom?

II. NESPORAZUMI S DESNICOM

Jedna je od značajki demokracije na hrvatski način zaprepašćujuće nerazumijevanje desnice. Zanimljivo je da se diletantskih izjava ili odredbi o desnici susreće i na samom (makar i umjereno) desnom krilu hrvatske politike, pa je tako neshvaćanje biti i naravi desnice prisutno i kod političara kakvi su, primjerice, Ivan Gabelica, Boris Kandare ili Ivan Vekić.[58] Ne će tomu razlog biti samo nedostatno zanimanje, manjkava naobrazba ili oštećena sposobnost političkog mišljenja. Na djelu je očito jedan od samoobrambenih mehanizama demokracije - pa makar i umjereno desne - protiv ideje što joj je iskonski nesklona. Takav način samoobrane postići će svoj cilj isto onoliko koliko ga (u uobičajenoj, premda zoološki pogrešnoj predočbi) postiže noj skrivanjem glave u pijesak, što će reći odbijanjem spoznaje pogibli kao načinom njezina uklanjanja.

Bez obzira na njihove uzroke, vrijedno je i nadasve zabavno preletjeti nekoliko najčešćih nesporazuma što o desnici kolaju u hrvatskoj političkoj areni. Počnimo jednim osobito groteskним primjerom. U vremenu predizborne kampanje kandidatâ za predsjednika republike, splitski *Feral Tribune* nazvao je pretendenta na Tuđmanovo naslijeđe Stipu Mesića "izvornim desničarem". Novinar je uporabu te sintagme objasnio Mesićevim prijašnjim članstvom u jednoj nacionalističkoj stranki po imenu HDZ.[59] On je očito mislio da oslobodilačka borba protiv nesnosne strane okupacije znači isto što i (odiozni mu) nacional-

---

[58] Za Vekića, bivšeg ministra policije Republike Hrvatske, poslije suutemeljitelja jedne stranke koja je i sama imala nekih desnih ili konzervativnih ambicija, a napokon šefa izbornog stožera Ante Prkačina (!) - najveći bi problem s hrvatskom desnicom bio u tome da ona još nije završila Drugi svjetski rat! Ova izjava zrači osobitom neupućenošću. Također je desnica mnogo više nego "nacionalna svijest i pravo na samoodređenje", kako se Vekiću čini. Usp. njegov *interview* Mariu Lovriću u *Hrvatskom Obzoru* br. 222, od 10. srpnja 1999, str. 11.

[59] U *interviewu* novinara Damira Pilića s Mesićem (*Feral Tribune* br. 749 = 22. I 2000). Zanimljivo je i da Mesić nije nastojao poreknuti to svoje, makar i prošlo "desničarstvo". Uzvratio je kako je 1990 zaključio da se Jugoslavija ne može održati pa se priklonio ideji suverene hrvatske države. Taj je njegov odgovor i sam po sebi znakovit. Iz njega, naime, slijedi, da je Mesić prihvatio smrt Jugoslavije tek kada je ona već bila mrtva. Tako bi isto, u nekom nesretnom raspletaju, i propast Hrvatske prihvatio kao *fait accompli*. Jasno je, dakle, da Mesić nikada nije bio ni nacionalist, a kamoli desničar!

izam, a da je ovaj istovjetan s političkom desnicom. Borba za slobodu, međutim, ne mora uvijek voditi uspostavi nacionalističkog režima, dočim nacionalisti ponekad nastupaju i s lijevih pozicija; u XIX stoljeću liberalna je ljevica bila ta koja je stvarala nacionalne države, a u XX stoljeću u Weimarskoj Njemačkoj djelovala je i struja poznata kao nacional-boljševici. I irska nacionalistička vojska IRA ima svoje lijevo krilo, itd. Ono što je ovdje groteskno, međutim, jest okolnost da novinar u Mesiću, koji je po svim svojim značajkama tipičan primjerak lijevog političara, vidi "desničara".

U Hrvatskoj su široko rasprostranjene predrasude o desnici. Nju smatraju primitivnom i nasilnom, nu ako takve i ima, u rečenim se oznakama sigurno ne iscrpljuje njezina bit. Primitivni i nasilni mogu biti i ljevica baš kao i demokratski "centar". Ljevičari su već zarana nametnuli kliše o "primitivnim" konzervativcima i "tolerantnim" liberalima. Zapravo su konzervativci mudrošću i dubljom ozbiljnošću u svojemu ponašanju daleko snošljiviji negoli površna i ograničena liberalna inkvizicija, koja za istinsku desnicu ima na raspolaganju samo ostracizam.[60] Također se u desnici često vidi uporište krupnoga kapitala, ili krinka za djelovanje agenata-provokatora. Posljednjih godina naslušali smo se od protivnika političke desnice i drugih besmislica. Tako nas je, primjerice, bivši političar Mladen Vedriš poučio da su ljevica i desnica s europskog (?!) stajališta - vrlo relativne kategorije. Vladimir Šeks, oslobodivši se mučnoga tereta minucioznih definiranja i uporabe razuma, prenio je problem na emocionalno područje: uvrjedljivo je zvati me desničarom - poručio je on prpošnim interpretima lika mu i djela.[61] Pokojni demokršćanin barun Lalić, poznatiji po svojoj knjizi razgovorâ s Krležom nego po svojoj političkoj djelatnosti, tvrdio je za sebe da je "jako desno", i pozivao u to ime sve različite desničare na okup, ali je - gle čuda! - svoju poziciju u istom dahu definirao kao "centar". Pripadnik nekoć terorističke, oznaške ljevice, Josip Manolić, znao je desnicu određivati lobističkim interesom kriminalne pretvorbe, šverca i makinacijâ određenog društvenog sloja.[62]

Osobito rado i često izjašnjavao se o desnici Antun Vujić. I dok se jednom Mesiću ili njemu srodnim dušama još i može dobrohotno oprostiti pojmovna nepreciznost, to nije slučaj s ovim autorom: kao poznati leksikograf i politički tajnik jedne ljevičarske stranke, on bi morao raspolagati podrobnijim i točnijim znanjima o onome što je u politici desno. Ali ni on u desnici ne uspijeva otkriti nešto više ili nešto drugo nego njezin onodobni fizički zatiratelj Joža Manolić. Vujić predlaže sličnu definiciju kao i ovaj: desnica je ono što će nastupiti kada pljačkaši budu natjerani protusocijalnim zakonima obraniti napljačkano. *Ergo* : desnica = pljačka![63] Tu bedastoću, u svojim brojnim javnim nastupima, do besvijesti ponavlja i Stipe Mesić.

Udarni primjer nerazumijevanja desnice ponudio je i nekoć komunistički, potom kapitalistički novinar te Mesićev poklisar u Austriji, Dražen Vukov-Colić. On ustvrđuje kako hrvatska desnica donosi malo ideja, ali puno galame i snova; kako je zagledana u prošlost, zgrožena pred budućnošću a zbunjena sadašnjošću.[64] I dočim se ovaj opis možda i može djelomice primijeniti na hrvatsku parapravašku kvazidesnicu, kolebljivu pseudodesnicu koja se još do

---

[60] Zastrašujuću ignoranciju glede konzervativne desnice očitovalo je i lijevo krilo Katoličke crkve u Hrvata, inače koncilskim duhom obvezano na posve ne-kršćansku usmjerenost budućem i preziranje prošloga: Kršćanstvo, naime, ne gleda ni natrag ni naprijed koliko gleda gore, u Vječnost! Na pitanje što ga je samome sebi postavio o konzervatizmu ("Liberalizam, konzervatizam i Crkva" u *Kani* br. 285, od siječnja 1996, Zagreb, str. 5-7), ljevičarski ideolog i popularizator Drugoga *Vaticanuma* p. Bono Zvonimir Šagi odgovara po prilici ovako: Konzervatizam je liberalno (*sic*!) tržišno gospodarstvo, on je natražnjaštvo, on je vraćanje u socijalizam ili tjeranje u kapitalizam, te se, napokon, i ne zna što je on. Od svega je toga, dakako, točno tek toliko da sam pater Bono blagoga pojma nema o tome što je konzervatizam! - Pomutnji se pridružuje i don Živko Kustić svojim srodnim stavom da konzervatizam konzervira mrtvo, a Crkva čuva živo. Zapravo je *konzervatizam*, pa i u Crkvi, čuvanje živog (vatre, a ne pepela); samo u zločestoj karikaturi on djeluje kao čuvanje mrtvog! Inače umjereno desničarski katolički esejist Vladimir Lončarević, pak, bez ikakva se razloga uvrijedio na Kustića jer ga je ovaj dosta točno uvrstio u desničare i tradicionaliste. Za Lončarevića, desnica je istovjetna s "nastranošću" i "nesnošljivošću", a on bi kao kršćanski intelektualac ipak morao imati bolje informacije. Usp. "Tri vraga i jedan dijalog" (vl), u *Zboru* (prilogu zagrebačkoga desno-katoličkog mjesečnika *MI*) br. 86, ožujak 2000, str. 6-7. - Glede Kustića, zanimljiv je i njegov odnos spram desnice. Služeći se igrom riječi, slučajnom homonimijom koja povezuje pravednog "desnog razbojnika" (što mu izdišući Isus obećaje neodgodivi raj) s konotacijom termina "desno" (u značenju političkog smjera), on poziva kršćane da budu desno, ali u smislu Kršćanstva, koje ipak suprotstavlja nepatvorenoj konzervativnoj ili fašističkoj, no svakako protudemokratskoj političkoj desnici. Na tom tragu giba se i Stipan Bunjevac ("Kršćani moraju biti desnica", *Glas Koncila* od 8. VII 2001), koji odbacuje zamisao formiranja dviju fronta, lijevog i desnog centra, jer bi one obnovile stare političke konfrontacije u Hrvata, pa kao alternativu predlaže još goru konfrontaciju, politički pluralizam, koji znači rat sviju protiv svih! Napokon se ipak izjašnjava za desnicu, no opet u smislu Kristova poziva da se dođe njemu zdesna. Ali ako je rješenje (kao Kršćanstvo shvaćena) desnica, ako je ona istina, čemu onda služi pluralizam? Pukoj formi, uresu, građanskom ratu, Antikristu?

[61] Uvrijedio se i novinar *Večernjeg Lista* Milan Ivkošić i odbio doći na već dogovorenu tribinu u zagrebačkom KIC-u, jer ga je njegov ravnatelj Lisinski u *Globusu* označio kao desničara. Pritom u Ivkošićevim komentarima doista ima umjerenih desno-konzervativnih natruha, i teško je zamisliti ijedan suvisli razlog zbog kojega mu ta okolnost ne bi trebala služiti na čast.

[62] Usp. njegov *interview* u *Globusu* od 19. VII 1996.

[63] Usp. *interview* Jure Petrića s dr. Antunom Vujićem "Hrvatska nije bubanj" (*Zora* br. 24 = 16. XI 1995, Zagreb, str. 4-7). U tom razgovoru nudi nam Račanov doktor još nekoliko cveba. Traži od *demokratske* desnice da raskrsti s *nedemokratskim* u sebi (?!) te da se ujedini ako se pronađe, tj. ako je uopće ima. Ali ima je, samo ona nema programa, te zato krade lijeve parole, mnije Vujić u istom dahu. Nedvojbeno, vrijedna građa za enciklopedijsku jedinicu o desnici! Na istoj razini su i njegove izjave Vuk(ašin)u Đuričiću u *Nedjeljnoj Dalmaciji* od 29. XII 1995. Ovdje on desnicu svodi na desnu retoriku i rušenje antifa-spomenika. A u razgovoru sa Želimirom Žankom (*Hrvatski Obzor* br. 63 = 24. V 1996) otkriva kako je HDZ "objektivno desno, barem po imovini". Opće je mjesto ljevičarske kritike, uostalom, zabluda da je desnica zagovornica privatne inicijative. I krupni i sitni kapital obilježje su kapitalističke privrede, a ona je dijete liberalne ljevice. Prava je desnica barem toliko protukapitalistička koliko i marksizam.

[64] V. članak "Desnica na rubu demokratskog izbora" u riječkom *Novom Listu* od 7. II 1998!

jučer kao vrag tamjana klonila i same riječi "desno", da bi u međuvremenu na jedvite jade dotjerala do neke umjerene "poludesnice" ili desnog centra - desnicu općenito nipošto ne resi ni manjak ideja niti višak galame i snova; prije bi se te crte mogle pripisati europskoj ljevici. Osim toga, na desnom krilu spektra političkih svjetonazora njeguje se oduvijek ispravan odnos spram sve tri vremenske dimenzije, pa je Vukov-Colićev opis prije posljedak njegove larpurlartističke, aprioristične novinarske kombinatorike negoli relevantan govor o samoj stvari.

Potpuna se zbunjenost zapaža i kod drugih pripadnika Vukov-Colićeva novinarskog stališa. U drugom broju pokojnog ljevičarskog tjednika *Tjednik*[65] objavljeno je opsežno istraživanje o europskoj radikalnoj desnici, u kojemu nije postavljeno nijedno ozbiljno pitanje, a još je manje pružen neki razuman i uvjerljiv odgovor. U ovom preuzetnom prilogu sve je ostalo na uobičajenim stereotipnim i pojednostavljenim zapomaganjima o ksenofobiji, šovinizmu i imperijalizmu te o mladenačkim frustracijama i *skinheadsima*. O uzrocima i smislu - ni riječi.

Nesporazumima oko desnice mediji su doprinijeli i površnim, pogrješnim ili poluistinitim svrstavanjem pojedinih političara u desničarski lager. Tako je žuto-crveni *Nacional* neko vrijeme osobitom tvrdoglavošću čitavoj jednoj legiji političara, s razlogom ili bez njega, pripisivao desničarske boje: Šeksu i Vukojeviću, Đapiću i Prkačinu, pa čak i deklariranom lijevom socijalistu Nikoli Štedulu[66]. *Nacionalovi* su eksperti za etikete smetnuli s uma bitnu osebujnost desno-konzervativnoga stava, duhovnog kao i političkog: protimbu parlamentarnoj demokraciji. Zato su "prozvani" ispravnije shvatili neumjesnost svoga svrstavanja na desnicu i isprva su ga uvrijeđeno odbacivali. Usprotivili su mu se, međutim, manje iz razumijevanja desne biti i naravi vlastite pozicije, a više iz neodređenog osjećaja da bi pripadnost desnici imala značiti neku posve osobitu sramotu.

Doduše, ni te zadrške prema desnici nije trebalo shvatiti kao čvrste i konačne stavove. Među nesigurnim diletantima parapravaške pseudodesnice vrludanja je bilo na pretek. Oni bi se prema potrebi, prema procjeni trenutka i trenutačnog probitka, ali još češće prema trenutačnom raspoloženju i nedokučivim pokretima svoje slobodne volje, označavali čas desno, čas protu-desno. Najljepši primjer te posvemašnje pomutnje pružio je poduzetnik iz Slavonskog Broda, sezonski *hobby*-političar Ante Prkačin. Kod njega se kroz dugo razdoblje mogao pratiti

[65] Od 8. III 1997.

[66] Štedul, koji je u emigraciji zastupao radikalnu ljevicu, zbog svojega je državotvorstva nakon povratka u Domovinu i sam bio svrstan u ekstremnu desnicu, s čime se, htio ne htio, morao pomiriti. Uz neke točne odrednice lijevoga i desnoga, međutim, i on desnici posve krivo pripisuje tipično liberalne vrednote poput tržišnog gospodarstva, privatnog vlasništva i pravne države. V. o tomu njegov *interview* pod naslovom "Manolić sotonizira desnicu" (*Panorama* br. 117 od 22. VII 1996)!

tragičan sukob između neodređene želje da se prikloni političkoj desnici (premda je posve neupućen o njezinim značajkama) i straha da će kao desničar biti osuđen na politički neuspjeh.[67] Zato se on najradije određivao kao "poludesničar" ili "umjereni konzervativac", ne shvaćajući da se polutanstvo i desnica najoštrije isključuju. Ujedno se prikazivao i kao čovjek (desnog) centra, ne skrivajući simpatije za inače bljedunjavog i u svemu iznimno ne-desničarskog ekskomunista Račana. Na koncu je desnicu sveo na "kontrolu stranih investicija" i u sklonosti toj kontroli prepoznao i vlastito "desničarenje".[68]

Prkačinov sunatjecatelj za čast šefa hrvatske države, Tomislav Merčep, kojega inače u javnosti tuče glas rigidnog desničara (vjerojatno zato jer su njegovim postrojbama pripisani nekakvi "ratni zločini" u Domovinskom ratu, a što je desnica drugo negoli zločin, ratni ili mirnodopski, svejedno!), u stvarnosti ničeg se tako ne boji kao oznake desničara. On se zato preventivno svrstava ako već ne u čiste ljevičare, a ono barem u lijevi centar, što po njemu znači ratnike koji ratuju za tuđu sreću i bez profita. Iz toga izričaja logično slijedi Merčepova definicija desnice: Desnica bi bila ratovanje za tuđu nesreću a vlastiti profit. Ne daj Bože da me se marginalizira u desnicu, zaključuje Merčep, začudo ne primjećujući da je i kao "lijevi centar" posve dostatno marginalan.[69]

Jedan od onih koji nikako ne žele biti svrstavani u desnicu jest Ivan Gabelica, zlosretni predsjednik jedne od krhotina nekoć cjelovite Hrvatske stranke prava. Gabelica, inače gorljivi apologeta Ustaškog pokreta, i ovome posve nepovijesno poriče svaku desničarsku, a pogotovu fašističku crtu, kako bi ga imao pravo slaviti. Kao da bi Ustaše bili išta manji ako bi ih se usporedilo s tadašnjim doista srodnim gibanjima europske desnice! No očito je da i Gabelica desnicu ne shvaća kao određenu i u najmanju ruku legitimnu političku usmjeridbu, nego kao općenitu inačicu svekolikog zla na ovome svijetu. A Gabeličina stranačka djelatnica Vlatka Srbić opet posve netočno definira desnicu onim što je zapravo sastojak lib-

[67] Na njega je, avaj, očito osuđen i ovako i onako.

[68] Nastupajući kao predsjednički kandidat na Hrvatskoj televiziji 14. siječnja 2000. Ova je definicija desnice bez konkurencije najslaboumnija u moru sličnih kojima smo danomice izloženi na milost i nemilost.

[69] I iz Merčepova okružja potječu izobilni nesporazumi oko desnice. Merčepov konkurent na čelu jedne od dragovoljačkih udruga, Zvonimir Trusić, koji inače, s pravom ili ne, u javnosti uživa glas "radikalnog desničara", među prvima je, u izbornoj noći, pohrlio u stožer *ljevičarskog* kandidata Stjepana Mesića, čijem je batinanju pribivao sa svojim borcima još nekoliko mjeseci prije izbora pred starom zagrebačkom džamijom. Pojavila se u stožeru i lijepa skupinica ostalih navodnih desničara poput Prkačina, odvjetnika Petra Badovinca, astrologa Thea M. Ljubića ili nogometnog *managera* Stjepana Spajića. Reći će se da su oni tek došli pozdraviti vjerojatnog predsjednika. Ali, iskreni desničar nema razloga, i nije u njegovu stilu, dodvoravati se još prije pravorijeka biračke volje čovjeku za kojega je bjelodano da desno-konzervativne vrednote ne štuje ni u najmanjoj pojedinosti, a učinit će sve što je u njegovoj moći da, u tijesnoj suradnji sa svojim inozemnim gazdama, dovede u pitanje posljetke desnog, nacional-konzervativnog prevrata iz 1990 i susljedne junačke borbe hrvatskih ratnika!

eralne ljevice: krupni kapital. Branimir Petener[70] pak, koji je u jednoj fazi i sam bio poduzeo pokušaj ujedinjavanja hrvatskih desnih udruga, tek je nevoljko prihvatio oznaku "uvjetno-desno", strahujući od uvoza zapadnjačkih ideologija.[71] Prvi među pravašima, napokon, Anto Đapić, dugo se opirao prihvatiti za sebe naziv desničara, da bi to posljednjih godina ipak počeo činiti, slijedeći pritom više procjenu pravovremenosti i političke koristi nego logiku potankih definicija i intelektualni zahtjev da se stvari nazivaju svojim imenom.[72]

[70] Predsjednik *Hrvatskog obrambenog reda*, koji je kao djelatni borac protiv velikosrpske Jugoslavije bio osuđen na zatvorsku kaznu.

[71] I ovaj antiideološki, ili "nadideološki" stav borbenog nacionalizma, premda je u XX stoljeću nacionalizam uglavnom postao sastavnicom desničarskih pokreta i stranaka, sukrivac je za demonizaciju "desnice", u kojoj on vidi jednu od (izvana uveženih) "ideologija". Ali i nacionalizam je, koliko se god on temeljio na živoj zbiljnosti oko nas i u našim srcima, a ne na ispraznim sanjarijama utopijskog provjetiteljstva, - ipak i sam u određenom smislu jedna "ideologija".

[72] Usud je, međutim, htio da je Đapić, upravo u vrijeme kada se oslobodio uobičajenih kompleksa pred oznakom "desničar", poduzeo siloviti zaokret - ulijevo, s konačnim rezultatom da je, prema točnoj zamjedbi Krešimira Pavelića, postao desnim krilom SDP-a!

III. ŠTO UISTINU JEST DESNICA?

Ali definirati se mora, klasificirati se mora, mora se znati što je desnica a što konzervatizam, što fašizam i neofašizam, a što nacional-socijalizam. Mora se raspolagati kategorijalnim aparatom kako bi se suvislo moglo razmišljati o politici, kako bi se znalo o čemu se govori, ali i kako bi se moglo povesti narod, jer u duhovnom mraku i analfabetizmu, u nepoznavanju elementarne političke abecede, to nije izvodljivo. U današnjoj Hrvatskoj uglavnom se svi okomljuju na političku desnicu ne znajući i ne želeći znati što ona uopće jest. Kraj Drugoga svjetskog rata europska je desnica dočekala katastrofalnim porazom, i svatko je mislio da novo razdoblje valja započeti s dobrom voljom da se poražene vojske dotuku skupa s njihovim idejama i idealima, te da se, pokopavši fašističku neman, smijemo radovati novom dobu potpune prosviježenosti, ljudske sreće i napretka. Ali, ratna pobjeda ne odlučuje o pitanjima istine i pravde, a teorija o posvemašnjem progresu ne spada među istinite teorije. Danas kada nam je, i u Hrvatskoj, najpotrebnija, desnica je ocrnjena i istina je o njoj obavijena otrcanim, ali ustrajnim predrasudama. Zato o njoj treba progovoriti čista srca i savjesti, držeći se same stvari, te suvereno prkoseći vladajućim lažima i duhu vremena. Istinu i pravdu moramo nepromijenjeno štovati, a duh se vremena mijenja: mijenjaju ga ljudi od duha.

Koliko ovo izloženo nerazumijevanje desnice, isto toliko je rasprostranjeno i nepromišljeno uvjerenje kako je ona nadvladana politička kategorija, suvišna u današnjem političkom sukobljavanju.[73] Politički ignoranti na tekućoj vrpci pon-

[73] Talijanski pozitivistički filozof politike, Norberto Bobbio (inače i sam ljevičar, eklektički pristaša demokratskog socijalizma i liberalne demokracije), jedan je od rijetkih suvremenika koji otvoreno i s određenim razlozima zastupaju potrebu uporabe tradicionalne dihotomije desno-lijevo, svjestan, dakako, i njezine relativnosti te povijesne promjenjivosti: "Premda se dvojstvo osporava s više strana i s raznolikim argumentima, a u najnovije vrijeme sveopće zbrke još učestalije (doduše, uvijek s istim argumentima), termini "desnica" i "ljevica" u političkom su govoru i dalje u punoj uporabi. Svi oni koji ih koriste ne pružaju utisak da se nasumce služe tim riječima, budući da se međusobno vrlo dobro razumiju." (U knjizi *Destra e sinistra*, navedeno prema hrvatskom prijevodu Line Veljaka: Norberto Bobbio, *Desnica i ljevica, Razlozi i značenja jednoga političkog razlikovanja*; Feral Tribune, Split 1998, str. 57.) Bobbio se suprotstavlja

avljaju dvojbenu frazu o anakronoj naravi para lijevo-desno, a zapravo se on još uvijek krije u doslovce svakoj pori života: ne samo u političkom području i medijima, nego i u crkvama i odgoju, pravosuđu, moralu i kulturi. Jasno je i općepoznato da su "desnica" i "ljevica" slučajno nastale riječi, rabljene da označe strane u francuskoj Narodnoj skupštini. Ali su na tim stranama sjedili zastupnici različitih političkih orijentacija, i ovaj par riječi zapravo se odnosio na ideje, a ne na sjedala. Tako je ostalo i do danas: desnica znači ono konzervativno a ljevica ono revolucionarno.[74] Nu kako se značenja konzervativnog i revolucionarnog povijesno mijenjaju, tako se mijenja i značenje ljevice i desnice. U XIX stoljeću nacionalizam je bio dijete liberalne ljevice nastale pod okriljem Francuske revolucije, i desničari su čuvali velika nadnacionalna kršćanska carstva, dočim je u XX stoljeću nacionalnu borbu uglavnom preuzela konzervativna desnica.

Što je lijevo a što desno, uistinu je i relativno i ovisi o kutu promatranja. Sa stajališta liberalnog "centra" može se na lijevom krilu identificirati socijaliste, komuniste i anarhiste, a na desnom konzervativce i fašiste, i zato liberali, na podjednakoj razdaljini od oba ekstrema, vide između komunizma i fašizma samo totalitarne sličnosti, ostajući slijepi za bitne razlike među njima. Međutim, u očima radikalne ljevice, liberali, pa čak i socijal-demokrati, približavaju se omraženoj fašističkoj desnici, dočim ova u liberalima vidi po prilici isto što i u komunističkim, a još više anarhističkim poricateljima države.[75] Napokon valja priznati da se u pojedinim konkretnim, povijesnim političkim poretcima, osobito u naše vrijeme, povezuju, miješaju stanovite sastavnice ljevice i desnice. Tako je

različitim razlozima poricanja vrijednosti našem dvojstvu (da je zastarjelo, shematsko, simplifikatorsko, bez značenja itd.) i traga za kriterijima razlikovanja lijevo-desno, prihvaćajući kao jedini ispravni - odnos prema jednakosti: Ljevica, ako i nije bezostatno egalitaristička, u jednakosti vidi svoj skrajnji ideal, dočim desnica preferira hijerarhiju (razlika Rousseaua i Nietzschea!). Ali, i jedna i druga mogu biti ili ne biti religiozne, klasične, romantične, slobodarske, demokratske ili autoritarne.

[74] Slučajno je, primjerice, nastala i riječ *metafizika*: u Aristotelovim sabranim djelima što ih je izdao Andronik s Roda izričaj τὰ μετὰ τὰ φυσικά naprosto označava nenaslovljenu knjigu što u nizu dolazi *nakon Fizike*. Kasnije je riječ poprimila značenje discipline koja se bavi stvarima s onu stranu fizikalnoga, onkraj iskustva, transcendencijom - i postala nezamjenjiva. - Glede pak ljevice i desnice, naknadno se konotacija tih dakako slučajno nastalih riječi može povezati i s metaforičkim značenjem lijeve i desne, slabe i jake, "loše" i "dobre" ruke. U njemačkom, riječ "desnica" (*die Rechte*) povezana je etimološki s terminom koji označava "pravo" (*das Recht*). Tako je i s engleskim, pa omiljela izreka britanskih konzervativaca glasi: *Right is right and left is wrong* (Desnica je u pravu, a ljevica u krivu). Na analogni način, vidjesmo, don Živko Kustić nastoji desnicu semantički tumačiti poukom Desnog razbojnika raspetog uz Isusov križ: pokajao se, i Isus mu je obećao oprost grijeha te rajsko mjesto uz Njega. Takvom stipulacijom značenja Kustić bi htio pravom desnicom prikazati Kršćanstvo kakvim ga on shvaća, a političku desnicu u smislu konzervatizma ili fašizma nečim nepoćudnim, štoviše, protukršćanskim. Ali pri svemu tome nije govor o samim stvarima i njihovoj vrijednosti, nego tek o značenju koje, samovoljno ili ne, pripisujemo riječima. Odluka između ljevice i desnice zbiva se s onu stranu riječi.

[75] Etatistički postrevolucionarni komunizam, u mjeri u kojoj je i sam poprimio desno-konzervativne značajke, također glasno osuđuje "gnjile anarho-liberale".

etablirani komunizam, ostajući vjeran radikalno ljevičarskom naboju svoje ideologije, u političkoj praksi jake države doista sličan autoritarnim i autokratskim vladavinama desno-konzervativnog ishodišta. S druge strane, fašistički je pokret u Italiji nastao kao revolucija, uveo je poput Francuske revolucije novi kalendar, uvjeren da s njime počinje povijest, a vođa mu je bio bivši socijalistički čelnik i pacifist Mussolini, osnivač socijalističkog lista *L'Avanti*, kojega je otac nazvao po meksičkom revolucionaru Benitu Juarezu, te koji je još kao zreo čovjek u džepu nosio medaljon s likom Karla Marxa.

Pojmovi "lijevo" i "desno", međutim, ne mogu se smatrati nadvladanima samo zato jer bi bili slučajno nastali, promjenljivi, relativni ili u političkoj praksi izmiješani.[76] Oni su nam svejedno neophodni radi preciznog političkog mišljenja, i mi uz njihovu pomoć možemo lakše shvatiti složene političke agregate ukoliko ih koristimo kao Weberove idealne tipove.[77] Idealnotipski bi u našu ideju desnice pripadale i slijedeće značajke: jaka država i vojska, organska i harmonična, stališka i solidarna nacionalna zajednica, realistična antropologija svjesna čovjekove veličine kao i njegove bijede, otpor spram egalitarističkih pokreta (demokracije, liberalizma i komunizma) proisteklih iz Francuske revolucije, uzdizanje slobode i pravde nasuprot jednakosti (*suum quique*, svakom svoje,

[76] Ako se dva sastojka pomiješaju, to još nipošto ne znači da nam kao takvi postaju neprepoznatljivi. Crvena i žuta boja uopće ne gube svoj smisao i identitet kada se pretope u narančasto (ili crvena i crna u smeđe). - Posljednjih godina pojavilo se mišljenje - u Hrvatskoj zastupao ga je dr. Anđelko Milardović - da distinkcija *lijevo-desno* postaje besmislena i zbog pojave znanosti kakva je ekologija, u kojoj su združeno djelatni ne samo elementi prirodne i društvovne znanosti, nego i politička ljevica i desnica. Ali ni zajednička njihova briga za okoliš, dakako, ne obezvrijeđuje idealne tipove ljevice i desnice kao korisne heuristične modele. - Uostalom je - valja to uvijek iznova spašavati od zaborava! - ekološka problematika prvotno razvijena upravo pod okriljem konzervativne desnice, u čiji svjetonazor spada uščuvanje onoga što je uščuvanja vrijedno, a to je svakako Božje stvorenje. Sedamdesetih godina u desničarskom je Zelenom pokretu ljevica odjednom otkrila bogodani prostor infiltracije radi osvježavanja svojega otrcanog, preživjelog programa klasne borbe i diktature proletarijata. Vrlo brzo uspjelo je ljevičarima istjerati iz pokreta ekološke seljake, mistike i konzervativce i nametnuti mu se u ulozi predvodnika. Posljedak je poznat: diljem Europe dobili smo mrežu novih ultraljevičarskih stranaka, poput lubenice izvana zelenih a iznutra crvenih, kojima je sudbina nekog stabla ili mačke važnija od sudbine nerođenog ljudskog bića.

[77] Idealni tip (*Idealtyp*) nije opći pojam, izveden apstrahiranjem iz iskustva. Ali on nije niti puka deskripcija, statistička srednja vrijednost, empirijska hipoteza, plod imaginarnog eksperimenta, napokon, vrijednost. Riječ je o umjetnim modelima, metodološkim konstruktima nastalima izdvajanjem, povezivanjem i pojačavanjem onoga bitnog u nekoj pojavi, uz oslobađanje od nebitnoga. Na taj način, konkretna očitovanja dotične pojave raščlanjuju se prema njihovim poklapanjima s idealnim tipom, odnosno odstupanjima od njega. Idealni je tip dakle po prilici ideja jedne stvari, u kojoj je njezina bit mišljena dosljedno dokraja, čak i ako ta bit u samoj toj stvari, zbog natruha nebitnoga ili izvanjskoga, ne dospijeva posve do izražaja. Weberova je metoda idealnih tipova donekle srodna fenomenološkoj redukciji, stavljanju u zaporke svega empirijskoga. Za razliku od nje, idealni se tip ipak vraća sučeljavanju sa svijetom iskustva. - Na sličan način provedeno je razmatranje spolova u slavnom remekdjelu kasnog neoplatonizma *Geschlecht und Charakter* (1903) Otta Weiningera. Autor Muškarca (*M=Mann*) i Ženu (*W=Weib*) promatra kao idealne tipove, koji su međutim u realnim ljudskim pojedincima raspoređeni u različitoj mjeri.

a ne svakom jednako), skepsa prema fiktivnim i deklarativnim proglasima ljudske emancipacije, poštivanje ljudske povijesti i prihvaćanje realne ljudske naravi koja se kroz nju očituje, priznavanje naravnih razlika među ljudima[78], njegovanje hijerarhije, uzgoj elita i štovanje autoriteta, odbacivanje prosvjetiteljske, humanističke, racionalističke, utopijske ideologije dobrog čovjeka, savršenog društva i povijesnog napretka, kao i sentimentalne filantropije, nadređenost dužnosti pravima, prevaga zajedničarskog nad individualnim, prevaga političkog nad ekonomskim, preziranje kapitalističkog kulta materijalne proizvodnje i novca, napokon, etos tragičnog herojstva.[79]

Desnica, za razliku od ljevice, štuje danu i zadanu zbiljnost ljudskoga svijeta, čovjekove naravi, osluškuje glas Boga i prirode, svjesna da maštovite himbe i tlapnje obijesnih ideologa mimo ljudske mogućnosti skončavaju u terorističkom paklu dobrih nakana. Desnica, za razliku od ljevice, više vjeruje zdravim instinktima i neiskvarenim refleksima, emotivnoj, intuitivnoj, mističnoj sastavnici narodne duše negoli ishitrenim, shematskim, papirnatim plodovima umišljenog i taštog prosvjetiteljskog intelekta. Zato s lijeve strane dolaze redoviti prigovori desničarskom iracionalizmu. Štoviše, uporno je rabljena otrcana poruga kojom se desnici hoće uskratiti pamet. Za tu svrhu dobro dođu i najbanalnija izobličenja ili krivotvorbe. Čitava povijest konzervativne desnice u ova dva stoljeća povijest je vrhunskih duhova. Problem je pak lijevoga lagera da on u to nije dostatno upućen, i da rado zlorabi činjenicu priprostog dojma što ga nerijetko ostavljaju mase desničarskih sljedbenika. Ta se činjenica lako tumači realizmom desnice[80], koji

[78] Sudeći prema danas rasprostranjenoj ljevičarskoj retorici, lijevi su gurui i opsjenari najveći zagovornici njegovanja ljudskih razlika. Oni desnici pripisuju bahati odnos prema onom *drugom*, drugačijem, nazivaju je rasističkom i ksenofobičnom, dočim za sebe pridržavaju glas ljubitelja šarolikosti i pluralizma. Riječ je o temeljnom nesporazumu. Desnica djeluje "šovinistički" upravo zato jer hoće od nasrtaja i izravnanja uščuvati različite tradicije i kulture, različite ljudske profile. Ona postavlja granicu kako bi ih obranila od terora multikulturalizma. Desnica hoće *apartheid*, hoće autonomno i zaštićeno razvijanje posebnosti. Ljevica hoće *melting pot*, u kojem se sloboda za različitosti može održati samo do trenutka kada se sve one beznadno izmiješaju i potonu u onoj Hegelovoj egalitarističkoj "noći u kojoj su sve krave crne".

[79] Koji su se povijesni politički oblici i vladavine najviše približili ovom idealnom tipu? Navedimo slijedeće primjere: staru Spartu, pojedina razdoblja Rimskoga Carstva, orijentalne despocije, bizantsku i rusku autokraciju, monarhističko-aristokratski europski Srednji Vijek, novovjeku apsolutnu monarhiju, puritansku vojnu diktaturu Olivera Cromwella u Engleskoj XVII st., diktaturu imperatora Bonaparte u postrevolucionarnoj Francuskoj, Italiju 1922-43... Ali između Sparte i Atene ne postoji apsolutni jaz. I Atena je uspješno ratovala, a njezina superiorna duhovna kultura sama po sebi jest jedno veliko NE demokratskoj nivelaciji i pripada u povijesne oaze (stvarna mjesta veličine i vrijednosti), a nipošto fatamorgane (utopijske iluzije) karakteristične za prosvjetiteljsku demokraciju. Komunistička vladavina bila bi u ovoj vizuri, bitno gledano, spoj radikalne plebejske demokracije i karikaturalno pervertiranog desničarskog patosa države. Komunizam je usto bio i imperijalan, stvorio je korumpiranu i parazitsku kastu birokrata. No to nisu specifične crte komunizma.

[80] Desnica je u antropologiji realistična jer štuje spoznaje koje nam o ljudskoj naravi pružaju šest tisućljeća poznate povijesti, i ne da se zavoditi naivnim humanističkim iluzijama o korjenitom popravljanju vrste

pouzdano privlači široke slojeve običnih ljudi neoštećenih nagona, ali i (također realističnog) zdravog razuma. Ovome ljevica pokušava uzvratiti pukim konstruktima iluzionističke antropologije dobrog čovjeka i filozofije pouzdanoga povijesnog napretka, unatoč svim dostupnim - boljim i istinitijim - uvidima u stvarne prigode iskvarena čovjekovog svijeta. Time ona istinski predobija samo izdvojene, iskorijenjene klike gradske inteligencije. Razum ljevice dakle očituje prijezir spram naravnoga razuma u običnom čovjeku, ali, s druge strane, on još nije na razini uma kao organske, dublje sposobnosti spoznaje; i ta je sposobnost u desnome posjedu.[81] Desnica je odgovor, ljevica je pitanje. Još bolje, ljevica *stavlja* u pitanje i niječe svete uvjete našega svijeta, a desnica *postavlja* pitanje, i svijetu izriče kao odgovor vječno DA - *Amen*.[82]

Svojom biti desnica je afirmativna, u svojim izopakama ona je, kako joj se prigovara, štoviše, apologetska, brani naprosto dani *status quo*. Ljevica je pak negativistička, negatorska, destruktivna. Ali s postupnom uspostavom lijeve prevlasti nakon 1789 desnica je postala oporbenom snagom, nijekanjem ishitrenih revolucionarnih promjena koje su ozbiljenje utopijskoga nacrta pretvorile u vladavinu terora, postala je kočnicom pomahnitalog prosvjetiteljskog postupka bezgranične ljudske emancipacije koja je počela prijetiti potpunim raščovječenjem. Zapravo je to dvojstvo opravdavanja danog i pobune protiv nastalog obilježje desne politike i misli od samoga njezina nastanka. U strogom smislu desnica, kao ideja i kao pokret, javlja se tek kao odgovor na Francusku revoluciju. Ona pruža otpor utopijskom i nasilnom u njoj, ali taj otpor temelji na dosljednom prihvaćanju onoga u naravi čovjeka i svijeta što smatra vrijednim, bitno nepromjenjivim i uščuvanja dostojnim. Desnica nastaje kao *kontrarevolucija*, kao *reakcija* protiv Revolucije, kao *restauracija* vrednota i stanja što ih je ona uništila. Prije Revolucije desnim su nabojem bile prožete sve institucije, državne strukture, sama je autoritarna monarhistička vlast bila desna, počivala je na neupitnom pridržavanju autoriteta i hijerarhije, na djelatnom provođenju načela ljudske

čovjek. Desnica je, međutim, u etici idealistična, te visoko uzdiže i štuje junačka djela i plemenite žrtve, kojima se čovjek u *graničnim situacijama* uzdiže nad bijedu svoje ljudske situacije.

[81] U svakidašnjim relacijama, narcisoidni lijevi intelektualci kao navinuti iznose samovoljnu i ignorantsku tvrdnju o tome da desnica nema pametnih ljudi. Ali čim se jedan takav pojavi, odmah se potuže da je taj na desnici, umjesto da je pristupio njihovim redovima.

[82] Mlaka vremena između desnice i ljevice nastoje prokrčiti uski put za takozvani politički "centar". Danas bi on, u predočbama gurua *New Age*-a, imao čak postati "radikalnim": ni lijevo ni desno, nego ekstremno blago i "srednje", nešto nalik Aristotelovu naučavanju o kreposti. Ali je centar tek relativni, pokretni provizorij između oba esktrema. On je u politici ipak osuđen na status ničije zemlje, a u turbulentnim razdobljima i onaj privid centrumaštva silovito se raspada na lijevo i desno krilo, točnije, njima se priključuje (sjetimo se sudbine HSS-a u hrvatskom građanskom ratu - dio se pridružio Ustašama, dio komunistima, a dio londonskoj četničkoj vladi!).

različitosti, te na prihvaćanju realnih danosti u ljudima i među njima, i nije takvo po sebi razumljivo stanje rađalo potrebu osobite refleksije. Tek u reakciji na Revoluciju, u osvješćivanju o dramatičnim promjenama koje je ona naumila provesti - stvorena je desna "ideologija", teorija ili filozofija, koja u ovom sklopu ne znači drugo nego konzervatizam.[83]

[83] U desno-konzervativnom lageru, međutim, povlači se nerijetko crta razgraničenja između "desnog" i "konzervativnog". Uglavnom je današnja desnica načelno protuliberalna, protukapitalistička i nacionalistička, dočim je konzervatizam moguće povezati s *liberalizmom*, te tako dobiti umjerenjački hibrid nazvan "liberalni konzervatizam". (Pa ipak, i izvorni je konzervatizam vrlo suzdržan spram kapitalističke ekonomije: dijelom zbog kapitalističkog izrabljivanja, ali još i više zbog kapitalističkog invididualizma, koji potiče klasnu borbu na štetu nacionalnog jedinstva i harmonične, organske naravi državne zajednice.) Također konzervatizam nije nužno *nacionalistički*. U XIX stoljeću, kada je liberalizam još bio nacionalan, konzervativci su uime nadnacionalnih carstava bili boj i protiv nacionalizma, kao i protiv liberalizma i revolucionarne demokracije, koji su nacionalizmu dali novi polet. I Nova Desnica naših dana u sukobu je s neokonzervatizmom upravo zbog njegova nemarnog odnosa spram nacionalnog. Nadalje, desnica ne zazire od *revolucije*, premda je njezina revolucija konzervativna, protuprosvjetiteljska, ima desne sadržine. Konzervatizam pak zagovara evolutivne, reformističke promjene. Spomenimo još jednu zanimljivu, specifičnu razliku. Konzervatizam bi se, zbog stanovite svoje nostalgije spram kršćanskoga Srednjega Vijeka i uvjerenja da moderno opadanje započinje s Renesansom, mogao smatrati "*proturenesansnim*" pokretom (jedan od mislilaca Konzervativne Revolucije, Othmar Spann, rabi izričaj *Gegenrenaissance*, po uzoru na riječ "kontrarevolucija"). (Nova) Desnica pak na svoj način obnavlja renesansni poriv povratka u Antiku i zaobilaženja kršćanskoga srednjevjekovnog *intermezza*. Zbog razlika između konzervatizma i desnice, zanemarujući dublje srodnosti, brojni se desničarski autori ne žele nazivati konzervativcima (Armin Mohler, Erik Maria Ritter von Kuehnelt-Leddihn i drugi). Desnica se, napokon, može smatrati pojmom širim od konzervatizma. Ona primjerice, uz konzervatizam, uključuje i monarhizam te različite oblike fašizma.

IV. MORA LI KONZERVATIZAM BITI KONZERVATIVAN?

Brojne su nevolje, kao i s desnicom, već na terminološkom planu povezane s konzervatizmom. Ta je riječ jedna od brojnih riječi-batina (poput "fašizma", premda ipak kudikamo blaža), kojima se u današnjem lijevo-liberalnom poretku nastoji osramotiti ideju ili čin što odudaraju od njegovih pravila. U formalnom, etimološkom pogledu on je stajalište čuvanja onoga naprosto danog, što god to bilo. Tako se, međutim, mogu čuvati konzervativne sadržine, ali i revolucionarne. I ultraljevičarski, revolucionarni komunizam nakon uzurpiranja vlasti osjeti potrebu uščuvati, *konzervirati* tečevine svojega prevrata. Stoga površni promatrači i u radikalno lijevom staljinizmu krivo vide desno-konzervativni poredak, jer njegovu etatističku, konzervativnu formu nesporazumom shvaćaju kao sadržinu.[84]

Hoćemo li prevladati ovaj formalni pojam konzervatizma, koji se naprosto suprotstavlja svakoj promjeni, prihvaćajući je tek oklijevajući, sa zakašnjenjem, kada ova ostari i postane nepovratnim sastojkom nove danosti, - moramo ga promotriti sa stajališta njegovih sadržina. U tom pogledu, konzervatizam nije puko čuvanje bilo čega "stvarnog" pred naletom silovitih promjena i ugrozbe opstojećeg poretka stvari, nego je on uščuvanje onoga što je uščuvanja vrijedno.[85] Radi toga on je na ratnoj nozi s Revolucijom, kao kontrarevolucija on je reaktivan, i zato on i nastaje tek s Francuskom revolucijom. Ali kao *stajalište* onoga starog i prošlog, vrijednog i vječnog, koje je Revolucija učinila upitnim te ga je potom razorila, konzervatizam nije izvedeno, nego je izvorno, primarno stajalište, sta-

[84] Uz formalni, postoji, dakako, i vulgarni, trivijalni smisao konzervatizma: kao načina ponašanja, držanja ili stila, u smislu staromodnog ukusa i sl.

[85] Kao dobra ilustracija razlike između formalnog i dubljeg, autentičnog smisla konzervatizma može poslužiti pitanje jezika u hrvatskom Saboru 1847. Formalno konzervativno bilo je tada pod svaku cijenu htjeti uščuvati *status quo* i nastojati zadržati dotadašnju uporabu latinštine, protiveći se obijesnoj novotariji uvođenja narodnog jezika. (Do tada je latinski, dakako, bio branom madžarizaciji, ali bi to na još bolji način morao biti hrvatski.) U mnogo bitnijem smislu konzervativno, međutim, nastupali su pobornici hrvatskog jezika u Saboru, braneći time, makar pod cijenu sukoba s ustaljenim stanjem, ono temeljno i dublje ukorijenjeno, ono što je vrijedno uščuvanja jer je "kuća (nacionalnog) bitka" - da anakrono uporabim kasniju, Heideggerovu riječ.

jalište onoga Revolucijom načetog i poništenog koje joj je prethodilo, ali u svojoj neugroženosti nije imalo potrebu za izričitom konzervativnom refleksijom, zaštitom i obranom.

Konzervatizam je nastao kao protimba ideološkoj svijesti revolucionarnog prosvjetiteljstva i od početka se klonio teorijske ili idejne fiksacije svojih načela, ali je i sam postao nekom vrstom teorije, čak i ideologije, a svakako političke filozofije, višeznačne i slojevite u svojim alternativnim utemeljenjima. Moguć je, uz ostale tipove, kršćanski konzervatizam - katolički ili protestantski. Moguć je metafizički, ali i empirističko-skeptički konzervatizam: prvi se poziva na ono ontološki vječno, apsolutno i nepromjenjivo, a drugi na nesigurnost teoretske istine, te potrebu oslanjanja naših spoznaja i pravila političkoga ponašanja na naputke što nam ih pruža često ponavljano i stoga pouzdano povijesno iskustvo. Moguć je, napokon, i antimetafizički, nominalističko-neopozitivistički konzervatizam, koji složeni svijet odbija svesti na jednu jedinu metafizičku formulu, priznaje različitost njegovih danosti i ne želi ga moralističkim intervencijama mijenjati, popravljati. Zbog te složenosti konzervatizma istraživači su zazirali od strogih definicija.[86] I u ovom slučaju uputno je, radi jasnijeg određenja same stvari, poredati idealnotipski niz oznaka dosljedno, dokraja i neprotuslovno svojstvenih mišljenom fenomenu što ga u političkoj praksi ili teoriji nazivamo konzervatizmom.[87]

Konzervatizam općenito može značiti "ideologiju plemstva", opravdanje legitimnoga ustroja i njegovih institucija, osviješteni i domišljeni tradicionalizam, povijesni otpor "napretku", pohvalu i uščuvanje sadašnjeg ili prošlog stanja kao alternative superiorne neizvjesnom srljanju u novotarije, pridavanje prvenstva prošlosti i vječnosti nad budućnošću[88], kontrarevolucionarni, reakcionarni i restaurativni afekt i duhovni pokret protivan Francuskoj revoluciji - uključujući i nesuglasje sa svim njezinim posljedicama do danas. Taj je otpor motiviran

[86] Tako dr. Anđelko Milardović očituje osobitu zbunjenost pred problemom definicije konzervatizma, smatrajući ga odveć kompleksnim, heterogenim i difuznim pojmom kod kojega je teorijska generalizacija jedva moguća. Usp. njegovu raspravu *Konzervativizam i neokonzervativizam* (Alinea, Zagreb 1993), str. 7-8! Ali riječ postoji, postoji i stvar koja se njome označava, zna se na što se pritom misli, pa se pojam mora moći i odrediti. Uostalom Milardović rabi zastarjelu varijantu "konzervati*vi*zam", koja u uobičajenoj uporabi danas označava tek vulgarni ili trivijalni vid pojave, dočim se za ozbiljnije i dublje značenje koristi kraća varijanta "konzervatizam".

[87] Sama riječ potječe od naziva časopisa *Le Conservateur* (1818-20), što ga je izdavao François René de Chateaubriand.

[88] Prošlost je, u svojoj nepromjenjivosti, sličnija vječnosti nego budućnost. "Nema te ideje budućnosti koja bi u narodnim redovima mogla imati snagu prošlosti." - tvrdi i hrvatski desničarski mislilac Milan pl. Šufflay. Usp. dojmljivu sliku prošlosti kao neuništive granitne gromade, kod Antoinea de Saint-Exupéryja! I sv. Toma Akvinac divi se prošlosti, prema kojoj je i sam svemoćni Bog, paradoksalno, nemoćan: ni On ne može učiniti da ne bude ono što je bilo. (Ruski kršćanski filozof Šestov, međutim, misli obratno.)

čvrstom sviješću o neizmjenjivosti onoga temeljnog u čovjeku i njegovim ustanovama, o potrebi čvrstog i pouzdanog, autoritarnog poretka kao okvira zajedničkog opstanka ljudi na Zemlji, o nesavršenosti, grješnosti, iskvarenosti ljudske naravi te o pogibeljnosti, besplodnosti ili izopačenosti ipak poduzimanih mijena. Čovjek je pao i treba ga voditi, umjesto da se izmišlja "novog" i "dobrog" čovjeka. Ništa se bitno ne mijenja, promjene su samo nebitne, i zato ništa temeljito i ne treba nasilno mijenjati: *Quieta non movere*. Potrebno je stoga voditi konkretnu politiku, te ne nasjedati himbenim ideologijama i izmaštanim utopijama. Konzervatizam je isprva ukorijenjen u samoj predrevolucionarnoj, konzervativnoj epohi u kojoj su konzervativne vrednote ostvarene i štovane.[89] Potom on nastupa kao reakcija na njihovo revolucionarno ugrožavanje. Napokon predstavlja i sam revolucionarnu akciju s obratnim predznakom u cilju njihova spasa i obnove.[90]

Nestalan je i promjenjiv fenomen konzervatizma i ako ga pratimo kroz pojedine njegove povijesne etape. Isprva se on, u djelu svojih prvih velikih mislilaca Josepha de Maistrea, Louisa de Bonalda i Juana Donosa Cortésa, javlja kao katolička reakcija na Francusku revoluciju. Svojim otporom Francuskoj, ali i Američkoj revoluciji ovamo spada i liberalni konzervativac Alexis de Tocqueville. Sa srodnih pozicija Revoluciju u Engleskoj čini upitnom i Edmund Burke. U Njemačkoj, konzervativni su korifeji povezani s velikim pokretom Romantike ili njegovim odjecima: Adam Müller, Franz Xaver Benedikt von Baader, Justus Möser, pjesnik Novalis, a potom i protestantizmom (Friedrich Julius Stahl). U

[89] Ovdje se navlastito imaju u vidu vrednote krvi i tla, plemstva, tradicije, jezika, zajedničarstva i solidarnosti, organske, stališke, korporativne države, zavičaja, nacije, obitelji, časti, služenja, hrabrosti, žrtve, vjernosti, autoriteta, elite, moći, institucija. Usp. o tomu i izvrsnu monografiju Martina Greiffenhagena, *Das Dilemma des Konservatismus in Deutschland*; R. Piper & Co. Verlag, München 1971, *passim*. Navedene vrednote nisu nikakve "feudalne predrasude", kako to izgleda lijevoj kritici. One su sastavnice svakog zdravog i stabilnog društva i zato se susreću u svim prostorima i vremenima.

[90] Nije ovdje mjesto za iscrpnu raspravu o konzervativnoj političkoj filozofiji. Valja nam istom ukazati na ozbiljnost desno-konzervativne misli sučeljene s površnošću stupidnih nesporazuma što o njoj kolaju u Hrvatskoj. Zato za ovu zgodu tek kao ilustraciju navodim dvije slavne konzervativne definicije države. Prva potječe od klasika liberalnog konzervatizma Edmunda Burkea (iz *Razmatranja o francuskoj revoluciji*): "Bio bi prijestup promatrati državnu zajednicu kao neku svakidašnju trgovačku udrugu, kao beznačajno, banalno mešetarenje paprom ili kavom, kojim se čovjek bavi dok mu se to sviđa, a prestaje s tim kada od tog posla za sebe više ne vidi nikakvu korist. Država je sveza posve druge vrste i značaja. Ona nije puko zajedništvo u stvarima koje su potrebne grubom animalnom opstanku prolaznog udjela u našemu biću. Država je zajedništvo u svemu što je vrijedno znanja, u svemu što je lijepo, što je dragocjeno i dobro, što je u čovjeku božansko. Budući da se ciljevi takve sveze ne mogu postići u jednom naraštaju, iz nje nastaje zajednica onih koji žive, onih koji su živjeli i onih koji će tek živjeti." Na istom tragu piše vodeći predstavnik konzervativne Romantike Adam Müller (*Die Elemente der Staatskunst*, I, Jena 1922, str. 37): "Država nije puka manufaktura, seljačko gospodarstvo, osiguravajući zavod ili trgovačko društvo. Ona je unutarnja sveza sveukupnih duševnih i duhovnih potreba, čitavog fizičkog i duhovnog bogatstva, čitavog unutarnjeg i vanjskog života jedne nacije, njegova povezanost u jednu veliku djelotvornu cjelinu, beskrajno uzbibanu i životnu."

našem stoljeću, konzervativna misao obnavlja se u velikom i heterogenom strujanju znanom kao Konzervativna Revolucija, u političkoj i ideološkoj praksi europskih fašističkih i neofašističkih pokreta[91], u njemačkom tehnokratskom neokonzervatizmu[92], američkom konzervatizmu (povezanom s gospodarskim, ali i političkim liberalizmom), francuskoj školi *Nouvelle Droite*, čak i u Postmoderni, koju zbog njezina historicizma, pa i skepticizma, također donekle tumače kao konzervativnu usmjeridbu. No uza sve razlike, kroz ove se etape kontinuirano dade pratiti osnovna idealnotipska matrica bitnih sastavnica konzervatizma. Kroz sve njih, uostalom, provlači se jedna stalna oznaka konzervativne misli i napora uopće, koju bismo mogli označiti *konzervativnim paradoksom*.

Riječ je o slijedećem: S jedne strane, konzervatizam u svojoj svjesnoj fazi, u svojemu izravnom nastupu, koji počinje tek kada on, parirajući Francuskoj revoluciji, ustaje u obranu onih prije Revolucije samorazumljivih i neugroženih zasada, - nastupa obrambeno, reaktivno i negativno. On koči i priječi nadiranje novoga, kako bi tek time, neizravno, afirmirao ono staro što ga je Revolucija osudila na propast. U tom smislu njegova je narav izvedena, sekundarna. Štoviše, on je primoran na prihvaćanje realnosti onoga protiv čega reagira i popuštanje pred njim sa zakašnjenjem, kada je već općenito jasno da se ono novo konačno etabliralo i da ga se više ne može poricati ni pobijati.

S druge strane, on ne može isticati zahtjev za ulogom ravnopravne političke doktrine i prakse ako ne istakne i pozitivni program, ako ne ponudi aktivni, a ne reaktivni ideal; novu, agresivnu viziju, a ne spašavanje mrtvog; ako ne povede naprijed, umjesto da vraća u prošlost, koju još nikome nikada nije uspjelo oživjeti. Konzervatizam je - i u tome se krije problem, ili u tome leži, po izričaju Martina Greiffenhagena, "dilema konzervatizma" - on je, dakle, ovisan o svome protivniku, o revolucionarnom prosvjetiteljstvu. Ovisan je utoliko što živi od pobijanja njegovih teza, i što spašava ono od ovoga već pokopano. Da bi se oslobodio te ovisnosti, konzervatizam mora postati nešto izvorno, pokretano vlastitom pobudom, uključiti u sebi i revolucionarni sastojak, čuvati, po riječima Burkea, vatru, a ne pepeo.

[91] Naravno, fašizam je, kao i revolucionarna desnica XX stoljeća uopće, imao nemalih problema s tradicionalnim konzervativcima. Oni su ga smatrali ljevičarskom strujom, socijalizmom, pa makar i nacionalnim. Aristokrati koji su se pobunom od 20. srpnja 1944 udružili protiv Hitlera, doživljavali su svoj bunt kao desničarski otpor lijevom uzurpatoru. Groteskno je, stoga, da "junake 20. srpnja" danas u Njemačkoj lijepi na svoj barjak upravo anacionalna, nacional-mazohistička protukonzervativna ljevica! - Tezu o Hitleru-ljevičaru podgrijao je kod Hrvata Dubravko Horvatić (u *interviewu* "I Hitler je bio ljevičar", *Kulturni obzor* br. 370, prilog *Večernjeg Lista* od 6. kolovoza 2001). Umjereni desničar (ali i radikalni, kao Vitez v. Kuehnelt-Leddihn) misli da će Hitlera ponajbolje osramotiti ako ga etiketira kao ljevičara, i pritom se poziva na marginalije poput naziva Hitlerove stranke, koja je i "socijalistička" i "radnička". Da u nacional-socijalizmu ipak, bitno gledano, imamo posla s desničarskim pokretom, u prilog toga uvjerenja govori čitava ova knjiga!

[92] Gehlen, Freyer, Schelsky, Forsthoff, Tenbruck, Blumenberg, Lübbe, Spaemann, Marquard, Rohrmoser i drugi, međusobno različiti mislioci, dadu se svrstati u njemačku neokonzervativnu struju.

V. KONZERVATIVNA REVOLUCIJA I NOVA DESNICA

Taj paradoks, ta dilema, razrješavaju se uistinu tek tada kada konzervatizam i sam postane revolucionaran, u Konzervativnoj Revoluciji. Tada ono što se konzervativno čuva od propasti nije tek slučajna danost, zatečeni *status quo*, pa čak ni ono što je vrijedno uščuvanja, jer u oskudno vrijeme posvemašnje dekadencije nema više u svijetu ničega vrijednog preživljenja. Tada je zadaća konzervativne svijesti tek *stvarati* ono što bi valjalo održati na životu[93]. Ovu zamisao Konzervativne Revolucije izravno je i jasno izrekao njezin duhovni otac, Arthur Moeller van den Bruck: "Konzervativno jest stvaranje stvari koje se isplati održati."[94]

Konzervativna Revolucija oznaka je za niz srodnih, desničarskih duhovnih gibanja u Weimarskoj Njemačkoj između dva velerata, osim nacional-socijalizma. Konzervativna Revolucija naglašavala je elitističku komponentu više nego Hitlerovo gibanje, u kojemu je prevladavala sprega mase i Vođe. Armin Mohler, istraživač Konzervativne Revolucije, koji je njezinu duhovnu baštinu prenio na francusku i njemačku Novu Desnicu, naziva predstavnike Konzervativne Revolucije, zagovornike permanentne revolucije s desna, "trockistima nacional-socijalizma".

U taj konzervativno-revolucionarni pokret, koji obuhvaća velik broj imena[95], opsežnu literaturu i brojne publikacije, pripadaju različite nacionalističke i narodnjačke, nacional-revolucionarne i nacional-boljševičke, germanske, mladokonz-

[93] To je posao "organske konstrukcije", kako je naziva Ernst Jünger. Mogli bismo ovu ključnu zamisao pojasniti na primjeru obitelji kao jedne od povlaštenih konzervativnih vrednota. Konzervativno jest čuvati obitelj; ali što ćemo onda ako je ona već razorena, uništena, ako je postala svojom vlastitom negacijom, ako u njoj više nema ni očinskog autoriteta niti naravne, organski izrasle podjele uloga među spolovima, niti pak primjerenog odgoja novih naraštaja? U tom je slučaju konzervativna zadaća - bez sentimentalnosti i neumjesnih fiksacija za ono naprosto dano, uz pomoć samosvjesne konzervativne države, koja do daljnjega preuzima potpune ovlasti nad odgojem, *stvarati* novu, zdravu, uistinu uščuvanja vrijednu obitelj.

[94] "(...) konservativ ist, Dinge zu schaffen, die zu erhalten sich lohnt." *Das dritte Reich*, Hamburg 1931, str. 202. Ime "konzervativna revolucija" uveo je u opću uporabu Hugo von Hofmannsthal (1927), premda Thomas Mann već prije govori o "revolucionarnom konzervatizmu" (1918) i "konzervativnoj revoluciji" (1920).

[95] Uz ostale, u Konzervativnu Revoluciju spadaju: Arthur Moeller van den Bruck, Oswald Spengler, Werner Sombart, Martin Heidegger, Hans Freyer, Othmar Spann, Ernst Jünger, Edgar Julius Jung, Georg Wipert, Ernst Niekisch, Carl Schmitt.

ervativne, zajedničarske i protuliberalne struje, pruski socijalizam i vojni nacionalizam, udruge njegovanja vrednota tla, krvi i *Reicha*, mladeške i seljačke te protoekološke skupine. Sve je njih obuhvaćao idealizam jednog naraštaja koji se odlučno usprotivio komunističkom izazovu, a nije se više htio pokoravati načelima izdišuće parlamentarne liberal-demokracije. Skupa s nacional-socijalizmom, čitav je ovaj veliki polet i zanos umjetno utihnuo izgubljenim ratom, i njegova je tradicija obnovljena tek četvrt stoljeća kasnije, koncem šezdesetih, u protimbi intelektualnoj i studentskoj Novoj Ljevici, ali i u oslonu na neke njezine kritične zasade i metodologiju osvajanja utjecaja.[96]

Nova Desnica nastaje usporedno sa šezdesetosmaškim studentskim pokretom, želeći mu stvoriti protutežu, ali i s desna oponašajući kulturnu revoluciju koju on provodi i po uzoru na tadašnju maoističku "kulturnu revoluciju" crvenih gardista u Kini. Što se Nove Desnice tiče, nije tu, dakako, cilj plebejsko divljanje, naprotiv; ali se nastoji postići kulturalna prevlast, kako bi se tek pripravila kasnija politička akcija. U ovom smislu Nova Desnica smatra se "metapolitičkom"[97]. Jedan od nehotičnih učitelja Nove Desnice jest stoga talijanski marksist Antonio Gramsci sa svojim naučavanjem o "*egemonia culturale*" i o intelektualcima kao političkoj avangardi.[98] Osnivačem Nove Desnice (*Nouvelle Droite*) smatra se Alain de Benoist.[99] Taj duhovni pokret, koji se sedamdesetih proširio diljem Europe i Amerike, ima svoju jezgru u udruzi GRECE što ju je 1968 utemeljio Benoist.[100] Organizacija, uz pridruženi joj *Club de l'Horloge*, okuplja više tisuća članova, izdaje niz časopisa (od kojih su najvažniji *Nouvelle École*, *Éléments* i

[96] Projekt Konzervativne Revolucije: stvarati ono vrijedno uščuvanja - povezan je i s rušenjem nedostojne danosti, te se zorno može predočiti slikom hinduističkoga božanskog trojstva: *Brahma* stvara, *Vishnu* čuva, dočim *Shiva* ruši i obnavlja.

[97] Metapolitikom inače nazivljem politiku koja je samoj sebi predmet i svrha. No, riječ može imati i slijedeća značenja: (a) politička metafizika, istraživanje metafizičke dimenzije političkoga; (b) teokratska islamska država; Š kulturna revolucija s desna uz suzdržavanje od stranačke politike - u smislu ovdje raspravljane francuske *Nouvelle Droite*.

[98] Uz ostale, i hrvatski istraživač Nove Desnice Tomislav Sunić s pravom je, glede njezine metodologije, označava kao "gramšizam s desna". Usp. njegovu knjigu *Against Democracy and Equality*, The European New Right; Peter Lang, New York / Bern / Frankfurt a. M. / Paris 1990, str. 29-32. - Gramsci pak piše i o (komunističkoj) partiji kao kolektivnom intelektualcu, no europsku Novu Desnicu (za sada) ne zanima izravno stranačko zauzimanje. S druge strane ona ipak pokušava djelovati na stranke, pa tako savjetuje Jean-Marie Le Pena i njegov *Front National*. Održavala je i sveze s francuskim *establishmentom*, navlastito s negdašnjim de Gaulleovim ministrom policije, princom Michelom Poniatowskim.

[99] Na njega je, međutim, presudno utjecao istraživač Konzervativne Revolucije, Jaspersov doktorand i negdašnji tajnik Ernsta Jüngera, Armin Mohler. U tom smislu i Nova Desnica jest njemački "izum".

[100] GRECE nije samo akronim za "Groupement de recherche et d'études pour la civilisation européenne" (istraživačka i studijska skupina za europsku civilizaciju), nego riječ na francuskom znači Grčku, jedan od duhovnih izvora "poganske" *Nouvelle Droite*. U Njemačkoj, novodesničarski je *pendant* ovoj skupini tübingenški *Thule-Seminar*.

Crisis) i poduzima desni "marš kroz institucije", prodirući u redove vlade, državne uprave, medije i desničarske stranke.

Nova Desnica vjeruje u ljudske razlike i potrebu ranga, hijerarhije, elitističko-aristokratskoga poretka, vladavine najboljih. Blizak joj je socio-biologijski, socijal-darvinistički etos natjecanja; genetska, eugenička i etološka joj je determinacija ljudskih mogućnosti uvjerljivija negoli socijalna. Želi politiku autonomnu od stege ćudoredno i vjerski obilježenih mjerila, morala grijeha i krivnje, kako bi uopće bilo moguće političko djelovanje. Protivi se egalitarističkom poimanju ljudske naravi, ideji jedinstvenog čovječanstva kao moralne kategorije, i bije bitku protiv univerzalističkih etika i antropologija, bile one judeo-kršćanske, liberalne ili marksističke provenijencije.[101] Budući da je prema ovom stajalištu čovjekov horizont izvan sfere Božanskoga, ono što čovjeku ostaje kao najviša mogućnost jest prihvaćanje usuda, veliko Da svijetu i životu, ničeansko *amor fati* i tragični heroizam borbe, žrtve, časti i vjernosti, bez obzira na same sadržine koje se njima štite. Zastupa etnopluralizam, pravo svih naroda na samobitnost i slobodu od umjetnog etničkog miješanja. "Ljudska prava", prava pojedinca, nisu univerzalna i neupitna, nego stoje u ovisnosti o pravima nacionalnih zajednica. Nova Desnica je usmjerena nacionalno-europski, u Francuskoj je vrlo sklona njemačkoj tradiciji i duhu[102], i protivi se američkom imperijalizmu kao što se donedavna protivila i sovjetskoj hegemoniji te sovjetsko-američkom kondominiju nad Europom, zalažući se za Europu nacijâ nasuprot Europi tehno-birokratskih klika kakvu danas imamo. Također se protivi pobjedničkom krivotvorenju povijesne istine i s odobravanjem prihvaća napore revizionističke škole u historiografiji.[103]

Misaona zgrada Nove Desnice prilično je eklektična. Uz Gramscija i biologiju, Konzervativnu Revoluciju općenito i njemački neokonzervatizam (Freyer, Gehlen, Forsthoff...), na nju je utjecao čitav niz mislilaca: Nietzsche, Heidegger, Spengler i Sombart, Ernst Jünger; Carl Schmitt, Julius Evola, Max Weber; Ortega y Gasset, Georges Sorel, Mircea Eliade i mnogi drugi. Osobito mjesto među njezinim duhovnim ocima pripada istraživačima ponašanja (etolozima) Lorenzu, Eysencku, Irenäusu Eibl-Eibesfeldtu. U svome posezanju za biološkim spoznaja-

[101] Otpor protiv svih tih univerzalizama, koji "velikim idejama" guše "male narode", može se pratiti i kroz čitav *opus* Franje Tuđmana.

[102] U tradiciji duhovnih predstavnika francuskog kolaboracionističkog fašizma (kao što su Robert Brasillach, Pierre Drieu la Rochelle, Lucien Rebatet ili Louis-Ferdinand Céline), francuska *Nouvelle Droite* je izrazito germanofilska, "njemocentrična"; u Nijemcima ona vidi osobito važan, središnji, ključni narod Europe.

[103] Bliska Novoj Desnici i Konzervativnoj Revoluciji, ali kršćanski orijentirana jest nacional-revolucionarna skupina *The Third Position - Fighting Front*, koja se iz Engleske proširila po Zapadnoj i Istočnoj Europi i drugim kontinentima. Pozivaju na udruživanje narodâ u borbu protiv Novog Svjetskog Poretka, odbacuju parlamentarnu liberal-demokraciju, a protiv kulture smrti ističu kulturu života.

ma o čovjeku i usporednom odbacivanju Kršćanstva kao i svake metafizike, Nova je Desnica naglasila samo jednu dimenziju u čovjeku, svodeći ga bezostatno na naravno biće. Niječući ljudsku narav, ipak je dakle čovjeka odredila kao biće naravi (isključivo "fizičke", zapravo biološke, nikako metafizičke).[104] Kršćanstvo je pak krivo protumačila kao jednu od ideologija, osudivši ga zbog univerzalizma i egalitarizma, koje ono uopće ne zastupa. Jer, prema kršćanskom shvaćanju, ljudi su s Božje visine doduše jednaki, ali se na zemlji stubokom razlikuju po darovima što ih od Boga imaju - ili nemaju, a različitost je ovosvjetskih naroda također od Boga. Nova Desnica ispravno zahvaća u istinu hijerarhije, ali je slijepa za istinu transcendencije. Odveć je u njoj ateizma, pozitivizma, egzistencijalizma. Uz Nietzschea - bez obzira što ovaj o tome mislio - trebala bi ona i svoga Platona.

Prijeporni su i neki drugi nazori. Površno socijal-darvinističko poimanje preživljavanja sposobnijih u posljetku može, protiv novodesničarskih intencija, značiti i pobjedu običnih mafioza nad plemenitim i otmjenim duhom. Niži bez poteškoća može uništiti višega - ako je "jači". Hijerarhija koja se spontano uspostavlja nije samim tim i autentična. Napokon, pozitivističko shvaćanje prava jačeg, uz formalno odobravanje autoritetu bez obzira na njegove ciljeve i vrednote, dovodi Novu Desnicu i nehotice do apsurdne apologije svake vlasti, čak i ako bi ona bila ekstremno lijeva. Ali Nova Desnica ne želi sama posezati za prerogativima vlasti, a njezina kulturna revolucija s desna, unatoč brojnim hvalevrijednim stavovima, nije za ovih četvrt stoljeća polučila vidnije političke učinke: s njom ili bez nje, Le Pen i ostali biju svoju bitku, dobivaju ili ne dobivaju svoje glasove i parlamentarne mandate.[105]

Novoj su Desnici počesto spočitavali njezinu bliskost fašizmu. Dodirne su točke doista očite, imamo li na umu fašističku platformu korjenite protimbe demokraciji, liberalizmu i komunizmu, antiindividualističko zagovaranje nacionalnog zajedničarstva, jake, autoritarne i hijerarhijske države, pohvalu vlasti kao takvoj bez obzira na njezine sadržine, voluntarizam i decizionizam, slavljenje ratnog etosa, protumalograđanskog života rizika i pogibli, kult junačke tragike[106], ali, ne na zadnjem mjestu, i koketiranje s nekim natruhama ljevičarske,

[104] Vulgarni biologizam znao je Novu Desnicu dovoditi i posve stupidnim tezama poput one da je mjera aristokratske vrijednosti vodećega stališa - rezultat na testovima inteligencije (IQ)!

[105] Nova Desnica nije u Hrvatskoj potpuna nepoznanica, ali su o njoj pisali pretežito ljevičarski autori: Lino Veljak, Nikola Visković i Anđelko Milardović (koji se doduše kasnije, pod dojmom lektire, priklonio nekoj varijanti liberalnog konzervatizma). Milardović je problemu posvetio čak čitavu monografiju: *Nova Desnica*; Kulturni Radnik, Zagreb 1990.

[106] Alain de Benoist i drugovi zasigurno bi se potpisali pod definiciju što ju je Mussolini, zamoljen od jednog finskog filozofa za kvintesenciju fašizma u jednoj rečenici, napisao na njemačkom: "Wir sind gegen das bequeme Leben." (Mi smo protiv udobnog života.)

revolucionarne gestike.[107] Fašizam je izgubio II Svj. rat, nasilno je bio prekinut u svojemu razvitku, demoniziran je i tabuiziran u desetljećima koja su uslijedila[108], da bi u Novoj Desnici, pod izmijenjenim političkim i intelektualnim okolnostima, na "metapolitičkoj" razini bio nastavljen njegov duhovni kontinuitet. Oni isti moralni i materijalni čimbenici koji su 1922 učinili mogućim, pače neizbježivim Marš na Rim, djelatni su i danas. Ista je lijeva dekadencija na djelu, koja vapi za katarzom, za tvoriteljskom snagom, za silovitim nadolaskom Novoga - nove veličine, novog početka, Novog Eona.[109]

[107] Fašizam je razvio ambivalentan odnos prema ishodištu političke Moderne, prema Velikoj Revoluciji iz 1789. On preuzima retoriku Revolucije, kao i rusoovsko shvaćanje plebiscitarne, totalitarne demokracije s delegiranim Vođom; prati ga patos oduševljenja, obnove, silovita strast, masovna nacionalna mobilizacija. Ali fašizam se protivi revolucionarnom racionalizmu, život mu je dragocjeniji od prosvjetiteljskih utvara, revolucionarna parola "sloboda-jednakost-bratstvo" izričito je "antifašistička" *avant la lettre*.

[108] U mjeri u kojoj je "fašizam" postajao pukim instrumentom diskvalificiranja ideološkog i političkog protivnika, snižavala se i razina razumijevanja povijesnog fašizma. U Hrvatskoj ta je situacija također izrodila tragikomične nesporazumke, usporedive s onima što kolaju o desnici uopće. Jedan od posljedaka takve sveopće intelektualne pomutnje pratimo, primjerice, kod Predraga Raosa. U svojoj inače hvalevrijednoj polemici protiv nakaznih feministica, ovaj prijeporni i ponešto ekscentrični glasnogovornik umjereno prohrvatske publicističke ljevice nije pronašao bolji argument nego opet taj olinjali, trivijalni *argumentum ad Hitlerum* : što god nam se ne sviđa, glasi on, najdjelotvornije ćemo obezvrijediti ako ga dovedemo u svezu s poraženim fašizmom, koji je, kako svi znademo, vodeći krimen svjetske povijesti. I tako su u Raosovoj vizuri čak i nesretne feminističke vještice postale revnim fašisticama. Zašto? Zato jer zagovaraju "masovni pokolj" (nerođene djece). Raos očito mnije kako se ne može uvjerljivo usprotiviti genocidnom zločinu abortusa ako ga ne uspije ovako ili onako povezati s fašizmom, i to protiv nepobitne, svakom dostupne empirijske istine da su se abortivnim kriminalom zdušno bavili, i svjetonazorno ga nemilice opravdavali, i liberali i komunisti, - no nipošto fašisti, koji su za njega imali na raspolaganju smrtnu kaznu! Ali, po shvaćanju ljevice, tek fašizam je u stanju svaku nepodopštinu ovoga svijeta opskrbiti zločinačkim nabojem. On je kvintesencija zločina, *nullum crimen sine fascismo.* U tom misaonom sklopu fašizam se definira po prilici kao teorija i / ili praksa masovnih zločina. Takav nazor nije u stanju uvidjeti okolnost da "pokolji" nisu nikakav *specificum* ili *novum* fašizma, inače bismo čitavu svjetsku povijest morali otpisati kao "fašističku". Usp. Predrag Raos, "Moji gosti slobodno iznose svoje stavove" (*Novi List* od 23. studenoga 1997)!

[109] Jedan od starih "ideologa" fašizma, Julius Evola, ovako se 1964 izrazio o njegovoj aktualnosti: "Ono što je preživjelo od fašizma i što može zadržati vrijednost i aktualnost jesu njegove mogućnosti, ono naime što je on mogao i morao biti, da su se samo stekli neki uvjeti. Demokracija je regresivan, sutonski fenomen. Prava će država biti orijentirana i protiv kapitalizma i protiv komunizma. Fašistički trinom "autoritet-red-pravda" predstavlja za pravu državu nepokolebljivu vrijednost." - Imajući na umu izvorno protukapitalističku narav fašizma, uostalom, doista se groteskno s ove distance doimlju klasične marksističke "definicije" poput slijedeće: "Fašizam je otvorena teroristička diktatura najreakcionarnijih, najšovinističkijih i najimperijalističkijih elemenata financijskog kapitala." (Georgi Dimitrov, 1933), ili ona Maxa Horkheimera: "Tko ne želi govoriti o kapitalizmu, neka šuti o fašizmu."

VI. RAT PROTIV DESNICE

U mjeri u kojoj zbiljski zamiru demokratski poretci, ponovno jačaju izgledi desnice. Ona bolje odgovara ljudskoj naravi negoli različiti oblici lijeve utopije. Samo je ona u stanju ovom umornom i istrošenom vijeku donijeti opet nešto svježe i muževno, osokoliti i oduševiti na nova djela. Samo ona može polučiti istinsku duhovnu i ćudorednu obnovu. Ona nije puki povratak na staro, nego je pokret spram novog u kojem će se obnoviti i učvrstiti temelji prošlog i vječnog, oslobođeni sastojaka koji su njegove ranije likove odveli u propast. Mladež shvaća ova gibanja i izazove. U pet Zapadnoj Njemačkoj pripojenih, bivših komunističkih pokrajina, preko 30 % mladeži simpatizira sa skrajnjom, korjenitom desnicom. Diljem Europe posvuda niču desničarske udruge, časopisi, "fanzini". U punom je jeku povezivanje na međunarodnom planu, stvoreni su preduvjeti za nastanak jedne snažne euro-desnice, nacionalističke Internacionale kao ozbiljne inačice etabliranoj tehno-birokratskoj Europi sivih malograđanskih, mediokritetskih klika iz Brussela i Straßburga.[110]

Pobjedom nad silama Osovine 1945 nasilno je zaustavljen naravni razvitak europske desnice, umjetno zakočena povijest, i usporedno sa širenjem komunističkoga imperija usiljeno je poduzeta repriza viđenog i iživljenog, provođenjem restauracije i reanimacije klinički već mrtvih liberalno-demokratskih režima. Svršetkom II Svj. rata započela je neviđena represija nad

[110] Od svih desno-konzervativnih stranaka najuspješnijom se, uspješnijom čak i od lepenovaca u Francuskoj, pokazala nacional-liberalna njemačko-austrijska *Freiheitliche Partei Österreichs* (Slobodarska stranka Austrije, koja se u međuvremenu ukratko nazivlje *Die Freiheitlichen*) Jörga Haidera. Taj ponešto prevrtljivi, ali u temeljnom stavu ipak dosljedni, uporni, spretni i šarmantni političar uspio je 2000, ne bez potpore prkosnoga austrijskog javnog mnijenja, nametnuti koaliciju s narodnjacima Wolfganga Schüssela. Bez obzira na to što inače mislili o Haiderovoj politici, on je imao kuraži samosvjesno i drsko odbaciti ultimativne pritiske globalne judeokracije i totalitarne Europske unije, uščuvavši za svoje pučanstvo pravo na obnašanje državnog suvereniteta, na povlačenje konzekvenci iz odluke austrijskoga biračkog tijela, te tako postavivši *precedens* za sve buduće desničarske vlade ili koalicije desnog centra u Europi, uključujući i Hrvatsku. Haiderova poruka glasi da demokrati moraju poštivati rezultate demokratskih izbora i kada im nisu po volji, a strane države i naddržavne superstrukture imaju priznati nacionalno-državne suverenitete, te se ne smiju pačati u unutarnje poslove drugih, samostalnih zemalja.

političkom desnicom. Liberalni regiment pokazao se mnogo sposobnijim u primjeni represivnih mjera nego njegov komunistički brat-blizanac. Dok je komunizam svojim nasilništvom stvarao samo protivnike i neprijatelje, liberalizam je nježnim terorom uspješno zavodio i kvario ljudske duše. Dočim je komunizam, barem u formi svoje državne vještine, zadržao nešto nadvremenih značajki konzervativne desnice, liberalizam je i riječju i djelom, i ideologijom i praksom, oblikom i sadržinom, svim sredstvima koja su mu stajala na raspolaganju, nijekao i ništio same temelje desnice u institucijama, u državi, u ljudskim srcima.

Kako bi postigao taj cilj, zabranio je desničarske stranke, ciljano ih i sustavno marginalizirao, djetinjasto tabuizirao topogledne teme, ideje, stajališta, dokinuo slobodni razgovor bez predrasuda o poraženom fašizmu, njegovo ime, u savršenom suglasju sa svojim komunističkim blizancem, pretvorio je u političku kletvu s univerzalnom primjenom, nametnuo cenzure, ostracizme, ekskomunikacije, kriminalizacije. Donio je inkvizitorske zakone, kojima se mislilo zajamčiti apsolutnu šutnju o istini ubijenoj na bojnom polju zajedno s poraženim neprijateljem. Veliki europski narodi, pod pritiskom judeokratske Internacionale, morali su izglasovati ponižavajuće propise kojima se zabranjuju slobodan govor i pisanje, slobodno znanstveno istraživanje pobjedničkih tabua. Njemački je *Bundestag*, kao vodeći eksponent ne samo njemačkoga nacional-mazohizma, nego i općenitog popuštanja židovskim ucjenama i pritiscima, donio zakon kojim se pod prijetnjom trogodišnje (a kasnije petogodišnje) robije zabranjuje nepristrano razmišljanje o "ratnim zločinima" poražene strane.[111] Taj je zakon s prikladnim modifikacijama kasnije izglasovan i u drugim zapadnoeuropskim zemljama[112], s časnom iznimkom Velike Britanije, a vodeća sila Novoga Svjetskog Poretka, USA, unatoč svome bratstvu po oružju s bijelosvjetskim judeokratima,

[111] Zakon je izglasovan 20. svibnja 1994 i predviđa vremensku kaznu do 3 godine zatvora ili novčanu globu. Bit će kažnjen tko "na način prikladan za remećenje javnoga mira, javno ili na skupu, opravdava, niječe ili bagatelizira neko od djela počinjenih pod vladavinom nacional-socijalizma kako su ona opisana u § 220a, stavak 1, Kaznenog zakonika". Zakon se odnosi navlastito na tzv. "Auschwitz-Lüge", tj. na navodnu laž da u Auschwitzu nije bilo plinskih komora, ili da je broj Hitlerovih židovskih žrtava manji od "Šest Milijuna". Zakon sam, u čast njegova poticatelja Ignatza Bubisa, židovskog kolovođe u Njemačkoj, nazvao *lex Bubis*. Bubis je inače u komunističkom dijelu Njemačke bio osuđen, i sproveo je više godina u zatvoru, zbog šverca kave. Nakon bijega na Zapad prikazao se politički proganjanim protivnikom komunističkog sustava, i nitko ga kao Židova o njegovoj prošlosti više nije htio niti smio ispitivati. Kroz godine, izrastao je u vrhovnog arbitra njemačke politike, bez kojega se u Njemačkoj ništa važno nije moglo dogoditi. Premda je bio najradikalniji protunjemački inkvizitor, kada je 1999 godine umro, vodeći su ga predstavnici sluganske njemačke politike oplakali kao "velikog njemačkog domoljuba" (?!). A taj je velenijemac oporučno zatražio da ga se pokopa u Izraelu, kako mu ne bi njemački "neonacisti" (čitaj: patrioti) oskvrnuli grob. Ali još za pogrebne ceremonije u Tel Avivu na grob mu je pljunuo jedan *židovski* nacionalist, optuživši pokojnika da je štitio židovski interes iz čistog koristoljublja.

[112] U Francuskoj, na snazi je odgovarajući *loi Fabius-Gayssot*, a u Italiji *legge Mancini*.

također ne pomišlja na donošenje takva restriktivnog, staljinskog zakona, premda ga zdušno, koliko i bezobrazno nameće ostatku svijeta.

Kako bi neprekinuto trajao dojam o vođenju pobjedonosnog križarskog rata protiv fašizma, u desetljećima nakon savezničke pobjede, kada je fašizam posvuda već odavna bio poražen, a poraz mu obilato zaliven rijekama krvi što su ih proizveli demokratski osloboditelji[113], stalno su podgrijavani tobožnji recidivi "neonacizma", pobjedničke su tajne službe prigodice inscenirale prave epidemije kukastih križeva risanih po njemačkim zidovima, ili pak uprigodile ritualna oskvrnuća židovskih grobalja. No osobit je specijalitet ove antifašističke vojne *post festum* bio i ostao ustrajni progon ostarjelih nacional-socijalista, lov na "nacističke ratne zločince" uzduž i poprijeko svjetskih meridijana i paralela, bez milosti, zastare i oprosta, posve u duhu neumoljive židovske starozavjetne pravde, za kojom nimalo ne zaostaje pravda pobjedničkih demokratskih antifašista i samozvanih osloboditelja čovječanstva.

Isti taj duh rado se angažira i u progonu onih suvremenika, čija djela pobjednička pravda procijeni usporedivima s djelima starih fašističkih vođa. Tako su u naše dane dvojica fanatiziranih španjolskih antifrankista, suci Manuel Garcia Castellon i Baltasar Garzon, sebi umislili da moraju pošto-poto strpati onkraj brave ostarjeloga bivšeg čileanskog predsjednika Augusta Pinocheta Ugartea. Pinochet je 1973 djelovao kao spasitelj nacije, oslobodivši je ilegalne uzrupacije jednoga smušenog masonsko-marksističkog zanešenjaka koji je ozbiljno bio naumio pripojiti Čile tadašnjemu sovjetskom bloku. Pinochetu, koji je spasio zemlju od komunističke diktature i građanskog rata, pripisalo se navodnih 3197 žrtava (ubijenih i nestalih), premda je ta sudbina pogodila - u tijeku nacionalne samoobrane - isključivo one koji su se osvjedočeno stavili u službu protunarodne crvene urote. A u tri godine španjolskoga građanskog rata (1936-39) poginuo je na obje strane jedan milijun boraca! I tako su međunarodni antifašisti htjeli postaviti *precedens* globalne izručivosti[114], koja bi, sukladno normama nastajućega Novog Svjetskog Poretka, mimo još uvijek formalno priznatog načela suvereniteta, mogla pogoditi svakog vladara što se, putujući, nađe u zemlji u kojoj neka usijana ljevičarska glava otkrije da joj on nije po volji.[115]

[113] Samo u Francuskoj odmah nakon rata pobjednički su degolisti bez suda pogubili desetak tisuća "kolaboracionista". U Italiji broj žrtava mnogo je veći, dočim broj Nijemaca stradalih u različitim osvetničkim akcijama i prigodom prisilnog napuštanja okupiranih njemačkih područja doseže najmanje onih mitoloških židovskih šest milijuna.

[114] *Precedens* se, međutim, dogodio već 1988, kada je američki sud osudio na dugogodišnju zatvorsku kaznu stranoga, panamskog šefa države, generala Manuela Noriegu, pripisavši mu trgovinu drogom - kakvom se inače nesmetano bave mnogi latinoamerički režimi.

[115] Isti scenarij mogao se primijeniti ne samo na srpskoga vođu Miloševića, međunarodno ozlogašenog kao "ratnog zločinca", nego i na hrvatskoga Predsjednika, da se primjerice našao u Francuskoj ili Italiji, odakle

Ali postoji staro pravilo glede bolesti, a upravo u bolesti ljevičarska inkvizicija svakako ubraja i različite oblike "fašizma". Suzbija li se naime bolest samo gušenjem simptoma umjesto uklanjanjem uzroka, izbit će u prvoj slijedećoj prigodi još jače, a "izliječenje" će biti složenije i teže, ako uopće bude moguće. Ovo jednostavno i pouzdano pravilo ostalo je, izgleda, nepoznato bezbrojnim klikama antifašističkih inkvizitora, profesionalnih pobjednika, junačina koji su svoj svjetski rat produljili na čitavo stoljeće nastavivši se, pod svojim vojskovođama vizentalima, zurofima i kompanijom, boriti protiv polumrtvih invalida u kolicima, čija je jedina krivnja bila da su voljeli svoj narod i u pravom času bili za njega pripravni ići u smrt. Preračunali su se ti zakašnjeli bojovnici, i ne pomislivši da će učinak biti protivan očekivanju, da će im se jednoga dana u lice vratiti bumerang što su ga tako bahato zavitlali prema već potučenom neprijatelju.

bi Beograd mogao zatražiti njegovo izručenje eda bi mu se sudilo zbog nestanka neke dvojice ili trojice "krajinskih" Srba. - Zanimljivo je kako je među prvima u obranu generala Pinocheta, i mrcvarenja kojem su ga izložili španjolski fanatici, ustao kubanski diktator Fidel Castro Ruz - svakako imajući na umu sudbinu koja bi i njega mogla pogoditi, ali i iz vjernosti prokušanoj tradiciji solidarnosti unutar hispanskoga svijeta, neovisnoj o režimima što vladaju pojedinim njegovim državama.

VII. POČETCI HRVATSKE DESNICE

I u Hrvatskoj je, pod desetogodišnjom vladavinom liberal-demokratskog režima, od prvoga dana vođen nesmiljeni rat protiv desnice, stare i nove. Došlo je to do izražaja već u preambuli Ustava, kojom se paradoksalno ustvrđuje da Republika Hrvatska ne počiva na zasadama prve hrvatske države u XX stoljeću, Nezavisne Države Hrvatske - jer je ona bila desničarska i izgubila je rat - nego da se nadovezuje na partizanske šumske "parlamente", premda ovi i nisu imali drugoga cilja nego Hrvatsku na lukav način još jedamput uklopiti u nadnacionalnu velikosrpsku tvorevinu Jugoslaviju. I nakon što smo radi lakšeg uklanjanja nesporazuma oko desnice nešto iscrpnije promotrili njezinu narav i bit, vrijeme je da pobliže zahvatimo u naše probleme ovdje i sada, te pokušamo odgovoriti na pitanje, što je i gdje je to hrvatska desnica, i kakve su joj perspektive u dramatičnim vremenima što nas iščekuju.

Gledano iz današnje perspektive, hrvatska desnica započinje u XIX stoljeću s nastupom pravaša, starčevićanaca, boraca za samostalnost hrvatske države i slobodu hrvatskog naroda. Ali oni su u kontekstu svoga vremena bili, i po vlastitoj samosvijesti, ljudi liberalne, demokratske, nacionalističke ljevice na tragu Francuske revolucije. Onodobna je pak desnica zagovarala održanje državnopravnih sveza s dvojnom monarhijom, i činila je sve što je bilo u njezinoj moći da osujeti pokret hrvatske nacije ka samosvojnosti i nezavisnosti.

Pojava fašizma na europskoj političkoj sceni ostavlja duhove u Hrvatskoj razmjerno hladnima, tim prije što im određeni parafašistički vidovi i strukture velikosrpske politike čitav politički ambijent radikalne desnice čine odbojnim, pa hrvatski nacionalizam opet nalazi utočište u pretežito lijevom pokretu braće Radića.[116] Ustaški pokret nastaje u znak otpora protiv velikosrpskoga "monarhofašizma", dan nakon proglašenja Aleksandrove šestosiječanjske diktature, na

[116] Za talijanski fašizam zagrijali su se tek poneki aristokratski duhovi kao Milan pl. Šufflay, koji u eseju o "Benitu Mussoliniju" boljševizam smatra irealnim, dočim je "fašizam liek za boljševizam". (Izvorno objavljeno u *Hrvatskom Pravu* od 7. IX 1929.)

koju ga je ponukao vođa srpskih fašista Dimitrije Ljotić.[117] Izvorno je Ustaški pokret jedan nacionalno-oslobodilački pokret u pravaškoj tradiciji, pa i prvotna *Ustaška načela* ne sadrže nijednu tipično fašističku značajku, štoviše, u njima se zastupa liberalna i marksistička radna teorija vrijednosti.[118]

Došavši na vlast, ne samo zbog Mussolinijeva patronata nad Nezavisnom Državom Hrvatskom i Poglavnikove preobrazbe iz liberala u simpatizera talijanskog fašizma tijekom njegovih talijanskih godina, nego i zbog prevladavajućega duha vremena, epohalne političke mode, - Ustaše preuzimaju dio uobičajenog arsenala tada brojnih europskih fašističkih gibanja. Ustaška država ustrojena je na principu hijerarhijski organiziranog, monolitnog vladajućeg pokreta na čelu s autoritarnim Vođom, provedena je militarizacija javnoga života, a politika utemeljena na dosljednoj nacionalističkoj ideologiji. Sve su stranke stavljene izvan zakona, a parlamentarizam je suspendiran, premda je 1942 zasjedao Hrvatski Državni Sabor. No njegovi zastupnici nisu bili birani nego imenovani[119], i ostalo je na svega dvije sjednice, kada su iz redova HSS-a počela zanovijetanja kojima u ratno vrijeme nacionalne borbe na život i smrt nije moglo biti udovoljeno.[120] Publicistički se žestoko polemiziralo s liberalnom parlamentarnom demokracijom, koja se smatrala individualističkim, plutokratskim i napokon nadvladanim političkim oblikom. Aleksandar Seitz i drugi[121] zalagali su se za razvitak modela autoritarnog, protuliberalnog i protumarksističkog "hrvatskog socijalizma".[122]

---

[117] Ljotić, zanimljiva i tragična pojava srpske politike, no kao i svi srpski političari, dakako, zadrti velikosrbin, osobno se nije smatrao fašistom, nego nekom vrstom srpskog tradicionalista.

[118] "Temelj svake vrijednosti jest samo rad (...)" - kaže se u *Načelima Hrvatskog Ustaškog Pokreta*, točka 14. Navedeno prema *Hrvatskom Pravu* br. 15-16 (= ožujak-travanj 1993), Zagreb, str. 27.

[119] Sabor je obnovljen 23. veljače 1942 iz nostalgično-tradicionalističkih razloga, i kako bi se ispravio samodržački čin regenta Aleksandra, koji ga je 1919 bio ukinuo. U Sabor su ušli preživjeli zastupnici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, izabrani na izborima 1913, zastupnici izabrani 1938, četvorica utemeljitelja HSS-a, 35 članova Vieća Hrvatske stranke prava iz 1919 te 28 članova Glavnog ustaškog stana, napokon, dvojica predstavnika njemačke nacionalne manjine, sve u svemu 204 zastupnika.

[120] Simpatizeri Ustaškog pokreta koji ga žele rasteretiti "fašističke hipoteke" misle da argumentiraju sebi u prilog kada podsjećaju da je vlast NDH zabranila i Nacional-socijalističku stranku pod vodstvom Stjepana Buća. Ta okolnost, međutim, dokazuje upravo suprotno: Ustaški pokret bio je ta prava desničarska, "fašistička" stranka u državi, i zato nije trpjela konkurencije. To, dakako, ništa ne govori protiv Ustaškog pokreta, i da bi se opravdale simpatije za njega nije potrebno krivotvoriti povijest.

[121] Još prije Desetoga Travnja u tom duhu razmišljali su Mirko Kus-Nikolajev, Milivoj Magdić, Vladimir Cicak ili Vilko Rieger.

[122] Svakako, hrvatski se "fašizam" nije stigao dokraja razviti. Bio je pomiješan s nizom "antifašističkih" elemenata, počam od otpora, ako i ne oružanog, protiv okupatorske fašističke Italije, i sukoba s njemačkim postrojbama na hrvatskom tlu, preko znatne mjere snošljivosti spram Srba, Židova i komunista, ostataka seljačkog populizma i već spomenutog oživljavanja parlamentarizma, pa do pluraliteta u kulturi, ograničavajućeg djelovanja utjecaja Crkve, postojanja paralelne (pseudo)monarhije pod talijanskim knezom, te naposljetku opetovanog koketiranja sa zapadnim demokratskim saveznicima.

VIII. ŠTO JE U REPUBLICI HRVATSKOJ DESNO?

Slom Nezavisne Države Hrvatske označio je i nestanak desnice iz hrvatske politike. Sve do nacionalnoga prevrata 1990 ona je mogla životariti tek u intelektualnom podzemlju, izvan zakona, kroz tajne, ezoterične "kružoke", a djelomice i raspršeno, sporadično, u udrugama hrvatske emigracije. Nacionalni preporod Hrvatskoga Proljeća iznijele su u cijelosti snage domoljubne ljevice. Istom s osnutkom heterogenog pokreta *Hrvatske Demokratske Zajednice* postalo je moguće da opet otvoreno na scenu stupe i poklonici desno-nacionalističkih, postustaških i srodnih usmjeridbi. U Republici Hrvatskoj iskristaliziralo se više oslonaca i središta desničarske političke misli i akcije. Oni su smješteni u konzervativnom krilu katoličke Crkve, osobito u redovima *Hrvatskoga katoličkog zbora MI*[123], u dijelovima hrvatskoga plemstva, u nekim odsječcima intelektualnog stališa, u kulturnim udrugama kao što su *Hrvatski Forum* ili *Hrvatsko geopolitičko društvo "Ivo Pilar"*, među malobrojnim povjesničarima spremnim na historiografsku "reviziju", te u dijelu medija[124], kao i popularne kulture.

---

[123] *Militia Immaculatž.* Izdaju i istoimeni mjesečnik s dodatkom - časopisom u časopisu - pod imenom *Zbor*.

[124] Za trajanja Republike Hrvatske pokrenuto je više glasila koja bi se u različitoj mjeri mogla označiti desnima: *Tomislav*, *Zora*, *Panorama*, donekle redizajnirani tjednik *Fokus*, donekle i *Glasnik* HDZ-a te vojne novine *Velebit*. U Zagreb je prenešen ustaški mjesečnik *Nezavisna Država Hrvatska*. Jedno vrijeme izlazilo je obnovljeno glasilo HSP-a, *Hrvatsko Pravo*. U Vinkovcima, Zvonimir Šekulin izdavao je povremeno list *Hrvatski Vjesnik*, u kojemu je na očaravajući način sjedinio ratoborni državotvorni nacionalizam s najvulgarnijim i najprimitivnijim žurnalističko-uređivačkim postupkom. Sve su te publikacije, osim povremenika *NDH* i *Fokusa* (*Glasnik* još izlazi kao interni partijski bilten, a u funkciji tiskovine za širu publiku neko vrijeme ga je zamijenjivala *Državnost*), zahvaljujući intrigama, nesposobnosti, neodgovornosti ili iz drugih razloga, u međuvremenu prestale s izlaženjem. Jedan od dva lista koji donose desno-konzervativne priloge u času dok ovo pišem jest *Hrvatsko Slovo*. I njemu su nastojali otupiti oštricu eda bi ga u slijedećem koraku dokrajčili, potom je prošao još jednu fazu borbenog državotvorstva, da bi se napokon opet najvećim dijelom sveo na neku vrstu vlastite sjene. Drugi je list, ustrajniji i žešći, dvotjednik odnosno mjesečnik don Ante Bakovića, *Narod*, koji je pod nadbiskupom Bozanićem postao metom kritike i diskriminacije od ljevičarskih struktura u Crkvi. Izlazi i glasilo društva bivših političkih zatvorenika: *Zatvorenik*, dočim je *Uznik*, časopis paralelnog Društva političkih zatvorenika - žrtava komunizma, bio kratka vijeka. Uništen je u međuvremenu i *Hrvatski Domobran*, glasilo istoimene udruge. Nakon smjene vlasti, napokon, nacionalna publicistica Maja Freundlich pokrenula je na stranicama Interneta nakratko list *Zrcalo*, koji se trebao pojaviti i u tiskanoj

Posebno važno uporište desnomu političkom smjeru pružaju dijelovi vojske, navlastito oni koji su bili najizravnije uključeni u Domovinski rat te snosili i njegove posljedice. U skupine proistekle iz rata spadaju krugovi oko mladih hrvatskih generala-ratnika, različite udruge veterana i dragovoljaca (na čelu s Đurom Dečakom, Tomislavom Merčepom, Zvonimirom Trusićem ili pak Brankom Borkovićem - Mladim Jastrebom), te invalida (krovnu udrugu *Hvidra* vodi Marinko Liović), ali i njihovih obitelji kao i udovica palih boraca. Na braniku nacionalne časti djeluje *Središnji stožer za obranu digniteta Domovinskog rata.*[125] Generali koje je Mesić smijenio doslovce zbog njihova domoljublja, udružili su se u skupinu *Viribus Unitis* sa sličnom orijentacijom. Valja ovima pribrojiti i mase prognanika sa svojim matičnim organizacijama, nove, nacionalne kadrove hrvatskoga redarstva, kao i bivše političke zatvorenike - žrtve jugokomunističkog velikosrpskog titoizma te bivše domobransko-ustaške vojnike i časnike. Desno-nacionalno nastupala je *Hrvatska udruga sindikata* pod ranijim vodstvom Nike Gunjine. Desni sastojak u hrvatskomu narodnom životu predstavljaju i ostatci patrijarhalne tradicije, te prilično neodređena, ali ipak jednoznačno konzervativna svjetonazorna jezgra šutljive većine. S ovima u svezi valja promatrati *Hrvatski populacijski pokret* don Ante Bakovića, *Hrvatski pokret za život i obitelj* dr. Ružice Ćavar te udrugu *Hrvatska žena* dr. Ljerke Eljuga. Napokon, u hrvatskoj politici, kulturi, publicistici, djeluje veći broj javnih osoba kojima se, s raznim razlozima i u različitoj mjeri, može u najširem smislu dijagnosticirati desno-konzervativna orijentacija.[126]

verziji, što se, međutim, nije zbilo. Od studenog 2000, napokon, mjesečno izlaze desničarske novine *Ultimatum!* kao neslužbeno glasilo Nove Hrvatske Desnice.

[125] Na sličnim je pozicijama i civilna udruga Nenada Ivankovića *Honos*, bliska HDZ-ovim disidentima u okviru *Udruge za hrvatski identitet i prosperitet*, HIP, koja kani prerasti u stranku. Ivanković se i sam nalazi među njezinim *kvadrumvirima*.

[126] Radi ilustracije, prema vrlo elastičnom kriteriju, bez nekog osobitog reda, i nepotpuno, navodim još i slijedeća imena (uz ona koja su inače navedena u funkciji šefova [para]pravaških i [kvazi]desničarskih stranaka te inih udruga): prof. dr. Nedjeljko Kujundžić, prof. dr. Ivan Biondić, prof. dr. Ante Vukasović, prof. dr. Hrvoje Lorković, prof. dr. Tomislav Sunić, ing. Darko Sagrak, mr. Mladen Ivezić, p. dr. Juraj Kolarić, p. Stanko Mijić, p. dr. Vjekoslav Lasić, Miro Glavurtić, dr. Ivan Mužić, Vladimir Lončarević, Dubravko Horvatić, Ivan Jindra, Zlatko Tomičić, Mato Marčinko, Nenad Piskač, Milan Ivkošić, Ana Lučić, Maja Freundlich, Dunja Ujević, Đurđica Ivanišević, Ljubica Štefan, Zoran Vukman, Joško Čelan, Benjamin Tolić, Ivan Bekavac, Radomir Milišić, Andrej Rora, Marko Matić, Rade Perković, Ivo Pancirov, prof. Božidar Spitzer, prof. Krešimir Cerovac, mr. Ljubomir Škrinjar, Gojko Šušak (†), Vladimir Šeks, dr. Ivić Pašalić, Drago Krpina, Branimir Glavaš, prof. dr. Branimir Lukšić, prof. dr. Nedjeljko Mihanović, Hrvoje Hitrec, dr. Anto Kovačević, prof. dr. Šime -odan, prof. dr. Marko Veselica, Đuro Perica, prof. dr. Boris Kandare, dr. Željko Oluić, prof. dr. Zvonimir Šeparović, Branka Šeparović, prof. dr. Ivan Lučev, dr. Antun Abramović, mr. Nikola Muslim, Jakov Gumzej, ing. Josip Šilić, Vice Vukojević, Ivan Milas, Luka Bebić, Kazimir Sviben, Gordana Turić, prof. Ljilja Vokić, Nikola-Blaž Kalić, Josip Suton, Stjepan Crnički, Ivan Pandža, Branko Sabljak, Damir Mejovšek.

U političkom području, desnim je nabojem djelomice bila prožeta institucija razmjerno jakog predsjednika republike uz reduciranu ulogu parlamenta, ali je i sama ličnost Franje Tuđmana, uza sva svoja protuslovlja, pa i deklarativno priklanjanje socijal-demokraciji još 1990 godine, donekle otjelovljivala prototip desno-konzervativnog karizmatskog oca nacije. Pravo mjesto desno-konzervativne misli i akcije, međutim, trebale bi biti odgovarajuće političke stranke. U Hrvatskoj njih ne manjka; na žalost, njihova je brojnost obratno razmjerna njihovu značaju i utjecaju na hrvatsku politiku. Samo pravaških stranaka, koje bi u današnjem političkom spektru trebale provoditi desničarsku politiku, čitav je niz. Riječ je zapravo o frakcijama na koje se raspala izvorna, 1990 obnovljena *Hrvatska Stranka Prava.*[127]

Uz stranke koje se izrijekom svrstavaju u slijed pravaško-ustaškog Starčevićanstva[128] djelovao je ili još uvijek djeluje i veći broj pravaštvu manje ili više bliskih, manje ili više borbeno nacionalističkih, pa već samim tim, ako ne i prema nekim drugim oznakama, desničarskih strančica: *Hrvatski Oslobodilački Pokret* (utemeljio ga je Poglavnik Ante Pavelić) 1999 umrlog Srećka Pšeničnika, *Hrvatska Republikanska Zajednica* (domovinska filijala argentinske *H.R. Stranke*

[127] Prve su "secesije" počinili tajnik HSP-a Krešimir Pavelić osnutkom *Hrvatske Demokratske Stranke Prava* (kasnije je Pavelić postao virtuoz učestalih fuzija i raskola s drugim udrugama, povrataka i ponovnih napuštanja HSP-a) i Nikola Bičanić (*Stranka Hrvatskoga Državnog Prava "Ante Starčević"*). Uslijedilo je utemeljenje *Hrvatske Čiste Stranke Prava* na čelu s bivšim zamjenikom Marka Veselice u Hrvatskoj Demokratskoj Stranci, Ivanom Gabelicom. Gabelica se kasnije priključio Đapićevim pravašima da bi im, nakon što je na njihovoj listi uspio ući u Sabor, okrenuo leđa i obnovio rad svojega HČSP-a. Đapić je pak, kao vođa frakcije protivne Dobroslavu Paragi, bio izišao iz njegova HSP-a, proglasivši svoju frakciju strankom i dobivši za to pristanak Ministarstva uprave. Paragi, kome je u međuvremenu uspio vratolomni zaokret od neoustaškog vojskovođe HOS-a i novog "poglavnika" do gorljivog borca za (srbo)ljudska prava, nije preostalo drugo nego da dijelove stranke koji su mu ostali vjerni nanovo registrira pod imenom *Hrvatske Stranke Prava 1861.* Nakon uspostave narančastog režima, Paraga je obnovio borbu za povrat izvorne stranke, ali su mu se nade, unatoč početnim Mesićevim obećanjima, izjalovile, budući da je Trećejanuarska vlast našla zajednički jezik s Đapićem, koji je za tu prigodu skrenuo ulijevo. No time se pripovijest ne završava. U Varaždinu je Zvonimir Kramarić osnovao strančicu naziva *Hrvatska Nezavisna Stranka Prava*, čiji je, međutim, ultraliberalni stavovi (poput popustljivosti prema pobačaju) čine nepodobnom za ozbiljno desničarsko, pravaško društvo. Neko vrijeme Ante Prkačin najavljivao je osnutak jedinstvene pravaške stranke, ali za nju nije uspio privoljeti nikoga. Prije najnovijih parlamentarnih izbora Pavelić i Mate Ćavar (predvodnik *Hrvatskog Narodnog Pokreta - Slobodna Hrvatska*) objedinili su svoje skromne stranke u neprimjereno preuzetno nazvani *Hrvatski Pravaški Pokret*. Planirana proširenja *HPP-a* razbila su se o njegov centralizam, koji je odbojno djelovao na neke udruge inače sklone povezivanju s njim. O organizacijskim pomacima na pravaškoj sceni mogla bi se napisati čitava knjiga, kada bi tema bila vrijedna napora.

[128] Postoji i udruga koja se smatra izravnom sljednicom Ustaškoga Pokreta, pa se tako i zove, a vođa joj je (neo)ustaški krilnik, inače slobodni umjetnik iz Zagreba Željko Maurović. Kratko se govorilo i o postojanju navodne *Velikohrvatske Domoljubne Akcije*, ali o njezinim akcijama nije se čulo ništa, te je vjerojatno da je nastala i ostala u mašti kakve obavještajne službe. Slično vrijedi i za "solista" koji se nazvao *generalom Hoppom*, i najavio oštro razračunavanje s veleizdajnicima, zašutjevši prije nego što je izveo ijedno od obećanih djela.

Ive Korskoga), *Nacional-Demokratska Stranka* inače deklariranog ljevičara Nikole Štedula (bivšeg predsjednika neslavno propalog *Hrvatskog Državotvornog Pokreta*), *Hrvatska Domovinska Stranka* dr. Petra Vučića, *Hrvatska Građanska Domovinska Stranka* (monarhisti) Drage Mintasa i Nene Dubravca, ugašena *Hrvatska Nacional-Demokratska Liga* hadezeovaca Ivana Vekića, Bosiljka Mišetića i Petra Badovinca, *Hrvatska Konzervativna Stranka* Andre Ozretića (utopila se u HDZ-u, a potom prišla Merčepu), *Hrvatska Stranka* dr. Hrvoja Šošića (utopila se u HDZ-u), *Hrvatska Proljeća* bivšeg proljećara dr. Gorana Dodiga, *Hrvatski Narodni Pokret - Slobodna Hrvatska* Mate Ćavara, *Hrvatska Pučka Stranka* jednog od dragovoljačkih vođa, ing. Tomislava Merčepa, *Nova Hrvatska* Ante Prkačina (koji se izdaje kao neka neodređena vrsta desničara, ali zastupa mahom liberalne i kozmopolitske ideje), *Hrvatski Obrambeni Red* bivšega političkog zatvorenika Branimira Petenera.[129]

Sve su te udruge, koje se politički razlikuju u nevažnim pojedinostima, desničarske tek u uvjetnom smislu, jer niti jedna ne dovodi u pitanje parlamentarnu demokraciju kao bitnu tečevinu Francuske revolucije. Njihova desna narav iscrpljuje se u hrvatskom državotvornom nacionalizmu, vezanosti za tradicionalistički shvaćene konzervativne vrednote, protimbi propalom komunizmu te manje ili više artikuliranom otporu protiv liberalne masonerije s dekadentnoga Zapada. Njihovo učestalo nemoćno moraliziranje pred okrutnim svijetom koji nema sućuti i razumijevanja za potrebe malih naroda, međutim, miljama je udaljeno od antropoloških i filozofijsko-političkih uvida suvremene desnice.

[129] Nasuprot svim navedenim političkim udrugama stoji Nova Hrvatska Desnica, jedina koja je sebi stavila u zadaću stvoriti pretpostavke za pojavu prave, dosljedne, korjenite desnice u hrvatskoj politici. Već je Tuđmanov režim prepoznao te nakane, pa je Nova Hrvatska Desnica ujedno ostala i jedina od stotinjak stranaka kojoj je odbijena registracija. Trenutačno se pribiru ideje, snage i ljudi za novi, odlučni i odlučujući prodor.

IX. ZAŠTO SE HRVATSKA DESNICA NE UJEDINI?

Ove brojne, uglavnom slične male stranke (najveća je među njima, a i daleko najuspješnija, Hrvatska Stranka Prava), htjelo je desno krilo hrvatske javnosti odavna već vidjeti ujedinjene i u jedinstvu jake, kako bi mogle predstavljati uvjerljivu i djelotvornu alternativu pomahnitaloj ljevici i beskrvnom centru. Poduzeto je u međuvremenu čak desetak manje ili više ozbiljnih pokušaja da se sve te udruge - ili barem većina njih - obuhvate pod okriljem jedne jedine desno-konzervativne, državotvorno-nacionalističke pravaške stranke. Iz redova vodećih, Đapićevih pravaša stizala bi poruka da krovna organizacija već postoji, te da se sve frakcije i krhotine samo imaju vratiti kući. Ti su pozivi najčešće ostajali bez odaziva, kako zbog "narcisizma malih razlika", tako i zbog narcisizma malih vođa, koji nisu htjeli za ljubav svepravaškoga desnog jedinstva i hrvatske domoljubne sloge žrtvovati ugodne, učvršćene pozicije predvodnika svojih malih stada, po onoj staroj da je bolje biti Cezar u selu nego drugi u Rimu.[130]

Desnica u Hrvatskoj u dobroj je mjeri i sama kriva za svoj dosadašnji neuspjeh. Svakako, ona je u svome nastajanju nailazila na brojne "objektivne" zapreke. Bila je suočena i s postkomunističkim i s liberalno-demokratskim otporima. Kočio ju je i jedan mlaki, umjerenjački sastojak u hrvatskom nacionalnom karakteru, koji se instinktivno opire svemu "ekstremnom", pa čak i kada je riječ o ekstremnoj ljubavi za Dom. Istina je i da joj, cjelinom svojega zloćudnog djelovanja, nikako ne idu na ruku sadašnje svjetsko okruženje, trenutačno snaženje globalnoga demokratskog fanatizma (unatoč istodobnom vidljivom linjanju demokratske ideje i demokratskog političkog etosa u pojedinim zemljama), tiranski lijevo-liberalni konformizam što ga nameću mediji, estrada i etablirani

[130] Brojni raskoli u obnovljenoj Hrvatskoj Stranki Prava predstavljali su osebujnu reprizu frakcijskih borbi starih pravaša, sa svojim folnegovićima i milinovcima, Frankovom i Starčevićevom Čistom Strankom Prava, rascjepima i ponovnim ujedinjavanjima - samo što ovoga puta, nakon 1990, barem više nije bilo sklizanja u jugoslavenštinu (ni u masoneriju). Ali nije uspjela zaživjeti čak ni zamisao "konfederalnog" povezivanja pravaške desnice, uz uščuvanje postojećih stranaka i njihovih predsjednika, koji bi se periodično smjenjivali u ulozi "predsjedajućega" zajedničke organizacije.

intelektualci, te u međuvremenu već samorazumljivo eklatantno miješanje nadnacionalnih središta moći u unutarnje poslove suverenih država.

Desnica trenutačno nije u "trendu". Ona to već sutra ponovno može biti, kako u Hrvatskoj tako i diljem Europe. Ali razdoblje od 1990 do 1995 bilo je za hrvatsku desnicu iznimno povoljno, samo ga ona nije kako treba znala iskoristiti da ojača i da se nametne političkom korpusu, silovitije i trajnije negoli što je to učinila, koristeći sretne okolnosti Domovinskoga rata, obnovu zdravog i borbenog hrvatskog nacionalizma, kao i prodor marcijalnih kreposti u sve vidove narodnoga života.

Hrvatska desnica morala je pronaći načina da se ujedini. Točnije, nije bilo toliko prijeko potrebno okupljati bezbrojne parapravaške i pseudodesničarske strančice[131], koje su tražile mjesto pod Suncem s onu stranu postkomunističkog i centrumaškog, hadezeovskog bloka. Te strančice nisu bile toliko jake, profilirane ni uopće tako važne, a da bi se isplatio trud oko njihova nasilnog povezivanja - pod svaku cijenu i protiv jasno očitovanog otpora. Ono što je propušteno, međutim, bilo je objedinjavanje uistinu desno-konzervativnih, državotvornih i nacionalističkih snaga, bez obzira na stranačku pripadnost, pod jedan nazivnik, u jedan stroj: svega onoga što u redovima uniformiranih i naoružanih pripadnika nacije, ali i u širim narodnim slojevima, diše borbeno hrvatski. Eklektički hadezeovski miš-maš nije mogao postati političkim zavičajem za taj element; trebalo mu ga je tek stvoriti; tada bi se na tu stranu obratila i sva HDZ-ova desnica.

Hrvatska desnica, osim toga, nije uspjela pronaći put jednom prepoznatljivom, osebujnom, neponovljivom identitetu. Krivnju za ovaj propust snosi manjkavost hrvatske političke, a napose desničarske tradicije, ali i olak odnos koji je hrvatska desnica očitovala prema potrebi stvaranja načelne, teoretske, idejne (da se u ovom sklopu izbjegne dvojbena i prijeporna riječ "ideologija") podloge svojemu praktičnom nastupu. Jedan je od zornih posljedaka te kobne nemarnosti bilo i ostalo i osupnjujuće nerazumijevanje biti i naravi desnice među hrvatskim desnim političarima (a o drugima da i ne govorimo).

Umjesto da se znatiželjno, bez predrasuda, otvori europskim - navlastito njemačkim i francuskim - vrelima, iz kojih posljednjih desetljeća teku svježi potoci, pa i rijeke, novih, poticajnih, umnih desno-konzervativnih zamisli, raščlambi, teorija - hrvatska je desnica, vođena kompleksom "malih naroda" pred

[131] Koliko su te strančice brojne, toliko im je malobrojno članstvo. Netko je zlobno primijetio kako bi svima njima i članstva i vođe stali u jednu tramvajsku prikolicu. Za desno-pravaške stranke u Hrvatskoj vrijedi ono što je Kevin Phillips ustvrdio o američkim neokonzervativcima: da imaju previše poglavica, a premalo Indijanaca.

"velikim idejama"[132], temeljem povijesnoga narodnog iskustva sustavno zazirala pred svime što nam dolazi iz svijeta, proglašavajući univerzalno primjenjive ideje neprijateljskim ideologijama. Pritom je smetnula s uma da ni ideje nacije, nacionalizma i nacionalne emancipacije, baš kao ni načelo prava narodâ na samoodređenje, nisu niknuli na tlu Hrvatske. Problem ne leži u stranom podrijetlu neke ideje, nego u načinu njezine primjene i uporabe i u (ne)sposobnosti da se ona prilagodi vlastitoj tradiciji, potrebama i duhu svoga naroda.

Hrvatska desnica stoga nije uspjela razviti jedan ozbiljniji, promišljeniji politički svjetonazor kojim bi nadmašila utopijsko i prosvjetiteljsko zanovijetanje narcisoidne, kvazisofisticirane, kvazikultivirane salonske ljevice koja bez pokrića polaže pravo na monopol pameti. Njoj je potrebno uzvraćati na drugi način negoli što je to odgovaranje na partizansku nostalgiju formaliziranom i simplificiranom ustaškom nostalgijom, idealiziranje i mitologiziranje velike prošlosti, koje se u svako doba lako i jeftino dade raskrinkati, ili pak nuđenje folklornoga šunda i kiča kao ubojite inačice snobovskim prenemaganjima i pomodnim prenavljanjima anacionalnih, internacionalnih, kozmopolitskih lijevo-liberalnih afektanata. I junačkom Ustaškom pokretu, i bogatom i velevrijednom hrvatskom folklornom blagu, i njegovanju čitave hrvatske mučeničke i slavne povijesti pohranjene u narodnom pamćenju, mora biti osigurano mjesto u cjelovitu korpusu hrvatske nacionalne samobitnosti. Ali je usto neophodno razviti i suvremenu, superiornu svijest i samosvijest desne misije u hrvatskom narodnom životu, kako bi desnica postala uvjerljivijom u usporedbi s onim otrcanim, ali prividno rafiniranim repertoarom što ga nudi protivnik. Ne samo što srce kuca desno - i duh stanuje desno, i u to nema nikakve dvojbe - tek, hrvatska desnica mora naučiti ovu istinu djelotvorno potvrđivati i dokazivati.

[132] Predsjednik Tuđman s pravom je u svojoj knjizi, na čiji naslov ovdje aludiram, upozorio na pogibelj stranih imperijalnih ideologija, koje u primamljivu omotu nude samo program kolonijalnoga hrvatskog ropstva. Ali ako taj oprez ima opravdanja pred internacionalističkim i hegemonističkim marksističkim komunizmom, valja razumjeti i prihvatiti činjenicu da je jedna od glavnih točaka današnje novodesničarske političke filozofije u Europi upravo - etnopluralizam. To je stajalište koje nas spašava od utapanja u euro-integracijama, a Tuđmanova nas je politika na njih sustavno pripravljala. Bez prethodnoga marljivog rada velikih Hadezeovih "diplomata" poput Mate Granića i kompanije, ne bi ni menjševičkom režimu Račan-Mesić bilo tako lako oslobađati Hrvatsku i od preostatka onoga suvereniteta, što ga je ona izvojštila pobjedonosnim ratom svoje vojske.

X. DESNICA JE BUDUĆNOST

Sve ove poteškoće, pogrješke i zapreke još će se više odraziti na životnu snagu hrvatske desnice u slijedećem razdoblju. Kratkoročno nam je predvidjeti pojačane diskvalifikacije, pritiske, pa i represivne mjere što će ih vladajući poduzeti eda bi učvrstili ono stanje što su ga, nakon crveno-žute izborne pobjede, njihovi glasnogovornici trijumfalno označili kao "uvjerljivi poraz desnice". I doista, tadašnji zbrojeni izborni rezultati svih desnih natjecatelja zajedno dosežu tek nekoliko skromnih postotaka, što nikako ne odgovara stvarnom potencijalu još nedostatno osviještenih masa desničarskih pristaša u narodu. Ovu trenutačnu slabost menjševički će režim, u nekom trenutku što ga procijeni povoljnim, pokušati iskoristiti da desnicu u Hrvata zbriše "za sva vremena", jer, dočim u HDZ-u, bez obzira na žučljivost polemike i mjeru pokazane mržnje prema njemu, ipak još vidi kakvog-takvog protivnika (pa i etiketirao ga kao "desnicu"), autentična je desnica za nj neupitno i bezostatno - neprijatelj.

Očekivati nam je stoga u dogledno vrijeme, sukladno željama i običajima "međunarodne zajednice" (njezin *pritisak* više nije potreban, njega su izborni pobjednici još u oporbenoj fazi bili poslušno "interiorizirali"!), kao i domaćih Židova, Srba i ostalih profesionalnih antifašista, - donošenje osobito strogog zakonodavstva s ciljem da se desnici oteža i pisana i govorna riječ i djelo. Lako je moguće da se naskoro i u hrvatsko revolucionarno zakonodavstvo ugnijezdi kakav hipersnošljivi, ultraslobodarski liberal-demokratski *lex Bubis*, kojim će se, pod prijetnjom višegodišnje robije, pokušati natjerati desničare da strepe od javnih nastupa, te da svaku formulaciju tri puta prije uporabe dobro promiješaju, kako bi bili sasvim sigurni da ne će povrijediti istančane osjećaje nekog od pobjednika II Svj. rata, a time počiniti kazneno djelo.

Pa ipak, to gušenje hrvatske desnice ne će biti duga vijeka. Hrvatska je prošla krvavu epopeju Domovinskoga rata i ne mogu svi njezini ratnici propasti, razočarati se ili počiniti samoubojstvo. U Hrvatskoj živi i nadalje ideja nacionalnog ponosa, dostojanstva i časti, ideja hrvatske veličine, koju može uobličiti u političku praksu samo nacionalna desnica. Hrvatska Demokratska

Zajednica (skupa s privjescima ili inačicama à la HIP) nije prikladni instrument za takve pothvate; ona je potrošena i ne može se više regenerirati, može samo nastaviti linjati se, raspadati i dosađivati. Potrošit će se konačno i nova vlast, kada i zadnjem političkom slijepcu postane bjelodano kako ona naprosto nije kadra, kako ne umije, ne može i ne želi riješiti ni jedan jedini od nagomilanih hrvatskih problema, kada joj preostane samo još agresivna arogancija, kada tekuća veleizdaja prevrši mjeru u kojoj je narodne mase mogu podnašati, te kada joj nestrpljivi, poniženi, gladni narod konačno otkaže povjerenje. Tada će kolaps obuzeti sve, tada će zavladati opće beznađe, a propali HDZ posve sigurno ne će biti pogodan za poticanje novih nada. Tada će preostati samo još vapaj za onim Trećim - nekompromitiranim, neiscrpljenim i uistinu domoljubnim: za *Trećim Putom*, a to je desnica. Već desetljećima, uostalom, ona se s pravom predstavlja kao Treći Put politike koja je jednako protukomunistička koliko i protuliberalna, a u oba slučaja protudemokratska. Danas, kada našminkani zapadnjački fićfirići poput Tonyja Blaira sebi odjednom prisvajaju autorstvo nekakvog Trećeg Puta, valja ih podsjetiti da su pokrali ime što ga je desnica rabila dok se oni još nisu bili ni rodili, te da pokušavaju neodređenu i mlačnu mješavinu socijal-demokracije i liberalizma, kombinaciju socijalističke države dadilje i liberalno-kapitalističkog individualizma - kakvu također u zapadnim državama poznajemo već desetljećima - prodati svojim narodima kao nešto još neviđeno, novo i spasonosno.[133]

Dvadesetih i tridesetih godina XX stoljeća parlamentarna se liberalna demokracija posvuda nalazila u krizi i dekadenciji, te se s pravom mogla smatrati bankrotiranim političkim sustavom, koji se u sebi urušava i u dubljem smislu već pripada prošlosti. Posvuda su istodobno nicali, i često dolazili na vlast, sustavi aristokratskog elitizma, cezarističkog autoriteta, plebiscitarne, totalne demokracije. Oni su ubrzo pokazali niz prednosti u odnosu na režime terorističke ljevice, ali i ustroje permisivnog liberalizma. Ujedinili su narode, stabilizirali države, pokrenuli moralnu i materijalnu obnovu, mobilizirali mladež, osokolili na novi polet, na junačka djela u ratu i u miru. Taj je grandiozni uzlet 1945 umjetno okončan izgubljenim ratom, pa je s jedne strane došlo do liberalno-demokratske restauracije, a s druge do imperijalno-hegemonističkog širenja staljinske narodne demokracije. Demokracija se regenerirala, uskrsnula je iz mrtvih. No, jasni znaci njezina rasapa[134] uvjeravaju nas u mogućnost da se povijest još jednom ponovi. Nije, naime, odveć razumno dvojiti da bi i ovoga puta kontinentalni slom

133 U kapitalističkom dijelu Njemačke ta je "supernova" politika poznata još od vremena kancelara Ludwiga Erharda kao "Soziale Marktwirtschaft", socijalna tržišna privreda, nešto slično Goldstein-Gotovac-Budišinu soc-liberalizmu. I te bi ofucane sinteze trebale uvesti svijet u Treće Tisućljeće!?

134 Usp. Mladen Schwartz, *Hrvatska nakon Tuđmana - Studija o nacionalnom usudu*; Iuvenalis Samizdat, Zagreb 2000 (poglavlje XIII: "Bespuća zbiljske demokracije", str. 385-415)!

demokratskih režima, kada oni bankrotiraju i raskrinkaju se diljem Europe, mogao osloboditi prostor za uspostavu vladavina Trećega Puta; povratak na komunistički poredak, koji je propao dojmljivom logikom svojega unutarnjeg rastakanja, nije zamisliv.

Za onoga koji misli da se s razlogom smije smatrati hrvatskim nacionalistom - a sve ono drugo i nema osobitog razloga ostati živjeti baš na ovom komadiću Zemlje - izbor je jasan. Politički on može svoju poziciju odrediti samo u okviru desnoga spektra. Na to ga nuka i uže politička prosudba alternativâ s kojima smo suočeni. Gotovo bi se smjelo reći da je danas, u ovoj nepodnošljivoj navali najljigavije, ali i najtiranskije demokracije, u vrijeme zahuktalog globalnog procesa ništenja suverenih nacija, u ozračju anakronog i lažljivog koliko i pogibeljnog antifašizma, - stvar časti i dobrog ukusa biti fašist. Jest, desnica se u Hrvatskoj, parlamentarnim i predsjedničkim izborima početkom 2000, može smatrati poraženom. Ali ne će proći dugo, a hrvatski će narod zavapiti za njezinom spasonosnom akcijom.[135] Za taj trenutak ona mora biti spremna, jedinstvena i mudra; sposobna, lukava, prilagodljiva koliko i žestoka. Mora baciti pogled izvan hrvatskih granica. Mora se povezati sa srodnim gibanjima europskih nacionalista, mora s njima razmjenjivati iskustva i koordinirati akcije. Mora se pripravljati na dan kada će se diljem zemalja bijele rase podići narodi da se razračunaju s dekadencijom. Jer, da na kraju podsjetim na već davnu, ali nepromijenjeno aktualnu i točnu izreku Armina Mohlera, "Zapravo za nas postoji samo jedan jedini problem: kako da dokrajčimo dekadenciju koja je zahvatila naš svijet."

135 Hrvatska stranka prava godinama je stvarala dojam o sebi kao o nacionalnoj predvodnici, spasiteljici i objediniteljici desno-konzervativnih snaga. No njezin je predsjednik kroz pune dvije protekle godine, uporno koliko i otvoreno, najavljivao napuštanje nacionalne tematike, s obrazloženjem da ona ne vodi izbornim uspjesima, te pretežito posvećivanje gospodarskim i socijalnim pitanjima. Time bi se HSP izjednačio s nizom već postojećih lijevih stranaka, a svoje bi izglede smanjio, umjesto da ih uveća. Napokon je HSP posve otvoreno prihvatio patronat Račanovaca i pretvorio se u pouzdanog saveznika vladajuće veleizdaje, pridržavši si pravo tek na prigodni žešći verbalizam, ne bi li time podsjetio na svoju negdašnju nacionalnu orijentaciju i podržao lažne nade koje mu se još upućuju. Ali, ne može se djelotvorno rješavati ni socijalno-gospodarski kompleks, ako se ne prihvati stajalište radikalne i borbene desnice.

DODATCI

TEZE O DESNICI I LJEVICI

1. Desnica i ljevica - politika i antipolitika. Politika je desno, jer je desnica za državu. Ljevica: anarhizam-komunizam-liberalizam, državu dokida, nadvladava, minimalizira - niječe. Niječe, dakle, politiku. Desnica: *status quo* - nacija - država: ljevica: revolucija - internacionalizam / kozmopolitizam - anarhija.

2. Politička dilema: desno-lijevo ne proizlazi iz neke arbitrarne, kontingentne crte našega svijeta, koja mu ne pripada u bitnom smislu. Nego, ako uopće prihvatimo temeljne uvjete ovosvjetskoga postojanja, a nismo Bog, zvijer ili samoubojica, moramo prihvatiti i da politike izvan toga pojmovnog dvojca nema i ne može biti.

3. Mi štoviše uopće ne možemo razmišljati o povijesti, o samom svijetu, ako isključimo par lijevo-desno, što znači promjenu i stalnost, vrijeme i vječnost, nebitak i bitak. U tom svjetlu može se tek ispravno procijeniti ona vladajuća bedastoća koja nam tvrdi kako su "lijevo" i "desno" zastarjeli pojmovi koji ništa ne znače.

4. Možda jedini događaji koji se mogu izuzeti iz sheme lijevo-desno jesu Stvaranje i Raspeće, jer se tiču samoga Boga, koji je izvan i iznad svih svjetskih i ljudskih podjela.

5. Lijevo i desno idealni su tipovi, koji su u svakom pojedinom fenomenu raspoređeni na različit način.

6. U izučavanju lijevih i desnih fenomena možemo krenuti dvama putovima: uspoređivati lijevo i desno tamo gdje se javljaju, ili pak tragati za njima po redu u svim područjima gdje na prvi pogled nisu očita njihova očitovanja.

7. Ernst Jünger: "Nisam ni lijevo ni desno, ali sam ponajmanje u sredini."

8. Politički centar zapravo ne postoji, u svim situacijama u kojima se politički uopće nešto događa osim ispraznog parlamentarnog blebetanja i (pred)izbornih cirkusa, na djelu su ljevica i desnica. Takozvani centar u dramatičnim se vremenima jasno raspada na lijevo i desno.

9. Demokracija i ohlokracija su lijevo, aristokracija i monarhija desno. Lijevo su liberali, desno konzervativci i roajalisti (prema rasporedu sjedala u Francuskoj skupštini oko 1816). Desno su fašisti, lijevo komunisti.

10. Desnica stoji za ono političko, ljevica bi politiku rastočila u gospodarstvu. Ali bez političke odluke nema ni gospodarstva, politika odlučuje o gospodarskom modelu, i mora nad ekonomijom zadržati neupitni primat.

11. Proizvodnja je lijevo, stvaralaštvo desno.

12. Ljevica: jednakost; desnica: razlike među ljudima, povlastice.

13. Ljevica je opsjednuta kvantitetom, desnici je do kvalitete.

14. Nacija, nacionalizam - desno su. Ljevica je internacionalistička i kozmopolitska; između autonomnog pojedinca i čovječanske univerzalnosti ona ne priznaje međustupanj, zbiljnost, bivstvo, onoga nacionalnog.

15. Lijevo: klasna borba; desno: korporativno, stališki konstituirana organska nacija.

16. Nema poštene, dobre vlade! - viču konzervativci, viču komunisti. Ali, dočim je to ovima drugima izlikom za rušenje čitavoga starog svijeta, "čitavog dosadašnjeg društvenog poretka", i stvaranje tobož "novoga" svijeta i čovjeka, za one prve to samo znači mirenje s nesavršenošću ljudske naravi, koja ne može izroditi ni savršenu politiku. Ali, to ne isključuje opredjeljivanje: herojski pesimizam.

17. Ljevica odbacuje stranke kako bi zadržala svoj monopol; desnica, kako bi zadržala nacionalno jedinstvo i izbjegla građanski, "klasni" rat.

18. Desna diktatura u pravilu se ispričava, opravdava okolnošću trenutačnog kaosa i obećaje, da će strogost režima u dogledno vrijeme biti ublažena. Ljevičarska pak diktatura ne priznaje svoje granice i preporuča se za vječnost.

19. Desni su diktatori junački i tragični, lijevi - trivijalni i groteskni, baš kao što je i Rim tragičan a utopija banalna.

20. Kada ljevičari napadaju Hitlera, to je pretjerano; kada ga napadaju desničari, to djeluje dvojbeno i neiskreno. Ali, ako znamo da je ipak iskreno, onda to prihvaćamo, jer nije pretjerano, i jer nudi alternativu.

21. Ljevica je do ludila, do paroksizma razvila obranu prava; ona prešućuje dužnosti, njih zastupa i brani desnica.

22. Pacifizam je lijevi, rat je desni, pa i kada ljevica ratuje.

23. Kuehnelt-Leddihn drži kako je masovna vojska ljevičarski model; desnica preferira armiju poziva, poslanja, časti. Vojnik nasuprot ratniku.

24. "Više volim vojsku od koje moram bježati (JNA) negoli onu koja me oslobađa službe zbog »prigovora savjesti«." (1973)

25. Komunisti su se, s blagoslovom "čovječanstva", elegantno distancirali od Staljinovih zločina, ali desnici, pa i umjerenijoj, lijeva kritika uporno tovari grijehe Hitlera. Po lijevoj definiciji, desnica je zločinačka, dočim humana ljevica zločine može počiniti tek kada popusti pred "devijacijama", pa bili ti zločini i stostruko veći od onih, što ih ona pripisuje desnici.

26. Lijevi teror temelji u utopiji, jer je neostvariva, pa se pokušava ostvariti nasilu. Desni teror je realističan, i služi suzbijanju lijevog terora.

27. Nije dobar teror jer koristi desnici? Teror nije dobar jer je teror, a desnica je dobra jer se protiv terora bori.

28. Ljevica ističe historizam (sve se mijenja), desnica - historiju (njezine stoljetne zasade, tradicije i pouke).

29. Ljevica jest povijesna, ali povijest ignorira ili falsificira, izbacuje ono neugodno i nateže je prema svojoj mjeri. Desnica ne ne-povijesna (nad-vremena), ali povijest respektira.

30. Konzervativci: Naša ljudska povijest je kratka, ništa se bitno nije izmijenilo. Revolucionari: Jest kratka, još je sve moguće.

31. Konzervatizam: *experience* ; Revolucija: *experiment*.

32. Ljevica je plebejska, desnica patricijska. Komunizam je egalitaristički, fašizam diversistički.

33. Desno: elite; lijevo: utopijske avangarde i terorističke klike.

34. Ljevica bi da svatko o svemu odlučuje; desnica dijeli uloge.

35. Ljevica govori o slobodi da bi je dokinula; desnica govori o usudu, a slobodu smješta na Nebo.

36. Desno: transcendencija i hijerarhija; lijevo: imanencija i egalitarizam. I u tom je sadržano sve o onom i ovom svijetu.

37. Hijerarhija je desna, anarhija lijeva. To je čitava politička mudrost.

38. Lijevo: promjena, izjednačavanje; desno: razlike, rang.

39. Lijevo: promjena, vrijeme, budućnost; desno: vrijednost, vječnost, prošlost.

40. Lijevo: vrijeme; desno: prostor.

41. Za ljevicu, sve je stečeno, naučeno, uvježbano, sve je nastalo temeljem uredbe, ugovora; za desnicu, postoje naravni, sveti, zatečeni uvjeti našega svijeta koji se ne mijenjaju, u koje se ne dira bez smrtne pogibli.

42. Ljevica je materijalistička, desnica idealistička i spiritualistička.

43. Lenjinovo tijelo bilo je balzamirano, i bez pijeteta javno izloženo kao turistička atrakcija. Tijelo maršala Petaina pokopano je na usamljenom otoku Yeu, u Biskajskom zaljevu; kada su ga desničari oteli da ga pokopaju u Panteonu, predsjednik Pompidou vratio ga je na otok, ali s vijencem "Predsjednik Francuske Republike". Razlika prostaštva i otmjene geste.

44. Desnica je realistična i ujedno iracionalna, apelira na volju, strasti i instinkte. Ljevica je utopijska i racionalistička, vjeruje da kukavni ljudski nacrti mogu stvoriti bolji svijet.

45. Desnica se o stvarnosti pita, kako bi na pitanje izrekla odgovor. Ljevica stvarnost dovađa u pitanje, izriče joj prkosno NE.

46. Za revolucionara, stvarnost je bezumna, i on je hoće mijenjati prema načelima prave, "umne stvarnosti". Za konzervativca, fenomenalna je "stvarnost" također bezumna, ali on znade, da je u njezinu svijetu i um nestvaran.

47. Metafizika je desna, fizika je lijeva. Filozofija je desna. Umjetnost je desna, lijeva je tek današnja antiumjetnost, koja živi od jeftinih šokova i provokacija, mistifikacija, snobovske publike i afektiranih apologeta.

48. Konzervatizam koji, s ideologijom i utopijom, "u paketu" odbacuje i metafiziku (Topitsch), vraćajući se nominalizmu, relativizmu i pozitivizmu, lažan je konzervatizam, koji popušta pred lijevim himbama. Pravi konzervatizam uvijek je na braniku metafizičke vječnosti.

49. Prosvjetiteljstvo je lijevo, Romantika desna.

50. Optimizam je lijevo, pesimizam desno.

51. Marx je lijevo, Nietzsche desno. Štoviše, Marx jest onaj *jedan* mislilac ljevice, Nietzsche desnice. Ali ima desničara (Molnar) i ljevičara (Grlić) za koje je i Nietzsche ljevičar. (Danas su ga neki proglasili i prorokom lijeve Postmoderne - 2001.)

52. Heidegger: ljevici odveć desno, desnici ponekad lijevo. Ali fašist Hitler nije imao ni na kraju pameti ograničiti slobodu mišljenja filozofu Heideggeru, dočim je komunist Ulbricht toliko ograničavao misao marksista Blocha, da je ovaj morao potražiti utočište u samoj centrali antimarksizma, u "buržoaskoj" Saveznoj Republici Njemačkoj.

53. Desnica, budući realistična, rado stvari naziva svojim imenom. Ljevica pak koristi pseudonime i eufemizme: ime i istina nisu joj sveti, kao ni sama stvar.

54. Predrasude su desne, ideologije lijeve.

55. Genetika je desna, evolucionizam lijev.

56. Za desnicu, sociologija je lijeva, za ljevicu - desna.

57. Za desnicu, tehnika je pomoć čovjeku, za ljevicu ona je dopuna njezine utopije oslobađanja od rada. Ljevica napada tehniku kao mogućnost totalne manipulacije, a desnica kao materijalistički kult. Ali je i rani fašizam (svojom revolucionarno-avangardnom dimenzijom) poticao idolatriju tehnike.

58. Zaštita okoliša izvorno je desno-konzervativni program uščuvanja Božjega stvorenja za čovjeku primjereni, dostojni ambijent; ljevica je ekološki pokret sredinom sedamdesetih uzurpirala, kako bi se fetišistički posvetila obrani stabala i zvjerki, uz velikodušno tolerirani masovni pokolj abortiranih ljudskih bića.

59. Humor je desno, satira formalno lijeva (jer "satire" vlast i vladajuće), ali su svi veliki satiričari bili i ostali konzervativci.

60. Humor je desno, jer dolazi od duha, koji je vječan. Ljevica je smrtno ozbiljna, ovozemaljska.

61. Desnica je muška, ljevica ženska. Ali, žena nije lijeva, lijev je feminizam.

62. Weininger tvrdi kako je država arijska, muška tvorevina. Dakle, anarhizam, ali i marksistički komunizam (u teoriji) bili bi židovski i ženski - bez osjetila za državu, autoritet, hijerarhiju. (Weininger ni izdaleka nije doživio izraelsku državu, a da jest, Izraelce bi proglasio ne-Židovima.)

63. Nova desnica se prema novoj ljevici odnosi kao maxi-haljina prema mini-haljini.

64. Lijeve droge: marihuana, hašiš, LSD; desne droge: alkohol i opijum.

65. Lijevo i desno u stvarnoj politici kombiniraju se, miješaju, međusobno izmjenjuju pojavne oblike, koincidiraju u pojedinim fenomenima, nastupaju sličnim tezama (premda različitim argumentima), a s vremenom mijenjaju svoje značenje i različito izgledaju ovisno o kutu promatranja.

66. *lichtung: manche meinen / lechts und rinks / kann man nicht / velwechsern / werch ein illtum!* (Ernst Jandl)

67. Neki desničari u fašizmu vide ljevičarski pokret (Kuehnelt-Leddihn), neki ljevičari staljinizam doživljavaju kao desnicu (neomarksisti).

68. Desna ljevica: Marcuse, Sorel. Lijeva desnica: Konzervativna Revolucija, nacional-boljševizam (Niekisch), rani fašizam.

69. I ljevica i desnica mogu biti konzervativne i revolucionarne; autoritarne i liberalne; kolektivističke i individualističke; etatističke i anarhističke; centralističke i federalističke; za plansku i za tržišnu privredu.

70. I desnica, kao i ljevica, može biti distancirana prema Bogu. Ali, dok desnica može biti i kršćanska i islamska; poganska, agnostička, ateistička; ljevica može Boga samo nijekati: indiferencijom ili izrijekom.

71. Kasni komunizam: lijevi sadržaj, desna forma; rani fašizam: lijeva forma, desni sadržaj. Lijevi reakcionari, liberalni konzervativci, konzervativni komunisti, boljševici i socijalisti s desna. Ljevica je konzervativna kako bi uščuvala tečevine svoje revolucije. Desnica je revolucionarna kada hoće ukloniti nedostojnu danost i tek stvoriti ono vrijedno uščuvanja.

72. Ionesco iz svoje kuće na bulevaru Montparnasse dovikuje pariškim prosvjednicima 1968: samo galamite, sutra ćete biti sudski bilježnici. Revolucionarni zanos koji skončava u malograđanštini. Pa ipak se drugačije dogodilo: šezdesetosmaši su dijelom otišli u ekstremizam crvenih armija i brigada, a dijelom su, dobro provedenim "maršom kroz institucije", slijedećih godina i desetljeća osvojili politiku i kulturu.

73. Ne samo demokrati i liberali, već i neki konzervativci, poistovjećuju nacional-socijalizam i internacionalni socijalizam.

74. Ljevica, koja je preuzela ekologiju od desnice, desne ekologe difamira - a kako drugačije! - kao "eko-fašiste".

75. Lijevi i desni ekstremisti loše prolaze na demokratskim izborima. Nakon dolaska na vlast, ljevičari i sami priređuju periodične izborne rituale i hine fantastične izborne pobjede od 99,99 %, dočim desničari uistinu animiraju narode na plebiscitarnu potporu.

76. Dodirne točke današnje radikalne desnice i ljevice su u njihovoj zajedničkoj protimbi: globalizmu, amerikanizmu, kapitalizmu, judeokraciji (cionizmu), dekadenciji i otuđenju, intelektualcima, političkom centru. Opetovano se ukazivalo na srodnost Marcuseove kritike s onom neokonzervativaca Freyera, Gehlena i Schelskog.

77. Za ljevicu liberalizam je fašistoidan, za desnicu anarhoidan, za liberale, i lijeva i desna krajnost totalitarne su. Ali, i radikalna desnica i radikalna ljevica uspješno dijagnosticiraju osebujni totalitarizam u temeljnim načelima, a osobito u praksi, liberalne politike.

78. I ljevica i desnica kritiziraju ono dano, postojeće, *status quo*; samo, ljevica to čini sa stajališta utopijskog projekta budućnosti, a desnica s pozicija prokušanih prošlih vrednota i čvrstog uporišta u vječnosti.

79. I ekstremna ljevica i ekstremna desnica imaju svoju potrebu, pače žudnju za junacima i mučenicima. I za njih se uistinu žrtvuje i gine, kao što se gine i za Kralja i Domovinu, nacionalnu slobodu i srodne uzvišene ideale. Tko će herojski žrtvovati život za trodiobu vlasti, višestranački sustav i pravo na koaliranje?!

80. Ljevica (recimo, Gramsci) rado vidi u fašizmu malograđanštinu, ali ne vidi svoju vlastitu: težnju skromnoj sreći, normalnom blagostanju, svijetu bez potresa i ratova. Mussolini, fašizam, naprotiv su sama negacija malograđanstva (propovijedajući i provodeći junački život rizika i žrtve). I Hitler im je malograđanin. Pa onda su to i Aleksandar i Cezar i Napoleon!

81. Komunizam, koji - uz desnicu - toliko napada dekadenciju, zapravo je u okviru moderne povijesti sam (pred)posljednja faza dekadencije.

82. Kada ljevica optužuje ekstremnu ljevicu, onda to ona čini samo tako da je optužuje zbog izazivanja ekstremne desnice, nikako zbog njezinih vlastitih grijeha.

83. Liberali (osobito Hannah Arendt pod utjecajem Jaspersa) objeručke su prigrlili kategoriju totalitarizma, kako bi njome mogli mlatiti i lijevo i desno po nesimpatičnim im poretcima. Ali, totalnim, totalitarnim, sam se nazivao samo fašizam, dočim je komunizam tu oznaku smatrao buržujskim trikom smišljenim za borbu protiv komunizma. Pritom je, međutim, dosljedno totalitarne crte od svih poznatih političkih modela poprimio samo komunizam.

84. I skrajnja desnica i skrajnja ljevica sklone su stanovitoj radikalnoj politizaciji svih domena, koja dakako vodi totalitarizmu.

85. Teorija konvergencije sredinom XX stoljeća je, donekle analogno teoriji totalitarizma, izjednačavala poretke, no ovoga puta u projekciji budućnosti, i to komunističku ljevicu i kapitalistički centar. Komunisti su se na to vrijeđali i bjesnili. Teorija je duže vremena bila zaboravljena, da bi se koncem XX stoljeća otkrilo kako je zapravo njezina prognoza ostvarena; ali, nestankom komunističke ljevice.

86. Nikolaj Berđajev, čija politička filozofija sadrži mnoge desno-konzervativne motive, govorio bi: ni lijevo ni desno, nego u visine i u dubine. Ali, dubine, to je metafizički bitak, to je transcendencija; a visine, to je aristokratski elitizam, autoritarna hijerarhija. I tako nas i dubine i visine vode zapravo - desno.

87. Goethe je bio taj koji je rekao da bi svakog fanatika s 30 godina valjalo pribiti na križ, jer od otrijeznjenih zanešenjaka u kasnijim godinama postaju ništarije. Na stranu blasfemična asocijacija s Kristom, ali ova riječ baš ne pogađa u bit; postoji, svakako, nešto drugo: ljevičarske usijane glave u zrelosti nerijetko skreću udesno, bilo to umjereno (konzervatizam) ili radikalno (fašizam). Nije dakle riječ o trivijalnom malograđanskom zamoru revolucionara, riječ je o ozbiljnoj političkoj konverziji u smjeru utopizam $\Rightarrow$ realizam.

88. Obraćenja s lijeva na desno neusporedivo su češća nego ona u obratnom smjeru, ona pretpostavljaju da se nešto u nama ubilo, nadvladalo, da smo zamrzili ono što u sebi nosimo i da su nam se otvorili novi obzori.

89. Obraćenja u desnom smjeru, paradoksalno, isto su toliko teška koliko su česta. U današnjem svijetu nije lako biti desničar, nije lako to ni postati: treba iskustva, intelektualnog poštenja, duhovne neovisnosti i nemale hrabrosti, a napokon, dakako, i Božje milosti.

90. Otkuda obraćenja udesno? Desnica se sa zrelošću otkriva kao nadvladavanje dječje bolesti ljevičarstva.

91. "Pokret sa skrajnje ljevice nadesno uključuje više zbilje, više znanja temeljnih političkih načela, nego obratni preokret." (Ernst Jünger, *Jahre der Okkupation*, Stuttgart 1958)

92. Ljevičarski političari na vlasti nikada ne postaju desni konvertiti, jer im je ugodno na vlasti, i jer već i sama vlast pruža nešto od forme i ambijenta desničarske politike. Titov princ Đilas skrenuo je udesno tek nakon što je pao u nemilost.

93. Iz vojske istaknutih ljevičara - desnih konvertita izdvojimo samo nasumice, bez reda, neka imena: Bonaparte, Metternich, Görres, Donoso Cortés, Richard Wagner, Blanqui, Clemenceau, Sorel, Michels, Mussolini, Giovanni Gentile, Berđajev, Jacques Doriot, Lagardelle, Gide, Malraux, Céline, Jean Cau,

Yves Montand, Claude Autant-Lara, Salvador Dalí, Raymond Aron, Ignazio Silone, Ernesto Sabato, Sir Oswald Mosley, Orwell, Graham Greene, Burnham, Dos Passos, Henry Paolucci, Frank Meyer, Daniel Bell, Walter Lippmann, Armin Mohler, G.-K. Kaltenbrunner, W. S. Schlamm, Golo Mann, Günter Maschke, Ionesco, Solženjicin, Ludek Pachman, Đilas, Tuđman...

94. Ljevica rado za sebe svojata krepost nonkonformizma; u konformističkom svijetu lijeve prevlasti, međutim, desnica je nonkonformistička, ona je ta koja ništi *status quo* i koja pritom mora uložiti nemalu mjeru odvažnosti.

95. Premda zagovara promjenu, ljevica nije nonkonformistička: danas je promjena postala konformna.

96. Dogmatska, nesnošljiva jest ljevica, unatoč svojim deklarativnim tvrdnjama. Naprotiv, desnica je, premda u načelu uvijek kruta i stroga, u praksi daleko tolerantnija ne samo od komunista, nego i od svih združenih demokrata i liberala.

97. Ništa lakše danas nego biti revolucionar ili reformist, svejedno, ali ljevičar; ništa teže nego biti desničar, pa i samo umjereni konzervativac.

98. Ljevica hvali anormalnost kao arbitrarnost, individualnu slobodu; desnica, kao povlasticu, pravo i sudbinu - elite.

99. Ljevica, poput tragedije, teži od zemlje Nebu, nikada ne ispunjajući svoj utopijski cilj, a desnica pak, poput komedije, od Neba zemlji, gdje u uvjetima primjerenima ljudskoj naravi provodi program nebeskih načela. Pa ipak, samo desnica sposobna je za istinsku tragiku, dočim je ljevica više smiješna. Marljiva zahuktalost giljotine zasmijavala je i njezine žrtve. Unatoč izvanjskoj sličnosti njihovih posljednjih trenutaka, Mussolini je ginuo uzvišeno, a Ceauşescu groteskno.

FAŠIZAM I KOMUNIZAM

Tko se odvažio poduzeti posao usporedbe političkih ideologija i sustava komunizma i fašizma, suočava se odmah sa zanimljivom okolnošću: komunizam, koji je duga desetljeća vladao velikim dijelom Zemlje, terorizirao narode i pojedince, držao ih u stanju malodobnosti, zaluđivao ih svojim ideološkim himbama, osvajao područja, ali i zavodio duše, vojnim i ideološkim instrumentarijem sovjetskog imperijalizma, napokon, stvorio osebujni mentalitet zamjenjivanja poštena rada podvalom i pljačkom, istine hinjenim pravovjerjem, cinizma i apatije - mentalitet koji još uvijek opterećuje "tranzicijske zemlje" i nakon uvjerljive i konačne propasti europskih komunizama - taj dakle komunizam, koji je, naposlijetku, prouzročio, prema raznim procjenama, 100 do 150 milijuna ljudskih žrtava, kao da ne postoji, da nikada nije postojao!

Sami komunisti, naime, uzročnici sviju navedenih zala, danas se više ne priklanjaju svojemu negdašnjem odabranom nauku i političkom smjeru, premda ga se i ne odriču iskreno, uvjereno i uvjerljivo. Oni ga naknadno nazivaju "antifašizmom", izbjegavajući osramoćeno komunističko ime, kao da će tom semantičkom smicalicom oprati i njegova nedjela. Ali, dočim je jasno i neupitno da se pokojni komunizam, najvećim dijelom i u bitnom smislu, opirao fašizmu (uz iznimku dvogodišnjeg razdoblja u kojemu je vrijedio pakt Staljin-Hitler, odnosno Molotov-Ribbentrop!), te da je dakle bio antifašistički, istina je i to da su se fašizmu jednako opirale i liberalne demokracije. To i jest smisao spomenute semantičke smicalice: sugerirati da je komunistička politika bila jednako blaga i umjerena, benigna, kao i ona zapadnih demokracija. Ta obje su bile protiv najvećeg zla, protiv zločina po sebi, protiv fašizma. Obje su bile antifašističke, u tome se utapaju sve njihove razlike. Jer, ako se komunizam borio protiv totalitarnoga što ga se pripisuje fašizmu, onda jasno da nije mogao i sam biti totalitaran. Neka - doduše ponešto osebujna - vrsta demokracije, dakle.

I dok se bivši komunizam danas, u refleksu samoobrane i samoopravdavanja, eufemistički naziva "antifašizmom"[136], njegovi kritičari gotovo u pravilu osuđuju ga kao "fašizam", možda uz dodatak "crveni" (za razliku od crnog), ali svakako "fašizam". Antifašističkim kritičarima komunizma čini se da nema većega zla na ovom svijetu od fašizma (naučili su se riječ "fašizam" rabiti u funkciji batine, umjesto kako bi njome označili jedan zbiljski povijesni pokret i poredak!), te da stoga ne bi djelovalo dostatno strašno kada bi se za komunizam rabilo njegovo vlastito ime. I tako komunizam, u različitim uporabama, već prema tome drži li ga se nečim dobrim ili nečim lošim, postaje i "antifašizam" i "fašizam", samo da ne bi morao biti onim što jest, naime komunizmom.[137] Komunisti se boje da bi riječ "komunizam" zvučala odveć odbojno, a antikomunisti da je ona preblaga za označavanje nevolja što nam ih je donijela ta povijesna pošast.[138] Komunizam je, ipak, bio dostatno katastrofalni fenomen ljudske povijesti da bi ga se moglo zvati po imenu, ne angažirajući, radi efekta, tobože veća zla. I stari je Konfucije od nas zahtijevao *rektifikaciju riječi*: nazivajmo stvari svojim imenom, radi preciznog jezika, radi jasnog mišljenja i radi uščuvanja reda i poretka među stvarima i u ljudskim odnosima.[139]

---

[136] Nije samo komunizam antifašistički, nije svaki antifašizam komunistički. Da zbog te ne-komunističke naravi, međutim, još nije od komunizma mnogo bolji, da i demokracija ima svojih ključnih mana, to ne spada u teme ove knjige. Usp. o parlamentarnoj, liberalnoj demokraciji: Mladen Schwartz, *op. cit.*, poglavlje XIII: "Bespuća zbiljske demokracije" (str. 385-415)!

[137] Komunizam, dakako, nije isto što i fašizam. Ali bi se današnji "postkomunistički komunizam", ono što je od komunizma ostalo, polemički s više prava smio nazvati "liberalizmom", jer su se i eks-komunisti i lijevi liberali danas udružili u zajedničku frontu onoga što sam nazvao *postmodernom ljevicom* i čije su ključne značajke radikalni relativizam i permisivizam, posvemašnja emancipacija te prihvaćanje kozmopolitske globalizacije pod vodstvom američkog judeomasonskog imperijalizma, kapitalizma i plutokracije.

[138] Istina, antikomunisti u polemičkim kontekstima ponekad pribjegavaju i riječima "boljševizam" ili "staljinizam", vjerujući kako i one zvuče ogavnije od općega pojma "komunizam", te da su prikladnije za svrhe optužbe i osude. Pritom, na žalost, zaboravljaju da, predstavljajući komunistički teror kao isključivu krivnju Lenjinovih boljševika ili Lenjinova nasljednika Staljina, ostavljaju otvoren prostor za nadolazak nekoga možebitno boljeg, "autentičnog" komunizma, koji ne će biti opterećen manama što ih je imao u vrijeme svojih otaca. Na isti način djelovala je oduvijek i strategija samih komunista, koji bi, pritiješnjeni, znali i priznati zablude i zločine Lenjina i Staljina, a kasnije možda Mao Zedonga, Tita, Castra, i tako redom, da bi u istom dahu najavili kako su sve to bile žaljenja vrijedne "devijacije" i "deformacije", ali da ovoga puta uistinu slijedi ono "pravo". Teško je pretpostaviti da je antikomunistička kritika željela dospjeti ovakvu zaključku!

[139] U najboljem slučaju, priznaje se da je "i komunizam loš, ne samo fašizam", kako to čini Anđelko Milardović u članku "U Hrvatskoj još traje Drugi svjetski rat" (*Fokus* br. 60 = 1-8. VII 2001). Ovdje se komunizam doduše ne naziva "fašizmom", ali fašizam ipak ispada jednako zlo, iako je manje trajao i prouzročio neusporedivo manje žrtava. Tipično liberalno, Milardović između fašizma i komunizma uspostavlja ravnovjesje krivnje, kao da fašizam nije bio (i) obrana od komunističke revolucije. Uspoređuje Tita i Pavelića, premda je Tito bio poticatelj masovnog zločina i, što je presudno, vladar protuhrvatske, velikosrpske, nadnacionalne tvorevine J., protiv čije su obnove Pavelić i Ustaše vodili svoj legitimni obrambeni rat. Traži da obje strane demokratski priznaju svoje zločine; kao da je tu uopće riječ o demokraciji i zločinima! A kada će demokrati priznati svoje zločine? - Napokon, Milardović posve krivo drži da je debata o fašizmu zauvijek okončana u XX st.

Tek jasna i diferencirana uporaba riječi omogućit će nam i jasne usporedbe, razlikovanje onoga što jest različito. A *qui bene distinguit, bene docet* - tek onaj, koji umije stvari i pojmove kako valja razlikovati, kadar je pružiti i relevantnu poduku. Zato nam je razlikovati i riječi "komunizam" i "fašizam" kako bismo bistro uvidjeli i ustvrdili što su i same stvari. Ali, pogled ne zamagljuju samo polemičari, zainteresirani za što bolji učinak i dojam svoje polemike. Zamagljuju ga i politički interesi i perspektive. Iz kuta liberalno-demokratskoga (lijevog) centra, naime, komunizam i fašizam doista izgledaju kao dvije glave jedne jedinstvene totalitarne hidre.[140]

Teško je, a bilo bi i nepotrebno, nijekati stanovite formalne, *prima facie* sličnosti između komunizma i fašizma. Izvana, površno gledano, zajedničko im je: jaka država, diktatura, vladavina jednostranačke oligarhije, kult vođe, obuhvaćanje svih životnih domena politikom, imperijalno širenje, sklonost monumentalnom klasicizmu u umjetnosti[141] itd. Fašizam je, kao i komunizam, pretendirao na to da bude revolucija, a njegov je *Duce* bivši socijalist, koji je i u zrelim godinama nosio u džepu medaljon s likom Karla Marxa. U Hitlerovu pokretu ključnu su ulogu odigrale lijevo-nacionalističke, nacional-revolucionarne postrojbe SA, čiji je utjecaj on ubrzo po dolasku na vlast zauzdao. Konzervativni urotnici protiv Hitlera 1944 smatrali su ga, kako smo vidjeli, ljevičarskim uzurpatorom, Hitler i Staljin izmjenjivali su, u vrijeme potpisivanja pakta o nenapadanju, komplimente preko svojih suradnika i vjerojatno je među dvojicom diktatora bilo određenog osobnog divljenja. A kao što je Hitlerova politika imala svoju ljevičarsku dimenziju (nacional-*socijalizam*), tako je i Staljinova idolatrija države predstavljala tipičan desno-konzervativni stav.[142]

Fašizam i komunizam sličniji su nego što bi to ikada uzmogli priznati klasični komunisti i fašisti, ali su razlike među njima nezaobilazive, goleme i duboke.

---

[140] Na analogan način, u očima komunističke ljevice, i umjereno lijeva socijal-demokracija zadobiva fašistoidne crte, dočim sami fašisti centrumaški liberalizam, u njegovoj antipatiji spram države, doživljavaju gotovo istovjetnim s radikalno lijevim anarhizmom.

[141] U revolucionarnoj fazi, pak, i fašizam i komunizam skloniji su avangardi: pod Lenjinom to je Maljevičev suprematizam, a pod *Duceom* Marinettijev futurizam. Da je Hitler manje robovao svom akademskom ukusu, možda bi prigrlio sjajne njemačke ekspresioniste, od kojih se jedan od najistaknutijih, Emil Nolde, odmah oduševljeno priključio nacional-socijalističkom pokretu. Ovako, službena je politika Trećega *Reicha* osuđivala avangardnu umjetnost kao "izopačenu" (*entartete Kunst*), kao što je i staljinska Rusija nakon 1925 progonila apstraktne dekadente.

[142] Neovisno o ovim izvanjskim sličnostima, postoje i određene kombinacije ljevice i desnice unatoč njihovim razlikama, ili upravo zbog njih. One se mogu pratiti, uz ostalo, u njemačkom nacional-boljševizmu između dva svjetska rata, u Konzervativnoj Revoluciji ili u *Nouvelle Droite*. Svojevrsna, manje ili više prešutna koalicija sklopljena je u današnjoj Rusiji između bivših komunista i nekih krugova nacionalne desnice - ali više na temelju njihovih srodnosti: nostalgije za jakim sovjetskim imperijem i protimbe amerikanizmu.

Veliko neprijateljstvo porodilo je među njima i krvavi rat, koji je ipak bio više od obiteljske svađe i ploda "narcisizma malih razlika". Fašizam je, uostalom, znao iskreno oduševiti mase, dočim sivi i nesnosni komunizam nikada nije bio uistinu popularan. U pitanju su dvije ideologije, dva svjetonazora, dvije politike, dva ukusa, stila i mentaliteta. Nekom može biti drag jedan, nekom drugi, nekom nijedan, ali oni nisu isto. Kako bih pojasnio razlike između fašizma i komunizma, u nastavku ću donijeti jedan usporedni tabelarni pregled njihovih bitnih značajki, a nakon toga ću ga, u dijelovima gdje je to potrebno, ukratko komentirati.

FAŠIZAM	KOMUNIZAM
1. NIETZSCHE	MARX
2. MUSSOLINI, HITLER	LENJIN, STALJIN
3. REALIZAM	UTOPIJA
4. A-IDEOLOGIČNOST	IDEOLOŠKI TEROR
5. IRACIONALIZAM	RACIONALIZAM
6. VOLUNTARIZAM	DETERMINIZAM
7. IDEALIZAM	MATERIJALIZAM
8. LJUDI SU RAZLIČITI (DIVERSIZAM)	LJUDI SU JEDNAKI (EGALITARIZAM)
9. NADČOVJEK	TOTALNI ČOVJEK
10. ELITIZAM	PLEBEJSTVO
11. ARISTOKRACIJA	DEMOKRACIJA
12. VOĐA	CENTRALNI KOMITET
13. NACIJA	INTERNACIONALIZAM
14. ORGANSKA DRŽAVA	KLASNA BORBA
15. SNAŽNA DRŽAVA	PROJEKT ODUMIRANJA DRŽAVE
16. ODMJERENE SLOBODE	TOTALNI NADZOR
17. MOBILIZACIJA MASA	MANIPULACIJA MASA
18. IMORALIZAM	OSTVARENJE MORALA
19. A-HUMANIZAM	HUMANIZAM
20. MILITARIZAM	PACIFIZAM
21. IMPERIJALIZAM	MISIONARSTVO
22. PROŠLOST (RIM)	BUDUĆNOST (SEKULARNI MILENIJ)
23. MUŽEVNE KREPOSTI	ŽENSKA EMANCIPACIJA
24. HEROJSKA TRAGIKA	TRIVIJALNI OPTIMIZAM
25. ARANŽIRA SE S CRKVOM, MONARHIJOM	MILITANTNI ATEIZAM, DOGMATSKO REPUBLIKANSTVO
26. PRIMAT POLITIKE	PRIMAT EKONOMIJE
27. KORPORATIVIZAM, TOLERIRANJE KAPITALA	SAMOUPRAVLJANJE DRŽAVNA, PLANSKA PRIVREDA
28. PRIVREDNI RAST	PRIVREDNI NAZADAK

Uspoređujući fašizam i komunizam, imam pred očima *idealne tipove*, dakle pojmove koji ne nastaju uobičajenim apstrahiranjem iz iskustva, nego izvođenjem do skrajnjih konzekvenci, zaoštravanjem, pročišćavanjem onoga što je za dani fenomen bitno, uz njegovo oslobađanje od svega onoga što njegovoj ideji protuslovi. Promatram ih kao idealne tipove, kao što se može govoriti i o idealnim tipovima desnice i ljevice, demokracije i aristokracije, muškarca i žene, svjestan da u konkretnoj praksi nijedan pojedinačni slučaj ne odgovara posve idealnom tipu, nego da može sadržati i neke značajke onoga drugoga.

Nietzsche i Marx samo su misaoni prvaci dvaju smjerova koje razmatram, a niz ostalih njihovih intelektualnih predstavnika spominje se na drugim mjestima ove knjige. Također su Mussolini i Lenjin pravi pokretači fašističke odnosno komunističke politike, a Hitler i Staljin su njihovo djelo tek nastavili ili djelovali po njihovu uzoru, uza sve svoje posebnosti, dakako. Odnos Hitlera i Mussolinija poslije se preokrenuo: od oduševljenog učenika, Hitler je postao nekom vrstom patrona, koji je uspostavio nad *Duceom* političku nadmoć snagom svojega fanatizma, ali i svoje vojske, pa je 1943, spasivši vođi fašizma čak i goli život, postao u odnosu prema njemu nedvojbeno dominantnom figurom.

U tabelarnoj usporedbi govori se o fašističkom *realizmu*, ali i *iracionalizmu*. Oni se isključuju samo na prvi pogled. Prosvjetiteljski racionalizam, čijom se sljednicom drži i komunistička ideologija, operira posve nerealnom slikom čovjeka: Rousseau poučava kako je čovjek dobar, ali su ga iskvarile institucije. Kada je u filozofovu tekstu naišao na to mjesto, papa Pio VI zaklopio je knjigu, i nije htio dalje čitati. Kršćanskom realizmu, koji s Kršćanstvom dijele i konzervativna i fašistička desnica, neupitna je činjenica čovjekova nesavršenstva, pokvarenosti; Kršćanstvo će reći - Pada, istočnog grijeha. Prosvjetiteljski racionalizam konstruira irealnu ljudsku narav i namjenjuje joj utopijsko ispunjenje; Francuska revolucija i "diktatura proletarijata" pokazali su da to ispunjenje ne može ispasti drugačije doli kao vladavina terora. Marksistički mislilac György von Lukács tužio se na "razaranje uma" od Schellinga do Hitlera, misleći na pomrčinu prosvjetiteljskoga *ratio*. Ali autentični um, duh, intuicija, stvarnije dohvaćaju stvarnost negoli *ratio* i racionalizam.

Fašistički *voluntarizam* nadovezuje na rimske muževne kreposti, ali i na Machiavelliev nauk o *virtù*, o junačkoj snazi kojom se može zauzdati i pobijediti *fortuna*: sreća, slučaj, sudbina. U djelu Carla Schmitta, pravnog filozofa bliskog njemačkom nacional-socijalizmu, preuzima se kult muževne volje u obliku decizionizma, teorije o upravljanju državom putom donošenja odluka umjesto parlamentarnih brbljarija. Schmittov decizionizam, kao i fašistički voluntarizam, predstavljaju se rado kao zagovor puke formalne odlučnosti *ex nihilo*, bez obzira na svrhovite sadržine kojima bi ona imala poslužiti. No ipak, u praksi fašističke

politike konkretni se ciljevi, *volens-nolens*, ubrzo kristaliziraju: jaka država, samosvjesna nacija, nacionalna harmonija i veličina... S druge strane, komunistička ideologija naslijedila je hegelijansko-marksistički *determinizam* (s još dubljim korijenima u modernih mudroslova poput Hobbesa, Spinoze i Holbacha) koji niječe slobodu volje, pa joj je stoga stran voluntaristički decizionizam "skrojen" po mjeri slobodnog stvaratelja, velikog čovjeka, Nadčovjeka. Pokreti masa i iznimnih pojedinaca uvijek se u marksizmu shvaćaju kao plod (naglavce okrenutog, tj. materijalistički shvaćenog) hegelijanskog "lukavstva uma", koji se ljudima kao marionetama koristi za svoje svrhe.

Idealizam i materijalizam u našoj tabeli ne treba shvatiti kao metafizičke ili ontološke odabire. Riječ je o općenitoj etičkoj usmjeridbi. Fašistički pokreti nošeni su redovito plemenitom silom oduševljenja, vjere u ideju, u viši, malne mistični smisao individualnoga života posvećenog zajednici, herojske pripravnosti na žrtvu i smrt; u komunizmu, pak, prevladava racionalistička doktrina, pa se marksizam ne zove slučajno (ali pogrješno) "znanstvenim" socijalizmom. Čitav patos marksističkog komunizma potječe od žalopojki nad materijalnim položajem nižih klasa; unatoč u nedoglednu budućnost projiciranih vizija "totalnog čovjeka", kao bića samosvijesti i društvenosti, slobode i stvaralaštva, - komunizam je sav posvećen konstrukciji ekonomskog blagostanja, dočim u konačnici ne postiže čak ni to, dapače!

Jedna od ključnih razlika fašizma prema komunizmu, uz ovu otvorenost transcendiranju pojedinačnoga bića, leži i u dosljednoj fašističkoj protimbi spram prosvjetiteljsko-demokratske, pa stoga i komunističke dogme o jednakosti ljudi. Fašizam je do srži zaokupljen odobravanjem *ljudskim razlikama*, njihovom obranom, razvijanjem i produbljavanjem. Fašizam je u uvjetima modernoga svijeta pokušao obnoviti aristokratsko načelo, vladavinu elite, odabranih a ne izabranih, određenih Božjim usudom a ne hirom biračkoga "tijela". Fašizam traži i ujedno izgrađuje organsku, korporativnu, solidarističku nacionalnu zajednicu. Ona ne odlučuje većinom pogrješivih atomiziranih glasova, nego kroz dosluh s plebiscitarno prihvaćenim Vođom, na kojega je, u vjeri i odanosti, delegirala svoju kolektivnu volju. Premda i u komunizmu ima "doživotnih", apsolutnih i nedodirljivih "narodnih lidera", oni su u pravilu lišeni svake uvjerljivije karizme, i obično predstavljaju tek istaknutije funkcionare partijske nomenklature, koji se održavaju na površini tako dugo dok ih trpe drugovi iz "ce-kaa". Nasuprot svim tim birokratskim mediokritetima[143], brojni fašistički vođe zrače iznimnom

143 Sjetimo se samo sivih, smrtno dosadnih i ubitačno praznih "genseka" iz komunističkoga lagera poput Brežnjeva i Kosigina, Gomułke i Husaka, Honeckera, Kadara, Živkova, ili pak jednog Ceauşescua koji nije imao nimalo više šarma i atraktivnosti od svih njih, jedino je bio okrutniji i nešto bolji govornik. Iznimaka, doduše ima: Castro, pa, na određen način, i Enver Hoxha i J. B. Tito - muževi su nedbojbene karizme. Mao

kreativnom snagom, životnim poletom, urođenom karizmom, sposobnošću neodoljivog vladanja masama, njihova mobiliziranja, oduševljavanja na velika djela.

Fašizam se upadno razlikuje od komunizma i svojim odnosom prema *naciji*: on je čuva, razvija i jača, komunizam je niječe, utapa u internacionalističkom zajedništvu i razbija kroz klasnu borbu.[144] Fašizmu se ritualno spočitavao ekscesivni nacionalizam, šovinizam i rasizam. Ali nacija ne ide bez nacionalizma, puko domoljublje ne dostaje njezinoj obrani i samopotvrđivanju. Zapravo je samo nacional-socijalizam od svih fašističkih pokreta razvio i donekle u praksi primjenjivao određeni rasni nauk. Tomislav Sunić pokazao je, međutim, kako ni NS nije bio strogo dosljedan svojemu arijskom ekskluzivizmu. S jedne strane, on je vodio krvavi rat protiv arijskih Anglosasa, Britanaca i Amerikanaca. S druge strane, nije ga opterećivalo dogmatsko protuslavenstvo, inače se ne bi mogao osloniti na usluge Hrvata, Slovaka, Ukrajinaca, Bjelorusa u redovima međunarodnih SS-postrojbi i cijeniti njihova vojnička postignuća.[145]

Doktrinu o ograničenom suverenitetu nisu izmislili fašisti, nego komunisti (i američki globalisti). Fašistički nacionalizam i fašistička kvaziidolatrija države znače ujedno i prihvaćanje nacionalnog i državnog suvereniteta. Tuđu se nacionalnu državu može napasti i pokoriti, ali joj se ne može uskratiti poštovanje.[146] Tridesetih je godina[147] u Europi djelovala neka vrsta fašističke internacionale, koja je više nego sovjetska kominterna cijenila razlike i samosvojnost pojedinih naroda. Na to držanje danas nadovezuju novodesničarski "etnopluralizam" i napori na stvaranju jedne internacionale europskih desnih nacionalista.

im nije odveć nalik, on je lenjinistički guru na kvazikonfucijanski način, a čelnik korejskih komunista Kim Il-sung voštani ateistički bog marksizma-lenjinizma Dalekog Istoka. - Posve su, međutim, nešto drugo moćne, strastvene, vatrene figure jednog Mussolinija, Hitlera, mladoga Prima de Rivere, Degrellea, Mosleyja, Codreanua, Szalasyja... ili markantne, autoritarne stature očeva nacije Salazara, Franca, Pavelića, Horthyja, Antonescua...

144 U Hrvatskoj dobro nam je poznato što je značio nacionalni "genitiv" (prema slavnom eseju Smiljane Rendić): "narodi Hrvatske" (koliko li ih je to samo bilo?! još i više nego u današnjoj BiH!), "ustanak naroda Hrvatske", "Sabor SR Hrvatske", "društvo književnika Hrvatske"... Dakle, postojala je neka država koja to i nije bila, ali se njezin narod nije smio nazivati svojim imenom i pridjevom, nije smio postojati iz ljubavi prema internacionalizmu (i bezdomovinskom proletarijatu), i iz obzira prema - nacionalnim manjinama (zapravo gazdujućoj, srpskoj)!

145 Sunić usto upozorava i na znakovitu činjenicu da se u redovima međunarodnih dragovoljačkih SS-postrojbi borilo više od jednog milijuna ratnika, dočim ih je, ljevičara, u španjolskim internacionalnim brigadama bilo svega 35 tisuća! Fašizam je, podsjeća Sunić, bio masovni i međunarodni pokret, i obuhvaćao je sve slojeve (a ne samo "krupni kapital"! - M. Sch.). - Usp. Tomislav Sunić, "Sličnosti i različitosti, srodnosti i opreke između fašizma i komunizma", *Hrvatsko Slovo* br.141 (= 2. I 1998).

146 Kada je Hitler u ranu zoru obišao osvojeni Pariz, nije zapovijedio da ga se sravna sa zemljom, već se popeo na Montmartre i s uzvisine, ispred crkve Sacre Cœur, tumačio svojim suradnicima, kao nesuđeni arhitekt, sve dijelove grada - premda je prvi (i posljednji) put bio u Parizu!

147 Točnije, 1928-36.

Fašizam ima posve drugačiji odnos prema naciji nego komunizam. Za fašiste, nacija je veličina nalik božanskoj, i fašizam je nerijetko u pogibli da se prepusti poganskoj idolatriji nacije.[148] On je hoće spasiti, ozdraviti, ujediniti, hoće je povesti, mobilizirati, uvećati i osnažiti, uzdignuti na višu razinu bitka.[149]

Premda se počesto u solidarnosti vidi pretežito ljevičarska vrednota, ona je uključena u temeljne pretpostavke fašističkog shvaćanja države. Država je organska zajednica svih svojih sastavnica, stališa i korporacija, koje moraju funkcionirati skladno, u međusobnoj povezanosti, jedna drugu pomažući i štiteći kako bi opstala cjelina. Fašizam ne skriva svoju naklonost za *jaku državu*. U komunističkoj praksi država također jača, prema staljinskom nauku da prvo mora dokraja ojačati, ali samo zato da bi u projekciji humanističkoga povijesnog *eshatona* konačno "odumrla". Zato u biti svoje ideologije komunizam nije srodan fašizmu, nego anarhizmu. Privremeni i uvjetni komunistički etatizam, međutim, najzaslužniji je za olako i površno poistovjećivanje fašizma s komunizmom (ili obratno), koje nam dolazi iz tabora liberalnih demokrata.[150]

Kao i desnici uopće, fašizmu se osobito rado spočitava da je *nemoralan i nehuman*.[151] Činjenica je, međutim, da je svaka politika manje ili više "ne-moralna", a fašizam se u tome razlikuje možda utoliko što tu crtu ne nastoji prikrivati. A nasilje i agresivnost u ljudskoj su naravi, poznamo ih tisuće godina, i nije ih izu-

[148] U nacional-socijalizmu ovo je shvaćanje nacije izraženije negoli u talijanskom fašizmu. Za Hitlera, naci-ja je ključna vrednota, kojoj država ima služiti tek kao sredstvo. Kod Mussolinija, pak, u prvom je planu država, njoj sve ima biti podređeno, a sama je nacija napokon tek djelo države. No, bez obzira na finese, zajednički je temelj nacija konstituirana u državu, ili nacionalna država.

[149] Fašistički je *patriotizam* zapravo više usmjeren normativnoj viziji nacije, onakve kakva tek može i treba nastati: velika, samosvjesna i probuđena. Što to znači, može nam biti jasnije kada osmotrimo stanje današnje Hrvatske, suočene s veleizdajom vladajuće klike, općenitom krizom na rubu kolapsa i ponovnim cvjetanjem najpogubnijih značajki hrvatskoga narodnog karaktera: podaništva, nesloge i jala. Iznimni muževi intenzivno ćute, kako se za ovakav narod ne vrijedi žrtvovati: valja nam stvoriti novi, bolji narod Hrvata, koji će tada biti i vrijedan uščuvanja - Jüngerova "organska konstrukcija" (v. u ovoj knjizi o Konzervativnoj Revoluciji, a napose fusnotu br. 93!).

[150] Komunistički etatizam zapravo je - u praksi, ne u teoriji! - još i izraženiji od fašističkog. Mussolini je otvoreno zagovarao "totalnu državu", državu koja tek ima stvoriti (talijansku) naciju, i time najavio kako ni jedna oblast života ne će biti izuzeta iz nadzora (točno po receptu staroga Platona iz *Zakona*). Ali, i Mussolinijev fašizam i Hitlerov nacional-socijalizam ostavili su brojne oaze, "niše" slobodnog raspolaganja onkraj svemoćne državne kontrole: u filozofiji i znanosti, djelomice u umjetnosti, u religiji i privatnom životu. Za razliku od njih, Staljinov komunizam zaposjeo je sve te oblasti, ako ih nije posve dokinuo (ili to barem uznastojao). Staljin je osobno dirigirao i piscima i skladateljima, promovirao se u vrhovnog arbitra filozofije, lingvistike i genetike (što bi fašističkim diktatorima bilo nezamislivo), i na duhovnom planu ništa se nije moglo dogoditi bez njegova blagoslova. Stoga se staljinski komunizam ponajviše približio modelu totalitarnog sustava, dočim su pojedini fašizmi u različitoj mjeri povezivali sastavnice totalne i autoritarne države.

[151] Kako daleko može ići ova obrana "humanog komunizma", pokazuje komentar jugonostalgičnog sociologa Zorana Malenice "Fašizam i komunizam", objavljen u *Nedjeljnoj Dalmaciji* br. 1519 (= 2. VI 2001).

mio fašizam. Ćudoredni se pak problem na razini nacionalne zajednice postavlja drugačije nego u odnosu pojedinaca. Između individualnih ljudi očekuje se i traži posve izravno i bezuvjetno ćudoredno ponašanje. Nacije i države preko svojih vođa odgovorne su svojim pripadnicima. Kako bi prema njima nastupile ćudoredno, moraju ponekad povrijediti interes i integritet onoga koji ih izvana, aktualno ili potencijalno, ugrožava. U okviru nacije i države, ponašati se altruistično znači biti nacionalno egoističan. Toga se drže i Roosevelt i Truman i Churchill, Staljin i Tito, pa dakako i Hitler i Mussolini. Današnja Amerika, zemlja sustavno genocidne tradicije (Indijanci, Crnci, Nijemci, Japanci...) pretendira na status globalnog rasadnika sveopćeg moraliteta i sudila bi čitavu svijetu, zabranjivala mu suverenitet, samoobranu, smrtnu kaznu, a njezinim čelnicima ne pada na pamet da to isto prepišu kao spasonosni recept svojoj domovini. Zapadnjačke države vjeruju kako su otkrile tajnu "moralne politike" možda zato jer im u parlamentima sjede "izabrani zastupnici", premda ta okolnost nema nikakve veze ni s moralom, niti sa zdravom politikom. I komunistička su carstva počinila velezločine u ratu i u miru, ali su se opravdavala povijesnom promišlju i revolucionarnom misijom u službi emancipacije međunarodnog proletarijata.[152] Samo fašisti jasno uviđaju i otvoreno priznaju kako je čovjek zvijer, ratoborna, pa i okrutna. Zar bi licemjerni poricatelji bjelodanoga zbog svoje dvoličnosti i tobože "dobrih nakana" trebali zavrijediti moralnu aureolu?

Kada se u fašizmu ističe *militarizam* i *imperijalizam*, time se ne tvrdi da ih je komunizam lišen, već samo kako oni za njega nisu bitno karakteristični. Komunizam glasno propovijeda o "razoružanju", dočim se fašizam naoružava.

Autor se posebno posvećuje apologiji jugo-samoupravne varijante komunizma, priznajući staljinskom smjeru ipak neke grijehe. Hrvatski fašizam za Malenicu je daleko pogubniji nego hrvatski komunizam, jer autoru je savršeno svejedno što hrvatski komunizam niječe hrvatsku državu, a hrvatski je fašizam afirmira. Dapače, on hrvatskom fašizmu upravo uzima za zlo veličanje države i nacije, zagovaranje organske zajednice, prirodne nejednakosti i "kulta vođe", te odbacivanje formalne demokracije. Iz toga bi očito valjalo zaključiti da Malenica više voli umanjivanje i nijekanje države i nacije, mehaničku zajednicu, neprirodnu jednakost i prepuštanje naroda na milost i nemilost samome sebi. Tako nekako i jest: u nenarodnom socijalizmu umjetne jugovine Malenica otkriva "humanizam" (?!), solidarnost (?!), socijaldemokraciju (?!), gospodarski napredak (?!), nepotpuni (?!) totalitarizam i ostale stvari kojih u njemu nema, kao i jednakost, ravnopravnost spolova, proleterski internacionalizam, ateizam i ostale stvari kojih ne bi trebalo biti. Nijekanje nacionalne slobode u jugo-komunizmu ne spominje, jer ga ne zanima. Tako proizlazi da je komunizam bolji od fašizma jer je genocidan. *Quod erat demonstrandum.*

[152] U marksističkoj filozofiji pohranjena je zamisao o "ozbiljenju ćurodeđa", o njegovu odumiranju u društvu budućnosti, u kojemu ne će više biti protuslovlja između moralnih normi i ponašanja: kada svi ljudi postanu dobri, suvišno će biti propovijedati im dobrotu. Temeljem ovih utopijskih konstrukcija opravdavati povijesne komunističke zločine, ipak je previše! Uostalom, žrtava je komunizma bilo daleko više nego žrtava fašizma - koje su povezane skoro isključivo za ratne godine, dok je komunizam slagao svoje hekatombe u desetljećima mira, i to sustavnije, globalnije, kako zamjećuje Tomislav Sunić (*ibid.*). Fašizam je, osim toga, i nastao kao reakcija na komunističku despociju (i demokratsku dekadenciju), pokušavši iznaći treći put politike, onaj koji danas svojataju nitko drugi nego olinjali i potrošeni liberali i socijal-demokrati.

Naoružava se i komunizam, ali to licemjerno prikriva, a skrajnji mu je cilj svijet bez ratova - koji bi, dakako, morao pretpostaviti bitnu promjenu ljudske naravi, promjenu koja nije u ljudskoj moći. S druge strane, imperijalizam je samo jedna od značajki nekih fašizama, i fašizam uopće ne može se samo po njoj prosuđivati. U praksi pak i komunizam, a osobito demokratski liberalizam, mogu biti i izričito imperijalistički. Imperijalizam i jest produkt liberalnog glavničarstva, kojemu je bio i ostao neophodnim oruđem za proširivanje tržišta (to uviđa marksizam), dočim komunizam, u formalnom smislu poput negdašnjeg Kršćanstva, poduzima imperijalne pohode radi misioniranja nauka, a fašizam, kao i klasični Rim, u cilju samopotvrđivanja i uvećanja slave i moći.

Kada se veli da je fašizam "*okrenut prošlosti*", imaju se na umu njegov inherentni konzervatizam, njegova ukorijenjenost u uzvišenoj rimskoj povijesti i krepostí, te volja za obnovom nekoć zbiljske veličine. Fašizam, svakako, njeguje u sebi i futurističku dimenziju - ta prišli su mu talijanski futuristi! - ali se ona manje odnosi na neku povijesnu budućnost, u kakvu marksizam projicira svoje snove o totalnom čovjeku i odumiranju države, a više na kult tehnike koja nam stoji na raspolaganju već u sadašnjosti. Marksizam je pak jedna vrsta sekularnog mesijanizma i milenarizma, koji je sebi zadao ostvarenje "kraljevstva nebeskog" već na Zemlji, uspostavom Novog čovjeka i novog društva. U tom pogledu, sovjetski komunizam nadovezuje na rusku pravoslavnu tradiciju, koja je u Moskvi vidjela "Treći Rim" (nakon pada Zapadnog i Istočnog Rimskog Carstva). Samo, marksistički je Rim sekularan, materijalistički i - budući. U marksizmu nema tradicije kojoj bi se valjalo obraćati: sve što je vrijedno uščuvanja, samo po sebi je dijalektički već preuzeto u ono sadašnje i buduće, a čitava je prošlost konačno tek jedan veliki nesporazum, puka predpovijest, nakon koje prava, dostojna povijest ljudi, posredovana proleterskom revolucijom, tek ima uslijediti.

Za razliku od ovog, trivijalnog utopijskog marksističko-komunističkog optimizma, fašizam je, kao i vojnik na bojišnici, zaogrnut slutnjom moguće propasti i stoga ga resi *junački tragizam*; on izriče DA životu i kada ga ovaj ne štedi i kada ga podsjeća na svoju konačnost. U komunizmu pak nema ničeg tragičnog, jer u njem nema veličine: samo veličina je tragična, a nesreće koje je posvuda pred sobom sijao i umnažao, nisu tragične, nego su naprosto nesreće. Komunizam je naivno optimističan, njemu je stran uvid konzervativne mudrosti[153] koja govori da nema ničega bitno novog pod Suncem, da je život život-na-smrt te da, uza sve

[153] Ta je mudrost dostupna i konzervativnim revolucionarima, ekstremnim desničarima, koji u sebi ćute snagu pokretati bure i oluje, premještati planine, potresti Zemljom, - ali u svom srcu pouzdano znadu da i najuzvišeniji ljudski pothvat mora naići na granice, da su ljudske moći slabe i djela trošna, i stalno im lebdi pred očima da je i sva veličina Rima prohujala u nepovrat. Ono dokraja zbiljsko, neuništivo, može svoje temelje udariti samo s onu stranu vremena, u nebeskoj Vječnosti.

blistave uzlete ljudskoga duha i nacionalnih kolektiviteta, na koncu ne predstoji nikakav dosadni zemaljski raj u kojemu su svi ljudi jednaki, dobri i "stvaralački", a sve krave crne (ili crvene), nego da su na Zemlji konačno sigurni samo posvemašnje sustajanje i zdvoj.[154]

[154] Sve u svemu, fašizam je, kao obnova tradicionalne aristokracije, kao autoritarna diktatura, arhetipska desnica - iskonskiji, temeljniji i "stariji" od prije njega nastalog komunizma, koji je, međutim, u biti tek jedna moderna eklektična mješavina plebejske demokracije i oligarhijskog pseudoelitizma s tiranijom centralnog komiteta i despocijom najjeftinije utopijske laži. - Koliko se god u liberalnom taboru površno uspoređivalo fašizam s komunizmom, toliko su se neke dublje povezanosti, paradoksalno, otkrivale između ekstremne fašističke desnice i ultralijeve doktrine i prakse anarhizma. Nije tu, dakako, riječ tek o obostranoj sklonosti teroru i crnim košuljama. Desni mislioci kakav je Ernst Jünger nazivali su se "anarhima" - ne anarhistima kao pristašama i vjernicima jednoga univerzalnog pokreta za popravljanje čovječanstva, nego iznimnim ljudima kojima je, po Nietzscheovu receptu, dopušten suveren život s onu stranu državne stege. Jünger je u tom smislu govorio kako je bolje biti delinkvent negoli građanin. Osim toga, anarho-sindikalisti su bitno utjecali na fašizam: Sorel ga je nadahnuo, a Lagardelle i Michels su mu se priključili. Anarho-sindikalistički nauk o sili i nasilju, o radničkoj eliti, o iluziji napretka, o propasti marksizma, o laži parlamentarizma, o korisnosti pragmatizma, potom, anarhističko shvaćanje autonomnog čovjeka, anarhistička protimba klerikalizmu, voluntarizam i vitalizam svojstveni anarhističkom duhu, napokon, potreba da se najprije nesmiljeno, bez ikakva respekta, sruši postojeća bijeda (kako bi se potom moglo graditi sve Novo) - dodirne su točke između ekstremne desnice i ekstremne ljevice. Te su srodnosti nedvojbene unatoč svim ključnim razlikama, od kojih se najvažnija sastoji u nesuglasju fašističke autoritarno-hijerarhijske države, stvorene po mjeri nesavršenog, ropskog čovjeka mase, i anarhističke protimbe svakom autoritetu i državi, temeljem naivne prosvjetiteljske vjere u "dobrog čovjeka".

ŠTO JE TO - FAŠIZAM?

U današnjoj općenitoj demokratskoj uporabi riječi i pojmova, kao i u dojučerašnjoj komunističkoj - fašizam je bez konkurencije najgori politički poredak svih vremena, čisto nasilje i nemoral, jedinstveni program uništenja ljudske rase, apsolutno zlo, naposlijetku, sve ono što se nekom ne sviđa, pa bio to, kako vidjesmo, i sam antipod fašizmu, komunizam. Zbiljski je fašizam, međutim, nešto posve drugo. Ta je riječ izvorno oznakom za osebujni *novum* što ga je sobom, u Italiji ranih dvadesetih godina XX stoljeća, donijela akcija Benita Mussolinija i njegovih pristaša. Fašizam je politički pokret, model vladanja državom, on je jedan neusporedivi psihosocijalni i etičko-estetski stil, napokon, on je, premda isprva ponešto nevoljko, oklijevajući, htio-ne htio morao postati i skupom načelnih, teoretskih, ideoloških stavova. On je, u svakom slučaju, nešto mnogo više od univerzalne zloće, i nešto stubokom različito od "diktature najreakcionarnijih dijelova industrijskog i financijskog kapitala", na što su ga, svojom zagriženom i za realnosti našega svijeta slijepom simplifikacijom, pokušali svesti kukavni marksisti.

Stoga se sada ne radi više o tome da se, po tisućiti put, do u beskraj, ponavljaju ljigave lamentacije o broju žrtava za koje je odgovoran Adolf Hitler. Ne može biti riječi ni o ustrajavanju pri otrcanoj demagoško-propagandističkoj, polemičkoj uporabi fašizma kao riječi-batine za borbu protiv svega nepoćudnog i nepodobnog, pa, uz politiku, i u umjetnosti, znanosti, jeziku, mentalitetu, seksualnosti i posvuda gdje fašizma, barem danas, nema. Cilj je, naprotiv, promisliti što uistinu jest, i kako je uopće (bio) moguć, taj zagonetni i ambivalentni fenomen fašizma u kasnim danima ovovjekovlja. Je li fašizam tek - nekome - korisna laž, ili je ipak, barem dijelom, i neugodna istina?

Riječ "fašizam", kojoj je danas pripala tako podla i manipulativna primjena, ima jednostavnu i, kao i riječ "desnica", takorekuć "slučajnu" etimologiju. *Fasci* su, naime, talijanska inačica za latinsko *fasces* : snop povezanoga pruća (sa zataknutom sjekirom) što su ga za rimske Republike, u pratnji konzula, pretora ili diktatora, nosili liktori, sluge visokih državnih dužnosnika, rastjerujući puk kako

bi moćnici mogli proći. *Fasces* su simbolizirali zaglavni ili kazneni sud, u čije su ime djelovali liktori. U XIX st. talijanski sindikalizam prihvatio je za sebe naziv *fasci rivoluzionarii*, da bi se razlikovao od političkih stranaka. Danas bismo u liktorskom i fašističkom snopu svakako vidjeli i moć onoga jedinstva koje je uvijek više od zbroja svojih dijelova: pruće udruženo u snop neraskidivo je. Nacija, država, nisu samo skup izoliranih pojedinaca, nego organska zajednica, veličina višega reda. S druge strane, ako je tako složni svežanj na neprijateljskoj strani, valja se protiv njega boriti, ali se pritom mora uporabiti sjekiru: kao što se i gordijski čvor može razvezati samo presijecanjem, Aleksandrovim mačem.

Talijanski se fašizam pojavio u trenutku kada se i nad Italiju nadvila silna pogibao boljševičkoga prevrata, a liberalna se parlamentarna demokracija iscrpljivala u svojim već tada očitovanim partitokratskim natezanjima bez smisla i bez vidljivoga konca. Rasap i dekadencija, izbijanje na površinu deklasiranih elemenata, razočaranih veterana iz I Svj. rata, posvemašnja kriza - sve je to doprinijelo da iz donedavnog marksističkog socijalista i protivnika talijanskog ulaska u rat izraste neocezaristički vođa, koji će u malo godina orisati obrise posve novoga političkog modela u svijetu Moderne, nadahnutog na starim autoritarnim, elitističkim, aristokratskim poredcima - fašizma.

Mussolini je 1915 raskinuo s talijanskim socijalistima, a 1919 utemeljeni su *Fasci Italiani di Combattimento* (Borbeni talijanski snopovi), od kojih je, na Rimskom kongresu 1921, nastao *Partito Nazionale Fascista*, da bi u listopadu 1922, Maršem na Rim, dospio na vlast: isprva u koaliciji, a za koju godinu samostalno. Već 1924 fašisti imaju većinu u Parlamentu, a 1925 Mussolini započinje nepuna dva desetljeća svoje diktatorske vladavine. Fašisti su 1927 izdali glasovitu *Carta del Lavoro* (povelju rada) s načelima korporativne privrede, 1929 je zapečaćena pomirba s Crkvom, 1936 se fašistička Italija pridružila osovinskim silama i anti-Kominterna paktu, iste godine anektirala je Abesiniju, 1939 okupirala Albaniju, 1940 pokazala aspiracije u ratu protiv Francuske (tražeći teritorije Korziku i Nicu), doživjela neuspjeh u Grčkoj i Egiptu, slijedeće godine Rimskim ugovorima s Hrvatskom nakratko dobila dijelove Dalmacije, da bi Veliko fašističko vijeće 1943, nakon gubitka Afrike i savezničkog iskrcavanja na Siciliju, svrgnulo *Ducea*, koji poslije kapitulacije Italije (i epizode sa zarobljeništvom, iz kojega ga oslobađa Hitlerov komandos Otto Skorzeny) na sjeveru osniva svoju *Repubblica Sociale Italiana* (*Repubblica di Salò*), vraćajući se nekim lijevim zasadama izvornoga fašizma. Kratkotrajno i bez nade: 28. travnja 1945 strijeljaju ga talijanski komunistički partizani i mrtvoga ga vješaju, prepuštajući njegovo tijelo mrcvarenju podivljale rulje. - U ratu se fašistička Italija nije proslavila, ali je iznutra bila stabilna i jaka, skladna, "totalna" država stege, karizme i autoriteta, reda i rada, hijerarhijske vlasti i nacionalne euforije.

Momci koji su 23. ožujka 1919 na milanskoj Piazza San Sepolcro utemeljili fašističke postrojbe, bili su odvažni mladi ljudi, romantični idealisti, protudemokratski, protuliberalni i protukomunistički elitisti. Njih nije okupio svjetonazor, ideološki nauk, koliko ih je povezala i osokolila volja za djelom. Bili su spremni na sve, ali nisu točno znali što je to. Iz ranih dana fašizma potječe glasovita Mussolinijeva izreka da je njegov program jednostavan - hoće vladati Italijom. Jer, reče, ne manjkaju Italiji programi, već ljudi i volja. Taj izvorni aktivizam i decizionizam pokreta ipak je morao usisati kakvu idejnu strukturu, koliko god se u fašizmu ciljem rado smatrao čisti akt, svakako više negoli neka artikulirana svrha.

Kada je sazrijelo vrijeme da se formulira fašistička "ideologija", ona je nastala na neki način *Duceovom* "direktivom": u ljeto 1924 on je zaključio da fašizmu treba doktrinarnog korpusa, inače će pokret umrijeti, ili, još gore, počiniti samoubojstvo. Dao je čak i rok - dva mjeseca! - a nacrt je temeljnih načela sastavio glasoviti filozof Giovanni Gentile. Tekst je preradio i razradio sam Mussolini, i u tom obliku on je ušao u *Talijansku enciklopediju.* Gentile je fašističku filozofiju izvodio iz svojega aktualističkog idealizma, koji, na tragu Hegela, čitavu zbiljnost razumije kao samodjelatnost tvoriteljskog duha. No, fašistička misao preuzima od Hegela, uz njegov spiritualizam, i shvaćanje moćne države kao realizacije ideje ćudoređa.

Za fašiste, temeljem Gentile-Mussolinijeva nabačaja, država je nadindividualna veličina koja konstituira naciju,[155] ona je organsko jedinstvo koje otjelovljuje duhovnu stvarnost nacije. Država ima apsolutni autoritet, ona mora i smije totalno zahvatiti volju, misao i osjećaje[156], i za nju su opravdane i potrebne plemenite

---

[155] Na primjeru shvaćanja odnosa države i nacije mogu se pokazati razlike između pojedinih tipova fašizma. Talijanskom je fašizmu izvorište i temelj - država. Ona naciju takorekuć tek konstituira. U njemačkom nacional-socijalizmu (vidi se to već u Hitlerovim razmatranjima kroz knjigu *Mein Kampf*) je obratno: narod, nacija, shvaćena jednim dijelom i kao koncentrat rasne substance, ključna je vrednota, a država, snažna dakako, istom je instrument njezinih ciljeva. Rasistički element talijanskom je fašizmu, za razliku od njemačkoga, uglavnom stran, pa je *pro forma* protužidovske zakone donio tek 1936. Rumunjski je fašizam *Željezne garde* izrazito kršćanski, dočim talijanski Crkvu tek uzima u obzir kao političkog partnera (*Conciliazione* iz 1927!), a njemački je prema kršćanskim crkvama na distanci i prigodice koketira sa stanovitom poganskom renesansom. Unatoč svih osebujnosti pojedinih fašističkih pokreta (zbog kojih povjesničar i istraživač fašizma Ernst Nolte i govori o *fašizmima* u množini), ovdje izložene crte fašizma uglavnom su zajedničke svim njegovim varijantama i one, uza sve posebnosti, opravdavaju i baratanje zajedničkim, jedinstvenim pojmom fašizma. - Slično, uostalom, *mutatis mutandis*, vrijedi i za komunizam / komunizme!

[156] Ipak, uz ostale, i Alastair Hamilton ističe kako zahvaljujući *Duceovim* kompromisima (s Krunom i Crkvom, ali i sa svojima!), kao i razlikama u uvjerenjima među vodećim fašističkim ideolozima, talijanski fašizam nije nikada mogao postati uistinu totalitarnim. - Najčišći primjer totalitarne države za sada je, bez konkurencije, Staljinova Sovjetska Rusija.

junačke žrtve: dužnost, a ne pravo, pridaje u fašističkoj vizuri neuništivo dostojanstvo svakom pripadniku nacije.[157] Organsko poimanje države dovodi fašiste i prihvaćanju korporativnog privrednog ustroja, s korijenima u cehovskom sustavu Srednjega Vijeka i kršćanskom socijalizmu. Korporativna država sredstvo je nadvladavanja klasnoga rata, mira rada i kapitala pod patronatom fašističke države, te uspostave trećega puta: s onu stranu komunističkog državnog plana i kapitalističke anarhije tržišta.[158] Samosvjesna pak država ćuti u sebi volju za moći, za osvajanjima, imperijalnim širenjem. Fašizam je i u tom pogledu kušao biti legitimnim nasljednikom Rimskoga Carstva, ali nije uspio ni izdaleka ponoviti njegove imperijalne trijumfe.[159]

U temelje zrelog fašističkog svjetonazora ugrađeni su, uz Hegela, uz Gentilea, i Ugo Spirito i Giovanni Papini, te Georges Sorel, Charles Péguy, Hubert Lagardelle, ali i Platon, Machiavelli i Hobbes, a njegovu moderno-aktivističku crtu istaknuli su talijanski futuristi na čelu s pjesnikom Marinettijem; u Njemačkoj, pak, razvidan je utjecaj filozofa Nietzschea i Heideggera, a navlastito Carla Schmitta, na teoretsku dimenziju nacional-socijalizma. Fašistički su poretci, napokon, privukli brojne oduševljene pristaše ne samo iz političkih, nego i intelektualnih krugova. Simpatizeri fašističkih pokreta bili su i komunist Staljin, demokrati Churchill i de Gaulle, monarhist Vojvoda od Windsora (1936 nepunu godinu dana kralj Edward VIII), gotovo čitav američki generalštab, ali i filozofi Heidegger i Spengler, pjesnici Stefan George i Rilke, Pound i Knut Hamsun, kao i mladi Thomas Mann, slikari poput Emila Noldea i kipari poput Arno Brekera, u Francuskoj pisci "kolaboracionisti" Brasillach, Céline i Drieu La Rochelle, a u Hrvatskoj istaknuti albanolog i spisatelj Milan pl. Šuflay, politički mislilac Ivan Oršanić i mnogi drugi.[160]

Fašistička politika osebujni je spoj klasičnog-klasicističkog (u strogoj i suzdržanoj samosvijesti, arhitekturi, pozi...) i romantičnog (u strastvenoj nostalgiji

157 Ovaj koncept ne isključuje slobode, ali namjesto slobode-od nudi slobodu-za, slobodu zajedništva u nesebičnom radu za dobrobit nacionalne države. Sloboda je interiorizacija državnog rezona od strane čitava naroda.

158 Prema službenoj definiciji Nacionalnoga vijeća korporacija (*Consiglio nazionale delle Corporazioni*, osn. zakonom od 20. ožujka 1930), ove su instrument koji pod zaštitom države treba dovesti do potpune, organske i jedinstvene discipline svih snaga proizvodnje, u cilju unaprijeđenja blagostanja, političke snage i zdravlja talijanskog naroda. Korporativnu je ideju uveo već protofašist D'Annunzio, donoseći kao diktator Rijeke Riječki ustav, tzv. *Carta di Carnaro* (Kvarnerska povelja).

159 No, vidjesmo, nije isključivo fašizmu svojstven imperijalni poriv. I liberalizam je imperijalan (iz potrebe za tržištima i profitom), a i marksistički komunizam (radi misioniranja i pronošenja dogme), pa dakako i fašizam (kojemu imperijalistički pohod pruža zadovoljenje samovoljne drskosti i muževne ratobornosti).

160 O fašizmu i filozofiji usp. slijedeće poglavlje ove knjige, a o fascinaciji fašizmom među intelektualcima v. Alastair Hamilton, *The Appeal od Fascism, A Study of Intellectuals and Fascism 1919-1945*; New York 1971!

za nadosobnim smislom života i smrti). Ničeanska dihotomija apolonskog i dioniskog ovdje kao da dospijeva pomirbi i skladu. Fašizam preuzima Nietzscheovo *amor fati* : prihvatimo s ljubavlju svoj usud, i njegovo *živjeti opasno*. Fašizam stvara novu aristokraciju, on vjeruje u razlike među ljudima. On hoće realnog novog čovjeka stege i odgoja, tvoritelja i heroja, ali ne vjeruje u Rousseauov i Marxov prosvjetiteljski mit novog čovjeka: savršenog, dobrog i totalnog. Totalna država, ne totalni čovjek![161] Fašizam je desna kombinacija poleta i umora, dekadencije i snage, volje za moći s kultom rizika i nasilja, i posvemašnjeg sustajanja[162]; on je uvid u procese propadanja, praćen žudnjom za veličinom, obnovom, oazom ispunjenja i slave. On je raspet između neotklonjive povijesne trošnosti i junačkog patosa izvanrednog stanja, između nihilizma i nostalgije, kraha utopije i izgleda Novoga Rima. Fašizam je sav u herojskoj tragici. André Malraux, ljevičarski pisac, pišući o fašizmu, to je izrazio formulom: energija plus pesimizam. A Spengler, podsjećajući na onu Plinijevu pripovijest o vojniku koji je poginuo od lave za erupcije Vezuva, jer nije dobio zapovijed o smjeni straže. Ustrajati na izgubljenu položaju bez nade i spasa, iz dužnosti, kliče Spengler, to je veličina, to znači imati rasu, i taj časni kraj je ono jedino što nam *nitko* ne može oduzeti![163]

Fašizam od svoje prve pojave uzbuđuje i dijeli duhove, pokreće na razmišljanje, dakako one koji su skloni razmišljanju, a ne bezuvjetnom nekritičnom prihvaćanju vladajućih predrasuda i stereotipa. Što nas vrijeme više dijeli od fašističkih desetljeća, ne samo da se o toj avanturi duha i volje gomila činjenično znanje, nego nam je fenomen u svojoj sveukupnosti, po hermeneutičkim pravilima, pregledniji, jasniji i razumljiviji.[164] U međuvremenu, brojne su teorije

161 Premda neizravno i sam korijeni u Francuskoj revoluciji (nacionalizam, totalitarna demokracija!), fašizam je svojim duhom najdublje protivan teoretskom temelju Revolucije, Prosvjetiteljstvu. Fašistička parola: *credere, obbedire, combattere* (vjeruj, budi poslušan i bori se!) to dobro ilustrira. Fašizam traži vjerovanje, apelira na iracionalne slojeve u čovjeku, a ne na njegov *ratio*. Drugo, on zahtijeva pokoravanje, poslušnost, što se kosi s autonomijom individualističkog čovjeka Prosvjetiteljstva. Napokon, boriti se, život je vječna borba i vječna osuda utopijskog, mekušnog prosvjetiteljskog pacifizma!

162 Benedetto Croce primijetio je o fašizmu da je on mješavina ultramodernizma i muzeja.

163 Oduzela nam ga je, ipak, onemoćala Postmoderna, koja je namjesto ovoga samozatajnog fanatizma dužnosti, ovoga herojskog pesimizma, postavila princip skeptičnog relativizma, imperativ malograđansko-utopijske idile, etos ljigavog, banalnog optimizma i sebičnih "ljudskih prava". Spengler, u svojoj knjizi *Der Mensch und die Technik* (München 1932), navodi iz opisa erupcije Vezuva godine 79, kako ga iznosi Plinije Ml. u pismima Tacitu; prigodom erupcije smrtno je stradao i njegov ujak, prirodoslovac Plinije St.

164 Na to je, pišući o Plessnerovoj knjizi *Die verspätete Nation*, upozorio i hrvatski (post)marksistički filozof Davor Rodin: "I fašizam nam (...) postaje sve razumljiviji što smo dalje od njega i što smo time *via facti* pretvoreni u promatrače iz drugog reda, koji uz pomoć drukčijeg čitanja dokumenata otkrivaju one aspekte fašizma što su izravnim promatračima iz prvog reda bili nevidljivi." Riječ je, veli, o paradoksu "bliske daljine". V. njegovu knjigu *Putovi politologije*; Barbat, Zagreb 2001, str. 207 (poglavlje 9: "Aspekti fenomenološkoga i konstruktivističkog objašnjenja fašizma")!

pokušale objasniti pojavu, bit i smisao fašizma. Za neke - nazovimo ih predstavnicima *aristokratske* teorije - on je pojava jedne od epoha u kojima izbijaju na površinu velike ličnosti, karizmatski vođe. Drugi su ga, *nacional-psihološki*, tumačili autoritarnim ("sado-mazohističnim") karakterom Nijemaca[165]. Službena, *fašistička* teorija nastanak fašizma tumači kao reakciju na versajski diktat i općenite političke izazove kriznog vremena nakon I Svj. rata, te kao izraz oživljavanja nacionalne volje i ozdravljenja nacionalnoga bića. Filozof poput Crocea, kojemu fašisti isprva nisu bili odveć strani, prepoznaje u pokretu (njemačkih) fašista tek *arogantni duh aktivizma*. Još više simplificira austrijsko-židovski konzervativac William S. Schlamm, svodeći fašizam (nacional-socijalizam) na *niz slučaja i gluposti*. - U fašizmu, a napose nacional-socijalizmu, vidjelo se i posljedak sukoba pokoljenja, sredstvo protukomunističke reakcije[166], revolucionarni kao i kontrarevolucionarni pokret, totalitarizam (srodan komunističkom), nacionalističku obnovu, povratak u barbarstvo i poganstvo, štoviše, izraz moralne dekadencije (premda se fašizam reklamira upravo kao ljekovito sredstvo njezina nadvladavanja!), "diskriminacije" (Ottfried Höffe) ili seksualne frustracije[167].

Posebno poglavlje predstavljaju marksističke interpretacije fašizma. Dočim liberali u fašizmu i komunizmu vide tek dva lica jednoga istog totalitarnog zla, ta su dva sustava i ideologije međusobno smrtni neprijatelji. Marksistička je teza od početka glasila kako je fašizam diktatura najreakcionarnijeg kapitala - kao da bi se jedan pokret, kojemu je tako strastveno i iskreno stalo do prevage političkoga nad gospodarskim, i do nadvladavanja klasnih podjela, dao svesti na puki refleks ekonomskog interesa i na instrument neke vladajuće klase! Vidjesmo već u

165 Kao marksističko-frojdistički mislilac Erich Fromm; usp. *Escape from Freedom*, 1941! Jedan je od problema ove interpretacije u tome što ne uspijeva objasniti jednako autoritarni talijanski fašizam, koji nema na raspolaganju naciju odveć autoritarna karaktera, kakva su Frommovi Nijemci! Uostalom je Fromm, demonizacijom "autoritarnog karaktera" kao izvorišta "nacizma", potaknuo i na neprijateljstvo spram svakog autoriteta i hijerarhije, dakle na rat protiv ljudske naravi.

166 Jednom od najbriljantnijih tumača fašističkih pokreta, Ernstu Nolteu (koji je, uostalom, tijekom svojih istraživanja i sam skretao sve desnije), ljevica nikada ne će oprostiti tumačenje da je fašizam reakcija na komunističku tiraniju, te da je pritom uporabio i nešto od njezine metodologije. - S druge strane, premda povijesno dolazi u redoslijedu kao pokret otpora protiv boljševičke uzurpacije, fašizam je, bitno gledano, izvornija pojava: komunizam je tek jedna moderna eklektična kombinacija *ad hoc*, dočim fašizam obnavlja arhetipsku, iskonsku desnicu, onu koja je bila samorazumljiva, pa stoga i teoretski neosviještena, sve dok je Velika Revolucija nije dovela u pitanje.

167 To je, u svojoj *Massenpsychologie des Faschismus* (1933), ustvrdio učenik Marxa i Freuda (uz Fromma i Marcusea, jedan od sintetizatora ta dva ključna židovska mislioca), Wilhelm Reich. No, ne će baš biti da je seksualna frustracija stvorila Hitlerovu publiku, kako nam on hoće sugerirati, nego je stvorila seksualni permisivizam, kojega je jednim od ranih proroka u XX stoljeću bio upravo Reich. On, dakle, svoje vlastite psihoneurotične smetnje projicira na fašiste i njihove pristaše. U ovakvu postupku (i samom podložnom psihoanalizi), jasno, ne ostaje mnogo prostora za znanstvena tumačenja!

glavnom dijelu ove knjige kako fašizam simplificiraju Dimitrov i Horkheimer, a upravo navedosmo i nazore frojdovskih marksista. Svi ti marksistički klišeji moraju ustuknuti pred činjenicom radikalno antikapitalističkog stava fašističkih pokreta.[168] Istina je da su oni s nekim vidovima kapitalističke privrede sklapali kompromise, ali to su činili i komunisti, još od vremena Lenjinova NEP-a pa nadalje![169]

U fašizmu pokušavalo se razotkriti gospodarske interese i skrivene psihičke komplekse, simptom socijalne borbe, pa i svojevrsnu pseudoreligiju države, nacije ili rase. Mimo svih tih interpretacija, međutim, stoji ne samo fašistička samosvijest, nego i očita činjenica: da je, naime, riječ ponajprije o političkom fenomenu, o političkom odgovoru na političke izazove epohe, odgovoru, koji naravno, kao i svaki politički fenomen, ima i svoju duhovnu dimenziju. Hitler je, doduše, znao isticati kako onaj koji u nacional-socijalizmu vidi samo politiku, nije od njega razumio ništa. On je htio reći ne toliko da "nacizam" počiva na nekim okultnim, ezoteričnim naučavanjima, kako su naglašavali pojedini tumači, nego da sobom donosi i stanoviti ćudoredni preporod, te duševno ozdravljenje narodnih masa koje su mu se priklonile. Ni ta okolnost, međutim, ništa ne mijenja na temeljno političkoj naravi fašističkih pokreta.

Danas, kako je rečeno, imamo povijesnu "distancu" dobrodošlu za dublje hermeneutičko-fenomenološko shvaćanje fašizma, ono koje smjera na razumijevanje njegove biti. Dobro ga je i uputno promatrati s razdaljine, ali baš s te razdaljine valja ga smjestiti u njegovu epohu i tumačiti ga iz nje, njezinim potrebama i koordinatama, a ne kriterijima koji su prisilno izgrađeni na temeljima "naknadne pameti".[170] Današnji ljudski svijet nije bolji negoli onaj fašistički, isti

168 Talijanski fašizam, Mussolini i D'Annunzio, imali su razmjerno veći priljev pristaša iz redova industrijskog radništva nego industrijalaca!

169 U marksističkoj recepciji fašizma ima i grotesknijih bisera: tu je fašizam sad ideologija krupnog kapitala, pa onda malograđanštine, pa odjednoć - lumpenproletarijata. Doda li se tomu još i inteligencija, koja je često u velikom broju prihvaćala fašističke režime, dobit će se umalo čitavo "društvo", sve njegove slojeve - narod! - Komunistička taktika protiv fašizma sastojala se i u tome da se pojam fašizma neprirodno rastegne, pa da obuhvati i građanski centar i socijal-demokraciju (kako bi se i njih jednim udarcem moglo odstrijeliti), a pojam komunizma ujedno na odgorarajući način suzi i svede na "antifašizam", kako bi se lakše prodao svojim neukim žrtvama: u Titovu partizanskom ratu, u mešetarenju Staljinove "kominterne" etc. - S druge strane, u marksizmu se fašizam paralelno tumačio i kao posljedica "pomračenja uma", ili "razaranja uma" (prema istoimenoj Lukácsevoj knjizi, *Zerstörung der Vernunft*). Uz Lukácsa, fašizam su kao simptom otpadanja od prosvjetiteljskog i uopće modernog racionaliteta tumačili i pripadnici *Frankfurtskog kruga* u Weimarskoj Njemačkoj i poslije (okupljeni oko *Institut für Sozialforschung*), Horkheimer i Adorno.

170 Hermeneutički pristup, uostalom, traži da se fašizam ne interpretira iz perspektive svojih povijesnih uzroka, jer povijesno ima smisla i djeluje samo ako je uklopljeno u ono sadašnje kao njegov živi sastojak. S druge strane, fenomenološka metoda zahtijeva redukciju svega empirijskog i apriornog, što se ne odnosi na samu istraživanu stvar. Na taj način, promatrajući fašizam fenomenološko-hermeneutički, morali bismo apstrahirati od svega što mu prethodi, i raščlanjivati ga kao posve samosvojnu i na druge nesvodljivu pojavu. Time

je nepopravljivi "stari Adam" i u njemu na djelu. Razbacujemo li se obijesno optužbama protiv "fašističkih zločina", valja nam se prisjetiti onih, ratnih, poratnih i predratnih, što su ih počinili politički protivnici fašizma, "humani" komunizam i "miroljubiva" demokracija, uključujući i sabirne logore i agresivne ratove i genocid.

Fašizam je u pojedinostima i protuslovan. U njemu se miješaju i bore antikapitalizam i antikomunizam, revolucionarno i kontrarevolucionarno, naprednjačko i konzervativno, reakcionarno i moderno, masovno i elitno, kult materijalističke tehnike i romantični idealizam samozatajnog herojstva, žrtve iz dužnosti za Dom. Fašizam je, rekoh, oduševio mase kako to komunističkom sivilu nikada nije uspjelo, premda su ovome na raspolaganju stajala najrafiniranija sredstva promičbe. Za razliku od komunizma, fašizam nije stvarao prisilne internacionale, niti silio narode na istovjetnost, pa ipak, pokrenuo je mladež europskih nacija na novu strast, uznositost i zajedništvo, koje je došlo do izražaja, uz ostalo, i formiranjem međunarodnih dragovoljačkih SS-postrojbi.

Fašizam je bio možda zakašnjeli patos rimske obnove, možda je tu strast provodio na odveć patvoreni, ekscesivni, a pokadšto i ljevičarski način; možda i ne. Ostaje činjenica da u njemu ima antropološkog i političkog realizma koji nedostaje njegovu komunističkom i demokratskom konkurentu, jer fašizam, za razliku od njih, nema problema s uvidom u notornu činjenicu da čovjek nije dobar i da su ljudi različiti, te da to nije dosta akademski priznati, nego odatle valja povući ozbiljne političke konzekvence. Fašizam je bio uvjerljiva povijesna alternativa liberal-demokratskoj dekadenciji i komunističkoj tiraniji. U njemu su neka rješenja bila daleko uspješnija od onih što su ih nudili suparnički modeli. On je

ćemo se najbolje približiti njegovoj biti, ali ga i učiniti izravno odgovornim za njegove postupke, umjesto da ga opravdavamo njegovim uzrocima. U tom smislu argumentira njemački povjesničar Thomas Nipperdey, koji je posve skeptičan spram uobičajene kauzalne analize (bilo da se uzrokom pojave fašizma smatra kapitalizam, ili pak komunizam). Da je kapitalizam stvorio fašističku politiku kao lijek protiv marksističkog komunizma, mnije on, onda bi i liberali, koji su također antikomunisti, prigrlili fašizam. S druge strane, kao protuliberalni pokreti, složili bi se fašizam i socijalizam. Dakako, ovi su primjeri odveć pojednostavljeni da bi bili posve uvjerljivi. Osim toga, mimo fenomenološko-hermeneutičkoga pristupa, fašizam se kao povijesni fenomen ipak mora smjestiti u svoju povijesnu perspektivu i kontekst. O Nipperdeyevu stavu spram fašizma usp. Davor Rodin, *op. cit.*, str. 215-221! Rodin tu referira na simpozij održan u Zagrebu od 13. do 15. studenoga 1975 na temu "Fašizam i neofašizam". Pod istim su naslovom, godinu dana poslije, u nakladi zagrebačkoga Fakulteta političkih znanosti, objavljena predavanja s toga simpozija. Rodin prikazuje i stajalište Otto-Bernharda Roegelea, koji je na simpoziju zastupao konstruktivističku teoriju fašizma, s tezom da su mediji u Trećem *Reichu* bili zaokupljeni stvaranjem, "konstruiranjem" jedne prividne realnosti, ništeći tobožnje predrasude religije i morala, kako bi pomogli usađivanju u narod nove svijesti, kao nositeljice navodne istine. Uspoređujući Roegeleovu koncepciju s Nipperdeyevom, Rodin zamjećuje: "Nije više riječ o tome da se otklone svi metodološki preduvjeti spoznavanja koji nam iskrivljuju stvari, kako bi se nakon redukcija tih a priorija omogućilo pokazivanje stvari kakve one zaista jesu, već da se pomoću konstruiranih a priorija proizvedu stvari kakve one zaista nisu." (Rodin, *op. cit.*, str. 221)

bio na putu da djelotvorno riješi problem individue, ponudivši joj sigurnost i sreću u okrilju autentične, konkretne, organske zavičajne zajednice, nasuprot atomističkoj izgubljenosti liberalnoga privatnika - apstraktnog građanina, te mehaničkoj sputanosti komunističkog podanika u prisilnom, otuđenom kolektivu.

Fašizam je, po mnogim svojim značajkama, bio ono najbolje što je moderno XX stoljeće uspjelo iznjedriti u svojoj politici. Ideja jake države i dostojanstvene nacije; prožimanje politike uzvišenim i svečanim sadržinama; karizma, elitizam, idealizam; stega, autoritet i hijerarhija; vladavina reda i rada, - sve su to sastavnice zdrave i djelotvorne, probitačne politike, primjerene ljudskoj situaciji. No, fašizam je izgubio rat i time omogućio trijumfirajućim pobjednicima da njegove slabosti - a svaki ih model ljudske politike ima! - predimenzioniraju do paroksizma, prikrivajući na odgovarajući način svoje vlastite, dublje i kudikamo odbojnije. Vojnim porazom, fašizam je neizravno poražen i politički. On nije doživio "dijalektičku negaciju", "negaciju negacije", koja bi njegovu tezu - ili antitezu - umjela ujedno negirati, sačuvati i uzdići na višu, sintetsku razinu. Slom fašizma nije se dogodio na njemu svojstven, organski način. Fašizam je poništen mehanički, doslovnom nadmoći oružja, bio zakočen u svome razvitku. Nolte govori o tome da 1945 prestaje "epoha fašizma". Ali fašizam ostaje i nadalje - kao nedovršena zadaća. Jedna je njegova epoha okončana, pod prikladnim okolnostima može nastupiti nova. Nakon sloma europskih fašizama nastupila su desetljeća bipolariteta, hladnoga rata između liberalno-parlamentarne i "pučke", komunističke demokracije. Nepunih pola stoljeća potom nestalo je sa svjetske pozornice, u veličanstvenoj kataklizmi, i komunističkih poredaka. Preostao je samo zapadnjački model podjele vlasti i pravne države, skepticizma i agnosticizma, pluralizma, permisivizma i "ljudskih prava", tolerancije i dijaloga. Svijet je na putu još neviđenoj jednoličnosti, usavršavanju totalitarnog nadzora, prevlasti tiranske globokracije. Hoće li se nadvladati ta, najstrašnija među znanim strahovladama nad ljudskim dostojanstvom, slobodom i savješću, nad narodima i državama, tada će morati ponovno zaživjeti neke zasade što su privremeno pale u zaborav rezultatima ratne sreće 1945. Moramo se svim silama usprotiviti globalizmu, kao najvećem neprijatelju naroda u svjetskoj povijesti. Protiv globalizma, pak, može se voditi borba samo globalno, udruženim snagama ugroženih naroda. Da bi ih se osokolilo na odlučan boj, mora ih se učiniti samosvjesnim. Klasični fašizam pokazao je svojom praksom da je svladao nešto od te vještine.

FAŠIZAM I FILOZOFIJA
Predavanje (1971)

Gospodo!

POLITIČKA FILOZOFIJA I FILOZOFIJA POLITIKE.

Ako večeras pred Vama istražujem odnose fašizma i filozofije, to ne bi trebalo shvatiti kao nešto osobito i neobično. Svako važno povijesno gibanje bilo je, na ovaj ili onaj način, povezano s filozofijom, pa čak i ako ju je, došavši na vlast, stalo progoniti, to je bilo samo zato jer je ono već unaprijed svoju sudbinu poistovijetilo sa sudbinom one filozofije koju je odabralo smatrati jedinom legitimnom, te je upravo uime te jedine časne misli preostalu misao inkriminiralo. Demokracija, liberalizam, komunizam - eto samo nekih složenih, teorijsko-praktičnih cjelina, u kojima politika i filozofija koincidiraju na način koji je *in nuce* izložen u političkim doktrinama Platona i Aristotela.

Kakva je to koincidencija o kojoj govorim? U osnovi, ona je dvostruka, točnije, dvovrsna, i samo je poseban slučaj kada se ta dva njezina načina poklope. Jedan se način očituje u nekoj vrsti međusobne čežnje između filozofije i politike: politika pritom traži pomoć filozofije, kao bi joj ova postavila teorijske fundamente za njezin operativni čin; a filozofija nalazi svoje najviše opravdanje upravo u području društvovno-političkoga života ljudi, eda bi mu služila. Drugi pak način omogućuje filozofiji da spram politike ostvari veću udaljenost, pa stoga i jasniju svijest, ali je u toj istoj mjeri izlaže i sumnjičavosti navlastito one politike, koja bi je htjela vidjeti u svojoj službi.

Tu su, dakle, ta dva slučaja, dva načina kako se filozofija i politika mogu međusobno odnositi. U prvom slučaju imamo posla s političkom filozofijom, u drugom - s filozofijom politike. Razlika je očita; ona se poklapa s razlikom između autonomije i heteronomije. To je razlika što je, primjerice, susrećemo i u okviru one filozofije koja se bavi religijom: ili je religijska, pače, religiozna filozofija, ako polazi od konfesionalnih pretpostavki, ili je, pak, filozofija religije,

ukoliko joj je nakanom u pristupu religioznom fenomenu baratati isključivo specifično filozofijskim instrumentarijem.

KONZERVATIVNA MISAO

Cilj će nam večeras biti da sučeljavanje fašizma i filozofije razvijemo u dva navedena smjera. S jedne strane, imamo u vidu fašističku filozofiju kako su je razvijali sami fašisti (ili njihovi rani proroci), s druge - filozofiju fašizma koja bi mogla uslijediti jednom našem nepristranijem promišljanju posljednjih načela, biti i smisla fašističkoga fenomena.

Posve je razumljivo da bi kritična metodološka svijest zahtijevala preliminarno razjašnjenje pitanja, ima li uopće nečega takvog kao što je fašistička filozofija. Zato odmah valja kazati: tu sintagmu treba uzeti u jednom strogo uvjetnom smislu: filozofijska produkcija službenih glasnogovornika fašizma u pravilu je ograničena u sličnoj mjeri i na sličan način, kao što je to i službena filozofija komunističkih, ili, kako se danas više voli reći, staljinističkih ideoloških piskarala. Oba je to puta nesamostalna, dirigirana, apologetska, isprazna, površna, shematska, dogmatska literatura, koja do u pojedinosti predstavlja analogon državne umjetnosti totalitarnih režima. Doslovce gledano, fašistička filozofija i postoji samo u tom obliku, ali u tom je ona obliku za nas, ako smo filozofijski zainteresirani, savršeno nezanimljiva. No, ako je tako, preostaje nam svega nekoliko imena od razmjerne važnosti i originalnosti.

Prije no što bi se izložila njihova misao, međutim, promotrimo malo dalje unatrag duhovno podrijetlo fašističke misli. To je podrijetlo zajedničko talijanskom fašizmu, o kojemu je sada govor, kao i njemačkom nacional-socijalizmu, ali i nizu drugih desnih, njima srodnih pokreta XX stoljeća. To je podrijetlo - ako se za ovu prigodu izuzmu dalje anticipacije kod Machiavellija, ili čak kod sofističkih teoretičara prava jačeg - u konzervativnoj političkoj misli, kojom Restauracija nastupa protiv revolucionarnog Prosvjetiteljstva. Prosvjetiteljstvo se konzervativnoj misli ukazuje ponajprije kao naivna, plitka, verbalistička eklektika, koja vjeruje u to da se nešto bitno može revolucionarnim načinom promijeniti. Ovom revolucionarnom optimizmu konzervativna misao ne suprotstavlja samo stav da se ništa važno ne mijenja, već da to nije ni moguće. *Plus ça change, plus c'est la même chose* - to je formula konzervatizma. Prosvjetiteljskom ateizmu / deizmu i materijalizmu suprotstavlja se konzervatizam obnovom religijskih temelja i spiritualizmom; empirizmu intuitivizmom; hedonizmu, ukazivanjem na vječne korijene duhovne vrijednosti; demokratskom moralizmu, slavljenjem aristokratskog patosa distance. Tradicionalistička duhovna fronta s Rivarolom, de Maistreom i Bonaldom, Burkeom, Tocquevilleom, pa i Comteom, ukazuje na

pogibelj što se krije u sprezi demokratskog oduševljenja i znanstvenog razuma, jer ta sprega dovodi ohlokraciji, tiraniji i sekularizaciji, osiromašavanju, banaliziranju života. Burke osuđuje Revoluciju koja nudi tek glupe maštarije i neostvarive apstraktne vizije, a Tocqueville otkriva kako se u Americi kult duhovnih vrednota smjenjuje kultom novca, izričući u tom sklopu važnu misao: "To što kažem o Americi, uostalom, vrijedi za gotovo sve zemlje naših dana.".

Uopće uzevši, kako primjećuje Karl Mannheim, konzervatizam teži konkretnom, prošlom i prostornom, a progresivizam - apstraktnom, budućem i vremenskom. Pa ipak, prošlo je i samo vremensko, a ne prostorno. Doduše, ono je umrtvljeno, dokinuto vrijeme, te je stoga i konzervativna čežnja zapravo usmjerena onomu izvanvremenom, preko one dimenzije vremena koja je najmanje vremenska. Vraćajući se, u otporu spram Revolucije, prošlome vremenu, u kojemu vladaju prošle vrednote, konzervativna misao potvrđuje načelo izvanvremenog i nepromjenjivog, te time očituje svoj ključni stav: poricanje mogućnosti bitne promjene. Slijedeća će razmatranja fašističke misli i fašizma pokazati da je u tom pogledu fašizam konzervatizam XX stoljeća *par excellence*. Dok se onaj suprotstavljao francuskoj, građanskoj, ovaj ustaje protiv ruske "radničke" revolucije; oba puta pokušava se, obraćanjem onome prošlom, dospjeti vječnom, a odbacivanjem optimizma (koji vjeruje u bitne promjene, ali ne uspijeva izmijeniti ništa bitno, osim što tek osnažuje spregu ohlokracije i tiranije), istinskom pribivanju vanvremenoj duhovnoj biti još ovdje, u svijetu materijalne kontingencije.

DUHOVNI PRETEČE FAŠIZMA

Kao smjer koji odvraća svoj pogled od budućnosti i od vremena uopće, mogao je konzervatizam pomisliti da je, umjesto vječnosti, pravi antipod vremenu prostor. Odatle potječe ono obilježje nekih varijanti konzervativne misli koje Karl Mannheim smatra konstitutivnim za konzervatizam uopće, i koje se očituje u njegovoj prostornoj orijentiranosti, za razliku od revolucionarne misli, koja se drži vremena. Revolucionar je - kako Mannheim varira na temu klasičnog njemačkog konzervatizma (Adam Müller) - *Zeitgenosse* (suvremenik), dočim je konzervativac *Raumgenosse* ("su-prostornik"). Ovo se može pratiti do Hitlerove formule *Blut und Boden* (krv i tlo) i njegova zahtjeva za *Lebensraum*, životnim prostorom. Uistinu je dobar dio nacional-socijalističke, više nego fašističke ideologije anticipiran u onoj nacionalističkoj i rasističkoj tradiciji, kojoj pripadaju Fichte, Hegel, Julius Langbehn ili Heinrich von Treitschke. U nju pripada i aristokratizam jednoga Nietzschea, i crta se može povlačiti sve do Spenglera, Schelera, Ernsta Jüngera, pa i Maxa Webera, potom, Heideggera, Hitlera, Rosenberga i Bäumlera. Tu su, među rasistima, i grof od Boulainvilliersa, Joseph Arthur de

Gobineau, Gumplowicz, H. S. Chamberlain. U teorijskom su pogledu ovdje možda najvažniji Treitschke i Nietzsche. Prvi kritizira socijalizam kao "onemoćali eudajmonizam", kojemu valja suprotstaviti siromaštvo najširih slojeva kao uvjet svake istinski visoke kulture, jer "Fidijina statua vrijedi više od sve bijede antičkih robova". Drugi, filozofijski utemeljujući hijerarhiju, također zastupa antihumanizam i antisocijalizam. Obojica su militaristi, u različitoj mjeri nacionalisti i antisemiti, zagovornici kolonijalizma i veliki preziratelji svega engleskog. Pa ipak, Nietzscheovu bliskost nacional-socijalizmu treba uzeti *cum grano salis*; to ne znači da ovaj mislilac nema s njim nikakve dodirne točke, nego, ponajprije, da ideolozi nacional-socijalizma, Rosenberg i Bäumler, nisu baš dokraja oduševljeni onim što im Nietzsche može ponuditi za njihove ciljeve.

Bilo kako bilo, barem na talijanski fašizam, a osobito na Mussolinija, Nietzsche je vrlo presudno utjecao svojom strastvenom filozofijom života i Nadčovjeka. Što se Hegela tiče, on je fašistima bliži svojom etatističkom filozofijom u kojoj se pojedinac gubi do akcidensa, negoli svojim visokim respektom za germansku rasu. (Pravi je prvak modernoga talijanskog nacionalizma Vincenzo Gioberti, sa svojim *Prolegomeni al Primato*). Marx, pak, Hegelov učenik, također je nazočan u korpusu duhovne prošlosti fašizma, dakako na osebujan, reducirani i više neizravni način, u mjeri u kojoj je i fašizam (čiji je vođa u mladosti bio marksist) uznastojao na centraliziranoj i snažnoj državi, kojoj jedinstvo osigurava ideologija ovako ili onako zaokupljena socijalnim boljitkom. Svakako, u toj težnji ne iscrpljuju se ni fašizam ni marksizam, nego odatle svaki ide na svoju stranu.

SOREL

Više nego Marx, fašiste je nadahnuo jedan Marxov učenik koji je Marxov nauk znatno "revidirao" i dopunio razmišljanjima drugačijega podrijetla, pa ga se zato pravovjerni marksisti danas bez oklijevanja odriču: Georges Sorel, osnivač anarho-sindikalizma. Sorel je držao da se klasna borba proletarijata mora pojaviti u obliku revolucionarnog nasilja, koje će organizirati sindikati, i to putom generalnog štrajka. To je zapravo revolucija, i ona će, premda uporabom nasilnih sredstava, dovesti uspostavi društva bez države i ćudorednom preporodu europskih nacija, otupljenih humanizmom i parlamentarizmom. Novo se društvo može stvoriti samo nasiljem (*violence*), a ne pukom silom (*force*), jer sila može tek zamijeniti jedan državni poredak drugim, dočim je cilj likvidacija države uopće. Svakako, projekt deetatiziranog društva i ideologija klasne borbe nisu sastavnice fašizma. Sorel je počeo kao marksist, a četvrtom izdanju svojih *Réflexions sur la violence* dodao je panegirik Lenjinu, premda mu ovaj nije bio sklon uzvratiti

komplimente (zato je "zašpotao" talijanske socijaliste jer su "izgubili Mussolinija"). Ipak, protimba građanskom humanizmu i parlamentarnom pluralizmu, ideja o moralnom pročišćenju društva i iracionalna apologija nasilja, predstavljali su za fašistički način razmišljanja vrlo poticajne motive. Tako se i moglo dogoditi da je Sorel najviše utjecao u Španjolskoj, u kojoj su dominantne političke skupine predstavljali fašisti i anarhisti. S druge strane, mnogi su Sorelovi sljedbenici postali fašisti: Hubert Lagardelle ili Robert Michels.

NEOMAKJAVELISTI

Michels predstavlja prijelaz od anarho-sindikalizma neomakjavelističkoj teoriji elita. Stanovit koncept elite sadržan je, uvjetno govoreći, već u marksističkom nauku o proletarijatu, koji je kasnije poprimio obličje nauka o partiji kao avangardi proletarijata i komunistima kao "ljudima osobitog kova". No, dok je u Sorelovoj misli elitizam još nerazdvojan od naučavanja o mesijanskom poslanju proletarijata, Michels teoriju elita odvaja od teorije o klasama i utemeljuje svoja razmišljanja na načelu "željeznog zakona oligarhije", napominjući: "Tko kaže organizacija, kaže oligarhija.". Od prvotnoga svog mladenačkog oduševljenja za socijalizam, preko sorelovske kritike političkih stranaka (u knjizi posvećenoj strankama), Michels dospijeva teoriji elita. Taj je duhovni put veoma nalik onome vođe fašizma, kome se poslije Michels beskrajno divio. S druge strane, teorijom elita on je blizak drugoj dvojici važnih neomakjavelista, Mosci i Paretu.

Gaetano Mosca shvatio je vladajuću elitu kao "političku klasu", koja opravdava svoju vlast "političkom formulom", jednom vrstom ideologije, vjerovanja, osjećaja, koji su u danoj epohi i narodu uglavnom općeprihvaćeni. Kada se jedna politička formula iscrpi, kada se u nju prestane vjerovati, nastupa razdoblje društvovnih nemira, revolucija, u kojemu se obara politička klasa što se oslanjala na prevladanu političku formulu. U svakom dosadašnjem društvu, tvrdi Mosca, postoje dvije klase: jednu sačinjava manjina vlasti, a druga, većinska, ovoj se pokorava. Moć vladajuće, političke klase ne počiva na gospodarskoj moći (kako to misli Marx), nego ova tek slijedi društvovnoj uporabi jedne adekvatne političke formule. Poput Michelsa, dakle, i Mosca je uvjeren u to da se politički život može organizirati samo oligarhijski, te da je, prema tome, demokracija ne samo nepoželjna, već i nemoguća. Pritom se on ne propušta pozvati na samog oca moderne demokratske ideologije Rousseaua, navodeći njegovu takoreći elitističku rečenicu iz *Društvenog ugovora*: "U strogom smislu riječi, nikada nije postojala i nikada ne će ni postojati prava demokracija, jer se protivi naravnom poretku stvari da veliki broj vlada, a mali se pokorava."

Povijesno bi značenje *Vilfreda Pareta* u okviru neomakjavelističke teorije elita svakako bilo veće, da ga Mosca nije optužio za plagiranje njegovih ideja. Što je pak kod Mosce politička klasa, Pareto zove elitom. U povijesti on zapaža "cirkulaciju elita", proces smjenjivanja jedne elite drugom. Dekadenciji u okviru stare elite suprotstavlja se pojava superiornih osebina u nižim slojevima, iz kojih tada nastaje nova elita. Osim svojim tumačenjem elita, Pareto je bitno anticipirao fašističku misao i sociologijom znanja, koja počiva na razlikovanju logičkih i alogičkih ljudskih radnji. Logičke su radnje praćene sviješću o cilju i sredstvima kojima će se taj cilj postići. Alogičke su radnje besciljne, ili sebi postavljaju neostvarive ciljeve, ili pak radi postizavanja ostvarivih ciljeva odabiru neprikladna sredstva. Pareto drži da među ljudskim radnjama prevladavaju one alogičke, iracionalne; njih je više, ali su one i mnogo važnije od logičkih, racionalnih. Alogička, iracionalna, nagonsko-osjećajna ljudska narav otkriva se u onome što Pareto naziva *residuama*. To su tijekovi ljudskog ponašanja koji pripadaju dubinskim slojevima ljudskoga bića i koje razum ne dotiče; to su čovjekova ponašanja u području društvovnosti, spolnosti itd. Ta residua, međutim, potiču akciju razuma, koja dovodi do formiranja *derivacija*, izvedenih pseudoracionalnih produkata koja sadržaj residua tek odijevaju u logičko ruho. Derivacije imaju sekundarni, izvedeni status.

Temeljem ovakve sociologije znanja, Pareto je dospio stanovitoj apologiji iracionalnosti, uvjerenju da i neistina može imati korisnu primjenu, te stavu da je u religijskom korpusu kult kao iracionalni sastojak važniji od teologije kao racionalnog sastojka. Religijski kult potiče pokornost i zato je korisniji od istine. S tim je povezano i Paretovo mišljenje da inteligencija ne može predstavljati pravu elitu, jer, i ako dospije na vlast, nije sposobna vladati. Uostalom, od šačice zanešenjaka-intelektualaca potječe i laž o jednakosti ljudi. Pareto je, dakle, svojom pohvalom iracionalnim residuama ostavio slobodan prostor zagovaranju iracionalnoga režima čvrste ruke i hijerarhije, kao i oštroj kritici humanizma, demokracije i "vladavine razuma". Sve te motive njegova djela nalazimo poslije u fašističkoj misli.

S druge strane, markiz Pareto, odvjetak stare patricijske loze iz Genove, nije doživio učvršćivanje fašizma kao teorije i prakse (umro je 1923) da bi se mogao točno odrediti njegov odnos prema fašističkom pokretu. Mosca mu je isprva bio sklon, a potom se razočarao i prešao u oporbu, čak se približivši nekim načelima demokracije. Od trojice neomakjavelista, jedino je Michels bezostatno simpatizirao s fašizmom, videći u njemu ostvarenje istinske vladavine elite, te hvalio korporativizam u gospodarstvu i veličao vođu fašizma kao karizmatsku ličnost u Weberovom smislu.

PSIHOLOGIJA GOMILE

Poticaj elitističkom elementu u misli fašizma predstavljala je i psihologija gomile, koja se sa svojim ključnim djelima pojavila na prijelomu XIX i XX stoljeća. Izravnije nego elitistički konzervativac Gustave Le Bon (*La Psychologie des foules*, 1895), talijanski je fašizam nadahnuo pravi utemeljitelj ovoga smjera, Scipio Sighele (*La folla delinquente*, 1891 i *L'intelligenza della folla*, 1922). I Sighele je elitist, nacionalist i antidemokrat. Smatrao je da kroz parlamentarni sustav dolazi do izražaja samo masovna psihologija. Gomila, pak, ne može biti shvaćena nominalistički, kao skup pojedinaca (kako je to htio Herbert Spencer). U gomili vladaju drugačija psihološka načela nego ona koja određuju pojedinačni duševni život. U gomili zamire razum, snižava se inteligencija, izviru niske strasti i zločinačke sklonosti. Stoga se gomilom mora ovladati, što je zadaća elitne manjine. "Sretna su vremena i narodi koji posjeduju genija kadrog polarizirati sve njihove želje, sve njihove osjećaje, i uspjeti u vođenju masa što slijepo slijede." - piše Sighele.

PAPINI

Time dospijevamo do samog fašizma. U prvoj fazi, fašistička filozofija još nije zadobila svoju osebujnu artikulaciju i samo je nekim motivima dodirivala temelje fašističkoga svjetonazora, oslanjajući se dobrim dijelom na anglosaski pragmatizam, kako su ga zastupali William James i Ferdinand Schiller. Najvažniji predstavnik ove orijentacije bio je jedan briljantan pisac bez formalne naobrazbe, Giovanni Papini. Početkom XX stoljeća on i Giuseppe Prezzolini osnovali su nonkonformističku reviju *Leonardo*, čiji su suradnici, uz pragmatističke inspiracije, očitovali i snažan utjecaj iracionalističkih filozofema Bergsona i Nietzschea. (Ne treba smetnuti s uma važnost koju mnogi autori, primjerice György Lukács, pridaju iracionalističkoj tradiciji, od Schellinga do Hitlera, u pripremanju fašističkoga svjetonazora). Papinijev je iracionalizam snažno došao do izražaja u njegovoj knjizi *Pragmatismo* (1913). Nije to logičko-scijentistički pragmatizam jednoga C. S. Peircea, nego magijski pragmatizam, blizak Jamesu do te mjere da ga je ovaj i izrijekom pohvalio. Papinijevo je tumačenje istine blisko i Paretovom. Ne postoje, prema Papiniju, nepromjenjive istine, štoviše, nema ni privremeno izvjesnih istina. Sve su metafizičke hipoteze jednako istinite ili neistinite, one opstaju u pluralitetu misaonih mogućnosti. To podsjeća na čisti pozitivizam, ali i neke slojeve Nietzscheove filozofije, a stanoviti relativizam istine poslije je postao teoretskim temeljem voluntarizma fašističke političke pragmatike. Papini je bio blizak talijanskim futuristima, koji su od nacionalizma

i militarizma dospjeli fašizmu. On je odobravao njihovu dokidanju tradicionalnih estetskih kanona, ali su ga odbijali njihov scijentizam i tehnicizam. Podupirao je talijansku intervenciju u I Svj. ratu, u kojemu je nazreo odlučan sukob starog i novog. Napokon je doživio katoličko obraćenje i posvetio se pisanju o Kristu i Augustinu, ali i Sotoni.

GENTILE, SPIRITO, EVOLA

Središnja je i najvažnija figura fašističke filozofije Giovanni Gentile, hegelijanac, neoidealist, kao i Croce, s kojim u filozofiji ima i dodirnih točaka, ali ne i u politici, jer se liberal Croce ubrzo odvojio od fašizma. Gentile je, pak, do kraja iskreno surađivao s fašističkim režimom, a od 1922 je djelovao i kao talijanski ministar prosvjete, provodeći svoje zamisli o školskoj reformi sukladne svome konceptu o povezivanju pedagogije s filozofijom. Uz Hegela, na Gentilea je utjecao i napuljski hegelijanac Bertrando Spaventa, a osobito Fichte. Gentile je smatrao da je jedina stvarnost akt mislećeg mišljenja; stoga se njegov nauk nazivlje aktualizmom. Pritom je hegelijansku dijalektiku ograničio na subjektivnu sferu. Svojom filozofijom bliskom misticizmu i intuitivizmu Gentile je nastojao pružiti teoretski temelj fašizmu, ističući njegov idealistički, hegelijanski karakter. O fašizmu napisao je dvije rasprave, koje se smatraju najboljim uvodima u fašističku teoriju i praksu: *Che cosa è il fascismo* (1925) i *Origini e dottrina del fascismo* (1929). Gentile je oštar protivnik demokracije, liberalizma i socijalizma, optužujući ih za individualizam i egoizam. Čitava Gentileova politička misao usmjerena je protiv individualističkog anarho-liberalizma, te izgrađena na hegelijanskoj apoteozi države i nadređivanju općih interesa pojdinačnima.

Gentile, međutim, nije u svojim nazorima bio dostatno nedvosmislen i radikalan a da bi njegovo djelo moglo poslužiti kao učinkovito duhovno vodstvo fašizmu; za taj cilj bile su potrebne minornije glave, i njih se našlo. Gentile, čovjek kao i Croce liberalnog *backgrounda*, oduševljeno je prišao fašistima, ne uspjevši se, vjerojatno, posve osloboditi onoga što ga je od njih dijelilo. Ekstremniji doktrinari, na čelu sa Sergiom Pannunziom i Carlom Costamagnom, pronalaze u Gentilea odveć formalizma i intelektualizma; valja, dakle, biti određeniji, jednostavniji i operativniji - političkoj pragmatici smeta hegelijanska magluština. Vodile su se, eto, i polemike, koje su okončane ubojstvom Gentilea 1944, po talijanskim komunističkim partizanima.

Upravo jer je bio najveći fašistički filozof, Gentile nije to mogao biti bezostatno, u punom smislu. Nekim drugima to je bilo lakše, pa tako i Ugu Spiritu, koji se osobito istaknuo filozofskim opravdavanjem sustava fašističkog korporativnog gospodarstva (*I fondamenti dell'economia corporativa*). Nekoć vatreni pristaša Gentilea, Spirito je poslije rata zasnovao tzv. problematicizam kao filozofijski smjer koji traži uporište u vremenu krize i dezorijentacije, izražavajući svojom mišlju nespokojstvo karakteristično za desni smjer duha suočen sa sutonom Zapada.

Uz Spirita, do naših dana seže i djelatnost "talijanskog Spenglera", baruna Juliusa Evole. On je bio jedan od desnih kritičara Gentilea, a njegov se plodni filozofski opus, poglavito posvećen pitanjima filozofije kulture, protegnuo do vremena studentskih nemira. Vođa talijanskih neofašista Giorgio Almirante nazvao ga je "našim Marcuseom, samo jasnijim". Međutim, Evola je prilično zamršeni mislilac sklon stanovitom misticizmu, rasizmu i poganskoj ezoteriji, pa i otvoren za istočnjačke utjecaje. On ustrajno brani svoje aristokratske pozicije, protivne univerzalizmu, individualizmu i egalitarističkom humanizmu. U nizu knjiga, od kojih želim izdvojiti dvije - *Rivolta contro il mondo moderno* (1933) i *Uomini e rovine* (1955) - on nadovezuje na konzervativne motive fašističke političke filozofije, zalažući se za snažnu fašističku državu, a ne isključujući legitimističko-monarhističko načelo. Tradicionalna nadahnuća dovode ga do skrajnje protupovijesnog stava, koji nalazi izraza u njegovu zahtjevu za udruživanjem starih obitelji Europe "u doba rušenja istinskih vrednota i tradicija". Pa ipak, on shvaća protupovijesnu sudbinu desnice kao njezinu nemoć, barem u Italiji, i vjeruje kako nije povoljno vrijeme za pojavu novog fašističkog vođe: ne bi bio prepoznat i morao bi nastupiti kao demokratski političar, pače, kao demagog.

BENITO MUSSOLINI

Visok stupanj formalnog jedinstva fašističke filozofske teorije i fašističke političke prakse dostignut je u životnom opusu samoga vođe fašizma. Kao mislilac, Mussolini je isprva socijalist, pod utjecajem Marxa - čiji medaljon još kao zreo čovjek nosi u džepu. U fašističkom periodu, najbliži su mu Nietzsche i Sorel, a u talijanskoj tradiciji Machiavelli i Garibaldi: prvi kao teoretičar tehnike moći, a drugi kao nositelj talijanskog nacionalizma. U stanovitom smislu prosvijećeni diktator, Mussolini daje fašizmu jedan estetičko-perfekcionistički vid. Bliski su mu svi tijekovi mišljenja koji ustrajavaju na primatu države nad pojedincem, i na neizbježivosti načela elite; stoga čak ćuti stanovitu sklonost za lenjinizam, koji, na svoj način, dakako, također povezuje ta dva motiva.

Mussolini, sukladno desnoj tradiciji socijalne filozofije, ne govori o narodu, nego o osviještenoj, državom dovršenoj naciji, a s druge strane o gomili, shvaćajući je aristotelovski kao pasivnu, neoduhovljenu, tvarnu građu koju treba uobličiti duhovni formativni princip. On je uvjeren u komplementarnost načela vođe i načela gomile; jedno bez drugog ne mogu, a punu potvrdu toga odnošaja

ima donijeti fašizam. Demokracija je laž zato jer narod (masa) ne može sam ništa učiniti: "La massa è la donna, ama gli uomini forti." (masa je poput žene, voli jake ljude) - kaže Mussolini, slično Hitleru, kod koga čitamo: "Većina predstavlja ne samo neznanje, već i plašljivost (...) većina nikada ne može zamijeniti čovjeka.".

Dočim je gomila pasivna, kao aktivni pol pojavljuje se elita s vođom. Mussolini je vrlo jasno sažeo temu aktivizma, na koju varira desna misao prije njega. Nema nepromjenjive sudbine, nema neumoljivih, željeznih povijesnih zakona - taj je nauk Mussolini mogao izravno prihvatiti od Sorela. Pravi pokretački motor povijesti jest snažna volja, koja pripada aktivnom, formativnom principu. "Si deve con la volontà reagire contro il fatalismo." (mora se voljom reagirati protiv fatalizma) - to je formula Mussolinijeve aktivističke političke filozofije. Sudbina ne predbježi volji, ne paralizira je, nego joj volja tek pripravlja teren; ona *stvara* sudbinu! Prava sudbina je ona koju stvara volja; inače je sudbina, za Mussolinija kao i za Sartrea, samo izgovor: "Di fato parlano sempre gli uomini politici, quando hanno commesso qualche errore." (političari uvijek govore o sudbini kada počine kakvu pogrješku.).

Ističući, pod utjecajem Nietzschea, ideju hijerarhije kao tvoračku ideju autentičnog društva, Mussolini odaje štovanje svemu, u čemu se zrcali rang, veličina, snaga, uzvišenost. Njegova misao fašizma time se pokazuje kao neprosanjani san o rimskoj časti, sav je Mussolini predan njezinoj obnovi. Vjeruje da nastavlja tradiciju cezarâ, ispunja čitav javni život simbolima rimske otmjenosti, u umjetnosti teži grandioznom i pompoznom te ga sam nadahnjuje. Danas su to vidljivi spomenici protupovijesnog zaleta koji nije uspio ostvariti veličinu u jednoj epohi lišenoj svake veličine, epohi u kojoj se veličina zapravo morala ukazati kao nešto smiješno, što joj ne stoji dobro i što se ne slaže s njom drugačije negoli porađajući pozu i kič.

Naravno, tu su ponajprije arhitektonski spomenici; nije slučajno kada Mussolini veli: "A mio giudizio la massima fra tutte le arti è architettura, perché comprende tutto." (po mojem je sudu najviša među umjetnostima arhitektura, jer uključuje sve). Što to znači? Od svih umjetnosti, arhitektura je ponajmanje umjetnost, jer je najvećim dijelom upućena utilitetu; u skrajnjoj instanci, arhitektonsko je djelo imitacija špilje. Pa ipak, za Mussolinija (ali i Hitlera) arhitektura je najviša umjetnost. Nije to isto kao kada to kaže jedan pozitivist poput Fechnera. U Mussolinijevu duševnom sklopu, arhitektura je rimska umjetnost, umjetnost ranga, uzvišena umjetnost, kao što je uzvišena i sama rimska povijest, jer u vječno promjenjivom, povijesnom, iznalazi ono vječno i nepromjenjivo, uvijek varirajući isto. "Ewige Roma!" (vječni Rime), kliče Goethe. I Mussolinijeva je duša ispunjena tim pokličem. U Rimu, u rimskoj povijesti, u arhitekturi kao

vidljivom simbolu rimske veličine, *Duce* otkriva vječno. Treba to shvatiti: on ga drugdje ne otkriva, ne otkriva ga izvan tvari i izvan povijesti - u izvanvremenom duhu. Mussoliniju, premda je kršteni katolik, transcendencija ostaje nedostupna. On kaže: "Ogni misticismo mi è estraneo." (stran mi je svaki misticizam). Ako se izjašnjava za religiju, onda je to samo u mjeri u kojoj mu Crkva može biti saveznikom u nostalgičnim nacionalnim reminiscencijama (no sjeća se i rata što ga je protiv Pape vodio talijanski *Risorgimento*!), i dok je na političkom planu ne svede u okvire vatikanske države, kako bi s njom neproblematično suobraćao.

Mussolini, dakle, potvrđuje načelo hijerarhije, a ne načelo transcendencije, i taj je izbor, kako ćemo vidjeti, istodobno i ključna odrednica fašističkoga fenomena. S druge strane, iz tog izbora proizlazi i estetsko poimanje fašizma, koje je moguće samo ako se estetsko nije shvatilo kao obilježje duhovnoga transcendensa, kao *lijepo*, nego kao obilježje imanensa, uobličenog u tvarno-povijesnom rangu, kao *uzvišeno*. Fašizam, u Mussolinijevoj apsolutnoj zamisli, otjelovljuje ono uzvišeno u političkom društvu preko skladnog odvijanja izvorne, autentične demagogije. To je jedan naglašeno estetski koncept politike, koja u sebi inkorporira sferu estetskoga kao sferu uzvišenog, pa stoga mora ugroziti ljepotu kao autonomnu estetsku kategoriju: u filmu, kao i Lenjin, vidi samo pogodno sredstvo propagande, a umjetnost tolerira tek ako je ona pripravna podupirati temelje estetskog poimanja politike. Na taj način, Mussolini pretvara politiku u umjetnost vlasti, i tek odatle moguće mu je s antičkom jednostavnošću izjaviti kako je njegov program jednostavan: on naprosto hoće vladati. Tek odatle i postupak estetizacije samoga vođe: "Hoću od svoga života načiniti remek-djelo!", ili: "Hoću dramatizirati svoj život!". Odatle i oštro suprotstavljanje estetskoga stava etičnome, bila riječ o socijalnoj altriuističkoj etici, ili pak o eudajmonističkom individualizmu. U prvom slučaju, on kaže: "Non crediamo alla santità della vita." (ne vjerujemo u svetost života), a u drugom, navodi (beskrajno ponosno, i na njemačkom, kako svjedoči *Duceov* sugovornik Emil Ludwig) Nietzscheove riječi: "Strebe ich denn nach meinem Glück? Ich strebe nach meinem Werke!" (težim li sreći? ja težim svome djelu!). Napokon, čitavo svoje biće prožima rimskim patosom i antičkim antitezama. Kao Rimljanin, i ne drugačije, izgovara on ovakve riječi: "Voi mi odiate perché mi amate ancora." (mrzite me, jer me još uvijek volite), ili: "Noi siamo forti perché non abbiamo amici." (jaki smo, jer nemamo prijatelja).

* * *

I tu se, evo, zatvara krug fašističke filozofije. Promotrili smo je samo u mjeri u kojoj je mogla pripraviti fašističke institucije, jer je ovdje nezanimljiva ukoliko ih je samo opisivala i opravdavala; u mjeri, dakle, u kojoj je postavila duhovne temelje fašizma, a ne u onoj u kojoj se i sama htjela zasnovati na temeljima povijesnoga fašizma. Fašistička je filozofija uspjela izgraditi stanovite misaone tijekove s kojima je računala i fašistička država, učinivši na njima nešto što im nije odveć nalik. Pa ako se time hoće naprosto kazati da fašistička teorija ne odgovara posve fašističkoj praksi, bit će nam stoga zadaćom izvesti razlikovanje načela konstituirane fašističke države, i onih, koja sadrži misao fašizma. To promišljanje odnošaja fašističke zbilje i fašističkog ideala dovest će nas drugom dijelu našega večerašnjeg posla: pružanju nacrta za jedno filozofijsko istraživanje fašizma - i sasvim je jasno da će pritom biti obuhvaćeni i neki nabačaji one fašističke filozofije, koja nikada nije postala toliko fašističkom, da bi prestala biti filozofijom.

FAŠIZMI I NEOFAŠIZAM (*Ekskurs*)

Kada je listopada 1922 Benito Mussolini izišao s tek održanog napuljskog kongresa stranke što je, godinu dana prije, na rimskom utemeljiteljskom kongresu, nastala iz *Fasci Italiani di Combattimento* i bila nazvana *Partito Nazionale Fascista*, - on je okupio nekih 40 tisuća svojih pristaša i poveo ih u maršu na Rim. Tako je jedna još neuobličena ideologija postala politika, koja je u slijedeća dva desetljeća izazvala neobično velik broj odjeka i pokušaja oponašanja u svijetu, navlastito Europi: fašizam *Strijelastih križeva* u Madžarskoj, *Nacionalni socijalistički pokret* s ing. Mussertom u Nizozemskoj, belgijski *reksizam* pod vodstvom Léona Degrellea, Hitlerov njemački *nacional-socijalizam*, englesky *New Party* pa *British Union of Fascists* Sir Oswalda Ernalda Mosleyja, irske Plave košulje, japanski ljevičarski fašizam na samurajskim tradicijama, latvijski *Gromki križ*, estonsku *Udrugu boraca neustrašivih korpusa* (WABSE), litvanske *Čelične vukove* s Voldemarasom, finski protusovjetski pokret *Lapua*, norvešku *Nacionalnu uniju* V. A. L. Quislinga, rumunjsku *Željeznu gardu* (*Legiju sv. arkanđela Mihovila*) Codreanua i Horie Sime, hrvatske *Ustaše*, Ljotićev jugosrpski *Zbor*, itd. itd.

Još je možda dojmljiviji simptom ekspanzivnosti i razmjerne vitalnosti fašizma okolnost da se on uspio održati ili obnoviti u nizu zemalja, unatoč ratnom porazu i sveopćoj demonizaciji koja ga je pratila kao energično proskribiranu političku mogućnost. Iz pepela fašističkih stranaka, vojnih postrojbi, udruga protusovjetskog patriotskog otpora te kolaborantskih klika, rađa se feniks neofašizma: u Engleskoj, u Francuskoj, u Njemačkoj i Austriji; u Americi, Africi

i Aziji, no nadasve u domovini izvornog fašizma, u Italiji. Već 1946, samo godinu dana nakon ubojstva Mussolinija, u demokratskoj Republici Italiji osniva Guglielmo Giannini novine i organizaciju *L'Uomo qualunque*, odakle će, slijedeće godine, nastati *Movimento Sociale Italiano*, stranka talijanskih neofašista. Ta je stranka, prema podatcima iz 1970, brojila oko 450.000 članova, 4335 ogranaka, 24 parlamentarna zastupnika i 13 senatora, a te je godine na općim izborima dobila 1,800.000 glasova, dakle potporu 5 % ukupnog biračkog tijela. Ona drži svoje sindikate, CISNAL, izdaje dnevne novine *Secolo d'Italia* te tjednike *Il Borghese* i *Lo Specchio*. Oko pokreta MSI roji se čitav satelitski spektar manje ili više skrajnje desnih udruga, čije članstvo broji od nekoliko desetaka pa do 250 tisuća: *Giovane Italia*, *Ordine Nuovo*, *Avanguardia Nazionale*, *Gruppo Delta*, *Gruppo Alfa*, *Movimento Tradizionale Romano*, *Falanga Tricolore*, *Lotta di Popolo*, *Movimento Europa Civile*, *Fronte Nazionale* itd. Talijanski su neofašisti bili toliko moćni da su, unatoč žestokoj protimbi drugih političkih struja, uspjeli svojom parlamentarnom potporom, godine 1960, četiri mjeseca držati na vlasti desničarski kabinet Tambroni. Ovaj podatak djeluje tim dojmljivije, ima li se na umu da prosječan rok trajanja talijanske vlade ne dostiže niti 10 mjeseci. Tijekom proteklih godina, talijanska je skrajnja desnica barem tri puta obavljala opsežne i ozbiljne pripreme za državni udar; jedan od potencijalnih vođa junte bio je *principe nero* (crni princ) Junio Valerio Borghese (vođa udruge *Fronte Nazionale*).

IDEALNI TIP FAŠIZMA

Kao još uvijek vrlo prisutan fenomen suvremenoga svijeta, fašizam se u njemu često pojavljuje u raznim kombinacijama s elementima koji su mu strani, i stoga se promišljanje fašizma mora provoditi s obzirom na sliku koja, redukcijom svega nebitnoga i potenciranjem onoga specifičnog, pruža tzv. idealni tip. Na planu deskripcije, povijesni fašizam, uzet u svojoj zemljopisnoj sveukupnosti, očituje neke stalne crte, ali i neke koje, premda česte, mogu i izostati. U političkom smislu, fašizam obilježava iznimno snažna koncentracija, centralizacija, organsko jedinstvo, jednoznačnost, monopolizam moći. To je jedan etatistički ustroj, koji državu nadređuje pojedincu, koji je stoga kolektivistički i skrajnje antiindividualistički. Iz toga proizlazi jednostranačje, koje se poklapa s načelom protuzakonitosti svake političke oporbe, i koji se može služiti terorističkim sredstvima navlastito prema ljevici: fašizam je antikomunistički.

Ovo sveopće političko jedinstvo u fašizmu se izražava kroz nacionalističku ideologiju u raznim stupnjevima: prema unutra artikuliranu kao šovinizam, rasizam ili antisemitizam, a prema vani kao militarizam ili imperijalizam. Sve

ove oznake izražavaju poimanje države-nacije kao homogenog, jedinstvenog organizma, čiji se dijelovi podvrgavaju cjelini. Pa ipak, ovdje imamo posla samo s izvanjskim načinom organiziranja jednoga sustava, koji je autoritarno hijerarhičan, zasnovan na protudemokratskom elitizmu, duhu stege i odanosti vođi. Ovakvoj strukturi odgovara korporativističko gospodarstvo. Ta struktura rađa i razmjerno kompaktnu ideologiju, koja, kao ideokracija, zapravo predstavlja teorijski temelj politokracije. Ideologija u fašizmu može se zastupati u različitim stupnjevima rigidnosti - od nedovršenih eklektičkih nabačaja, koji zato i ne mogu biti općeobvezatni, preko dogmatizma pa sve do fanatizma. Fašistička ideologija, kao ekvivalent fašističke političke zgrade, reflektira njezin etatizam, elitizam, antidemokratizam; bitno je tradicionalistička, npr. antifeministička i patrijarhalna, ispunjena puritanizmom, asketizmom, ćudorednim zanosom; ponekad sklona religioznom misticizmu. Važan je njezin dio ritualni korpus, koji, dopunjen službenom umjetnošću, predstavlja vrlo uspješan i prikladan instrumentum regni.

NACIONALIZAM I ANTISEMITIZAM

Nacionalizam je u pravilu inkorporiran u fašistički koncept politike. Kao desna orijentacija, fašizam je skloniji prostornom nego vremenskom, čvrstom tlu, a ne projekcijama idealne budućnosti. Ali je uzgoriti i pouzdani nacionalizam pojedinih fašističkih pokreta ostavio mjesta za nastanak jednog osebujnog fašističkog internacionalizma, koji se kristalizirao oko antikomunizma i antidemokracije, otpora sovjetskom imperijalizmu i prihvaćanja vodeće uloge Njemačke u novom europskom poretku. Antisemitizam pak jest redovito obilježje fašističke desnice, ali su ga pojedini pokreti njegovali nejednakom revnošću. Talijanski je fašizam, unatoč Mussolinijevoj neprijemčivosti za organizirane protužidovske strasti, donio antisemitske zakone, ali je to učinio razmjerno kasno, i to više za ljubav Hitlera i Osovine nego što je smatrao da su mu prijeko potrebni. Gotovo petnaest godina, kako je to podrobno i dokumentirano izložio Renzo de Felice u svojoj opširnoj Storia degli ebrei italiani sotto il fascismo, Židovi su u Mussolinijevoj Italiji uživali jednaka prava s Talijanima (protužidovskog zakonodavstva nije bilo do 1938), a velik ih je broj bio učlanjen u fašističku stranku ili obnašao visoke dužnosti u državi. Sam Mussolini znao je da nema čistih rasa, da su rase mit, i u razgovorima s Emilom Ludwigom začuđeno je ispitivao njemačko-židovskog povjesničara o podrijetlu antisemitizma. Naravno, bilo je i skrajnje antisemitskih fašizama: madžarski, rumunjski ili njemački. Ali i ljevica, kao u Poljskoj, rabi antisemitsku promičbu verbalno i smisaono vrlo sličnu hitlerovskoj; dok ova govori o svjetskoj židovsko-boljševičkoj uroti, ona pak o sprezi svjetskoga cionizma s imperijalizmom.

Slično, uostalom, stoji i sa samim imperijalizmom. Italija do 1936 nema otvorenih imperijalnih prohtjeva, osim što latentno iredentistički koketira s Dalmacijom; Španjolska ih također ne pokazuje, premda iz nekih dokumenata proizlazi da je od suradnje s nacional-socijalističkom Njemačkom očekivala zauzvrat priznanje dominantne uloge u sjevernoj Africi. Imperijalne ambicije, međutim, imaju i sve velike liberalne države. Fašizam može postati imperijalnim nadovezujući na nacionalistički stav; ali ljevica je imperijalistička iz internacionalističkih poriva! Imperijalizam je više naravno držanje velike i jake zemlje, nego što bi bio tipičan isključivo za fašiste.

FAŠIZAM, HIJERARHIJA I TRANSCENDENCIJA

Klasični konzervatizam afirmativno gleda na ideju transcendencije i na ideju hijerarhije. To se izražava kroz konzervativni otpor Prosvjetiteljstvu, koji je dvostruk. S jedne strane, konzervativna se misao suprotstavlja prosvjetiteljskom materijalizmu i deizmu / ateizmu (kult znanosti, antimetafizika, racionalistička kritika religije), a s druge strane, ohlokratskim tendencijama Prosvjetiteljstva (kult naroda kao suverena, jednakost, demokracija). U prvom slučaju, konzervatizam materijalizmu, kao stajalištu imanencije, suprotstavlja dodir s transempirijskim, transcendentnim; u drugom, on prosvjetiteljski egalitarizam pobija uime priznavanja razlika u rangu. Konzervatizam protiv nauka o promjeni bitnog i o bitnoj promjeni ističe uvjerenje u ono vječno, apsolutno i nepromjenjivo, koje jedino krije bit; a protiv nauka o jednakosti iznosi istinu hijerarhije.

U povijesnom fašizmu (baš kao i u Nietzscheovoj filozofiji) naglašava se samo ova druga strana konzervativne misli, samo hijerarhija, a ne i transcendencija, ne duh, ne vječnost, ne sloboda. To smo vidjeli već razmatrajući Mussolinijevu filozofiju. Fašizam je režim ukinuća sloboda, ali on je u isti mah režim pokušaja da se materijalno ostvari antropološki rang. Fašizam je ispunjen zanosom svojih preteča za koje je ropstvo preduvjet svake više kulture, i za koje se društvo ne može ograničiti na povlađivanje pukom plebejskom socijal-eudajmonizmu. Bliže je temeljnoj misli fašizma uvjerenje, da je u patnji put vrijednosti, u plemenitim žrtvama i duhu discipline. Temeljni koncept fašizma jest koncept prosvijećene diktature. Ona bi pravo da bude diktatura imala tim više ukoliko bi sama istinskije preuzela i branila liberalne prerogative na obranu slobode duha. Fašizam to, međutim, ne čini, a ne bi mogao ni kada bi htio. Ali, on bi mogao imati pravo samo kada bi to učinio. U tom slučaju, međutim, on ne bi mogao imati službene i obvezujuće ideologije. Ideologija je potrebna povijesnom fašizmu kako bi se uspeo na vlast. Kada se na vlasti učvrstio, ideologija bi mu mogla postati suvišnom, jer bi je on već bio "ostvario". Tada bi mu bilo moguće na rečeni način

preuzeti liberalne prerogative. Ovako, on je upućen na militantni dogmatizam, progon slobodne misli, napokon - uporabu državne sile.

Fašizam, dakle, hoće uspostaviti rang, a postrani ostavlja ideal slobode. Ali ranga bez slobode, hijerarhije bez transcendencije - nema; oboje su duhovnoga podrijetla i komplementarni. Rang bez slobode je lažan, slobode bez ranga puke su stadionske slobode. Zato, težeći rangu, a ne istodobno i slobodi, fašizam je osuđen i na karikaturu samoga ranga, koja tek ponekad zadobija vid nacionalne ili rasne hijerarhije, a ova je obična laž koja se duhovno ne može braniti. No, češće i neizbježnije, laž se fašističkoga ranga rasprostire preko njegove etatističke dimenzije, koja nastoji sve obuhvatiti i ništa ne zaobići. Tako elita slobode duha biva lišena slobode! Tu je na djelu ono što povijesni fašizam naposlijetku stubokom razlikuje od njegova učitelja Nietzschea, jer on piše: "S onu stranu gospodara, i slobodni od svih sveza, žive najviši ljudi, - a gospodari su im oruđe!". To je zamisao o ostvarenju slobode izvan politike, i ona je, koliko god sam Nietzsche toga ostao nesvjestan, nerazdvojno vezana s priznanjem transempirijskog temelja slobode.

Povijesni fašizam pruža samo hijerarhiju, a ne i transcendenciju, i zato on vrijednost mora tražiti samo na putu ranga, te zato bitno ne doseže ni vrijednost, niti rang. Pa ipak, on je vođen upravo spojem tih ideala. Zato se, kao idealni tip, fašistička desnica bitno razlikuje od komunističke ljevice. Ljevica je socijal-eudajmonistička, ona hoće radikalni društvovni preobražaj, promjenu, s ciljem vitalne jednakosti. Ljevica temelji na melioristčkom sindromu: esencijalizmu ljudske naravi, koju vidi kao projekt ozbiljenja; futurizmu revolucije, kao sredstva tog ozbiljenja do kojega tek treba doći; napokon, optimizmu utopije kao ambijenta revolucije. Težeći vitalnoj vrijednosti bez ranga, ljevica može postići samo stadionske slobode, jer je nošena utopijskom vizijom, a svaka je utopijska vizija totalna, apsolutna, i zato neostvariva. Umjesto totaliteta, ona rađa tek totalitarizam. Fašizam, pak, koji je i sam težio apsolutnoj društvovnoj zbiljnosti, premda drugačije shvaćenoj, morao je skončati vrlo blizu komunizma, jer su stadionske slobode samo drugi vid fašističke lažne hijerarhije. U oba režima ova dva sastojka dospijevaju stanovitu jedinstvu, samo se naglasci razlikuju. U oba slučaja, rang nema istinsko antropološko utemeljenje, a slobodnima postaju ljudi koji to bitno nisu.

Fašistički koncept hijerarhije - da zaključimo - ne može dobiti svoje primjereno povijesno uobličenje ne samo zato jer je fatalno odijeljen od poimanja slobode, nego i zato jer se nijedan apsolutni koncept ne može neizmijenjen povijesno ozbiljiti. Kao što sloboda u povijesti nužno degenerira u stadionske slobode, tako i hijerarhija u lažnu hijerarhiju. Povijest uopće i nije područje nazočnosti Apsolutnog. Samo zato plemenita zamisao o rimskoj časti skončava u smiješnom

totalitarizmu s obvezatnim rimskim pozdravom. Samo zato fašizam, čiji se ideal toto cœlo razlikuje od komunističkog, na kraju dospjeva dotle da se oba režima mogu podvesti pod zajedničku kategoriju totalitarizma. Samo otud međusobno divljenje Lenjina i Mussolinija, dva najveća ideološka protivnika; samo odatle značenje pouka koje je Quisling ponio iz boljševičke Rusije.

OVO VRIJEME, JER JE SAMO VRIJEME, LIJEVO JE

Filozofijsko promišljanje fašizma može pokušati u njemu osvijetliti političko poslanje vječnoga ranga, kao sadržinu koja bi mu pripadala tek kada bi on svoj impuls razvio dosljedno. No, kušnje su velike, a stoga i rizik. Povijest je carstvo materije i vremena, i u njoj svaka ideja gubi svoj smisao. Ideju prosvijećenoga despotizma u službi temelja zapadne kulture vrlo je lako osramotiti i izopačiti u totalitarnom sustavu lažne hijejarhije, militarizma i rasizma. Pa ipak, duhovno značenje te ideje ne prestaje obuzimati protupovijesne pozicije ovoga vremena, koje je svjedokom maoiziranja ološa pred Kolosejem, gdje je, za boljih vremena, bio žderan od lavova! Na planu idealne tipologije, dakle, zbiva se i danas presudan izbor između desnice i ljevice. Ako se pod prvom shvati samo platforma zagovaranja statusa quo, a pod drugom težnja zavođenju pozitivnih društvovnih promjena, tada je vrlo lako biti ljevičarem. Drugačije se pak mora opredijeliti stajalište dvojbe u bitne promjene, stajalište svijesti o tome da se ono bitno ne mijenja a da promjena nije bitna, te da zamašni futuristički revolucionarni projekti, kako nas uči povijest, skončavaju u egalitarnoj, plebejskoj i tiranskoj sadašnjosti, u sveopćoj noći u kojoj su sve krave crne. Drugačije se mora opredijeliti stajalište, koje uviđa da je moguće da ono, što izvana predstavlja puku borbu za uščuvanje danoga, zapravo bude obrana najistinskijih vrijednosnih fundamenata Zapada. To stajalište mora tada desnu ruku pretpostaviti lijevoj.

Pa ipak, ovaj izbor nije odlučujući izbor našega vremena. Naše je vrijeme svoj izbor već obavilo, ono više nema što birati, ono je na ekstreman način, odlučno, definitivno i samo vrijeme i ništa više, prolaznost i ništa više, vrijeme bez čvrstog uporišta, u stalnoj mijeni, vrijeme dokinuća ranga i vječnosti, vrijeme nihilizma, Ničega. Ovo je vrijeme bitno lijevo, jer je samo vrijeme. U njemu se nova desnica prema novoj ljevici odnosi kao puki hir, moda, plod nekog bizarnog snobizma, baš kao i maxi-oprava prema mini opravi: prva je obična poza, a epohalnom raspoloženju odgovara samo druga. Vrijeme ne može birati između desnog i lijevog; vrijeme je i samo lijevo; samo je vječnost desna, pa i tada kada je desnica onome vječnom upućena tek odvraćajući pogled od budućeg. Opredijeljivati se danas desno u jednom apsolutnom, idealnom smislu, to znači čuvati snažno uporište u duhu i suprotstavljati se svim ključnim tijekovima ove epohe, junački

odolijevati njezinu anti-duhu. Biti danas desno, to znači djelovati i istupati sa stajališta duhovne snage. Desnica danas ne raspolaže istinskom materijalnom snagom, ona nema nikakve prave, zbiljske, dalekosežne povijesne perspektive, baš zato jer danas ne postoji snaga koja bi se mogla odlučno suprotstaviti samome vremenu. Desnica, prava desnica, nema danas izgleda, istinsko robovlasništvo može preživjeti još samo u našim srcima. Duhovni preporod Europe danas je nemoguć. Hoće li on biti moguć budućim naraštajima, to ovisi o mogućnosti da se u jednom trenutku duhovne i materijalne snage Europe udruže na najpovoljniji način. U međuvremenu, stvar desnice stvar je ekstremno protupovijesnog duhovnog stava. Ali, ona je istodobno i u najdubljem smislu stvar časti nas baštinika Zapada i svjedoka njegova zamiranja.

NEGATIVNA POLITIKA, NE POZITIVNA!

Pa ipak, mi imamo odveć mračna iskustva sa spregom materije i duha, a da bismo olako povjerovali u povoljne njezine izglede u budućnosti. Totalitarizam što mu pribivamo, lijevi ili desni, jednako je proizvod fanatizma duha, koji je vjerovao da se može otjeloviti u materiji. Totalna je ideja duha dovela totalitarizmu i ideokraciji. Ovo razočaranje dualizma rađa novim uvidom: ako utopija ne će biti samo ideologija pozitivne politike, ako se hoće spasiti i duhovno dostojanstvo utopije i materijalno dostojanstvo politike, onda ono što je na idealnom planu predstavljalo dilemu između ljevice i desnice, na empirijskom planu postaje dilemom između totalitarizma i liberalizma. Ovu je dilemu pragmatički lako razriješiti: pristajući na ponižavajući kompromis i izdajući interese slobode i ranga, mi ih, naposlijetku, ipak dobivamo natrag na način koji je nama ovdje jedini moguć; odbacujući izbor između Svega i Ničega, uspijevamo u tome da nam ipak ne bude dodijeljeno Ništa kao naš usud. Najviše naše ciljeve ne može ostvariti politika koja im pozitivno teži, nego samo negativna politika, ona za te ciljeve izravno nezainteresirana, može omogućiti da za njima čezne duh, koji im je jedini dorastao. To je razlog zbog kojega, paradoksalno, plebejski, demokratski, vašarski, mlitavi, bljedunjavi liberalizam krije pravo sjedište slobode i ranga. On njima ne teži, one ga se ne tiču, pa ih ne može ni izdati.

POSTSCRIPTUM - TRIDESET GODINA POSLIJE

Čitatelj može i sam procjenjivati koliko sam do danas ostao vjeran svojim mladenačkim nazorima o fašizmu, a koliko sam od njih odstupio. U tekstu predavanja ostalo je i nešto nedorečenosti, koje sada nisam popunjavao. Iz njega zrači neupitna desno-radikalna orijentacija, dakako, uz neke filozofijske zadrške: razlikuje se realni fašizam od njegova ideala i idealnog tipa, prvome se spočitava koješta, a drugome da mu nije jednako stalo do slobode (transcendencije), koliko do ranga (hijerarhije). Napokon se politici uopće poriče da može autentično ostvariti te vrednote, a u današnjem se vremenu vidi neprikladan medij za procvat političke desnice, budući da je slijepo za više duhovne vrednote koje su joj svojstvene. Nada se prepušta budućnosti, a u sadašnjosti, nevoljko se prihvaća utjeha liberalizma, čitatelj je vidio zašto i kako. - U tom ranom rekstu, vidjet će se i da sam još bio posve nesvjestan uloge i vrijednosti nacionalizma u politici i općenitom životu ljudi, te da sam na određeni način, na određenoj razini, poistovjećivao fašizam i komunizam. Sve se to u međuvremenu u mojim nazorima promijenilo, što svjedoči i ova knjiga. Mislim usto, da je krivo bilo vjerovati kako u fašizmu nema slobode; ima je uglavnom onoliko, koliko je potrebno slobodnima. Ne mogu svi biti slobodni, niti je to poželjno. Sloboda, dakle, pretpostavlja rang, a rang slobodu: to je jedna od ključnih teza predavanja, koja je ponešto u kontradikciji s kritikom fašizma zbog manjka slobode u njemu. Ono pak što danas kategorično odbacujem, jest moja tadašnja uvjetna pohvala liberalizmu. Iz teksta je razvidno da sam već bio uvjereni protuliberal; paradoksalno, očekivao sam da liberalizam pospješi stvar slobode i ranga tako što se - kao ne-pozitivna politika - ne će brinuti za te pozitivne vrednote, pa ih ne će ni ugrožavati. Poslije mi se tek, vremenom i iskustvom, razotkrilo da je liberalizam izravni, "pozitivni", strastveni, nesmiljeni, militantni neprijatelj slobode i ranga, kakvoga nije bilo u svjetskoj povijesti; da je on naprosto smrt za slobodu, a navlastito slobodu desne misli. Napokon, nisam još bio u politici, što je također razlogom da u analizi idealnotipska razmatranja nisu dopunjena konkretnijim i objektivnijim pristupom povijesno-fašističkim poredcima, koji bi neka načelna razmišljanja već tada, na empirijskom planu, ublažio i relativirao. - Uz ove napomene, ustvrđujem ipak kako iza većine svojih tadašnjih bitnih uvida neizmijenjeno stojim i danas.

Umjesto posebne rasprave o antifašizmu, koji je od samoga početka bio ne samo čisti negativum, ovisan o predmetu svojega pobijanja, nego i trivijalna staljinističko-titoistička podvala naivnom puku, a ostao je to i do danas (vidjesmo kako se rado ex-komunisti prikazuju antifašistima, misleći da to bolje zvuči i lakše prolazi!), - donosim u nastavku tri pamfleta koja svjedoče o aktualnoj borbi protiv antifašističke smicalice. Prvi je letak dijeljen na Jazovki 1999, drugi pred starom Džamijom 2001, a treći na istom mjestu dvije godine prije. Smjestio sam ga na kraj, kao točku na "i", zbog njegova oštrog tona, koji je zainteresirao i državno odvjetništvo. Pročitao sam ga u svojoj tadašnjoj TV-emisiji "Zemlja-zrak, s desna i s lijeva", koju sam vodio s piscem i političarem Predragom Raosom, dan prije desničarskih anti-antifašističkih demonstracija na Džamiji. Odaziv je bio izvrstan, a neki među okupljenima odlučili su toga puta podijeliti dobru lekciju okupljenoj jugonostalgiji. Oboje Pusića, obojica Stipa (Šuvar i Mesić), zaradili su batine i izbijene zube, a nekom je maštovitom sudioniku palo na pamet i zasuti partizanske fosile limenkom prvorazrednog plina-suzavca. Takav se urnebes možda više ne će ponoviti! Uglavnom će čitatelj iz ovih prigodnih letaka - kojih se sadržina mjestimice poklapa - u kombinaciji s ostalim materijalima u ovoj knjizi dobiti dostatan dojam o tome što antifašizam jest, što nije, i zašto je nepoželjan.

NOVA HRVATSKA DESNICA

PODVALA ZVANA ANTIFAŠIZAM

HRVATSKI NARODE!

Pokojna tvorevina, takozvana "jugoslavija", svakog 27. srpnja priređivala je poniženje hrvatskom narodu. Podsjećala ga je da je toga dana 1941 podignut "ustanak hrvatskog naroda". U stvarnosti, tada se podigla pobuna srpskih četničko-staljinističkih petokolonaša protiv netom oslobođene vlastite Domovine Hrvatske.

Nova je vlast nakon 1990 odredila da se, umjesto omraženog nadnevka, proslavlja 22. lipnja. To je sada trebao postati pravi blagdan "hrvatskog ustanka". Toga su se dana, kako nam je protumačeno, na oružje digli Hrvati. Oni su, dakle, kao ustanici bili hitriji negoli srpski petokolonaši.

No, oni su ustali protiv Nezavisne Države Hrvatske i učinili su to na zapovjed komunističke partije, u obranu netom napadnute majčice socijalizma, SSSR-a. Je li to razlog da njihov veleizdajnički čin još i danas smatramo povodom za blagdansko slavlje?

Umjesto da ih se stidimo, mi smo ih prisiljeni slaviti kao junake i vizionare. Oni koji su 1941 rušili hrvatsku državu danas nam se prikazuju kao njezini stvarni tvorci. Današnji nasljednici ovih domaćih izdajnika tvrde nam kako su oni na strani pobjednika dočekali konac Drugoga svjetskog rata, a bjelodano je da im je cilj bio jugoslavenska Hrvatska ograničenog suvereniteta i podređena srpskoj volji.

Hrvatski antifašisti Hrvatsku su izgubili, a dobili "jugoslaviju", ovoga puta još okrutniju i dugotrajniju od prve. Mnogohvaljeni "zavnoh" postigao je za Hrvatsku tek toliko da ona postane jedna staljinska gubernija u okviru velikosrpske komunističke, titovske jugo-"federacije". Nad marionetskim "zavnohom" stajao je čvrsto i nepokolebivo jugoslavenski "avnoj". Bobetko i drugi znali su

priznavati kako su i onom drugom "jugoslavijom" vladali Srbi. Pa u čemu je to onda njihova hrvatska pobjeda?

Antifašizam, čije tobožnje zasluge danas podgrijava hrvatski neprijatelj, bio je obmana 1941, i danas je ponovno u službi obmane. Oba puta valjalo je komunističke fanatike, staljinske ultraljevičare i jugo-titovske teroriste, sudruge europskih kriminalnih udruga poput Baader-Meinhof-Bande (i ona se kiti antifašističkim perjem!) - prikazati uljuđenim "demokratima", dostojnima "velikih pobjednika" Amerikanaca i Britanaca, usporedivima s pristojnim europskim političkim usmjeridbama poput socijalista, liberala ili konzervativaca.

Antifašizam nije za Hrvatsku oslobodio Istru i Dalmaciju. Njih je Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske pripojio matici Domovini dekretom izdanim dan nakon kapitulacije Italije. Da je primorskim partizanima bilo do oslobođenja u krilu Hrvatske, oni bi se toga dana bili pridružili Hrvatskim Oružanim Snagama. Ovako, samo su pomogli restauraciji Velike Srbije. U njoj su i Dalmacija i Istra pale žrtvom boljševičkih guvernera dirigiranih iz Beograda.

Antifašizam je u Hrvatskoj oduvijek bio i ostao u službi denunciranja svega hrvatskog, svega što njegovoj jugo-komunističkoj svijesti nije bilo po volji, kao "ostataka" ili "obnove" fašizma. Junački Hosovci, koji su nedavno marširali Rijekom, za njih su također fašisti, jer antifašizam ne zna ili, točnije, ne želi razlikovati crnokošuljaše koji su Rijeci i Istri značili okupaciju, od nasljednika Crne Legije, koji su i Liniću i Antiću donijeli slobodu.

Ako i nije svaki antifašizam ujedno i komunizam, svakako su oboje isto u smislu nesmiljene borbe protiv nacije i nacionalne države, nacionalnog ponosa, dostojanstva i samosvijesti, a za ljubav nadnacionalnih, internacionalističkih ili kozmopolitskih tlapnji.

Pridružujući se slavlju u povodu obljetnice staljinističkog ataka na Nezavisnu Državu Hrvatsku, kontroverzni grkokatolički svećenik don Živko Kustić (na stranicama izdajničkog i špijunskog Jutarnjeg Lista) priziva trajne, dragocjene i nezaobilazive vrednote našega stoljeća, za koje mnije da ih je otkrio u antifašizmu. Za Hrvatsku, međutim, u ovomu se ne kriju nikakve vrednote. One su, naprotiv, dobrim dijelom upravo na onoj strani protiv koje se antifašizam bori.

Trajne vrednote su Bog i nacija; nacionalna država i organska solidarnost narodne zajednice; plemenite žrtve i pripravnost na njih; muževna borbenost, herojska romantika, ideje, ideali i vizije, razlike među ljudima i svijest o ljudskim granicama, askeza, ozbiljnost i odgovornost... To su vrednote, a ne zazivanje veleizdajničkog ispada jedne klike inozemnih plaćenika, kojima je njihova utopijska, zločinačka ideologija bila bliža od sudbine vlastita naroda.

Hrvatskoj danas ne prijeti pogibelj od fašizma. Pogibeljni su samo preostatci antifašističkoga zla. Antifašizam je trajni, pouzdani i nemilosrdni neprijatelj

hrvatske slobode i samobitnosti: lažljivi, lukavi, jugoslavenski, komunistički, teroristički antifašizam, koji će se slizati sa svim sablastima prošlosti, sa svim demonima vanjskoga svijeta, samo da mu uspije rušenje ove nacionalne Države Hrvatske, koja će mu vječno ostati trnom u oku.

Dotucimo zato antifašizam, dokrajčimo "žrtve fašizma" gdje god ih ima. Sve ostalo riješit ćemo lako. Udružujmo se spontano i masovno u autonomne bazične stanice Nove Hrvatske Desnice! Neprijateljevo je ime prepoznatljivo, sam ga je odabrao: antifašizam. No, gdje je pogibelj, tamo raste i ono spasonosno. A njegovo pak ime glasi: DESNICA!

Ovo je proglas izdan 22. lipnja 1999 u znak vječnog spomena na sve žrtve Jazovke, Bleiburga, Križnih putova te uopće antifašističkog divljanja po Hrvatskoj.

NOVA HRVATSKA DESNICA

DOLJE ANTIFAŠIZAM!!!

HRVATSKI NARODE!
GRAĐANI GLAVNOGA GRADA ZAGREBA!

1. Okupili su se oni, okupili smo se simbolično i mi, i poručujemo im: Ne priznajemo "trg žrtava fašizma"! Ne priznajemo antifašizam! Ne priznajemo tihu restauraciju partizanskih, titovskih, komunističkih, jugoslavenskih lažnih vrednota! Ne priznajemo vaše podvale! Ne priznajemo većinsku odluku kada je kriva. Ne priznajemo veleizdajničku, nenarodnu trećejanuarsku kliku Mesić-Račan, koja je zasjela na grbaču obespravljenom, osiromašenom, izgladnjelom, poniženom i zavedenom hrvatskom narodu!

2. Mi hrvatski nacionalisti nemamo danas razloga proslavljati nikakvu pobjedu. Na jučerašnji nadnevak, Zagreb su preplavile podivljale horde srbo-četničkih opančara pod vodstvom zločinačkoga generala Koče Popovića. Takozvano oslobođenje Zagreba takozvanog "osmog maja" predstavljalo je uvod u neviđene progone i pokolje hrvatskih ljudi.

3. Mi državotvorni Hrvati ne proslavljamo nikakav dan Europe. Nismo ni mi provincijalci i ksenofobi. Jest, bojimo se stranca kada nam radi o glavi, i zato pozivamo na jačanje vojne sile, pozivamo na opću mobilizaciju, na politizaciju vojske i militarizaciju politike - i neprijateljem smatramo onoga koji nam već godinama demontira vojsku, izruguje se junačkim ratnicima, najavljuje dokinuće vojnog roka i uključivanje u neprijateljske nam vojne saveze. Ali i mi, hrvatski desničari, hoćemo Europu. Samo, ona ne smije biti tehno-birokratska, ne smije biti judeo-masonska, ne smije biti centralistička i protunarodna kakva je danas. Ona mora biti Europa suverenih, samostalnih, slobodnih, nezavisnih nacionalnih država. I ona će takva biti, ili je ne će biti nikakve!

4. Mi protivnici antifašističke podvale, koja je jučer bila krinkom za komunističku, staljinističku, boljševičku strahovladu, a danas je maskom za liberalnu diktaturu, gušenje slobodne misli i povratak jugoslavije na mala vrata, ne ćemo pristati ni na kakav "trg žrtava fašizma" usred hrvatskoga glavnog grada. S ovoga trga zločinačka je Titova Ozna punila svoje kazamate hrvatskim domoljubima, pred Poglavnikovom je džamijom obješen kao zadnji razbojnik muslimanski imam Muftić. Žrtve fašizma u jugoterminologiji značile su žrtve Nezavisne Države Hrvatske i Ustaškog Pokreta, a u slijedećem koraku, tim je tobožnjim žrtvama, a zapravo jugo-komunističkim izdajničkim izrodima, kriminalizirana svaka pomisao na hrvatsku nacionalnu nezavisnost i državni suverenitet. U nezavisnoj i suverenoj Hrvatskoj takvom trgu ne smije biti mjesta! Može ga se nazivati Trgom Hrvatskih Velikana, Trgom Kulina Bana, Trgom Imama Ismeta Muftića, ali sramotni jugoslavenski naziv žrtava fašizma ima nestati s ovoga svetog i mučeništvom posvećenog prostora!

5. Podižemo danas svoj glas protiv združenih smicalica, kojima bi se, pod izlikom zabrane takozvanog govora mržnje i političke nekorektnosti, a s pozivanjem na lažne masonske svetinje poput dijaloga i tolerancije, pokušalo ušutkati najplemenitije hrvatske domoljube i zavesti, pod imenom tobožnje demokracije iliti vladavine naroda, liberalnu diktaturu strašniju od svih znanih nam diktatura prošloga stoljeća. Podižemo svoj glas protiv gnjusne laži o ljudskim pravima, kojima vanjski i unutarnji neprijatelj ucjenjuje hrvatski narod da se odrekne svoga prava na opstanak. Najoštrije osuđujemo aktualne manipulacije s problemima naših cigansko-romskih sugrađana, koji su najvećim dijelom sami krivi za svoj nezavidni usud, i koji bi u svojoj dobrohotnoj naivnosti trebali poslužiti daljnjem slabljenju i sramoćenju hrvatske države, te progonu njezinih najprokušanijih sinova.

6. Mi hrvatski desničari i državotvorni nacionalisti proniknuli smo u bit liberalne podvale, i nikada nas ne će biti strah otvoreno o njoj progovarati i otvarati oči našem zavedenom puku. Zato mu i s ovoga mjesta poručujemo da se ne da obmanjivati, da ne vjeruje antifašističkoj laži - kojom bi se htjelo prikazati kako najveću pogibelj za hrvatski narod ne predstavlja sadašnja tiranija nesposobnih i odnarođenih narančastih mediokriteta, tuđinskih slugana i marioneta, podanika i pokornika, nego neki politički modeli iz davno prohujalih herojskih i tragičnih vremena. Ne dopuštamo da nam se nameće uporaba riječi - fašizam, antifašizam, demokracija... - u značenju koje im pridaje neprijatelj. Raskrinkajmo jezične podvale, mislimo svojom glavom, ne pitajmo se što li će o nama držati nekakav imaginarni, a nama zasigurno neskloni bijeli svijet, nego osluškujmo bilo vlastita naroda.

7. Recimo stoga danas odlučno NE odnarođenim antifašistima, agentima judeo-masonske internacionale, profesionalnim trovačima duša - kojekakvim pusićima i puhovskijima, šiberima, denićima, teršelićima, sivoj eminenciji poglavici Zlatni Kamen i svima njima sličnima, i poručimo im: dalje prste od hrvatske države! Hrvatski vas je narod prozreo i ne želi vas više trpjeti u svojoj sredini! Iselite se u vašu uljuđenu, demokratsku i dekadentnu Europu, u jugoslaviju, odlazite u Izrael pa tamo Židovima pripovijedajte o rasizmu, šovinizmu i ksenofobiji! A nas oslobodite svoje politike kojom, po naputcima židovske svjetske banke, trgovinske organizacije i monetarnog fonda, uništavate hrvatsko gospodarstvo i novčarstvo, uvodite nam homoseksualne brakove, pasja prava i porno-televiziju, vraćate nam partizanske zlikovce, Tita i partiju, vrijeđate hrvatske Hercegovce i Dalmatince, a oduzimate životni minimum hrvatskim majkama, radnicima i umirovljenicima, oduzimate nam životni prostor, narodno ime, slobodu i čast, ponos i dostojanstvo.

HRVATSKI NARODE!

Kada je već i jedan poslovično kolebljiv i umjeren političar kao Dražen Budiša zaključio da nam se Hrvatska ponovno jugoslavizira - to je svakako znak za uzbunu. Rat protiv hrvatske države i hrvatskog naroda traje punom snagom. Ali, gdje je velika pogibelj, tamo raste i ono spasonosno. Mogu nas tlačiti, mogu nas izazivati kao danas ovdje, ali pokoriti nas ne će nikada. Jača i stasa ova naša bolja, hrvatskija Hrvatska. Svima nam je u njoj mjesto, jer nas opet Domovina zove. Pridružimo se zato svi fronti otpora! Hrvatski nacionalisti - na okup! Ako to samo doista budemo htjeli, pobjeda je naša! Bez obzira na njihove izborne regule i demokratske laži, njihove podle trikove i antifašističke provokacije.

BORBA SE NASTAVLJA - ZA DOM SPREMNI!

Ovaj letak dijelili su pripadnici Nove Hrvatske Desnice 9. svibnja 2001 pred starom Poglavnikovom Džamijom na Trgu Hrvatskih Velikana - ili Trgu Kulina Bana - okupljeni u prosvjed protiv povampirenih jugoida, koji tamo orgijahu.

NOVA HRVATSKA DESNICA

STANIMO NA PUT ANTIFAŠIZMU!!!

HRVATSKI NARODE!

Neporaženi jugonostalgičari-titovci, komunjare i partizančine iz godine u godinu okupljaju se na Trgu Kulina Bana, danas Trgu Hrvatskih Velikana, uz negdašnju Poglavnikovu džamiju (pred kojom su 1945 objesili imama Ismeta Muftića), kako bi provocirali hrvatski narod, koji im je u Domovinskom ratu izrekao odlučno i uvjerljivo NE.

U današnjoj Republici Hrvatskoj, koja ne nadovezuje na tradicije Nezavisne Države Hrvatske - prve hrvatske države od propasti dinastije narodne krvi 1102 - nego na tradicije šumskoga "zavnoha" i federalne Hrvatske, utamničene u Titovoj jugovini, zazivači prošloga sve su drskiji i glasniji, umjesto da su se našli u četiri tamnička zida ili dva metra pod zemljom.

Nije slučajno da su svi ti neprijatelji samostalne, slobodne, suverene hrvatske države danas izdajnički prišli taboru demokratskih boraca za "ljudska prava", lijevih liberala, svjetskog hegemona Amerike. Ona im je dojučer bila smrtni neprijatelj, no danas je to Hrvatskoj, pa zato obilato plaća ovo antifašističko podzemlje, nadajući se da će mu uspjeti srušiti hrvatsku državu.

Svake godine početkom svibnja okuplja se ova družba jugo-mračnjaka, kako bi pred starom džamijom odslužila svoju crnu misu, prizivajući pokojne sablasti i zapomažući da se Trgu vrati ozloglašeno ime "trga žrtava fašizma", ne bi li i dalje podsjećalo da hrvatska država, kakva god bila, za jugo-krvoloke znači zločin.

U dane kada se sve što u hrvatskom narodu zdravo i nacionalno diše prisjeća golemih bleiburških žrtava palih za Dom, partizanski vukodlaci, krivci za Bleiburg, iživljavaju se nekakvim "danom pobjede", koja je za Hrvatsku značila najveću katastrofu njezine tisućljetne povijesti.

Da nije izostala krvava kupka 1990, ne bi danas bilo antifašističke ološi da se pomalja i diže glave iz svojih jazbina, i ne bi ti notorni ateisti tražili u Jasenovcu kršćansku misu za ubojice koje su tamo okončale i zbog likvidacije katoličkih svećenika.

HRVATSKI NARODE!

Ne nasjedaj ovim krvoločnim lukavcima, ne daj da još jednom zajaše na vlast u Tvojoj, krvlju naših najboljih sinova oslobođenoj Domovini! Ne daj se opet prevariti kako su Te prevarili 1945! Priberi svoje snage i saberi se za odlučni boj protiv komunističke aždaje! Zaustavi je na vrijeme, dok za račun svojih gospodara nije izazvala građanski rat!

Okupimo se zato u što većem broju u nedjelju, 9. svibnja 1999, u 18 sati, na zagrebačkom Trgu Hrvatskih Velikana (negdašnjem Kulina Bana)! Ne dopustimo antifašistima da ga ponovno krste sramotnim nazivom "trga žrtava fašizma", kojim je velikosrpska jugovina desetljećima vodila promičbeni rat protiv hrvatske nacije!

Desničari, konzervativci, pravaši, državotvorni nacionalisti, hrvatski domoljubi - ne zaboravite na svoju dužnost prema Domovini! Budite u nedjelju na dužnosti, u stroju, pokažite bandi da je njezino vrijeme u nepovrat prošlo!

BORBA SE NASTAVLJA - ZA DOM SPREMNI!

NEPRIJATELJ O DESNICI

U desničarskim novinama ULTIMATUM! redovito se, pod naslovom "O desnici iz neprijateljskog kuta", objavljuju tekuće izjave novinara, publicista i političara koje se odnose na desnicu. U međuvremenu od tih navoda nastala je već čitava jedna mala antologija bedastoća, i ona zorno svjedoči o nesporazumima što su potaknuli nastanak ove knjige, ali i o beskrajnom konformizmu, zadrtosti, zlobi i podlosti jednoga tipa vladajuće, antiduhu vremena sukladne svijesti. Ovdje donosim te citate kako su objelodanjeni u dosadašnjim brojevima ULTIMATUMA! (uz iznimku br. 3-4, gdje je rubrika izostala).

(ULT. I)

"Godine 1996 HSP uspijeva ući u Sabor zahvaljujući osvojenih 5,01 % glasova, za koje je malo tko vjerovao da su postignuti bez pomoći HDZ-a. Uvjerljivost parlamentarne desnice time je srozana. Stenogram koji je nedavno objavljen i koji objašnjava o čemu su u to vrijeme razgovarali Franjo Tuđman i Anto Đapić predočava kakva je tada bila pozicija najjače desne parlamentarne stranke u Hrvata. Kad uđete u prostorije HSP-a, vidjet ćete na zidu slijed povijesnih desnih ličnosti s hrvatske scene poput Ante Starčevića, Ante Pavelića i drugih. Odmah do njih, u istim dimenzijama, nalazi se i slika Ante Đapića. Prije prošlih izbora, u desnim je krugovima bilo dovoljno pametnih glava koje su tražile ujedinjenje desnice radi izbornog uspjeha. No, Đapić za to nije htio čuti."

(Dean Sinovčić u *Vjesniku*)

"Čini mi se da su se »ustaše« pojavili niotkuda 1991, baš u zgodno vrijeme kao po narudžbi beogradske medijske kloake, kad je Slobodan Milošević tražio izgovor za napad na Hrvatsku. Antifašistički spomenici sravnjeni su sa zemljom, a ulice su nazvane po ustaškim ideolozima. Tuđmanov posilni Anto Đapić odmah je nakon mirne reintegracije Podunavlja pohrlio u etnički očišćen Vukovar, ne bi li braći Srbima pružio utjehu nudeći im fašističkim pozdravima bjelodan dokaz, da je za »pobunu napaćena naroda protiv ustaškog režima u Zagrebu« bilo razloga, te da su srpski zločini »u samoobrani od ustaša« bili opravdani."

(Ingeborg Glušac u *Vjesniku*)

(ULT. II)

"Osnovni problem hrvatske desnice nije u ekscesima ili u mržnji prema Srbima, nego u gledištu: ne treba nam demokracija, ne trebaju nam ljudska prava, ne treba nam Europa, ništa nam ne treba ako to ugrožava državu. No, ta ideologija više ne djeluje."

(Nenad Zakošek u *Fokusu*)

"Uvijek sam stranim novinarima pokazivao kako teze o nekakvom desničarenju hrvatskog biračkog tijela nemaju nikakvog empirijskog uporišta. Mislim da velike perspektive za desne stranke u Hrvatskoj nema, osim u slučaju da se nastavi nepravedna politika EU-a prema širem prostoru."

(Slaven Letica u *Slobodnoj Dalmaciji*)

"Već nekoliko mjeseci ekstremna desnica opasno ugrožava demokratski poredak pod maskom obrane digniteta Domovinskog rata. U svijetu nam se čude i pitaju kako mogu tzv. "patrioti" raditi protiv svoje zemlje. A Dražen Budiša tvrdi da opasnost dolazi od lijevih ekstremista."

(Giacomo Scotti u *Novom Listu*)

"Na terenu desna ruka još zna ostati u zraku i zapjeva se Juri i Bobanu, no u parlamentu HSP danas pokazuje samo svoje umiveno lice. Ne surađuje li Đapić sasvim solidno s Milanom Đukićem? Debaklom antisemitskih demonstracija izjalovile su se nade desničarskih snaga da će poljuljati sadašnju vlast."

(Dražen Ciglenečki u *Novom Listu*)

(ULT. V-VI)

"General Hopp, najtajanstveniji i najsamozatajniji general u povijesti nacije, ponovno se oglasio. Nitko ne zna tko je on (osim Parage, koji ionako sve zna) i gdje se krije. Svoje postojanje dokazuje priopćenjima. Podužoj je listi neprijatelja dodao i šefa HSP-a Antu Đapića. Neprijatelji su i urednici javnih glasila. Tako će anonimni general i vođa samoorganizirajuće vojske sve naučiti pameti i izvesti državu na pravi put."

(Dada Zečić u *Glasu Slavonije*)

"Ne, opasnost od desničarskog državnog udara ne postoji. To su nesposobni i poraženi ljudi. Oni mogu ubiti i raniti mnoge od nas (...) ipak, danas ne postoje uvjeti za desne pučeve u Europi, pa ni u Hrvatskoj. Kada bi desnici to i pošlo za rukom, Hrvatska bi ostala potpuno izolirana. Ne vjerujem da je u tijeku fašizacija Hrvatske. Neki prosvjeduju. To je njihovo pravo, iako prosvjeduju zbog jednog mračnog kriminalca (vojvode i viteza Norca - *ULT.*)."

(Ivo Banac u *Nacionalu*)

"Vrlo su bučni, ali praktično bezopasni jer žive u svojem imaginarnom svijetu. Ne će proći dugo da će se potpuno umiriti. Budiša je dobro primijetio da se desničari ponašaju kao da još uvijek postoji Jugoslavija i da Karađorđevići stoluju u Belom dvoru na Dedinju."

(Dušan Bilandžić u *Novom Listu*)

"Ne bih se složio da desnica jača. Tu se prije radi o pojačanim aktivnostima pojedinog kruga ljudi koji je potencijalno oduvijek bio tu. Mislim da je potencijal desnice značajan u Hrvatskoj, ali dosad nije bio manifestan. Unutar tvrdog desničarskog jezgra, a njega je, kako pokazuju ankete, 10 do 15 posto unutar biračkog tijela, ima samo jedan manji dio koji je spreman na prosvjede, proteste i javni angažman. Hrvatska uopće nema konzervativnu desnicu. Kod nas je desnica vezana za ustaštvo. U njihovim istupima prisutni su šovinistički, nacionalistički i rasistički prizvuci. HDZ se služi ekstremno desnom retorikom. Ekstremna desnica se osilila."

(Nenad Zakošek u *Novom Listu*)

"Stajališta hrvatske desnice teško su uskladiva sa suvremenim poimanjem demokracije, pravne države i ljudskih prava. Kada dođe na vlast, ne umije vladati. Zastupa ekstremni nacionalizam i ksenofobiju."

(Zoran Malenica u *Nedjeljnoj Dalmaciji*)

"Ante Đapić odriče se ustaštva. Koliko je odreknuće iskreno, ubrzo će se vidjeti. Uistinu, kakvi su izgledi da se desnica u Hrvatskoj uspne na vlast? Pogledamo li primjere u europskoj političkoj povijesti, možemo ustvrditi da je desnica dolazila do vlasti samo na dva načina: ili državnim udarom, ili pak zbog slabosti i političke potrošenosti ljevice. U Hrvatskoj su trenutačno otvorene obje varijante. Državni udar bio bi također moguć."

(Radovan Stipetić u *Jutarnjem Listu*)

"Ako je i u jednom Obrovcu HSP ostao na svojih pet posto mandata, a HDZ nije uspio prijeći udio od 20 posto, postavlja se pitanje kako bi desnica prošla u urbanijim središtima. Sve to pokazuje da tiha većina građana Hrvatske nije impresionirana veličinom i glasnošću desničarskih mitinga. Zato, sad kad su računi "velikih mitinga" pomalo svedeni, desnica nema razloga za pretjerano slavlje."

(Dražen Herljević u *Novom Listu*)

"Vladajući tim šestorke teško važe kojim mjerama može zaustaviti rast svojih protivnika kojima ne smeta ni neoustaška retorika. Hrvatska se desnica, umjesto priklanjanja suvremenom europskom konzervativizmu, poduprla nacionalističkim i rasističkim prizvucima. Bilo bi krajnje neobazrivo podcijeniti narastanje ekstremističke manjine u Hrvatskoj."

(Željko Hodonj u *Vjesniku*)

"Bestidno je »lijeve teroriste« označavati kao metu za napad dok se vlast ne usudi dirati u prostor tzv. radikalne desnice. Desni teroristi tu etiketu, za razliku od lijevih, zaslužuju."

(Andrea Zlatar u *Republici*)

"Odlučnom porukom radikalnoj desnici koja je, kako kaže, mentalno još uvijek u Jugoslaviji, čelnik HSLS-a Dražen Budiša ponovno je zbunio kritičare koji ga uporno svrstavaju na desno krilo. Je li to Budišin zaokret? Ili pak samo još jedan dokaz da stranka i njezin šef stoje čvrsto u centru kao brana radikalizmima desnice, ali i ljevice, izazivajući zbog toga napade s obje strane."

(Marija Pulić u *Republici*)

Režimski Vjesnik *objavio je u nekoliko nastavaka niz priloga pod zajedničkim naslovom "Prijeti li hrvatskoj desni ekstremizam". Donosimo u nastavku seriju cveba iz te jedinstvene antologije panike i bedastoća:*

"Ama baš nitko s pozornice nije smatrao shodnim ograditi se od bujice prostota, transparenata sa šovinističkim porukama ili ustaško-folklornog kolorita, koji se mogao vidjeti na splitskoj rivi. Strasti i nezadovoljstvo vlašću dosad nisu dopuštali posvećivanje veće pozornosti sablastima prošlosti."

(Željko Garmaz)

"Nošenje fašističkih ili nacističkih simbola u Njemačkoj kažnjivo je djelo, a najčešća mjera protiv onoga tko javno nosi svastiku ili nacističku zastavu je novčana kazna. U Njemačkoj razmišljaju o uvođenju strožih protumjera kakva je oduzimanje vozačke dozvole."

(Marinko Bobanović)

"Hrvatskoj u osnovi ne prijeti desni ekstremizam, povezan s HDZ-om, ali bi joj mogao zaprijetiti. Prema svim anketama, ekstremnoj desnici sklono je manje od 5% stanovništva. Skupovi nisu ekstremizam, ali zaprečavanje cesta već spada u to."

(Igor Dekanić)

"Ako ne reagirate, dolazite u opasnost da na vlast dođu tipovi koji otvoreno zagovaraju represiju. Javnost, mediji i nevladine organizacije trebaju odraditi zadaću i reagirati na takve događaje."

(Zoran Pusić)

"Određeni postotak desničarskih snaga postoji u svakom društvu. U Hrvatskoj još ne postoji zakon koji zabranjuje nošenje nacističkih i fašističkih simbola, što se pokazuje kao manjak."

(Annemarie Grünfelder)

"U trenutku kad su Srbi razračunali s ekstremizmom, dijeljenje na Srbe i nesrbe jest šokantno! Desni radikalizam nema ukorijenjenost u hrvatskom nacionalnom identitetu, nego u primitivizmu. Mene je šokirala izoliranost Vesne Pusić kao žene. Oni koji nose Pavelićeve slike žele još jednom stvoriti mit o Bleiburgu. Hrvatsku desnicu treba shvatiti ozbiljno."

(Milorad Pupovac)

(ULT. VII)

(*Fokus* o desnici) Kako budući organ stidljive nacionalne desnice *Fokus* shvaća desnicu, zorno se dade odčitati iz komentara "Novi pokušaj ujedinjenja desnice", što ga u br. 46 piše stanovita Željka Lezaić. Članak zapravo varira tekuća nagađanja i naklapanja vezana za osnutak tzv. "hrvatskog bloka" i špekulacije o tome tko mu hoće, tko ne će, a tko ne smije pristupiti. Uglavnom, kao stupovi "desničarskoga ujedinjenja" ovdje se javljaju deklarirani ne-desničari Sanader, Ivanković i Anto Kovačević, ili takvi koji još dojučer nisu htjeli ni čuti za desnicu, a tek što su je prihvatili kao vlastitu oznaku, sunovratili su se - ulijevo, ravno u naručaj Ivici y Marici Račanu (Đapić). Priča se da *Fokus* ide u novu budućnost pod patronatom veledesničara Ivića P. Najbolje želje "žešćem" *Fokusu*, ali teško da će daleko dogurati kojima je Budiša perjanica!

(*Večernji List* o desnici) Komunistički novinar-povjesničar za sve režime Željko Krušelj piše u VL-u o hrvatskom "desničarskom podzemlju", u koje smješta čitavu legiju ljudi (Sanader, Pašalić, Šeks, Jelavić, A. Kovačević, Đapić, Paraga, Gabelica, M. Veselica, Merčep, Liović, Dečak, Čondić, M. Tuđman, N. Ivanković, general Bobetko, admiral Domazet...), od kojih se većini na sam spomen desnice diže - ako je imaju - kosa na glavi: s pravom, jer pravaštvo, demokršćanstvo, državotvorstvo, vojnički i ratnički habitus - sami po sebi još ne znače i artikuliranu, utemeljenu, prepoznatljivu - desnu politiku. Kroz Kruševljevu raščlambu promiču različite figure centra i desnog centra, a jedina snaga koja,

za razliku od njih, zastupa zasade stvarne, korjenite i dosljedne desnice - Nova Hrvatska Desnica - naprosto se prešućuje. Baš zato.

Stjepan Mesić: Desnica nije opasnost. "Desnica je u Hrvatskoj slojevita. Sastoji se od glumaca desničara, NDH-nostalgičara koji nikakve pouke nisu izvukli, i postoje oni nezadovoljnici koji se žele vratiti na vlast, što je njihovo pravo. Desnica nije nekakva opasnost za Hrvatsku. Idući će izbori pokazati da će desnica, pogotovo ekstremna, biti do kraja marginalizirana. (...) Oni se ljute kada kažem da su fašistoidni, ali uporno napadaju sve što ide s polazišta antifašizma."

(Večernji List)

Žarko Puhovski: Desnica nije problem, ali ja je se bojim. "Ne mislim da je jačanje desnice bitan problem, jednostavno zato što u Hrvatskoj praktički nema civilizirane desnice. Ta koljačka desnica može skupljati stotine ili eventualno tisuće uspjenjenih pristaša, no nema nikakvih izgleda, osim u mogućem amalgamu sa širokim, nesuvislim socijalnim protestom. O tome govorim već godinu dana i bojim se da ta mogućnost postoji."

(Republika)

Ivo Goldstein: Nema opasnosti od desničara, nego od suradnje s njima. "Prave opasnosti od povratka desničara na vlast na državnoj razini nema. Mnogo je veća opasnost od trulih kompromisa s desnicom, od nedostatka vizije u vlasti i u apatiji u društvu."

(Večernji List)

Srđan Vrcan: Desnica nema šanse, ali je moguća. "Mišljenja sam da ekstremna desnica nema šanse za neki jači politički rejting u Hrvatskoj, iz jednostavnog razloga što oni nemaju što ponuditi hrvatskim biračima. Moglo bi se, međutim, dogoditi da se osovina hrvatske politike počinje opet pomicati prema desnom centru ili čistoj desnici."

(Feral Tribune)

Ivan Šiber: Desnica će jačati i slabiti. "Politička desnica djelovat će kao i u ostalim demokratskim zemljama. Jačat će paralelno s nevoljama u društvu, a slabiti kako društvo bude stabilnije i naprednije. Na desnoj strani političkog spektra jačat će DC."

(Nacional)

Zamjedba ULTIMATUMA!: Lijepo je od profesora Šibera da načelno priznaje kako narod u nevoljama instinktivno poseže za desnicom. Ali, ako mu je Granićev DC desnica, što onda ostaje za ljevicu?!

Vlatko Cvrtila: Desnica će ostati bez krila. "Stabilna ekonomska situacija sasjeći će krila radikalnoj desnici."

(Nacional)

Zamjedba ULTIMATUMA!: Onda je pred radikalnom desnicom dugotrajno razdoblje cvjetanja!

Marin Jurjević - mali Baja: HDZ - žestoka desnica. "Istupi Zvonimira Puljića i dr. Ive Sanadera svjedoče da se HDZ reducirao na stranku žestoke desnice te da kreće u osvajanje mjesta koje mu pripada."

(Novi List)

Stipe Šuvar: Centar je desnica. "Desnica je otišla i ne će se vratiti. Desnica će uglavnom izgubiti vlast. Ali je stvar u tome da snage centra u biti nastavljaju politiku desnice."

(Novi List)

Ivan Fumić: Račan podilazi desnici. "Ova vlast pomalo podilazi desnici. Svijet ne prihvaća nikakve ekstremiste, ni lijeve ni desne. U Hrvatskoj nema lijevog ekstremizma, osim nekih pojedinaca, ali ima onog desnog koji predstavlja određenu opasnost."

Bogdan Denić: Klerikalna desnica prijeti demokraciji. "Desnica pravoslavne i katoličke crkve, koja identificira narod s vjerom i otežava konsolidaciju vlasti, trenutno je najveća prepreka uspostavi normalnog društva nakon što su demokratske stranke u Hrvatskoj i Srbiji pobijedile na izborima. Desno krilo katoličke crkve žestoko napada vlast izabranu 3. siječnja 2000."

(Novi List)

Milan Jajčinović: Kod nas je desnica psovka. "Kod nas je desnica (unatoč tome što mi stranačke desnice i nemamo; pogotovo ne moderne, pametne desnice) politička etiketa, zapravo psovka."

(Večernji list)

Zamjedba ULTIMATUMA!: Desnica je psovka zapravo i za samog Jajčinovića, jer on priznaje samo bljedunjavi, umjereni centar za "modernu, pametnu desnicu". Prava, radikalna, ekstremna desnica njemu je, dakle, anakronična i glupa.

Heni Erceg: Desnica uveseljava narod. "Evo, pošteno rečeno, da nije te blentave ekstremne desnice, tko bi još u ovoj političkoj žabokrečini uveseljavao narod? Oni su ovoj vlasti jedina opozicija. Čitavom tom samoživom autističkom stranačkom aparatu suprotstavlja se još jedino histerična desnica, koju više, čini se, nitko ne uzima ozbiljno."

(Feral Tribune)

Jeste li bili na misi zadušnici za poglavnika Antu Pavelića?

(Jutarnji list)

Naravno da ne.

(Vlatka Pokos)

Mise za Pavelića se ne bi trebale služiti. Hrvatska desnica, koja se kiti Pavelićem, morala bi se zamisliti nad svojom ideologijom.

(Zlatko Canjuga)

U ovom slučaju nisam liberalni Šveđanin, nego hrvatski socijaldemokrat. Imao sam pametnijeg posla i nisam išao na misu.

(Milan Bandić)

Joj, Milane, pravi ste političar. Zaista pravi.

(Vlatka Pokos)

Gospodine Canjuga, hoćete li nakon Titova otvoriti i Pavelićev restoran?

(JL)

Ne, nikada! U njegovo vrijeme oduzet je hrvatski teritorij. Ne mogu štovati osobu čiji je režim bio zločinački. A zahvaljujući ulozi Tita i antifašizma, Hrvatska je postala federalna jedinica i sačuvala je državnost.

(Zlatko Canjuga)

(ULT. VIII-X)

Živimo od cijevi -
desni i lijevi!
(Parola sisačkih radnika)

Fadil Hadžić: Desničar nije satiričar. "Ne poznam niti jednog desničara koji je pisao dobru satiru. Satira je po svome habitusu demokratska, kritična; ne smije biti oportuna."

(Globus)

Slobodan Šnajder: *Droite oblige*. "Zašto hrvatski desničari uvijek misle da je tako lako *biti i misliti desno*? Desno obvezuje, baš kao i lijevo!"

(Novi List)

Branimir Petener: Desnica je izlizana. "Desno i lijevo su izlizani pojmovi."

(Krugoval Sljeme, na upit: jeste li ekstremni desničar?)

Bogdan Denić: Desnica je vampirska. "Postoji opasnost da se desnica povampiri. Najgora moguća varijanta bila bi da desnica preuzme vlast."

(Novi List)

Milan Kangrga: Desnice nikakve nema. "Nema danas u Hrvatskoj ni ljevice ni desnice."

(Novi List)

Zdravko Zima: Desnice moderne nema. "U Hrvatskoj ne postoji moderna desnica, koja bi bila u stanju civilizacijsku uvjetovanost konzervatizma spojiti s duhom trećeg milenija. Rimski *pontifex maximus* sa svojim je stajalištima kudikamo otvoreniji od naše desnice."

(Novi List)

Mladi srpovci: Ekstremna desnica postoji. "Dok nam se postojanje i djelovanje ekstremne desnice čini evidentnim, smatramo da demokratska desnica u zemlji (sic!) ne postoji."

(Novi List)

Ines Šaškor: Samo ekstremna desnica postoji. "Režija i izvedba opet je bila u rukama desnice, pokazavši još jednom da desnica u hrvatskim uvjetima ne zna za drugi osim jezika ekstremizma."

(Feral Tribune)

Joža Vlahović: Normalna desnica možda ne postoji. "Možda nema ni normalnih desnih, nego je riječ o prepoznatljivim facama i kreacijama, da ne kažem kreaturama, iz bivših vremena."

(Republika)

Eugen Patak: Desnica nije desnica. "(bla... bla... Kakva desnica, kakvi bakrači? U Hrvatskoj, niti je desnica desnica, niti ljevica ljevica."

(Hrvatsko Slovo)

Zdenko Duka: Desno je lijevo. "Desno je lijevo a lijevo je desno, drugovi; zar to nije smiješno? (Staljin)."

(Jutarnji List)

Ivan Jakovčić: Desnica uzima zamah. "Ako se ne suprotstavi desnici, Vlada će izgubiti povjerenje. Nije riješila pitanje desnice, i to bi joj se moglo osvetiti. Desnica uzima zamah, jer joj nije rečeno da njezini stavovi ne prolaze."

(Vjesnik)

Vesna Pusić: Desnica je jaka. "Mislim da će desnica u Hrvatskoj još dugo moći računati na 15 % biračkog tijela."

(Vjesnik)

Gojko Marinković: Desnica je slaba. "Da desnica ne bi jačala, Budiša je preporučio Ivici Škariću da se ne prikloni ni jednom carstvu. Ali nema ni govora o nekakvom jačanju desnice, o čemu se naveliko pričalo i pisalo."

(Vjesnik)

Dražen Budiša: Desnica maršira. "Desnica maršira ulicama, a ljevica institucijama."

(Večernji List)

Isti: Ekstremi su isti. "HSLS je stožerna stranka političkog centra i distancira se od desnice, ekstremne ljevice i govora mržnje."

(Vjesnik)

Dorica Nikolić: Desnica i ljevica su iste, jugoslavenske. "I kod ljevice i kod desnice radi se o govoru mržnje, o ljudima koji još žive u mentalnom sklopu bivše Jugoslavije."

(Vjesnik)

Augustin Palokaj: Ekstremisti nisu isti. "I u Bruxellesu se može čuti da nisu sve desnice iste i da nisu svi ekstremisti isti."

(Jutarnji List)

Luciano Lukšić: Budiša, povedi desne ekstremiste! "Za svu nacionalnu i nacionalističku desnicu Budiša je veći autoritet od bilo kojeg drugog djelatnog političara: Đapića, Pašalića, Šeksa, Schwartza, Gabelice..."

(Novi List)

Ivica Račan: Desnico, ispričaj se! "Vrijeme je da se ispriča ekstremna desnica, koja stoji iza napada na Predsjednika."

(Slobodna Dalmacija)

Račan: Ja sam meta desnice. "Marš desnice nije tako opasan za Hrvatsku. Što je desnica brutalnija, to je građani više odbijaju. Što se desnice tiče, ja sam, dakako, veća meta nego Budiša."

(Globus)

Jelena Lovrić: Račan je saveznik desnice. "Pogrješnom se pokazala Račanova procjena da bi desna navala mogla stabilizirati njegovu vlast. Desnicu je predstavio kao svoga tajnog saveznika."

(Novi List)

Ivan Fumić: Desnica podmeće nogu Račanu. "Desnica, koja je ostavila pustoš iza sebe, danas gdje stigne podmeće nogu novoj vlasti radi osobnog interesa."

(Nedjeljna Dalmacija)

Srećko Jurdana: Budiša - histerični desničar. "Čemu služi sav taj cirkus sa smjenama, ostavkama, "principijelnim" odbacivanjem zapovjedne odgovornosti hrvatskih ratnih komandanata? Isključivo Budišinom prizemnom ulagivanju histeričnoj desnici."

(Nacional)

Denis Latin: Račan - okorjeli desničar. "Račan se dogovara s okorjelim desničarima razmjenjujući ustupke, jer za takvu komitetsku politiku i jest školovan i verziran."

(Nacional)

Mate Granić: Linić je desničar. "Odnos potpredsjednika Vlade Slavka Linića prema sindikatima više podsjeća na desnu političku retoriku."

(Nacional)

Davor Butković: HDZ, DC i HIP su desnica. "Hrvatska se desnica danas sastoji od tri elementa: od HDZ-a, s velikim brojem saborskih zastupnika, razmjerno slabog Granićeva DC-a te od HIP-a u usponu. HSP Ante Đapića nije odigrao nikakvu ulogu u akcijama desnice protiv Vlade."

(Globus)

Željka Antunović: HDZ je desnica. "HDZ širi ruke različitim elementima ekstremne desnice koji se kvače uz njega i koristi manifestacije ekstremne desnice za svoju promociju, a zauzvrat ekstremistima pruža oslonac."

(Jutarnji List)

Žarko Puhovski: HIP je radikalna desnica. "HIP ima izrazito neutralni politički program, ali folklor njihova političkog nastupa radikalno je desničarski. Oni svjesno igraju na dvije razine, a u takvim sukobima uvijek prevlada niža razina, u ovom slučaju emocionalno desničarska."

(Novi List)

Miroslav Tuđman: Nisam desničar! "Tko nas je svrstao desno? Stavljanje HIP-a desno je samo pokušaj diskvalifikacije."

(Večernji List)

M. Tuđman: Nisam desničar, desnica je kriminalna. "Hoće li svi koji budu izlazili s drugačijim mišljenjem unaprijed biti proglašavani kriminalcima, nacionalistima, desničarima?"

(Večernji List)

Davor Domazet: Bože sačuvaj, nisam desničar! Desnica je nazadna. "Bože sačuvaj! To je jedna umjetna podjela. Sve što je desno kod nas se smatra rigidnim i nazadnim."

(Jutarnji List, na upit: smatrate li sebe desno orijentiranim?)

Dražen Lalić: Desnica osvaja Split. "Radikalnoj desnici jasno je da je izgubila Zagreb i sjevernu Hrvatsku i sad žele osvojiti Split i napraviti od njega svoje utočište."

(Globus)

Zlatko Gareljić: Splitska desnica je nemirna. "Točno je da je radikalna desnica uzrok nemira koje smo imali u Splitu."

(Globus)

Nikola Visković: Splitska desnica ne mrzi Zagreb. "Patološka desnica u Splitu nije u sukobu sa Zagrebom."

(Globus)

Marin Jurjević - mali Baja: HSLS je splitska desnica. "Splitski ogranak HSLS-a čista je desnica."

(Slobodna Dalmacija)

Silvije Degen: Desnica je primitivna. "Uspjeh desnice pobjeda je primitivizma, protiv kojega se treba boriti i koji je rak-rana svakog društva."

(Večernji List)

Željko Krušelj: Desnica je sigurno primitivna. "Ako nije sporno da je hrvatska desnica primitivna i izolacionistička, ideološka ljevica također ne živi u realnostima."

(Večernji List)

XY: Desnica izmišlja budalaštine. "Tijekom predizborne kampanje hrvatski desničari proizvode svakojake izmišljotine i budalaštine, misleći da će im to koristiti. To pokazuje iznimno nisku razinu političke kulture hrvatske desnice."

Krsto Cviić: Desnica je siromašna idejama. "Goranovim politički nesmotrenim i deplasiranim izjavama zdušno je kumovala naša idejama siromašna i politički potpuno ishlapjela, ali, na žalost, još uvijek malevolentna desnica."

(Nacional)

Sanja Modrić: Desnica ne vjeruje. "Desnica radi kao da ne vjeruje da je Gotovina nevin."

(Jutarnji List)

Danko Jerčinović: Desničari su nepromišljeni. "Ovako prozivati jedni druge ne samo što nam šteti, već i stvara mogućnost upadanja pa i u nepromišljena rješenja koja osobito desničari priželjkuju."

(Novi List)

Filip Šovagović: Desničari su idioti. "Moj se novi komad zove »Lijevo su kreteni, desno su idioti«. Ja sam samo za podjele na muškarce i žene."

(Nacional)

Drago Pilsel: Desničari su mudriji. "Desno orijentirani pastiri opet su nadmudrili Bozanića i umjerene pastire."

(Novi List)

Josip Jović: Desničari su homoseksualci. "To je isto kao da mi je rekao da sam homoseksualac."

(Novi List, odgovor na upit: Kako ste doživljavali ocjene predsjednika Mesića da uređujete fašistoidne novine?)

Marinko Čulić: Desničari su pučisti. "Jedina koja u ovoj zemlji (sic!) otvoreno dovodi u pitanje ustavni poredak zemlje (sic!), jest radikalna desnica."

(Feral Tribune)

Splitska oporba: Desnica izaziva kaos. "Desnica se kontinuirano zalaže za stvaranje što dublje krize u zemlji, izazivanja kaosa."

(*Novi List*)

Luka Podrug: Komunizam je fašizam. "Komunistička zločinačka partija, prije ili kasnije, u demokratskoj Hrvatskoj bit će zabranjena kao fašistička."

(*Novi List*)

Ivan Pađen: "Pojavit će se netko tko će ponuditi diktaturu bez stranaka..."

(*HTV I, Odjeci dana*)

GEGEN DEMOKRATEN
HELFEN NUR SOLDATEN!

APPENDIX

KAKO SAM POSTAO DESNIČAR

Mala politička ispovijed

Sa svojim nerijetko radikalnim, ekstremnim, desno-konzervativnim, nacional-revolucionarnim ili reakcionarnim nazorima (a svi se oni dadu usuglasiti i podvesti pod zajednički nazivnik!) znao sam pokatkada izazivati nevjericu i nepovjerenje i kod Hrvata i kod Nijemaca i kod Srba (među kojima sam, stjecajem okolnosti, sproveo dio mladosti); kod komunista, kao i kod liberal-demokrata; hrvatskih emigranata i domovinskih Hrvata. Problem, međutim, nije bio u meni. Bio je u onima koji nisu kadri shvatiti da netko uistinu iskreno zastupa trenutačno možda i neobične i nepopularne stavove, pa su skloni vjerovati da to čini "za nečiji račun", a možda i za neki prikriveni vlastiti. Ja nikada nisam "zaračunavao" svoja uvjerenja, nisam ih prodavao, niti sam kupovao pravo da ih smijem izražavati. Stvar moje osobne slobode mišljenja bila mi je oduvijek sveta, i najviše mjerilo. Naprosto sam otklanjao i samu mogućnost makar i najmanjeg popuštanja motivima oportuniteta, jer mi je odveć dragocjena bila istina, a da bih je pristao žrtvovati, zatajiti, prešutjeti joj dio, ili je retuširati i falsificirati kako bi me neprijatelj ostavio na miru, ili me čak obasuo određenim povlasticama. Nisam se svojim idejama pokoravao ni Titovoj diktaturi, ni njemačkom demokratskom liberalizmu, a ni pritiscima i ucjenama kojima su me pokušavali ušutkati pripadnici Tuđmanove nomenklature. Nikada nisam izrekao ili napisao nešto u što nisam potpuno uvjeren, a u svega nekoliko slučajeva odgodio sam "za bolja vremena" objavu stanovitih stavova, imajući pred očima isključivo štetu koja bi njihovim objelodanjivanjem mogla pogoditi druge osobe. U svako doba bio sam, i do danas ostao, spreman za svoja uvjerenja podnijeti svaku žrtvu.[171]

---

[171] Ove uvodne riječi dakle valja shvatiti kao "napomenu za magarce" (Schopenhauer), koji su me znali optuživati da služim nekakvim službama, samo zato jer nisu bili u stanju povjerovati da ja doista mogu vjerovati u ono u što vjerujem, i koji su u svojoj ograničenosti i neupućenosti možda mislili da sam ja tek nedavno prigodno improvizirao neko provokativno neofašističko držanje, kako bih u očima "svijeta" i svoju Hrvatsku osramotio kao "fašističku". *O sanctissima simplicitas!*

Moje gibanje udesno imalo je svoje ishodište u komunističkoj indoktrinaciji kojoj sam bio izložen od djetinjstva. Ne u obitelji, koja je politički (kao, uostalom, i vjerski i nacionalno) bila uglavnom indiferentna - konformistička, dakako, koliko je trebalo - nego u školi i ukupnom okruženju. U najranijoj sam mladosti zastupao gotovo neku staljinsku varijantu marksizma, ne znajući da drugo i postoji. Negdje između moje petnaeste i osamnaeste godine, lektirom Freuda, Berđajeva, Kanta, Fichtea, Weiningera, Schopenhauera, Nietzschea..., otvorili su mi se posve novi horizonti. Ubrzo sam shvatio da komunizam mrzim. Vrlo brzo, za godinu ili dvije, prevalio sam put od "marksizma s ljudskim licem", ali i stanovitog anarhizma, preko demokracije i liberalizma, do neke vrste desnog konzervatizma, aristokratskog elitizma, hijerarhijskog autoritarizma, koji sam kao student filozofije formulirao u nabačaju vlastita sustavnog nauka o ljudskim razlikama, "diversizma"[172], i koji je uključivao kako žestoki antifeminizam, tako i jednu neoromantičnu apologiju genija.

Još u svojim beogradskim godinama javljao sam se - istina, za boravaka u Rimu, potajno - predstavnicima talijanske neofašističke desnice. Jednom sam u Italiji (1968) kupio ploču s Mussolinijevim govorima[173], i njihovo mi je preslušavanje intuitivno i emocionalno prenijelo dosta od duha, stila, temperamenta povijesnog fašizma.[174]

Ali, za političko organiziranje u Titovoj državi nije bio trenutak. Najdalje do čega sam dospio bili su moji brojni i opširni razgovori s Milovanom Đilasom. On, dakako, nije bio desničar, ali mi je imponirao kao junački oponent komunizmu i čovjek koji je spreman žrtvovati se za ideju. Plebejski šezdesetosmaški studentski pokret u Beogradu, sa svojom mješavinom paleo- i neomarksističkih, trockističkih, maoističkih te anarhističkih natruha, iskreno sam prezirao: kako bismo to kolegama što zornije posvjedočili, znao sam s jednim prijateljem i istomišljenikom šetati kroz njihove revolucionarne "konvente" odjeven u najelegantnije odijelo, s leptir-kravatom i *Spazierstock*-om u ruci. Pa ipak sam, izdaleka, sa studentima uvjetno i simpatizirao, smatrajući i takvu oporbu dobrodošlom ako bi samo uspjela poljuljati vladavinu omraženih jugo-komunista.

Hrvatsko me je Proljeće razbudilo iz mojega "antinacionalističkog drijemeža". Bio sam, naime, vjerovao kako je čovjek samo pojedinac i, ujedno, sudionik u

[172] Od *diversus* = različit, kao stajalište suprotstavljeno egalitarizmu.

[173] Poslije su im se, za boravka u Njemačkoj, pridružili i Hitlerovi.

[174] I onda, i u slijedećim razdobljima, bio sam savršeno svjestan nevolje što ju je talijanski fašizam nanio mladoj hrvatskoj državi 1941. No, uviđao sam i utjecaj što ga je Poglavnik doživio za svojih talijanskih godina, i nikada nisam fašizam svodio na njegovu neslavnu avanturu u Hrvatskoj. S druge strane, u svim dodirima s talijanskim neofašistima sve do danas jasno sam ustrajavao kod stava da o svemu možemo raspravljati, da ćemo se oko mnogo toga vjerojatno i složiti, ali da o Istri i Dalmaciji - nema razgovora!

najširoj zajednici ljudi, u tzv. "čovječanstvu". Nisam vidio potrebe za međukategorijom, za nacijom. Nisam bio odgojen u nacionalnom duhu i držao sam nacionalizam nedostojnom identifikacijom otmjenog pojedinca s masom. Prateći Proljeće s beogradske distance, uz stalnu jeku velikosrpskih komentara, doskočica i drskosti, međutim, prekonoć sam doživio istinu i pravednost tadašnjeg hrvatskog gibanja. Osvijestio sam se i svojih korijena u Hrvatskoj, u čijem sam glavnom gradu rođen, svojega materinskog hrvatskog jezika, ali i moralnog prava tadašnjih hrvatskih boraca. Što je najvažnije, shvatio sam kako nacionalizam nije tek jedna među ideologijama, nego - realnost; kako stvarni narodi opravdano štite i unapređuju svoj probitak, te kako se zapravo jedini pravi i prihvatljivi smisao demokracije i sastoji baš u nacionalizmu. U tu sam ideju u međuvremenu uvijek iznova zahvaćao, eda bih je produbio i utemeljio. Od oduševljenog pristaše hrvatskoga nacionalnog pokreta postao sam, nakon dolaska u emigraciju, vrlo brzo i sam gorljivim hrvatskim nacionalistom i borcem za slobodu, za nezavisnu državu Hrvatsku. Ni jednog se trenutka do danas, kada se borba u drugim uvjetima nastavlja, nisam pokolebao, unatoč svim golemim problemima (ne toliko osobne koliko načelne, političke i psihološke naravi) na koje sam nailazio u dodiru sa svojim hrvatskim narodom.

Dočim sam komunizam zamrzio, plebejsku sam, parlamentarnu, liberalnu demokraciju naučio prezirati, isprva na teoretskom planu, a za života u Njemačkoj i kroz njezinu političku praksu. Uz Platona, kao mislioca *transcendencije*, najjače mi je prirastao srcu Nietzsche kao mislilac *hijerarhije*: antidemokracije, antiliberalizma, antimarksizma. Od najranije mladosti do danas ostalo mi je temeljnom preokupacijom filozofijski pomiriti ove dvije ključne, u mudroslovnoj tradiciji najčešće nesuglasne ideje.[175] U Njemačkoj, međutim, nisam se samo gnjušao nesnosnih očitovanja formalne demokracije u parlamentu, u politici, u društvu, u mentalitetu i stilu, nego sam, uz nastavljeni studij filozofije, prionuo i na proučavanje vodećih mislilaca konzervativne tradicije. Istodobno sam se povezao s pripadnicima radikalnih desničarskih udruga i pokreta, s kojima sam i do danas dobrim dijelom ostao u osobnoj i političkoj vezi, uz ostalo i sudjelovanjem na njihovim kongresima, na kojima se postavljaju temelji kontinentalnoj organizaciji europskih desno-nacionalističkih skupina. Pisao sam redovito za desno-konzervativni münchenski dvomjesečnik *Criticón* i druge srodne časopise i novine, te vodio poticajne razgovore s predstavnicima njemačkog neokonzervatizma. Sve je to doprinijelo daljnjem sazrijevanju mojih vlastitih desno-konzervativnih nazora, koje sam u sebi *in nuce*, kako to već biva,

[175] U vrijeme liberal-komunističkog režima Marka Nikezića u Srbiji umalo mi je uspjelo objaviti knjigu filozofijskih rasprava pod tim imenom: Transcendencija i hijerarhija.

zasigurno nosio od najranijih godina, ne samo izgrađivane kasnijom lektirom, susretima i razmišljanjima, nego i hranjene nekim vrlo ranim životnim i ljudskim iskustvima.

U godinama svoje hrvatske borbe, svoja sam filozofsko-politička stajališta otvoreno izražavao, zalažući se, i u krugu oko Brune Bušića, za jednu buduću Hrvatsku koja bi odgovarala mojim uvjerenjima. U Hrvatskom Državotvornom Pokretu okupili smo se, nakon Brunine smrti, na platformi nezavisne, suverene hrvatske države, i bilo nas je u toj družbi socijalista, liberala, konzervativaca, ali i radikalnih desničara poput mene. Te razlike nisu nam predstavljale ni najmanju zapreku za plodnu i kolegijalnu suradnju. Uostalom, po mojemu je shvaćanju i borba za nacionalnu emancipaciju već kao takva bitno spadala u rubriku "desnica", premda mi je bilo jasno da u njoj ima, i treba biti mjesta, i za deklarirane ljevičare. Za HDP napisao sam, uz ostale dokumente, i statut, u kojemu sam predsjedniku (imajući u vidu osobu Nikole Štedula) dao maksimalne, takoreći diktatorske ovlasti, što je zapravo zrcalilo moju idealnu predočbu buduće hrvatske države. Nikoga to, usput budi rečeno, nije smetalo, a najmanje samoga Nikolu.

Nakon mojega povratka iz emigracije, nekomu je trebalo da se HDP uništi. Izašavši na vrijeme iz te na smrt osuđene, i u svojoj biti već posve izopačene organizacije, počeo sam se postupno približavati tada još uglavnom jedinstvenoj Hrvatskoj Stranki Prava. Živ je bio i njezin ključni čovjek Ante Paradžik, s kojim sam našao zajednički jezik. Neko vrijeme nakon njegove smrti i formalno sam se priključio HSP-u. Dvije godine djelovao sam isprva kao urednik (uz Milana Ivkošića i ostale), a potom i glavni urednik *Hrvatskog Prava*. Najbliže sam surađivao s Nedjeljkom Kujundžićem, Brankom Sabljakom i Damirom Mejovšekom. Tko je redovito čitao to glasilo u moje vrijeme, morao je zapaziti kako sam se na njegovim stranicama, iz broja u broj, ustrajno pitao što je to hrvatska desnica, gdje je, kako će ojačati, kako će se objediniti i zavladati Hrvatskom. Htio sam pridonijeti da upravo HSP postane ta *jedna* stranka hrvatske desnice. Kada se pokazalo da ona, naprotiv, srlja sve više ulijevo, napustio sam 1. srpnja 1994 Stranku Prava i istoga dana, *in pectore*, utemeljio Novu Hrvatsku Desnicu. Njezina kasnija povijest tema je za drugu prigodu, a okolnost da je bila i ostala jedinom među stotinjak hrvatskih stranaka kojoj je uskraćena formalna službena registracija (uz zloporabu Zakona o strankama, *nota bene*), ispunjala nas je od početka osobitim ponosom. Prevarili su se oni koji su pomislili da će na taj način onemogućiti našu djelatnost. U proteklih sedam godina obavljene su zamašne pripravne radnje. Nova Desnica znat će u danom trenutku, i na svoj način, svladati nametnute joj zapreke, a njezini su pripadnici i pristaše s pravom uvjereni da joj velika budućnost tek predstoji.

Prof. Dr. *N E D J E L J K O   K U J U N D Ž I Ć*

DESNICA I REGULACIJA

U povodu knjige Mladena Schwartza

U svojoj novoj knjizi - *Što je to - desnica?* - Mladen Schwartz sustavno je iznio svoja desničarska shvaćanja, uklopivši ih u kontekst razmatranja općih, velikih struja desničarske misli, konzervatizma i fašizma, s osobitim osvrtom na nevjerojatnu pomutnju koja u tom pogledu vlada i hrvatskim svijestima. Ta je pomutnja (koja se najbolje zrcali u odjeljku "Neprijatelj o desnici"!), uostalom, i poslužila kao povod i poticaj njegovoj knjizi. Ona je zapravo harmonično složena zbirka rasprava. Započinje raščlambom hrvatskih gledanja na desnicu i poteškoćama što ih naši suvremenici imaju s tim pojmom i fenomenom. Schwartz razobličava nenačelne napadaje na desnicu, potanko ustvrđujući najfrekventnije prigovore što joj se upućuju. Tako se desnici (uopće, a navlastito Novoj Desnici) spočitava redom da je: ekstremna, konzervativna, fašistička, antihumanistička, genocidna, netolerantna, glupa, primitivna, štetna, opasna, nepopularna i anakrona. Riječ je, dakako, pretežito o iracionalnim pejorativima i ejektivima, sračunatima da, kao obrambeni mehanizmi, olakšaju i produže zadržavanje na vlasti svojih korisnika. No Schwartz ih, intelektualno pošteno, uzima ozbiljno, te uvjerljivo pobija protivničke argumente u njihovoj najboljoj varijanti. Ali on već i preliminarno, u opširnom i bogatom Proslovu, bistri sam pojam desnice, koja se danas nekritično pripisuje i posve umjerenjačkim, centrumaškim političkim smjerovima.

U glavnom pak, središnjem dijelu knjige iscrpno se i pregledno izlažu tipični nesporazumi oko desnice, koji autora navode na strogu i obvezujuću odredbu desnoga. Posebno razlaže pitanje konzervatizma i Nove Desnice, dodirujući tek sažeto nauk Konzervativne Revolucije i fašistički pokret. Zato se na fašizam višestruko vraća u Dodatku, gdje u posebnom poglavlju raspravlja o njegovoj biti, a opširno se osvrće i na složene odnošaje fašizma i filozofije. Pregnantno i tabelarno uspoređuje fašizam s komunizmom, opirući se uvriježenoj liberalnoj

ɪredočbi o njihovoj gotovo potpunoj istovjetnosti. Svoja razmišljanja zaokružuje ezama u kojima općenito konfrontira desnicu s ljevicom, ali i pamfletističkim lancima protiv antifašizma, koji, unatoč prigodnoj političkoj namjeni tih teksto- 'a, i načelno osvjetljavaju taj problematični "anti"-pokret. Zabavno i poučno ljelovat će poveća zbirka najrazličitijih suvremenih hrvatskih izjava o desnici, ɪrenešena iz Schwartzovih novina *ULTIMATUM!*. - U samom glavnom dijelu ɪak, Schwartz još detaljno odgovara na pitanje gdje je zapravo hrvatska desnica, što je u Hrvatskoj desno, a što "desno", i zašto ne uspijevaju pokušaji njezina ıjedinjavanja. Središnja je autorova teza da je desnica 1945, gubitkom rata, nasil- ıo prekinuta u svome razvitku, ali da joj još predstoji velika budućnost, jer samo ɔna može ispuniti zadaću mnogospominjanog Trećeg puta - koji ne će biti ni komunistički socijalizam niti liberalna demokracija (dočim je "treći put" Blaira i sličnih upravo kombinacija već dobro znanih modela socijal-demokracije i liber- ılizma).

Schwartzovo shvaćanje desnice (i njegova kritika demokracije, kako ju je razvio u XIII poglavlju svoje knjige *Hrvatska nakon Tuđmana - Studija o nacionalnom usudu* ; Iuvenalis Samizdat, Zagreb 2000, str. 385-415) bliski su konceptu kvalitativne demokracije, koja na višem stupnju organizira i djelotvorno regulira sve društvene procese. Komunisti, kao i demokrati, vazda vode svoje narode u entropiju, rasap i ratove, a da pritom nisu kadri podići standard i kvalitetu življenja: komunisti na materijalnom, a demokrati na duhovnom planu. Schwartz na nekoliko razina pokazuje prednosti desnice. Već i etimološki, vektor "desno" označava pravi put jer je desna ruka jača, a u germanskim jezicima "desno" i "ispravno" su homonimi. Desnica je stoga oduvijek nastojanje da se organizira nacionalni život u što zdravijoj državi. Dotle je vektor "lijevo", moglo bi se kazati, uvijek bio oznaka skretanja s *Tao*-a kao ispravnog puta. Taj duh prevratništva i nasilja zato je stalna i konstitutivna oznaka svake ljevice, osobito komunističke, a tako i danas vladajućih neokomunista u Hrvatskoj. Ljevica se očituje u anarho-liberalnim modelima "demokratskog" osiguravanja prevlasti političke i gospodarske elite nad vlastitim narodom, a onda i nad siromašnim zemljama svijeta, sve s ciljem izrabljivanja, kamatarenja, lihve, a i izravne pljačke, koja putom tzv. programiranog slobodnog tržišta razbija čovječanstvo na uski sloj *masonokrata* i nepregledne mase podložnika (*goyim*), kojima se, kao i starim robovima, živim strojevima za umnažanje glavnice, osigurava samo puko fiziološko preživljavanje.

Schwartz ispravno vidi da desnica može i mora postati središte okupljanja zdravih, normalnih ljudskih stremljenja najboljem mogućem životu *hic et nunc*. I doista, dočim neracionalna liberalna pandemokracija (koja može biti sve: i anarhija, i tiranija, eksploatacija i pornografija...) entropizira svijet i život, nova,

kvalitativna demokracija (Schwartz nerado rabi riječ "demokracija" u pozitivnom značenju, ali mi se čini da su ova razmišljanja bliska njegovim ključnim stajalištima o desnici!) politički je izraz nega-entropijskih energija, koje otvaraju, održavaju i razvijaju put čovjeka uvis, prema ljudskijim oblicima življenja na idejama istine, pravde i ljepote (što su i kod Platona u središtu mišljenja). Ta bi se nova demokracija dala sažeti u znakovitu formulu "3 R": maksimalizacija reda, rada i (zdrave) rekreacije. Idejom reda ovdje bi se išlo protiv bezvlađa, minimalne države i neograničene slobode (red je i metafizička kategorija, kod Leibniza izražena idejom o "prestabiliranoj harmoniji"). Ideja rada, stvaralaštva, znači potrebu stalnog usavršavanja inače nesavršenog čovjeka, čije su moći i spoznaje ograničene. Lumpenproleteri i truli poluinteligenti upravo to nikada nisu željeli, maštajući da namjesto rada postave nekakav "perpetuum mobile". Pod rekreacijom, napokon, razumijem samoobnovu radi većeg i snažnijeg uzleta prema autentičnoj slobodi, a ne radi srozavanja na banalije i efemerije života u blatu, popraćenog snovima o ludoj porno-sreći i tobožnjoj jednakosti šansi za sve.

Nema većeg pakla od pakla liberalno-demokratske dekadencije. A mi smo u tom paklu onoga časa kad uzvjerujemo u lažnu demokraciju. Mladen Schwartz i njegova misao, ali i praksa njegove Nove Hrvatske Desnice, nude Hrvatima i svijetu model nacionalnog zdravlja, državne mudrosti, djelotvornog i stvaralačkog života - nasuprot anarhiji i tiraniji, dekadenciji i sveopćem rasapu vrednota.

Među prilozima knjizi valja istaknuti odabranu, uputnu bibliografiju od točno sto i jednog naslova te imensko kazalo, korisno za orijentaciju u štivu, a tu su i biobibliografski podatci o autoru, te popratni esej Ane Lučić, koja istražuje etiologiju i fenomenologiju protudesničarske harange ovdje i sada. Schwartz je, idući u svome diskursu od općega k pojedinačnom, hrvatskom općinstvu na kraju teksta, u poglavlju "Kako sam postao desničar", priopćio i svoju autentičnu ispovijed. Poput sv. Augustina (*Confessiones*) izlaže svoj vlastiti osobni razvitak. Ipak, ovdje konverzija nije vjerska, nego politička. Schwartz pokazuje kako je njegov izbor za desnicu i za Hrvatsku nastao svjesno i odlučno. Svakako, nosio je u sebi od najranijih godina klice zreloga svjetonazora, u onom smislu u kojemu Fichte zamjećuje, da svatko ima filozofiju onakvu kakav je čovjek. Samoosvješćivanje je započelo u Beogradu, gdje se *in vivo* osvjedočio što je to srpski kanibalizam. Iako je živio građanskim životom, u visokom komforu, Schwartz se odlučio okrenuti leđa velikosrpskoj komunističkoj tvorevini, i otišao u njemački egzil.

U toj, drugoj etapi njegova života, u njemu sazrijevaju već za prve mladosti nastali filozofijski i politički nazori, i sve se jasnije artikulira i izgrađuje njegova beskompromisno desničarska, konzervativna, pače reakcionarna, ali ujedno i nacionalistička, nacional-revolucionarna pozicija. Za njega je sreća da je u

Europi, napose u Njemačkoj, mogao izravno suobraćati s vodećim ljudima desno-konzervativne misli (Heidegger, Lakebrink, Rohrmoser, Mohler, Kaltenbrunner, barun von Schrenck-Notzing, vitez von Kuehnelt-Leddihn, Topitsch, Molnar...). Sve su to bili muževi koji su težak put duhovne vertikale suprotstavljali komunističkoj tiraniji i demokratskoj dekadenciji, štakorsko-skakavačkoj filozofiji života.

Kada se Hrvatska oslobodila, ali i našla u životnoj pogibli, Schwartz se - uz brojne hrvatske emigrante - vraća u svoj rodni grad Zagreb, i stavlja napaćenoj Domovini na raspolaganje sve svoje vizije, moći i nade. Još uvijek djelatni neprijatelj, preko udbaško-kosovskog "Labradora" i sličnih zlikovačkih gnijezda, brine se za intrige i klevete. Podmeće mu najfantastičnije optužbe, koje se svode na to da bi on bio špijun skoro svih poznatih svjetskih tajnih služba, a napose prikriveni cionistički podstrekač fašističko-ustaške opcije, radi lakšeg obračuna sa svim hrvatskim nacionalistima! I HDZ ga smatra odveć ekstremnim, pa ga prepušta čerečenju tih "koljača" u pozadini. Neprekidno ga se - i noću - privodi, hapsi, poziva na obavijesne razgovore, zatrpava ga se prekršajnim i kaznenim prijavama, otežava mu se normalan život, odbija mu se registracija njegove stranke - i to pod oba režima RH.

Njega to, međutim, ni najmanje nije omelo u dosljednosti svojim idejama i ustrajnoj upornosti svoje akcije. On je uvijek našao načina i za djelo i za objavljivanje svojih ideja, unatoč zabranama, cenzurama, pritiscima, gostovanju na listama medijskih nepoželjnika. Svojom strpljivom nepokolebljivošću, ovaj hrvatski muž, rođen u obitelji židovskoga podrijetla, posvjedočio je i osnažio pravašku tradiciju koja je obuhvaćala i nemali broj pokrštenih ili nepokrštenih, ali hrvatski nacionalno orijentiranih Židova. Zbog toga ga danas najžešće od svih progone upravo Židovi - oni koji su se urotili protiv hrvatske nezavisnosti. No, Mladen Schwartz opušteno, i s prikladnom kombinacijom ironije i prijezira, odolijeva i toj nasilničkoj harangi. Njemu je to lako, jer je shvatio bit povijesnih kretanja, jer je uočio da kvantofrenijska demokracija vodi u propast sve narode, te da je na pomolu istinski milenijski obrat.

Budući da je u ovoj knjizi ideološki i filozofski dozrijeo autor dosegao punu razvidnost svoje političke platforme, koju iznosi bez krzmanja, uvijanja i prenemaganja svojstvenih konformističkim, oportunističkim i ropskim dušama, - ona će biti rado čitana od onih koji su skloni Schwartzovim idejama, da odlučno osnaže misao i čin Nove Desnice kao jedine životvorne političke alternative današnjega svijeta. Ali bi je i neprijatelj trebao uzeti u ruke, ne samo da dobije novi povod za ludovanje i nemoćno iživljavanje, nego i da vidi kako to izgleda umno i smiono, argumentirano i pošteno braniti desno-konzervativna duhovna uporišta, za koja mu se čini (ili samo hini da mu se čini!) da mogu nastati

isključivo na tlu neiskrenosti, obmane, poze, koristoljublja ili nekakve mračne urote. Ako je dobrohotan, ovo će štivo i neprijatelja razuvjeriti u njegovoj zadrtosti, otvoriti mu oči gdje je i što čini, pa će, skupi li snage, i sam izići iz blata pozemljarstva i svoje bijedne politike, koja se iscrpljuje u ništenju nacionalne i ljudske vertikale za ljubav neopranih američkih dolara. A oni koji još neangažirano "plutaju u svemiru" i čekaju nečiju mrkvu (nadajući se pritom sužanjski da će izostati batina) - možda shvate kako se bez zauzimanja na pravoj strani ne može postići ništa valjana, pa tako ni opravdati vlastito postojanje.

Ovoj inteligentnoj, izazovnoj i nesvakidašnjoj knjizi valja stoga poželjeti apostolski ulazak u svijest ljudi; svaki je čovjek izvorno zapravo ispravno strukturiran, ali ga treba navesti na pravi put, ako mu nije samome uspjelo otkriti ga.

A N A   L U Č I Ć

O SIMPTOMIMA DEKSTROFOBIJE

Što je to desnica - iscrpno pokazuje knjiga Mladena Schwartza koja je pred čitateljem. No, ako bismo željeli odrediti desnicu posebno za ovo naše hrvatsko područje i za ovaj trenutak njegova trajanja, onda bi definicija glasila vrlo jednostavno: Biti desničar danas u Hrvatskoj znači naprosto - biti za Hrvatsku Državu, bespogovorno i bezostatno, sa svim posljedicama koje to sobom donosi. Biti pak protiv Hrvatske Države, to je danas i ovdje lijevo, i nije slučajno da kompletna jugonostalgija, uza svoj internacionalizam i kozmopolitizam, zastupa i čitav preostali repertoar uvjerenja, predrasuda i prenemaganja što rese današnji lijevi svjetonazor. Biti desničar znači, strogo uzevši, biti Hrvat, kao što i biti jugoslavenom, znači biti ljevičarem.

Hrvatstvo potiče veliki jugoslavenski strah. Ali ono potiče i nesvjesni strah inače poštenih i ispravnih Hrvata, koji, u strahu od jugo-neprijatelja, kako ga ne bi uznemirili i izazivali, na apsurdan i možda samo u Hrvata moguć način dijele i neprijateljev strah od Hrvatstva. Hrvatski nacionalni karakter, svojom duboko ukorijenjenom nesigurnošću, podaništvom, neslogom i jalom, povoljno je tlo za cvjetanje pogubne nacional-mazohističke kroatofobije. Pa budući da je desnica ujedno jamac Hrvatstva, ta se kroatofobija, kao strah od vlastite narodnosti, njezina otvorenog iskazivanja, te borbe za njezino preživljenje i rast, istodobno artikulira i kao dekstrofobija, strah od desnice.

Dekstrofobija Hrvatske mazohiste dovodi do otvorenog neprijateljstva prema najprokušanijim hrvatskim sinovima, kojima se pripisuje štetno djelovanje, služenje neprijatelju, iako upravo ti hrvatski sinovi najizravnije štite hrvatske probitke, a štete im, pokoravanjem neprijateljskim kriterijima (prepoznat ćete ih po tome što od nas uvijek traže umjerenost i samozatajnost!), upravo oni koji paničare pred svakim žešćim razmahom Hrvatstva.

Dekstrofobi logikom svoje panike, dapače, postaju najrevnijim denuncijantima svoje žešće i borbenije subraće pred vlastitim narodom i inozemstvom. U

ubini duše svjesni svoje izdaje, oni je projiciraju na beskompromisne ržavotvorce, zaklinju se da sami nisu desničari, i misle da će nam svijet tako premnije oprostiti grijeh izlaska iz jugoslavenske tamnice naroda, da će nas za dricanje od desničarskog radikalizma nagraditi. To se, međutim, ne događa, jer vanjski neprijatelj više cijeni oštrog i ponosnog protivnika koji drži do sebe, ego ljigave i pokorne slugane.

Ovi koji danas na sva usta galame kako nisu desničari, a pogotovu nisu - edajbože! - ekstremni ili radikalni, dojučer su u pokojnoj tvorevini isto tako porno dokazivali da nisu Hrvati, već su integralni i lojalni, štoviše oduševljeni ugoslaveni, da su veći srbi od samih Srba. Kako su se sebe odricali onda, dod- oravajući se tadašnjem gazdi, tako po staroj navici to čine i sada s novim gospodarom. Ne razmišljaju, ne zanima ih istina, nego samo petljanje i izmota- vanje; beskrajno oprezni, međutim, uspijevaju polučiti tek sitnu korist, pod cijenu vlastite duše. To su oni koje je imao na umu Otac Domovine Ante Starčević, kada je rekao da za Hrvate ne bi popio ni čašu hladne vode.

Ako je pak desnica tako opasna da nas može osramotiti pred našim nepri- jateljem, onda se valja uključiti u borbu protiv nje svim sredstvima i na svakom mjestu. Ako ona kompromitira nas, idemo mi kompromitirati nju! Idemo desničare proglašavati sumnjivim marginalcima, podvaljivati im, lažno ih optuži- vati - kao što se ovih dana optužuje skinheadse da tuku i kolju naše sugrađane Cigane-Rome. Korist je dvostruka: inače lojalne i miroljubive Cigane će se nahuškati, mobilizirati, uključiti u već postojeću srbo-žido-jugoslavensku frontu protiv hrvatske desnice, pa onda i hrvatske države, a istodobno će se kriminal- izirati patriotsku i ratobornu mladež, koja može biti i svojeglava i nepromišljena, ali joj se ne može podmetnuti da ne voli svoj narod i njegovu krvlju izvojštenu državu.

Da bi im rabota što bolje uspjela, dekstrofobi moraju proširiti svoju bazu, moraju misionirati među bližnjima, kako bi i ove obuzeo panični strah pred radikalnim desnim nacionalistima. Jednu je od metoda raspirivanja dekstrofobi- je nedavno primijenilo i Hrvatsko Slovo u napisu svojega suradnika Ante Birina. On je tu protiv korjenite desnice iznio i nevjerojatnu tvrdnju da neke misteriozne službe u Hrvatskoj instaliraju desne radikale eda bi ovi u svoje redove privukli što više pristaša, koje te službe potom popisuju, registriraju, evidentiraju ih valj- da na posebne kartone, da ih više nikada ne bi ostavile na miru. Biti skrajnje za Hrvatsku, u ovoj iščašenoj vizuri znači biti sumnjiv, evidentiran, štetiti Hrvatskoj.

Protiv štetočina se moraju poduzeti kaznene mjere, ne bi li ih se zaustavilo u njihovoj pogubnoj raboti. To se i događa: radikalni nacionalisti u slobodnoj Republici Hrvatskoj marginaliziraju se, isključuju iz javnog života, bombardira ih se prekršajnim i kaznenim prijavama, nastoji im se podrezati životno korijen-

je, da bez prihoda, posla i stana, zatrpani kojekakvim računima i dugovima, izloženi plijenidbama i deložacijama, budu posvema zaokupljeni samima sobom i da im, ako uopće prežive, ne preostane ni vremena ni snage za državotvorni rad.

Tko sve to organizira? Uz pomoć i preko domaćih dekstrofoba, čini to inozemni dušmanin, kojemu je cilj oslabiti sve što bezuvjetno, nepokolebljivo i pripravno na najveće žrtve diše za Hrvatsku. U opskurnim kuhinjama i centralama dekadentnoga Zapada, bjelosvjetske judeo-masonske ekspoziture ocrnjuju najplemenitije hrvatske borce, a hrvatski im petokolonaši u tome sekundiraju. Slušaju i pokorno izvršavaju cionističke naloge, a ne pitaju se kako to da u Izraelu nitko ne optužuje ekstremnu, radikalnu nacionalističku desnicu da radi za strane službe i ruši ugled Izraela, kako to da se njezina predstavnika bira za premijera, i da mu među Židovima čak niti dokazane ratne zločine nitko ne uzima za zlo. To je zato jer drže do sebe, jer znaju da se u - kako ga oni shvaćaju - obrambenom ratu ne mogu počiniti ratni zločini. To je zato jer su zdrava nacija, u kojoj je nepoznat nacional-mazohizam, u kojemu nema judeofobije. Znaju da se za svoj Dom nikada ne može biti odveć žestok, da ne postoji višak državotvornog domoljublja, da ga može biti samo premalo. Ali tamo ga ne manjka.

Hrvatski mazohisti neprestance se do neukusa ulaguju Židovima, kako bi im se ispričali za našu nepostojeću, ili neumjereno pretjeravanu, ili objašnjivu, ili davno zastarjelu krivnju prema njima. Pa kada su im Židovi toliko prirasli srcu, neka se uče od židovskog nedodirljivog nacionalizma, desnog dakako. Možda se uz židovsku pomoć, ako već nikako ne ide drugačije, oslobode svoje protunarodne dekstrofobije. No, ipak sve nije tako crno. Zdrave narodne mase i u Hrvata drže do sebe, oni jednostavni, pobožni domoljubi iz puka koje nisu napustili zdravi instinkti i pouzdani refleksi samoobrane. U njihovo ime danas govori ekstremna desnica, nipošto umjerena!

ODABRANA BIBLIOGRAFIJA

1. Almirante, Giorgio: *Autobiografia di un "fucilatore"*. Edizioni del Borghese, Milano 1973.
2. Assheuer, Thomas u. Hans Sarkowicz: *Rechtsradikale in Deutschland, Die alte und die neue Rechte.* Verlag C. H. Beck, München 1990.
3. Bardèche, Maurice *et al.*: *I fascismi sconosciuti.* Edizioni del Borghese, Milano 1970.
4. *Idem*: *Qu'est-ce que le fascisme?* Paris 1961.
5. Bartsch, Günter: *Revolution von rechts? Ideologie und Organisation der Neuen Rechten.* Verlag Herder, Freiburg i. Br. 1975.
6. Benoist, Alain de: *Vu de droite, Anthologie critique des idées contemporaines.* Copernic, Paris 1977.
7. Bobbio, Norberto: *Destra e sinistra, Ragioni e significati di una distinzione politica.* Donzelli Editore, Roma 1995_.
8. Burke, Edmund: *Betrachtungen über die französische Revolution.* Frankfurt a. M. 1967.
9. Canepa, Antonio: *Sistema di dottrina del fascismo.* Roma 1937.
10. Cortés, Juan Donoso: *Der Staat Gottes.* Karlsruhe 1933.
11. Degrelle, Léon: *Hitler pour 1000 ans.* La table ronde, Paris 1969.
12. Drieu la Rochelle, Pierre: *Socialisme fasciste.* Paris 1934.
13. Evola, Julius: *Il fascismo, Saggio di una analisi crtica dal punto di vista della destra.* Roma 1964.
14. Eysenck, Hans Jürgen: *Die Ungleichheit der Menschen.* Gütersloh 1978.
15. Felice, Renzo de (ed.): *Il fascismo, Le interpretazioni dei contemporanei e degli storici.* Editori Laterza, Bari 1970.
16. Fetscher, Iring (Hrsg.): *Neokonservative und "Neue Rechte".* Verlag C. H. Beck, München 1983.
17. *Idem* (Hrsg.): *Rechtsradikalismus.* Frankfurt a. M. 1967.
18. Forsthoff, Ernst: *Der totale Staat.* Hamburg 1933.

9. Freund, Michael: *Georges Sorel, Der revolutionäre Konservatismus.* Vittorio Klostermann, Frankfurt a. M. 1972.
0. Freyer, Hans: *Revolution von rechts.* Eugen Diederichs Verlag, Jena 1931.
1. *Idem*: *Theorie des gegenwärtigen Zeitalters.* Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart 1955.
2. Gallo, Max: *Mussolini's Italy, Twenty Years of the Fascist Era.* New York / London 1973.
3. Gehlen, Arnold: *Der Mensch.* Akademische Verlagsgesellschaft Athenion, Wiesbaden 1978.
4. Gentile, Giovanni: *Che cosa è il fascismo? Discorsi e polemiche.* Valacchi, Firenze 1926.
25. *Idem*: *Origini e dottrina del fascismo.* Roma 1929.
26. Grebing, Helga: *Aktuelle Theorien über Faschismus und Konservatismus.* Stuttgart 1974.
27. Gregor, A. James: *The Ideology of Fascism, The rationale of Totalitarianism.* The Free Press, New York 1969.
28. Greiffenhagen, Martin: *Das Dilemma des Konservatismus in Deutschland.* R. Piper & Co. Verlag, München 1971.
29. *Idem*: *Konservatismus in Deutschland.* Ernst Klett Verlag, Stuttgart 1972.
30. Gress, Franz, Hans-Gerd Jaschke u. Klaus Schönekäs: *Neue Rechte und Rechtsextremismus in Europa; Bundesrepublik, Frankreich, Großbritannien.* Opladen 1990.
31. Hamilton, Alastair: *The Appeal of Fascism, A study of Intellectuals and Fascism 1919-1945.* New York 1971.
32. Hibbert, Christopher: *Der Duce, Das Leben des Benito Mussolini.* Moewig Verlag, Rastatt 1983.
33. Hitler, Adolf: *Mein Kampf I, II.* Zentralverlag der NSDAP, Franz Eher Nachf., München 1931. (Hrvatski prijevod - Croatiaprojekt, Zagreb 1999)
34. Hobbes, Thomas: *Leviathan or the Matter, form and power of a commonwealth ecclesiastical and civil.* Oxford 1955.
35. ***** *Ideologije nove desnice.* Ideje, Beograd 1985.
36. Jaschke, Hans-Gerd: *Die "Republikaner", Profile einer Rechtsaußen-Partei.* Verlag J. H. W. Dietz Nachf., Bonn 1993.
37. Jünger, Ernst: *Der Arbeiter, Herrschaft und Gestalt.* Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg 1932.
38. Kaltenbrunner, Gerd-Klaus (Hrsg.): *Konservatismus international.* Seewald Verlag, Stuttgart 1973.
39. *Idem* (Hrsg.): *Rekonstruktion des Konservatismus.* Rombach Verlag, Freiburg i. Br. 1972.

40. Kirk, Russell: *The Conservative Mind.* Chicago 1953.
41. Kondylis, Panajotis: *Konservativismus.* Klett-Cotta Verlag, Stuttgart 1986.
42. Kuehnelt-Leddihn, Erik Maria Ritter von: *Freiheit oder Gleichheit, Eine Schicksalsfrage des Abendlandes.* Otto Müller Verlag, Salzburg 1953.
43. *Idem*: Leftism, *From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse.* Arlington House, New Rochelle - N. Y. 1974.
44. Kühnl, Reinhard, Rainer Rilling u. Christine Sager: *Die NPD; Struktur, Ideologie und Funktion einer neofaschistischen Partei.* Suhrkamp Verlag, Frankfurt a. M. 1969.
45. Kuljić, Todor: *Fašizam, Sociološko-istorijska studija.* Nolit, Beograd 1977.
46. Laqueur, Walter: *Fascism, A Reader's Guide.* University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1976.
47. Le Bon, Gustave: *Psihologija gomila.* Globus, Zagreb 1989.
48. Ledeen, Michael Arthur: *Universal Fascism, The Theory and Practice of the Fascist International 1928-1936.* New York 1972.
49. Leggewie, Claus: *Der Geist steht rechts, Ausflüge in die Denfabriken der Wende.* Berlin 1987.
50. Lenk, Kurt: *Deutscher Konservatismus.* Campus Verlag, Frankfurt / New York 1989.
51. Lorenz, Konrad: *Die acht Todsünden des zivilisierten Menschheit.* München 1973.
52. Ludwig, Emil: *Colloqui con Mussolini.* Arnoldo Mondadori Editore, Verona 1970.
53. Machiavelli, Niccolò: *Il Principe.* Giulio Einaudi Editore, Torino 1974.
54. Maistre, Joseph de: *Considérations sur la France.* Société nationale..., Bruxelles 1844.
55. Malaparte, Curzio: *Technik des Staatsstreiches.* Berlin 1988.
56. Michels, Robert: *Sozialismus und Faschismus.* München 1925.
57. Milardović, Anđelko: *Konzervativizam i neokonzervativizam.* Alinea, Zagreb 1993.
58. *Idem*: *Nova desnica.* Kulturni radnik, Zagreb 1990.
59. Moeller van den Bruck, Arthur: *Das Dritte Reich.* Hanseatische Verlagsanstalt, Hamburg u. Wandsbek 1931.
60. Mohler, Armin: *Die Konservative Revolution in Deutschland 1918-1932, Grundriß ihrer Weltanschauungen.* Friedrich Vorwerk Verlag, Stuttgart 1950.
61. *Idem*: *Von rechts gesehen.* Seewald Verlag, Stuttgart 1974.
62. Molnar, Thomas: *The Counter-Revolution.* New York 1969.
63. Mosley, Sir Oswald Ernald: *Fascism.* London 1936.

64. *Idem*: *The Greater Britain.* London 1932.
65. Müller, Adam: *Die Elemente der Staatskunst I, II.* Jena 1922.
66. Mussolini, Benito: *La dottrina del fascismo* (Enciclopedia Italiana, 1932).
67. Nietzsche, Friedrich: *Der Wille zur Macht.* Stuttgart 1964.
68. Nolte, Ernst: *Der Faschismus in seiner Epoche; Die Action Française - Der italienische Faschismus - Der Nationalsozialismus.* Piper Verlag, München 1965.
69. *Idem*: *Die faschistischen Bewegungen, Die Krise des liberalen Systems und die Entwicklung der Faschismen.* DTV, München 1966.
70. *Idem*: *Theorien über den Faschismus.* Kiepenheuer & Witsch, Köln / Berlin 1967.
71. Ortega y Gasset, José: *Der Aufstand der Massen.* Reinbek-Hamburg 1961.
72. Pareto, Vilfredo: *Les systèmes socialistes I, II.* Marcel Giard, Paris 1926.
73. Platon: *Zakoni.*
74. Primo de Rivera, José Antonio: *Obras completas.* Madrid 1952.
75. Rauschning, Hermann: *Razgovori s Hitlerom.* Croatiaprojekt, Zagreb 1998.
76. Rogger, Hans and Eugen Weber (ed.): *The European Right, A Historical Profile.* University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1966.
77. Rohrmoser, Günter: *Zeitzeichen, Bilanz einer Ära.* Seewald Verlag, Stuttgart 1977.
78. Salvatorelli, Luigi: *Storia del Fascismo.* Roma 1952.
79. Sarfatti, Margherita G.: *Mussolini, Lebensgeschichte.* Paul List Verlag, Leipzig 1926.
80. Schmitt, Carl: *Der Begriff des Politischen.* Berlin 1987.
81. *Idem*: *Die Diktatur.* Berlin 1978.
82. *Idem*: *Politische Romantik.* Berlin 1982.
83. *Idem*: *Politische Theologie, Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität.* Berlin 1985.
84. *Idem*: *Politische Theologie II, Die Legende von der Erledigung jeder politischen Theologie.* Berlin 1984.
85. Schrenck-Notzing, Caspar von (Hrsg.): *Konservative Köpfe.* Criticón, München 1978.
86. Schröder, Burkhard: *Skinheads, Faschos, Hooligans.* Rowohlt, Reinbek-Hamburg 1992.
87. Schwartz, Mladen: "Antisemitizam i antisemiti" (proslov knjizi Roger Garaudy: *Mitovi utemeljitelji izraelske politike*; Croatiaprojekt, Zagreb 1998).
88. *Idem*: *Hrvatska nakon Tuđmana, Studija o nacionalnom usudu.* Iuvenalis Samizdat, Zagreb 2000.

89. *Idem*: *Protokoli, Židovi i Adolf Hitler.* Croatiaprojekt, Zagreb 1997.
90. Sérant, Paul: *Le Romantisme fasciste.* Paris 1959.
91. Sorel, Georges: *Réflexions sur la violence.* Marcel Rivière, Paris 1930.
92. Spann, Othmar: *Der wahre Staat, Vorlesungen über Abbruch und Neubau der Gesellschaft.* Verlag von Quelle und Meyer, Leipzig 1921.
93. Spengler, Oswald: *Jahre der Entscheidung, Deutschland und die weltgeschichtliche Entwicklung I.* München 1933.
94. Stöss, Richard: *Die extreme Rechte in der Bundesrepublik; Entwicklung, Ursachen, Gegenmaßnahmen.* Opladen 1989.
95. Sunić, Tomislav: *Against Democracy and Equality, The European New Right.* Peter Lang, New York / Bern / Frankfurt a. M. / Paris 1990.
96. Šćetinec, Juraj: *Socijalna organizacija fašizma.* Zagreb 1935. (iz *Mjesečnika* LX /1934/ br. 9-12)
97. Tocqueville, Alexis de: *Über die Demokratie in Amerika.* München 1976.
98. Topitsch, Ernst: *Mythos - Philosophie - Politik, Zur Naturgeschichte der Illusion.* Verlag Rombach, Freiburg i. Br. 1969.
99. Viereck, Peter: *Conservatism revisited.* New York / London 1949.
100. *Idem*: *Metapolitics From the Romantics to Hitler, The Roots of the Nazi Mind.* Capricorn Books, New York 1941.
101. Weber, Eugen: *Varieties of Fascism.* Princeton 1964.

NAPOMENA: Ova bibliografija sadrži i naslove na koje se u knjizi izravno ne referira; s druge strane, neka korištena djela nisam uvrstio u popis literature. Odabrao sam ona koja sam držao relevantnim i važnim za opću orijentaciju o temi, svjestan da nisu jedina takva, te da bi bila moguća - pa u nekoj drugoj prigodi i potrebna - i manje ili više opširnija lista. Da uz neke naslove nije naveden i nakladnik, razlog je tehničke naravi: nisam tijekom pisanja imao pri ruci sve ovdje popisane knjige, a reference su mi u rukopisnim bilješkama ponekad nepotpune. Iz istog razloga nekoliko naslova navodim u prijevodima umjesto u izvorniku. Bilo bi neprihvatljivo čekati s objavom ove knjige o desnici sve dok se i posljednja formalna sitnica ne dotjera!

NEKA EURO- (i US-) GLASILA NOVE DESNICE:

Criticón
Junge Freiheit
Sleipnir
Nation Europa
Deutsche Stimme
Deutschland Journal
Deutschland Magazin
Historische Wahrheit
Neue Ordnung
Nouvelle École
Crisis
Éleménts
Minute
Devenir
Nouvelles de Synergies Européennes
Heritage Européen
Tekos
The Voice of St. George
Diorama
Trasgressioni
L'Intervento
Il Conciliatore
National Review
Cronicles
Journal of Historical Review
The Revisionist
American Renaissance
+
ULTIMATUM!

IMENSKO KAZALO

NAPOMENA: Ovo imensko kazalo ne sadrži imena autora knjiga navedenih u Bibliografiji, osim ako se inače spominju u tekstu!

Paginacija je iz kazala hotice izostala: svaki će čitatelj sustavnom lektirom knjige bez poteškoća naići na imena koja ga zanimaju.

BILJEŠKA O AUKTORU

Mladen Schwartz rođen je 1947 u Zagrebu, u agnostičkoj, anacionalnoj, malograđanskoj obitelji. Sva svoja ključna intelektualno-egzistencijalna uporišta osvojio je, uz Božju pomoć, vlastitim duhovnim naporima. Donio je tri presudne životne odluke, na koje je bio i ostao ponosan: studirati filozofiju, otići iz omražene Jugovine u njemački egzil, pristupiti hrvatskoj državotvornoj borbi.

VITA CONTEMPLATIVA. Od plodova njegove gotovo polustoljetne misaone djelatnosti, uz više tisuća bibliografskih jedinica po hrvatskim, njemačkim te brojnim drugim časopisima, valja navesti knjige *Židovi, Protokoli i Adolf Hitler* (1997), *Hrvatska Nakon Tuđmana - Studija o nacionalnom usudu* (2000) te *Što je to - desnica? - O jednoj mrcvarenoj kategoriji* (2001). Suautor je daljnjih desetak knjiga. Ima otprije u rukopisu pet vlastitih, od kojih su tri za pokojne tvorevine naručene pa odbijene, a upravo dovršava rad na nekoliko novih: *Smrt Demokracije*, *Novi Protokoli sionskih mudraca ili kako uništiti svijet*, *Tko je hrvatski neprijatelj*, *Konac Tisućljeća i Novi Eon*, napokon, dva zbornika svojih radova objavljenih u emigraciji i Domovini, knjigu memoarsko-autobiografskih zapisa te sustavno filozofijsko djelo *Transcendencija i Hijerarhija*. Od studenoga 2000 Mladen Schwartz, kao glavni i odgovorni urednik, izdaje, uređuje i, uz ostale, piše mjesečne desničarske novine *ULTIMATUM!*.

VITA ACTIVA. Politikom se izravno bavi tek nakon napuštanja tiranske Titovine - i to hrvatskom: život u velikosrpskom Beogradu obratio ga je, kao Matoša, na hrvatski nacionalizam. Surađuje s Brunom Bušićem i bušićancima. Plodovi toga rada: *Hrvatski List* (suutemeljitelj i urednik), *Židovski Odbor za Slobodnu Hrvatsku* (suutemeljitelj i predsjednik), *Hrvatski Državotvorni Pokret* (suutemeljitelj, pročelnik odjela za Politička pitanja i Vanjske veze). Vrativši se u Domovinu, djeluje u udrugama od kojih očekuje ispunjenje svojih nada u jaku nacionalnu desnicu. HDP, međutim, ruše, Hrvatska Stranka Prava (kojoj uređuje mjesečnik *Hrvatsko Pravo*) zaokreće ulijevo i raspada se, pa mu ne preostaje drugo negoli s istomišljenicima utemeljiti vlastitu, Novu Hrvatsku Desnicu. O njoj se mnogo čulo, ali to nije ništa prema onome što će se još čuti. S radikalno-desnih pozicija djelovao je i kao urednik *Hrvatskog krugovala* (Chicago), te kao suvoditelj i suautor (uz Predraga Raosa) tjedne televizijske emisije "Zemlja-Zrak; s desna i s lijeva" na zagrebačkom OTV-u. Uz suborce iz drugih europskih država, radi na stvaranju Nacionalističke internacionale, kao jedinog lijeka protiv nenarodne kozmokratske globomanije što je ugrozila naš svijet.

KNJIGE MLADENA SCHWARTZA

PROTOKOLI, ŽIDOVI I ADOLF HITLER

- BILI SU JEDNA OD ONIH KNJIGA, ČIJE IZLAGANJE NA SAJMU
JIGA U FRANKFURTU 2000 NIJE DOPUSTIO FUNKCIONAR
VATSKE NAKLADNIČKE UDRUGE ALBERT GOLDSTEIN.

KNJIGA SADRŽI SLIJEDEĆA POGLAVLJA:

- *PROSLOV*
- *POMUTNJA OKO PROTOKOLA*
- *PROTOKOLI SVJEDOČE O XX STOLJEĆU*
- *HITLER, ŽIDOVI I PROTOKOLI*
- *PROTOKOLI I ŽIDOV WEISS*
- *NOVA HRVATSKA DESNICA I ŽIDOVSKO PITANJE*
- *ADOLF HITLER - ČOVJEK STOLJEĆA*
- *HITLER OPET OBOLIO!*

Knjizi su pridodani *Bilješka o piscu* i *Imensko kazalo*.
Izdanje: Croatiaprojekt, Zagreb 1997.
Str. 131, 100 Kuna.

Mein Kampf hrvatskog Haidera:
HRVATSKA NAKON TUĐMANA - STUDIJA O NACIONALNOM USUDU

Knjiga se, na 533 stranice veleformata, bavi i slijedećim temama:

* MJESTO HRVATSKE NA RAZMEĐU TISUĆLJEĆA
* TUĐMANOVE ZASLUGE I PROMAŠAJI
* ŽIVOT I SMRT HDZ-a
* NARANČASTA NOVOGODIŠNJA REVOLUCIJA
* NEPRIJATELJSKO ROVARENJE
* "NEZAVISNI MEDIJI" I "NEVLADINE UDRUGE" U BORBI PROTIV HRVATSKE
* NACIJA, POVIJESNE PROMJENE I SUTON DEMOKRACIJE
* DANAŠNJA HRVATSKA KRIZA
* PREDSTOJI LI NAM DRŽAVNI UDAR
* NACIONALNA REVOLUCIJA I EKSTREMNA DESNICA
* HRVATSKI KOBNI NEPRIJATELJ NA ISTOKU
* AUTOROVI KONTAKTI S FRANJOM TUĐMANOM
* GDJE SMO - KAMO IDEMO - KAMO NE ĆEMO - KAMO HOĆEMO

NASKORO IZLAZI IZ TISKA NOVA KNJIGA MLADENA SCHWARTZA

SMRT DEMOKRACIJE !

U NJOJ AUTOR "PROTOKOLA, ŽIDOVA I HITLERA"
TE "HRVATSKE NAKON TUĐMANA"
U 101 TOČKI RASPRAVLJA BITNE MANE PARLAMENTARNE DEMOKRACIJE, KOJE ĆE U DOGLEDNO VRIJEME MORATI DOVESTI NJEZINOJ PROPASTI.

NASKORO:
PETA KNJIGA MLADENA SCHWARTZA
NOVI PROTOKOLI SIONSKIH MUDRACA
ILI: KAKO UNIŠTITI SVIJET

NASTAVAK GLASOVITE KNJIGE STOLJEĆA PIŠU AUTORI-UROTNICI 100 GODINA POSLIJE !!!

Sve naručbe na brzoglas /+385-(0)1-/3700-169

ULTIMATUM!
Desničarske novine
POLITIKA I KRITIKA - RASPRAVE I MIŠLJENJA - KULTURA I SATIRA

Od studenoga 2000. izlazi mjesečnik ULTIMATUM! kao (neslužbeno) glasilo Nove Hrvatske Desnice. U ULTIMATUMU! redovito surađuje niz nacionalističkih, državotvornih, desničarskih pera. Svaki je broj pregledno podijeljen na niz redovitih rubrika.

ULTIMATUM! je u narančastoj banana-republici Hrvatskoj danas jedino uistinu slobodno i neovisno glasilo, nepotkupljivo i nepripravno na kompromis s unutarnjim i vanjskim neprijateljem.

Tražite ultimativno ULTIMATUM! kod svoga kolportera, a ako ga nema, javite se nama, pa će ga imati. Nazovite nas i radi dogovora o pretplati te radi dobivanja možebitnih drugih obavijesti.

Brzoglas & brzovid: /+385-(0)1-/3700-169.

⇒ LAŽI O DESNICI
⇒ NAPADAJI NA DESNICU
⇒ ŠTO UISTINU JEST DESNICA
⇒ HRVATSKA DESNICA
⇒ DESNICA I EKSTREMIZAM
⇒ DESNICA I LJEVICA
⇒ FAŠIZAM I FILOZOFIJA
⇒ PODVALA ZVANA ANTIFA
⇒ KAKO SAM POSTAO DESNIČAR

Mladen Schwartz je pisac knjiga:

Protokoli, Židovi i Adolf Hitler
Hrvatska nakon Tuđmana - Studija o nacionalnom usudu

